

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

ARAP DİLİ VE BELÂGATI AÇISINDAN VÂV EDATININ İNCELENMESİ

Celil SANCAKTAR

Yüksek Lisans Tezi

Sivas

Haziran 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

ARAP DİLİ VE BELÂGATI AÇISINDAN VÂV EDATININ İNCELENMESİ

Celil SANCAKTAR

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Yusuf DOĞAN

Sivas

Haziran 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı : Arap Dili ve Belâgatı
Tezin Başlığı : Arap Dili ve Belâgatı Açısından Vâv Edatının İncelenmesi
Savunma Tarihi : 13/05/2019
Danışmanı : Prof. Dr. Yusuf DOĞAN

Unvanı - Adı Soyadı

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Yusuf DOĞAN
Üye : Prof. Dr. Musa ALP
Üye : Doç. Dr. Ali YILMAZ

İmza

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Celil SANCAKTAR tarafından hazırlanan “Arap Dili ve Belâgatı Açısından Vâv Edatının İncelenmesi”, başlıklı tez kabul edilmiştir./...../2019

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orjinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

17/05/2019

Celil SANCAKTAR

ÖNSÖZ

Son Peygamberin Arap olması ve ona indirilen ilahi kitap olan Kur'an-ı Kerim'in Arapça indirilmesi hasebiyle İslam dini kaynaklarının ağırlıklı olarak Arapça olması; Arap olmayan Müslümanları, bu dili doğru bir şekilde anlayarak konuşup yazma, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere, hadis ve diğer İslami ilimleri doğru anlama çalışmalarına sevk etmiştir. Arap dilinin birçok insan tarafından öğrenilmek istenmesinde, İslamın Arapça ibadet ve bu ibadet usulleriyle şekillenmesinin etkisi azımsanamayacak kadar büyüktür. Bu sebeple Arap dili ile ilgili gramer çalışmaları, İslamın yayılmasından kısa bir süre sonra ilerlemiş ve sayısız gramer kitapları yazılmıştır.

Türkler, İslamı kabul etmelerinden itibaren dinin bayraktarlığı görevini üstlenmiş olup İslam'ı Afrika, Asya ve Avrupa'ya yaymışlardır. Bu etki bilim ve kültüre de çok katkı sağlamıştır. Doğal olarak bu katkı, Arap dili çalışmalarına da yansımıştır. Onlar müslüman olmalarından itibaren bu zamana kadar gelen süreçte, Arap dilini öğrenme ve öğretme çalışmalarına büyük önem vermiş olup Arap dilini hatalardan koruyarak, gelecek nesillere aktarma gayreti içine girmişlerdir.

Çalışmamız bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın amacı, önemi, yöntemi ve yararlanılan kaynaklardan bahsedilmektedir.

Birinci bölümde edat ve bağlaç kavramlarının Türkçe'deki konumundan, vâv edatının Türkçe ve Arapça'daki yerinden, harf ve ilişkili olduğu kavramlardan, harfin kendi dışındaki manaya delalet etmemesi ve harfin sayısı hakkında bahisten; isim, fiil ve harf kavramları hakkında bir değerlendirmeden, edatın isim olduğu ve harf olduğu yerlerden; son olarak vâv'ın harf ve isim olması durumundan bahsedilmiştir.

İkinci bölüm; vâv'ın atıf olarak kullanılması ve vâv'ın diğer atıf edatlarına göre münferid olduğu yerler ve durumlardan bahsedilmiştir ki, vâv'ın asıl karmaşaya sebep olan en önemli kısmı da bu bölümde incelenmiştir. Bu bölüm vâv'ın cümle içinde kullanımının en yoğun ve çalışmamızın en kapsamlı olduğu bölümdür.

Üçüncü bölüm; sarf ve nahiv açısından vâv'ın asıl ve ziyade olması, hazfedilmesi; vâv'ın i'lâl-ibdal gibi durumlarından bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümde, vâv edatının belâgat açısından fasl-vasl vd. gibi durumları incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise, kısa bir değerlendirme yapılmış ve kaynakça ile çalışma sonlandırılmıştır.

Çalışmam esnasında bana her türlü yardım, destek ve anlayışı gösteren danışmanım sayın Prof. Dr. Yusuf DOĞAN hocama ve ilimlerimden istifade ettiğim diğer hocalarım Prof. Dr. Mehmet Ali ŞİMŞEK, Doç. Dr. Ali YILMAZ, Doç. Dr. Süleyman KOÇAK ve Dr. Öğretim Üyesi Mustafa KAYAPINAR'a teşekkürlerimi arz ederim.

Celil SANCAKTAR

Sivas 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	vii
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ	ix
ÖZET	xi
ABSTRACT	xiii
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
2. Araştırmanın Yöntemi	1
3. Yaralanılan Kaynaklar.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM	5
VÂV EDATI HAKKINDA GENEL BİLGİLER	5
1. Edat ve Bağlaç Kavramlarının Türk Dil Bilgisindeki Yeri ve Önemi	5
1.1. Edat	5
1.2. Bağlaç	6
2. Vâv Edatının Türkçedeki Yeri	9
3. Vâv Edatının Arapçadaki Yeri	12
4. Harf ve İlişkili Olduğu Kavramlar	15
4.1. Kavil	16
4.2. Kelam-Kelim	16
4.3. Lafız.....	19
4.4. Kelime.....	19
4.5. Kelimenin Kısımları	20
4.5.1. Fiil	20
4.5.2. İsim	21
4.5.3. Harf	22
4.5.3.1. Harfin Kendi Dışındaki Manaya Delalet Etmemesi.....	26
4.5.3.2. Harfin Sayısı Hakkında	26
4.5.3.3. İsim, Fiil ve Harf Hakkında Değerlendirme.....	27
4.5.3.4. Harfin Birden Fazla Manaya Delaleti	29
4.5.3.5. Harfin İsim ve Harf Oluşu.....	30

4.5.3.6. Harf Olan Vâv, İsim Olan Vâv.....	30
İKİNCİ BÖLÜM	33
ARAP DİLİ (SARF VE NAHİV) AÇISINDAN VÂV EDATI.....	33
1. Vâv Edatının Atıf Olarak Kullanılması	33
1.1. Atıf Vâv'ının Konumları	34
1.2. Atıf Vâv'ının Cem' İfade Etmesi.....	36
1.3. Atıf Vâv'ının Tertip (Sıralama) İfade Etmesi.....	39
1.4. Atıf Vâv'ının Terahi İfade Etmesi	41
1.5. Vâv'ın Fasl Zamiri ile Atıf Durumu	42
1.6. Atıf Vâv'ının Âmil Yerine Geçmesi.....	44
1.7. Sebebi (İrtibatı Olan) Müfredin Atfı.....	45
1.8. Ayrı Sıfatların Mevsuflarının İctiması ile Atfı	45
1.9. Hakkı Tesniye veya Cemi Olanın Atfı	46
1.10. Zaruri Olanın Atfı	47
1.11. Ma'tuf Aleyh'in Ma'tuf Üzerine Atfı.....	48
1.12. Öne Geçirilmiş Olanın Zarurettten Dolayı Metbu'u Üzerine Atfı.....	48
1.13. Mecrurun Yakına Atfı.....	49
1.14. Vâv'ın Sayı Bağlamak İçin Kullanılması	50
2. Vâv'ın Başlangıç Cümlesi İçin Kullanılması	51
3. Vâv'ın Tahzir ve İgra Üslubunda Kullanılması	55
3.1. Tahzir.....	55
3.2. Tahzir Üslubunda Vâv'ın Kullanılışı.....	56
3.3. İgrâ	57
3.4. İgrâ Üslubunda Vâv'ın Kullanılışı.....	58
4. Vâv'ın İmmâ ile Birleşmesi.....	59
4.1. Taḥyîr “Seçim” Anlamı İfade Etmesi.....	59
4.2. İzin ve Serbestlik (İbâha) Anlamı İfade Etmesi.....	59
4.3. “Şüphe” Anlamı İfade Etmesi.....	60
4.4. “Belirsizlik” Anlamı İfade Etmesi	60
4.5. Ayrıntı (Tafsil) Anlamı İfade Etmesi.....	60
5. Vâv'ın Ev Manasında Kullanılması	61
5.1. Taksim	61

5.2. Serbestlik/Yetki Verme (İbaha).....	61
5.3. Tercih Etme (Taḥyīr).....	62
6. Vâv'ın Bi Harfi Cerri Manasında Kullanılması.....	63
7. Hal (Durum) İfade Eden Vâv.....	63
7.1. Vâv-1 Haliyye'nin İsim Cümlesinin Başına Geldiği Durumlar.....	64
7.2. Vâv-1 Haliyye'nin Fiil Cümlesinin Başına Geldiği Durumlar.....	65
7.2.1. Vâv-1 Haliyye'nin Mazi Fiil Cümlesinin Başına Geldiği Durumlar..	65
7.2.2. Vâv-1 Haliyye'nin Muzari Fiil Cümlesinin Başına Geldiği Durumlar.....	67
7.3. Vâv-1 Haliyye'nin Yerine Takdir Yapılması.....	67
8. Birliktelik Anlamına Gelen Vâv.....	68
9. Yemin (Kasem) Vâv'ı.....	72
10. Rubbe Manasında Kullanılan Vâv.....	73
11. Vâv-1 Şemaniyye.....	75
12. Sıfat Cümlesinin Başına Gelen Vâv.....	77
13. Fiile Bitişen Cemi Vâv'ı (Ḍamīr'uz-Zükūr).....	79
14. Vâv'ın Müzekker ve Çoğul Alameti Olarak Kullanılması.....	83
15. İnkâr Vâv'ı (Vâv-1 Cuḥūd).....	84
16. Dolgu ('İşba') Vâv'ı.....	84
17. "Elif" den Bedel Olan Vâv.....	86
18. Hatırlatma (Tezekkür) Vâv'ı.....	87
19. Cemi Müzekker Salim İçin Kullanılan Vâv.....	88
20. Vâv-1 Mübdele (Hemze Yerine Geçen Vâv).....	89
21. Vâv'ın Nida Üsluplarında Kullanılması.....	91
22. Vakıf İçin Kelime Sonunda Kullanılan Vâv.....	92
23. Vâv-1 Fariḳa (Fark Vâv'ı).....	93
24. Fasıl (Ayırma) Vâv'ı.....	94
25. Vâv-1 'İ'tirad (Ara Cümle Vâv'ı).....	94
26. Vâv'ın Damme Yerine Geçen Ref Alameti Olarak Kullanılması.....	95
27. Vâv'ın İz Manasında Kullanılması.....	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	97
VÂV'IN ASIL - ZİYADE - HAZF - İ'LÂL VE İBDAL DURUMLARI.....	97
1. Kelimenin Aslı Yapısında Olan Vâv	97
2. Zaid Olan Vâv	99
2.1. Kelimenin Yapısında Zaid Olan Vâv.....	99
2.2. Cümlede Zaid Olan Vâv	102
3. Vâv'ın Hazfî	104
3.1. Vâv'ın Ma'tuf ile Birlikte Hazfî	106
3.2. Hazfedilen Amil'in Vâv ile Atfî	107
3.3. Ma'tuf Aleyh'in Hazfî	108
4. Vâv'ın İ'lâl ve İbdali	108
4.1. İ'lâl.....	108
4.1.1. <i>Kalb İle İ'lâl</i>	108
4.1.1.1. Hemze'nin Vâv'a Dönüşmesi	108
4.1.1.2. Elif'in Vâv'a Dönüşmesi.....	109
4.1.1.3. Vâv'ın Elif'e Dönüşmesi.....	110
4.1.1.4. Vâv'ın Hemze'ye Dönüşmesi	111
4.1.1.5. Vâv'ın Yâ'ya Dönüşmesi	113
4.1.1.6. Yâ'nın Vâv'a Dönüşmesi	116
4.1.2. <i>Nakil ile İ'lâl</i>	117
4.1.2.1. Sadece Nakil ile İ'lâl	118
4.1.2.2. Kalb ile Birlikte Nakille İ'lâl.....	118
4.1.2.3. Hazif İle Birlikte Nakille İ'lâl	120
4.1.2.4. Kalb ve Hazifle Birlikte Nakille İ'lâl	121
4.1.3. <i>Hazif İle İ'lâl</i>	121
4.1.3.1. Tahfif (Hafifletmek) için Hazif	121
4.1.3.2. İki Sakin Harfin Biraraya Gelmesinden Kurtulmak için Hazif	122
4.1.3.3. İlet Harfinin Sükûn Üzere Mebnilik İçin Hazfî	125
4.1.4. <i>Teskin İle İ'lâl</i>	125
4.2. İbdal	127

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	129
BELÂGAT AÇISINDAN VÂV EDATI	129
1. Vasl - Fasl.....	129
1.1. Vasl ve Fasl'ın Tanımı	129
Vasl'ın Kullanım Alanları	129
1.3. Vaslın Güzelliği	133
1.4. Vaslın Kusuru	133
2. Genel in Özele Atfi.....	134
3. Özel in Genele Atfi.....	135
4. Bir Şeyi Muradifi (Eşdeğeri) Üzerine Atfetmek	135
5. Vâv'ın Lâ ile Birleşmesi.....	136
6. Vâv'ın Lâkin ile Birleşmesi	140
7. Vâv'ın Sebep Bildiren Lâm (Lâm-ı Ta'îl) Manasında Kullanılması	142
SONUÇ.....	145
KAYNAKÇA	147
ÖZ GEÇMİŞ.....	157

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.s.	: Aleyhi's-Selam
b.	: Bin/ İbn
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c	: Celle Celalühü
H.z.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
m.	: Miladi
md.	: Maddesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
neş.	: Neşriyat
s.	: Sayfa Numarası
thk.	: Tahkik Eden
ty.	: Tarih Yok
TDK.	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Vesaire
yay.	: Yayınları / Yayıncılık / Yayınevi
yy.	: Yayın Yeri/Yılı Yok

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

Ā,ā : آ

‘ : ع

B : ب

C : ج

D : د

D,d : ض

F : ف

Ġ,ğ : غ

Ḥ,ḥ : ح

Ḫ,ḫ : خ

Ī,ī : إى

’ : ء

K : ك

Ḳ,ḳ : ق

L : ل

M : م

N : ن

R : ر

S : س

Ṣ,ṣ : ث

Ṣ̣ : ش

T : ت

Ṭ,ṭ : ط

Ū,ū : أو

V : و

Y : ي

Z : ز

Ẓ,ẓ : ظ

Ẓ,ẓ : ذ

ÖZET

Vâv edatı Arapça'da en çok kullanılan ve birçok farklı işlevi olan bir edat olup Türkçe'ye de geçmiştir. Vâv edatının bu çok yönlü işlevinden dolayı, içinde bulunduğu kelime ve özellikle cümlenin yapısında hangi işlevde olduğu konusu kimi zaman ayırt edilmesi güç bir hal alabilmektedir.

Vâv kelimenin yapısında asli, zaid ve hazif olması yönüyle kendine mahsus birtakım özellikler barındırmaktadır. Bazen kelimedede asıl harf olur, bazen de karşımıza zaid harf olarak çıkmaktadır. Kimi zaman da kelimededen hazif olabilmektedir.

Vâv edatının cümle içerisindeki fonksiyonları esas karmaşaya sebep olabilen konumunu arz etmektedir. Bu edat çoğu zaman atıf (bağlama) olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimi zaman da yeni bir cümlenin başlangıcını ifade etme, yemin ifade etme, ihtimal anlamı katması; birliktelik, te'kid (vurgu), durum (hal) vd. gibi birtakım kendine mahsus anlamları ifade etme göreviyle karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vâv, Edat, Sarf, Nahiv, Belâgat.

ABSTRACT

Waw is the most widely used in Arabic language and has many different functions. Also it is used in Turkish as conjunction. It has versatile functions. So it is difficult to sort out in which function it is used because of its situation in the phrase.

It has some specific features in terms of being essential, additional and omitted. Sometimes it becomes the essential letter in the word, sometimes it appears as additional. Sometimes the word can be omitted.

The functions of waw in the sentence sometimes can lead to a problem which we face to. We usually confronted it in functions such as expressing the beginning of a new sentence, expressing an oath, possibility, sometimes confirmation, sometimes togetherness. Even it sometimes functions as an adverb of manner.

Keywords: Waw, Preposition, Morphology, Syntax, Rethoric.

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Edat mefhumu hemen hemen bütün dillerde vardır. Onların işlevleri kavranmadan mensup olduğu dili tam olarak öğrenmek mümkün de değildir. Dolayısıyla çalışmamızın amacı; vâv'ı edat, isim ve harf olarak gerek cümle içerisinde bulunduğu konuma, gerekse de kelime içerisinde bulunduğu konuma göre olsun tespit edebildiğimiz yönleriyle ele almaktır.

Cümlelerin tam anlaşılmasında anlamı tamamlama ve kendisi olmadığı zaman cümlede eksikliği tam olarak fark edilebilen vâv, birden çok çeşidiyle Arapçada en fazla kullanılan edattır. Bu kullanımlarının birçoğunda vâv'ın hangi çeşidiyle hangi anlamda kullanıldığı kolaylıkla anlaşılmaktadır. Ancak bütün kullanımları için bu geçerli değildir. Çünkü bazı yerlerde vâv, ya anlam zenginliği olarak kabul edilmekte ya da anlama ve yorumlama ihtilaflarının odağı olmaktadır. Vâv ile ilgili bu durum anlama ve yorumlamada, ister büyük ister küçük olsun, cümledeki her bir unsurun önemli olduğuna işaret etmektedir. Zira edatların müstakil bir anlamı yoktur ve içinde buldukları bütünün bir parçası olarak etkisi ve katkısı ortaya çıkmaktadır. Bir cümlelerin asıl anlamı onu oluşturan her bir unsurun oluşturduğu bütünden ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu durum edatlar için geçerlidir.

Vâv edatı, ister tek başına isterse de müstakil olarak başka bir bileşeniyle olsun, daima dil bilimcilerin üzerinde durduğu ve araştırma konusu yaptıkları bir edat olmuştur. Bağlantı yaptığı yapıların özelliklerine, bulunduğu konuma ve daha pek çok etkene göre bağlantı kurduğu anlamları etkileme özelliği, vâv edatını daima tartışmaların odağında tutmuştur. Bu bakımdan anlama katkısı sebebiyle vâv başta olmak üzere her bir unsur önemli kabul edilmiştir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada klasik ve modern dönemde edatlar hakkında yazılan müstakil eserlerden, daha sonra da dil bilgisi konularıyla ilgili olan kitaplardan vâv edatını bütün detaylarıyla tespit etmeye çalıştık, bunu yaparken de kaynak tarama yönteminden yararlandık ve çalışmamızı kaynak açısından zengin tutmaya çalıştık.

Klasik kitaplarda araştırma yaparken dikkatimizi çeken bir husus, vâv edatının bütün işlevlerinin tek bir kaynakta tamamen işlenmemiş olmasıdır. Güncel kaynaklarda da, hemen hemen hepsinde aynı durum söz konusudur. Biz bu çalışmada vâv edatının bütün konularını tespit etmeye, hepsini bir çatı altında toplamaya ve buna göre ele almaya gayret ettik.

Konuyla ilgili bilgiler derlenerek “tasnif yöntemi” ile sınıflandırmaya tabi tutularak “örnekleme metodu” ile konular incelenmeye çalışılmıştır. Konumuza örnek teşkil eden ayet, hadis, şiir vd. misaller incelenmiş olup mümkün mertebe incelenen konu başlığı hakkındaki nahiv âlimlerinin ve müfessirlerin görüşleri zikredilmeye çalışılmıştır.

Vâv edatının her bir ilgili konu başlığı hakkındaki bütün ayet vd. misallerin incelenmesi gereksiz uzatmaya yol açacağından sadece seçtiğimiz örnekler üzerinde inceleme yapılmaya çalışılmıştır. Mümkün olduğu kadarıyla; öncelikle ayet, hadis, şiir vd. misalleri bu sıralama çerçevesinde incelemeye çalıştık ve gereksiz uzatmalardan kaçındık.

Araştırmamıza konuyla ilgili temel kavramları işlemekle başladık. Zira konunun anlaşılması için temel kavramlara değinmenin lüzumunu hissettik. Buna dayanarak “vâv” edatının Arap dili ve belâgatı açısından konularına geçmeden önce giriş bölümünde Türkçe ve Arapçada edatlar hakkında bilgi verip bir değerlendirme yoluna gittik. Daha sonra vâv edatının asıl kullanım alanlarına geçtik. Malum olduğu üzere edatlar çok fonksiyonlu yapılardır. Vâv edatı da en fazla fonksiyona sahip olması hasebiyle konu işlenirken, âlimlerin üzerinde ihtilaf etmiş olduğu konulara da yer yer değindik.

Vâv edatıyla ilgili bilgiler genel olarak Huruf’ul-Meâni diye adlandırdığımız eserlerde, bunun yanı sıra dilbilgisi kaynaklarında da kısmen yer almaktadır. Ancak klasik dönem eserlerde vâv’ı müstakil konu olarak işleyen sadece bir kaynağa ulaştık. Bu eser ise, Şalâh’ud-Dîn Hâlîl b. Kîkledî el’Alâ’î’nin (ö.761/1360) *el-Fusûl’ül-Müfîde fi’l-Vâv’il-Mezîde* adlı eseridir. Modern dönemde ise yazılmış bir kaynağa ulaştık. Bu eser de, ’Ahmed Muhammed er-Râdî’nin *el-Vâv’u fi’l-’Arabiyyeti beyne’ş-Şavti ve’d-Delâle* adlı eseridir. Ancak bu eserin aslına

ulaşamadık ve sadece internette fotokopisine ulaştık fakat düzgün okunmadığı için istifade edemedik.

Bu duruma göre Arapçada vâv edatıyla ilgili müstakil eser telif edildiği ancak Türkçede böyle bir eser kaleme alınmadığı anlaşılmaktadır. Türkçede edatlarla ilgili çalışma yapılmış ancak bu çalışmalar tüm edatlarla ilgili genel nitelikli çalışmalar olduğu için sadece vâv edatına yönelik etraflı bir çalışma yoktur. Bu yönüyle çalışmamız özgün bir nitelik taşımaktadır.

3. Yararlanılan Kaynaklar

Yararlandığımız Arapça-Türkçe dil bilgisi kitapları ve diğer kaynaklar; Hasan Akdağ'ın *Arap Dilinde Edatlar*, Mehmet Çelen'in *Arapçada Edatlar*, Hüseyin Yazıcı'nın *Örnekleriyle Arapçada Bağlaçlar ve Yapılar*, Candemir Doğan'ın *Karşılaştırmalı Arapça-Türkçe Bağlaçlar* vd.

Türkçe tefsir kaynağı olarak Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili*, Türkçe Kur'an-ı Kerim meali olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın *Kur'an-ı Kerim Meali*, sadece iki yerde Süleyman Ateş'in *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı'nın *İslam Ansiklopedisi* adlı eserlerden yararlandık.

Arapça kaynaklar: Baha'ü'd-Dîn 'Abdullah ibn 'Aķıl'in (ö.769/1368) *Şerhu ibn 'Aķıl 'ala Elfiyeti ibn Mâlik*, Cemalu'd-Din 'Abdullah b. Hişam el-Enşarî'nin (ö.761/1360) *Muġni'l-Lebib 'an Kütübi'l-E'arib*, Ahmed b. 'Abd'un-Nur el-Mâleķî'nin (ö.702/1303) *Raşf'ul-Mebânî fi Şerhi Hurûf'ul-Meânî*, Bedruddin el-Ĥasan b. Kasım el-Murâdî'nin (ö.749/1348) *el-Cenâ'd-Dânî fi Ĥurûf'il-Me'anî*, el-Ĥaţib el-Ĥazvini'nin (ö.739/1338) *el-İğah fi 'Ulum'il-Belaġa* vd.

Arapça sözlük olarak; Ebu Naşr İsmâil b. Ĥammâd el-Cevheriyyi'nin (ö.398/1008) *eş-Şiĥâh*, Muhammed b. 'Ebî Bekr b. 'Abd'ul-Ĥâdir er-Râğî'nin (ö.666/1268) *Muĥtâr'uş-Şiĥâh*, ibn Manzûr'un (ö.711/1312) *Lisân'ul-'Arab* adlı eserlerden yararlandık.

BİRİNCİ BÖLÜM

VÂV EDATI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. Edat ve Bağlaç Kavramlarının Türk Dil Bilgisindeki Yeri ve Önemi

Bu konu bağlamında öncelikle “edat ve bağlaç nedir?” sorularının cevap bulması gerekmektedir:

1.1. Edat

Arapça bir kelime olan edat, her bir meslek sahibinin kendisiyle mesleğini icra ettirdiği “alet” ve “vasıta” anlamına geldiği belirtilmiştir.¹ Onun gramerdeki mana ve yerini tespit ederken bu asli manasını göz önünde bulundurmamak gerekir. Nitekim bir gramer unsuru olarak, “Edatlar tek başlarına manaları olmayıp, ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında çeşitli münasebetler kurmaya yarayan, alet sözlerdir/vasıtalar”dır diye tanımlanmıştır.² Daha teknik bir ifadeyle söylemek gerekirse; “Başlı başına anlamları olmayan ancak anlamlı kelimelere, takımlara, kelime öbeklerine ulandıkları ya da bir cümleye girdikleri zaman çeşitli anlam ilgileri kuran ve böylece kendi anlamları sezilen kelimelere “edat” denir denilebilir.”³ Edatlar birlikte kullanıldıkları kelimelerin, kelime gruplarının ve cümlelerin kullanılışlarına ve ifade kabiliyetlerine yardım ederler. Bu bakımdan isim ve fiillere asıl kelimeler, edatlara ise yardımcı kelimeler de denilir.⁴

Dilin bütünü içinde mücerret bir unsur olarak ele alındığı takdirde, edatlar çekime gelmeyen “donmuş” ve “kalıplaşmış” sözlerdir demek mümkündür. Böylece mahiyet itibarı ile de çekim eklerine yaklaşırlar. Bu bakımdan denilebilir ki, Türkçede edatlar isim çekim eklerinin gördüğü vazifelerin de bir kısmını yüklenmiş, fakat onlardan daha zengin bir takım ince farkları olan zaruri sözlerdir. Arapça,

¹ Cevherî, ebu Naşr 'İsma' il b. Hammad, *es-Sıhah Tac'ul-Luğa ve Şıhah'ul-'Arabiyye*, ۱۵ (۱۵) md., Dar'ul-Hadis, Kahire 2009, s. 30 ; İbn Manzûr, *Lisân'ul-'Arab*, ۱۵ md. thk. 'Amir Ahmed Haydar, Dâr'ul-Kütüb'il-'İlmiyye, Beyrut 2013, VIII, 23 Ayrıca bk. Mutçalı, Serdar, *Arapça Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul 1995, s.10 ; Güneş, Kadir, *Arapça Türkçe Sözlük*, Mektep Yay., İstanbul 2011, s.19-20.

² Hacıeminoğlu, Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, MEB, İstanbul 1992, s.V.

³ Ediskun, Haydar, *Türk Dilbilgisi*, Remzi Yay., İstanbul 1999, s.284.

⁴ Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1985, s.348.

Farsça, İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi büyük dillerde edatlar aynı zamanda isim çekim eki durumunda olup bu dillerde ayrıca isim çekim ekleri olmadığı belirtilmiştir. Türkçede ise; hem diğer dillerin edatlarına mukabil hal ekleri, hem de onlara ilaveten edatlar vardır. İşte bu hususiyetleri ile dilimizdeki edatlar; isimler ve fiiller yanında fakat onlardan farklı mahiyette üçüncü bir kelime grubunu teşkil ederler denilebilir.⁵

Asıl edatların⁶ yanında edat gibi kullanılan diğer kelimeler olduğu gibi, edat iken isim durumuna geçmiş kelimeler de olduğu ifade edilmiştir.⁷ Örnek: *Beride bir adam duruyor.*

Edatlar kelime yapımına elverişli değildirler. Ancak isimleşmiş olanlar kelime yapılabilir. Esas itibarıyla dilin eksik unsurlarıdır denilebilir.⁸ Örneğin; Eve doğru, rüzgâra karşı gibi.

Eski dil bilgisi kitaplarımızın kimisi, kelimeleri fiil, isim, edat diye sınıflandırdıktan sonra edatları da tamamlayıcı, bağlayıcı, üretici edatlar diye üçe ayırırlar ve böylece bütün yapım ve çekim ekleriyle bugün edat ve bağlaç adını verdiğimiz kelimeleri de edat başlığı altında incelediği görülür.⁹

1.2. Bağlaç

Eş görevli ya da birbirleriyle ilgili sözcükleri, sözcük öbeklerini, özellikle tümceleri bağlamaya yarayan, bunlar arasında anlam ve kimi zaman da biçim bakımından bağlantı sağlayan öğelere bağlaç adı verildiği görülür.¹⁰ Bağlaçlar cümle ya da cümleciklerin öğeleri arasında harç ya da lehim görevi görürler. Onları, cümle çözümünde “Şu ya da bu cümleleri ya da öğeleri bağlayan yardımcı bir öğedir.” diye tanımlayabiliriz.¹¹

Büyük çoğunluğu yabancı kökenli olan; ve, veya, yahut, veyahut, ya da, fakat, meğer, zira, madem, hem...hem gibi bağlaçlar, dilimize Arapça ve Farsça'nın

⁵ Hacıeminoğlu, *a.g.e.*, s.V.

⁶ Bk. edatlar ve kullanımları için; Hacıeminoğlu, *a.g.e.*; Atabay Neşe, Kutluk İbrahim ve Özel Sevgi, *Sözcük Türleri*, TDK, Olgaç Yay., Ankara 1983, s.132-144; Ergin, *a.g.e.*, 348-373; Koç, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, İnkilap Yay., İstanbul 1996, s.229-244; Ediskun, *a.g.e.*, s.284-301.

⁷ Ergin, *a.g.e.*, s.348.

⁸ Ergin, *a.g.e.*, s.348.

⁹ Ediskun, *a.g.e.*, s.284; Ergin, *a.g.e.*, s.352.

¹⁰ Atabay, vd., *a.g.e.*, s.145.

¹¹ Ediskun, *a.g.e.*, s.302.

etkisiyle girmiştir. Türkçenin biçim ve söz dizimi bakımından taşıdığı özellikler, dilimizde temel tümce ile yan tümceler ve tümcemsiler arasında bağlantıyı sağlamada yararlanan olanaklar, bağlaçların kullanılmasına çoğu zaman gereksinme bırakmadığı görülür.¹² Türkçede bağlaç ya da bağlaç gibi kullanılan sözcük ve sözcük öbeği oldukça fazla olup bunların bir bölümünün; örneğin, lâkin, mamafih, velhasıl, zira gibi yabancı dillerden geçmiş bağlaçlar olduğu, bugün artık ya kullanılmamakta ya da pek az kullanılmakta olduğu görülür. Türkçenin başka dillerden gelmiş bağlaçlardan büyük ölçüde temizlendiği, bugün kullanılan bağlaçların önemli bir bölümünün artık Türkçe olduğu görülmektedir.¹³ Örnek: Ama, daha doğrusu, artık, meğerse, oysam, belkim gibi.

Türkçede bağlaçlar, bağlama görevinin yanı sıra ek görevler de yüklendiği, kimi zaman da bu ek görevlerin, bağlama görevinin de önüne geçtiği görülür. Bu ek görevler de dikkate alındığında bağlacın tümcenin yalnızca yapısında değil, anlamında da etkili olduğu görülecektir.¹⁴ Bu kattığı anlamlar içerisinde tümceye “koşul, eşitlik, birliktelik, abartma, şaşkınlık, neden-sonuç, zaman vb. anlamları kattığını zikredebiliriz.¹⁵

Bağlaçların tümcede öteki sözcük türleri yerine kullanılışlarına pek rastlanmadığı görülür. Ancak belirteçlerle ilgeçler (edatlar), kimi kez tümcede bağlaç görevi yaparak bağlaç gibi kullanılırlar. Ayrıca bağlaçların belli sözcüklerle kullanılma zorunluluğu olmadığı, her tür sözcük ve tümce arasında bağlama görevi yapabildiği görülür. En belirgin görevlerinin de bağlaçlı yan tümceleri oluşturmaları olduğu, öteki sözcük türleri gibi özne, tümleç, yüklem oluşlarına pek rastlanmadığı görülmektedir.¹⁶

Bağlaçların, kiminin ad ya da sıfat tamlamalarının arasında yer aldığı da olur: Yemek ve yol parası gibi. Bağlaçlar ikilemeler arasında anlamı pekiştirme görevi görürler: aylarca ve aylarca gibi. Kimi anlatımların bağlaçsız bağlandığı da olur: anne baba sevgisi (anne ve baba) gibi. Noktalama işaretlerinden virgül ve noktalı virgül de anlatımda kimi zaman bağlaç yerine kullanılarak bağlama görevi yapabilir.

¹²Atabay, vd.,*a.g.e.*, s.146.

¹³Koç, *a.g.e.*, s.245.

¹⁴Koç, *a.g.e.*, s.245.

¹⁵Koç, *a.g.e.*, s. 253.

¹⁶Atabay, vd., *a.g.e.*, s. 146.

Bu kullanım da bir tür bağlaçsız bağlamadır denilebilir: Öğretmenler, öğrenciler, dinleyiciler yerlerini aldı, örneğinde olduğu gibi.¹⁷ Bunların dışında zikredilebilecek birçok bağlaç çeşitleri olduğu tespit edilmiştir.¹⁸

Bazı kaynaklarda, bağlaçların ilgeçlerle (edatlarla) birlikte ele alındığını gördük.¹⁹ Bağlaçları, edatlar başlığı adı altında “bağlama edatları” olarak inceleyen dilbilimciler de olmuştur.²⁰

Sonuç olarak, edatlar ile bağlaçlar arasındaki önemli ayrımı şu şekilde zikredebiliriz:

1. Bir edatın ilk görevi; kelimelere, kelime öbeklerine ya da cümlelere şu veya bu anlam ilgisini kazandırmasıdır denilebilir. Hiç kuşkusuz bu anlam ilgisini kurarken edatın bağlayıcılık görevi de sezilebilir; ancak bu görev ikinci planda kalır. Bir bağlacın ilk görevinin ise cümleleri, kelimeleri ya da kelime öbeklerini bağlamak olduğu, hiç kuşkusuz bu bağlayıcılığı yaparken birtakım anlam ilgilerinin de sezilebileceği, ancak bu ilgilerin ikinci planda kaldığı söylenebilir. Örneğin; “ile” kelimesi kimi kez edat kimi kez de bağlaç olarak kullanılabilir.

2. Edatlar, sıfat takımları ya da zarf öbekleri kurabilirler. Bağlaçlar, hiçbir zaman sıfat takımları ya da zarf öbekleri kuramazlar, ancak gerekirse bunları bağlayabilirler: “Bu orduya karşı okla, bıçakla ve tüfekle durulamaz.” (“ve” bağlacı, “ile” edatıyla kurulmuş; okla, kılıçla, tüfekle zarf öbeklerini birbirine bağladığı görülebilir)... vb.²¹

Türklerin islama girişiyle birlikte, Arapçanın İslami ilimlerde revaç bulmasıyla dil etkileşiminden dolayı vâv edatının Türkçede kullanıla geldiği görülmektedir.

¹⁷ Atabay, vd., *a.g.e.*, s. 146-147.

¹⁸ bk. Bağlaçlar ve kullanımları için; Atabay, vd., *a.g.e.*, s.148-180 ; Koç, *a.g.e.*, s.246-274 ; Ergin, *a.g.e.*, s. 352-353 ; Ediskun, *a.g.e.*, s.303-321.

¹⁹ bk., Ergin, *a.g.e.*, s.352.

²⁰ Atabay, vd., *a.g.e.*, s.145.

²¹ Ediskun, *a.g.e.*, s.302.

2. Vâv Edatının Türkçedeki Yeri

Vâv edatı Türkçemize Arapçadan girmiştir.²² Türkçede bağlama edatları içinde en çok kullanılanın da bu edat olduğu görülebilir.²³ Bu edat gerek Arapçada olsun gerekse Türkçede olsun, çok yaygın bir kullanım alanına sahip olup kullanım yeri ve şekline göre bağladığı öğelere farklı anlamsal ve yapısal katkılar sağladığı görülmektedir.²⁴ Vâv'ın Türkçe'ye aktarımındaki anlamlarını şu şekilde zikretmek mümkündür: ve; ve de, ...de, dahi, hem, yine, aynı şekilde; ile, beraber, bununla birlikte; iken, yaparken, ...dığı esnada, dığı halde, bu arada; halbuki, ki, oysa, fakat, ise; and olsun ki, yemin olsun ki; nice; hem...hem gibi.²⁵

Yazımda hep “ve” olarak gösterilmiş, ama söyleyişte bunu kimi “ve” kimi de Farsça söyleyişe özenilerek “ü,vü” biçimlerinde belirtmek yaygın bir kullanım haline gelmiştir. Yalnız bu kullanım sanıldığı gibi keyfi olmayıp bir gayeye ma'tuftur denilebilir. Nitekim zamanla vâv edatı, yalnız cümleleri yahut herhangi iki kelimeyi bağlamak için kullanılır hale gelmiş, “vu, vü,ü,u” ise zıt veya müteradif sözleri bağlayarak bir çeşit terkiplerin teşkilinde kullanıla gelmiştir. Fakat nadiren istisnai kullanılışlar da görülmektedir.²⁶ Eskiden “ü, vü” şeklinde gelenekleşen bu söyleyiş tarzında; ünsüzle biten kelimelerden sonra gelen “ve” yi “ü” gibi, ünlü ile biten kelimelerden sonra gelen “ve” yi ise “vü” gibi okumak özellikle aydınlar arasında bir gelenek haline geldiği görülmüştür.²⁷ Örneğin; Leyla vü Mecnun, sen ü ben... gibi. Günümüzde ise; “ü, vü” söyleyişi/kullanımı tamamıyla bırakılmıştır.²⁸

Eski Türkçede vâv edatının yalın bir bağlantıdan daha ziyade farklı ifade şekilleri ve işlevleri olduğu görülmektedir. Bunların kullanımının şu şekilde olduğu söylenebilir:

²² Ediskun, *a.g.e.*, s.320 ; Ergin, *a.g.e.*, s.348 ; Koç , *a.g.e.*, s.229 ; Atabay vd., *a.g.e.*, s.132 .

²³ Ergin, *a.g.e.*, s.35.

²⁴ Tiken, Kâmil, *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Füller*, TDK., Ankara 2004, s.103.

²⁵ Ürün, Ahmet Kazım, *Arapça'da Bağlaçlar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989, s. 44 ; Yazıcı, Hüseyin, *Örnekleriyle Arapçada Bağlaçlar ve Yapılar*, Dağarcık Yay. İstanbul 1998, s. 389 ; Günday, Hüseyin ve Şahin, Şener, *İşlevsel Özellikleri ve Tercüme Teknikleri Açısından Arapçada Bağlaçlar*, Emin Yay. 2009, s. 13 ; Bakırcı, Selami ve Çöğenli, Sadi, *Kullanım Örnekleriyle Arapça Edatlar Sözlüğü*, Cantaş Yay., İstanbul 2013, s. 228 ; Doğan, Candemir, *Karşılaştırmalı Arapça-Türkçe Bağlaçlar*, Cantaş Yay., İstanbul 2013, s. 95.

²⁶ Hacıeminoğlu, *a.g.e.*, s.201 .

²⁷ Ediskun ,*a.g.e.*, s.320.

²⁸ Tiken, *a.g.e.*, s.103.

1. Vâv edatı “ve, de” anlamlarında, sıralama ifadesiyle cümleler arasında yan yana bağlantı kurmaktadır.
2. Vâv edatı “fakat” yerinde, zıtlık ifadesiyle cümleler arasında yan yana bağlantı kurmaktadır.
3. Vâv edatı “çünkü” yerinde, sebep cümlesini ana cümleye bağlamaktadır.
4. Vâv edatı “bundan dolayı” yerinde, sonuç cümlesini sebep cümlesine bağlamaktadır.
5. Vâv edatı “ki” yerinde, mutlak ilgiyle yardımcı cümleyi ana cümleye nesne olarak bağlamaktadır.
6. Vâv edatı “ve , ile” anlamlarında, sıralama ifadesiyle bağlaç grubu oluşturmaktadır.
7. Vâv edatı “veya” yerinde, seçmeli olma ifadesiyle bağlaç grubu oluşturmaktadır.²⁹

Bağlanan öğeler arasındaki ilişkilendirme yerine göre kelimeyi kelimeye, cümlecığı ana cümleye veya iki tam cümleyi birbirine bağlama şeklinde olabilir. Yüklendiği yalın bağlama eylemi bakımından genel maksatlı kullanım alanına sahip bir edattır demek mümkündür.³⁰

Vâv edatının görevi virgüle benzer. Vâv edatı, aralarında birlik ve beraberlik bulunduğunu belirtmek üzere özneleri, nesneleri, tümleçleri, fiilleri ve cümleleri sıralayıp bağlar. Başka bir ifadeyle; Türkçede eş görevli öğeleri bağlamaya yarar. Bunlar, cümlelerde ikişer tane ise bunların arasına, ikiden fazla ise sondan iki tanesinin arasına girdiği görülür.³¹ Örneğin; “*Ben ve sen, birer garibiz*”, “*Ben, sen ve o, birer garibiz*” gibi.

Cümleler arası bağlantı kuran vâv edatı, bağlanan cümleye kattığı anlamların yanı sıra birlikte kullanıldığı kelime veya kelime gruplarının anlamına da katkısı olduğu görülür. İki cümle arasında kullanılan vâv edatı eşzamanlılık, öncelik-

²⁹ Tiken, *a.g.e.*, s.103-104.

³⁰ Hacıeminoğlu, *a.g.e.*, s.201.

³¹ Ediskun , *a.g.e.*, s.320 ; Koç, *a.g.e.*, s.252.

sonralık anlamlarının dışında açıklama yapmak, neden-sonuç ilişkisi kurmak gibi görevler yüklenebilir.³²

Cümle başında kullanılan vâv edatı, iki cümle arasında kullanılan vâv edatına göre daha dar anlamda kullanılabilir. Cümle başında kullanılan vâv edatının öncelik-sonralık, eşzamanlılık anlamlarında kullanımları daha çok görülür. İki cümle arasında kullanılan vâv edatı, ençok eşzamanlılık anlamı verirken, cümle başında en çok öncelik-sonralık anlamı veren bir anlamda kullanıldığı görülmektedir.

Görevdeş (aynı görevde olan) öğeleri bağlamasının yanında, vâv edatının çeşitli görevlerinin olduğu ifade edilmiştir:

1. Aynı türden sözcükleri bağlar: bağ ve bahçe, güzel ve çirkin, iç ve dış gibi.³³ Örnek: “*Vasıf’ı hem mert ve arkadaş canlısı bir insan, hem de gayet pişkin bir politikacı olarak tanıyorum.*”

2. Görevdeş sözcükler arasında bağ kurar:³⁴ Örnek: “*Azı ve ufağı incelemek elbette çoğu ve büyüğü tetkikten kolaydır, kolay ve doğrudur.*”

3. Tamlamalarda kullanılır: gül ve karanfil kokuları, kuş sesleri ve cıvıltıları, anne ve baba sevgisi gibi.³⁵ Örnek: “*Buruşuk göz kapakları ve uzun kaşları altında sık sık yok oluyor bu küçük gözler.*”

4. Tümce³⁶ bağlacı olarak kullanılır. Sıralı, bileşik ve girişik tümceleri bağlar:³⁷ Örnek: “*Nihayet, bu zahmetten yorulmuş gibi başını kuştüyü yastıkların arasına soktu ve orada düşünmekten kurtulmaya çalıştı.*”, “*Gelen yumruk sıkıydı. Ve Çılkır’ı hemen savunmaya geçirecek ağırlıktaydı.*”

5. Bağlaçlı ikileme kurar. Örneğin; *Yıllarca ve yıllarca, aylarca ve aylarca, günlerce ve günlerce* gibi.³⁸

6. Vâv edatı, genellikle sözcükler ve tümceler arasında kullanılır. Tümce başında “ve” bağlacının kullanılışı, Türkçenin anlatım özelliklerine aykırı olduğu,

³² Hacıeminoğlu, *a.g.e.*, s.201.

³³ Atabay vd.,*a.g.e.*, s.163.

³⁴ Atabay vd., *a.g.e.*, s.164 .

³⁵ Atabay vd., *a.g.e.*, s.164 .

³⁶ bk., Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yay. 1996, s.1090.

³⁷ Atabay, vd., *a.g.e.*, s.164-165 .

³⁸ Atabay, vd. , *a.g.e.*, s.165.

ancak kimi yazarların kullandığı görülür:³⁹ Örnek: “*Ve aşağıda Akdeniz!*”, “*Ve iki gün sonra Mebus Bey’in gönderdiği yaylıda, birtakım...*”

7. Aynı tür sözcük ya da sözcük öbekleri, tümceler virgülle ayrıldıktan sonra çoğu kez, en sonuncusunun vâv edatıyla ötekilere eklendiği görülmektedir.⁴⁰ Örnek: “*Annesi, karısı ve kızkardeşi, misafirleri orada bekliyordu.*”

8. Vâv edatı kimi zaman da “ile” bağlacıyla eşdeğerdir.⁴¹ Örnek: “*Birdenbire, önümde bir adamla (adam ve) bir kadın gördüm.*”

9. Türkçede çoğu kez “ve” bağlacı yerine –p (-ıp, -ip, -up, -üp) ekiyle yapılmış bağlama ulaçları⁴² kullanılmaktadır. Örnek: *Gelip gitti (geldi ve gitti); Görüp aldı (gördü ve aldı)*⁴³

Bu incelemeden sonra, Türkçede bu kadar çok kullanım alan ve farklılığı olan vâv edatının asıl geçtiği dilde (Arapça’da) “Kim bilir ne kadar da çok fonksiyonlu bir edat?” olduğu şeklinde bir soru hatıra geliyor. O takdirde bu sorunun cevap bulması gerekir.

3. Vâv Edatının Arapçadaki Yeri

Fenike alfabesinden gelen vâv adı değişmeden Ârâmice, İbrânîce ve Arapça’ya geçtiği görülür. Fenike dilinde vâv “çivi, kama, gemi direği desteği” anlamına gelmektedir.⁴⁴ Arapça’da ise vâv “büyük hörgüçlü deve” ve “zayıf adam” anlamına gelmektedir.⁴⁵

Arapçada vâv edatını, Türkçe’de bağlaç ya da edat olarak nitelendirebiliriz. Zira vâv’ı bazı Türkçe kaynaklarda kimi yazarlar “edat” başlığı adı altında incelemiştir⁴⁶ kimi yazarlar ise “bağlaç” başlığı adı altında incelemiştir.⁴⁷ Nitekim

³⁹ Atabay, vd., *a.g.e.*, s.166.

⁴⁰ Atabay, vd., *a.g.e.*, s.166.

⁴¹ Atabay, vd., *a.g.e.*, s.166.

⁴² bk., Ediskun, *a.g.e.*, s.252 .

⁴³ Atabay, vd., *a.g.e.*, s.166.

⁴⁴ www.islamansiklopedisi.info/dia/maddesnc.php?MaddeAdi=vav, 2012, XLII, 574, (ErişimTarihi:03/02/2017).

⁴⁵ Ferâhîdî, Hâlib b. ’Aḥmed, *el-Huruf*, Maḥbaātü Cami’ati ‘Ayni Şems, Ḳahire 1969, s. 31.

⁴⁶ Bk. Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Edatlar*, Tekin Yay., Konya, ty., s. 430 ; Bakırcı ve Çöğenli, *a.g.e.*, s. 228 ; Çelen, Mehmet, *Arapçada Edatlar*, Kalem Yay. 2006, s. 75 .

⁴⁷ Bk. Günday ve Şahin, *a.g.e.*, s. 13 ; Yüksel, Ahmet, *Arapça Bağlaçlı Cümle Yapıları*, yy., ty., s. 7 ; Yazıcı, *a.g.e.*, s. 389 ; Doğan, *a.g.e.*, s. 95 ; vd.

“Edat ve Bağlacın Türk Dilbilgisindeki Yeri ve Önemi” adlı başlık altında ortak kullanımlar olduğu hususunda da bu konuya aynı şekilde daha önce değinmiştik.

Arapça’da vâv edatı, mutlak bir bağ/ilişki kurarak kelimeyi kelimeye (müfredi müfrede) ya da cümleyi cümleye bağlama görevi görerek ilişki kurduğu görülür. Bu bağlantı, bağlanan ile bağlanılan arasında zamanda öncelik-sonralık, olayın/durumun aktarımında sıralama, işteşlik (ortaklık/beraberlik), zaman, bağlanan ile bağlanılan arasında ehemmiyet ya da önemsizliği vurgulama gibi bir özellik göstermeksizin sadece mutlak bir bağ/ilişki anlamında bir bağlantı kurar. Eğer vâv edatından sonra mutlak iştirak (ortaklık) manasının dışında bir manaya delalet eden bir karine bulunursa, bu durumda vâv edatının mutlak iştirak manasından çıktığı görülür.⁴⁸

Nahivciler ve cumhur fukaha, vâv edatının genel kullanım itibariyle tertip (sıralama) ifade etmeksizin mutlak bağlama ifade eden bir görevinin olduğu hususunda çoğunlukla ittifak halindedirler.⁴⁹ Örnek: *جاءَ عُمَرُ وَأَحْمَدُ* (Ömer ve Ahmet geldi.) Bu örnek cümlede vâv bağlacı,⁵⁰ faillerin eş zamanlı geldiğini yani birlikte geldiğini ifade eder. Aynı zamanda bu cümle, *عُمَرُ*’ın önce *أَحْمَدُ*’in sonra ya da bunun tam tersi bir sırayla, yani *أَحْمَدُ*’in önce *عُمَرُ*’in sonra geldiği şeklinde üç farklı eylem şeklinin olabileceğini de ifade eder. Bunun sonucu olarak eylemin yapıldığı iki kişi arasında, eylemin gerçekleşmesinde her iki kişinin eylemi gerçekleştirme zamanı açısından bir mühlet olabilir ya da herhangi bir mühlet olmayabilir de. Bu görüşün aksini kabul edenler ise vâv edatının tertip (sıralama) anlamı taşıdığını ifade ederler.⁵¹

Nahivciler vâv edatının mutlak bir şekilde cem için olduğu, bağlantıda tertibin şart olmadığı veya tam tersinin de şart olmadığı, bağlanılanlar arasında zaman bakımından birbirine yakın veya uzaklığın çok önemli olmayabileceği görüşü

⁴⁸ Abbas, Hasan, *en-Naḥvu’l-Vaḥī*, Dar’ul-Ma’arif, Mısır 1974, s.557-558.

⁴⁹ ‘Alā’ī, Şalāḥ’ud-Dīn Ḥalīl b. Kīkledī, *el-Fuṣul’ül-Müfide fil-Vav’il-Mezide*, Dar’ul-Beşir, ‘Amman 1990, s. 73.

⁵⁰ Biz burada “bağlaç” kavramını kullanmayı tercih ettik. Zira vâv’ı atıf durumlarında “bağlaç”, diğer kullanımlarında ise “edat” terimiyle kullanmanın daha isabetli olacağı kanaati hasıl olmuştur.

⁵¹ Ḥamed, ‘Ali Tevfik; Za’bi, Yusuf Cemil, *el-Mu’cem-ul Vaḥīy fil-Edevat’in-Naḥvi’l-‘Arabiyyi*, Dar’ul-’Emel, Ürdün 1993, s. 349.

üzerinde ittifak halindedirler. Bu bağlacın işlevsel özellikleri açısından, bağlantı harflerinin en eskisi ve bağlaçların en temeli olarak kabul edildiğini söyleyebiliriz.⁵²

Vâv edatının cümle içinde bulunduğu konuma göre işlev gördüğü ve bu işleve göre bulunduğu cümleye mana kazandırdığı, vâv'ın en çok kullanım alanının atıf olduğu görülmüştür. Atıf konumundayken mutlak cem, tertip ya da terahi ifade etmesi, anlaşılması güç konumlarda tartışmalara sebep olduğu görülmüştür. Cümleye vâv-ı isti'nâf ile başlanıldığı zaman, başında bulunduğu cümlenin önceki cümle ile herhangi bir bağlantısının olmadığı görülür. Yemin ifade eden kasev vâvı'nın anlamı pekiştirmek için kullanıldığı, ihtimal anlamı için rubbe vâv'ı, işteşlik (beraberlik) ifade etmek için maiyyet vâv'ı, vurgu ifade etmek için zaid vâv kullanıldığı görülmüştür. Arapça'da vâv-ı şemaniyye'nin sekiz sayısına özel olarak kullanıldığı, durum (hâl) ifade etmek için vâv-ı haliyye, seçim ifade etmek için (ev) yerine bağlaç grubu oluşturan vâv-ı taḥyîr kullanıldığı görülmüştür. Vâv'ın iğrâ, tahzîr ve nida üslubunda kullanıldığı; kimi zaman (bi) harf-i cerri manasında, kimi zaman sebep bildiren lâm, kimi zaman (iz) manasında, kimi zaman da inkârı ziyadeleştirmek için istifham hemzesinden istifade edilerek inkâr vâv'ı olarak kullanıldığı görülmüştür. Karşımızdaki kimseye bir şeyi hatırlatmak için hatırlatma vâv'ının kullanıldığı ve cümle içinde gelen ara cümlenin başında vâv-ı i'tiraḍiyye'nin kullanıldığı görülmüştür. Görüldüğü gibi vâv edatının muhtevası oldukça geniş olup sarf ve nahiv açısından daha zikretmediğimiz pek çok konumunun olduğu, vâv'ın öneminden bahsederken diğer tüm kullanımlarına değinmek konuyu uzatacağı için burada çok fazla ayrıntıya girmedik. Söz konusu edat çok yönlü olduğu için, bahsi geçen kullanım türleri ve henüz zikretmediğimiz diğer kullanım konumları ile ilgili açıklamalar ileride yeri geldikçe yapılacaktır.

Vâv edatı ister yalnız başına isterse de başka bir bileşeniyle olsun, daima dil bilim, tefsir, fıkıh ve kelam bilginlerinin özel olarak üzerinde durduğu ve araştırma konusu yaptıkları bir bağlaç olmuştur. Bağlama görevi yaptığı yapıların özelliklerine, bulunduğu konuma ve daha pek çok etkene göre bağlantı kurduğu anlamları etkileme

⁵² Murādī, Bedruddin el-Ḥasan b. Kasım, *el-Cenā'd-Dânī fi Hurūfi'l-Ma'anī*, islamicbook.ws/adab%5C1a/aljna-aldani-fi-hrwf-almaani-pdf, s.34, Erişim Tarihi: 19/01/2017 ; 'Abbas, Ḥasan, *Hurufu'l-Me'ani beyne'l-'Aşaleti vel' Ḥadase*, İttihadu'l-Küttabi'l-'Arab, Dimeşk 2000, s.15.

yetisi, vâv edatını daima tartışmaların odağında tutmuştur. İleride bunlara değinilecektir. Vâv'ın en çok kullanım alanının atıf konumunda geldiği görülür.

Arapçada tüm edatlar arasında vâv edatının genel kullanım yoğunluğu ortalama % 85,20'lere varan oranıyla en sık kullanılanıdır. Yapılan istatistiksel araştırmalarda günlük yazı dilinde kullanım yoğunluğu % 25,5 olarak belirlenmiştir. Dilsel kullanım yoğunluk rakamlarına göre vâv edatı, genel ve günlük kullanımda en yaygın ve kapsamlı bir anlamda kullanımı olan bir edat olduğu görülür.⁵³

4. Harf ve İlişkili Olduğu Kavramlar

Harf “kelam” ağacının bir dalıdır. Kelam ağacının diğer iki üyesi ise, isim ve fiildir. Harf, bu ikisinin ortağı ve üçüncüsüdür. Kelam ise, bizatihi kelime, lafız, kavil ve kelim kavramlarının manaları açısından iç içe girmesi yönüyle, birbiriyle irtibatlıdır. Harf, bütün bu kavramların kapsam ve çerçevesinde bulunmakla birlikte bütün bu kavramların yörüngesinde dönen ıstılahlar dizisinden bir parça olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun için harfin; bu ıstılahlar üzerindeki tarifinin, bu ıstılahlar içerisindeki konumunu bilmek için ona işaret etmenin, parçadan önce bütünü açıklama anlamında, eşyaların zıddıyla bilinmesi kuralına dayanarak harfin doğru tanımının ve incelemesinin yapılmasının elzem olduğu çok açık bir gerçektir. Burada “bütün” den maksat “kelam” olup, parçadan maksat ise “harf”dir.⁵⁴

Araştırmamızın bu bölümü, “kelam” kavramının kendisiyle ilişkili olduğu lafız, kavil, kelim gibi ıstılahların üzerinde durarak, bu terimlerin birbirleriyle ilişkilerini, birbirleriyle iç içe girdiği ve birbirleriyle ihtilafli oldukları yönleri açıklayarak, nahivcilerin ıstılahında ve lûgat açısından yaptıkları tarifleri ele almaktadır. Daha sonra “kelam”ın üç kısmına değinilmektir. Bunlardan her birinin, kendi taşımış oldukları özelliklere işaret edilerek tarifi yapılmaya çalışılmıştır. Bu kısımlardan “kelam” nasıl oluşur, sonra “harf”in tanımının yapılması, harflerin taksiminde takip edilen ölçüler, kısımlar, özellikler ve çeşitleri yönüyle bu açıklamalardan kendine bir konum elde eder.⁵⁵

⁵³ Doğan, *a.g.e.*, s. 101.

⁵⁴ Abdullah, ‘Abdullah Hasan, *Huruf’ul-Me’ani beyne’l-Edai’l-Luğaviyyi ve’l-Vaziyeti’n-Nahviyyi*, <https://archive.org/details/lis01903>, s.13, Erişim Tarihi: 26.01.2017.

⁵⁵ ‘Abdu’llah, *a.g.e.*, s. 13.

4.1. Kavil

Bu kavram ق-و-ل kökünden gelir. Mazi, muzari ve mastarı قَالَ-يُؤُول- قَالَ-يُؤُول- قَوْلًا/فَوَلَةً/مَقَالًا/مَقَالَةً şeklinde gelir. “Çok dedikodu yapmak” ve “insanların sözünün çok olması” anlamında geldiği ifade edilmiştir.⁵⁶ Kavil kavramı, konunun sonunda vereceğimiz tablodaki bütün kavramları yani “kelam, kelime, kelim...” kavramlarını kapsamına alır. Bu kavramların en tepesindeki kavramdır denilebilir.⁵⁷ Bazıları, “kavil” kavramının müfrette kullanılmasının asıl olduğunu iddia etmiştir.⁵⁸ Kelamın tertipli olduğu, araştırmacı nazarında ister tam olsun, ister noksan olsun dilin söylediği her bir lafız olduğu belirtilmiştir. Sibeveyh (ö.180/796) der ki: Arap kelamı hakkında söz ettiğinde o ancak, tek bir sözcük değil sözcük öbeğinin karşılığı olur. Yani “kelam” demekle “cümleler” kastedilmiş olur. Örnek: زَيْدٌ مُنْطَلِقٌ وَقَامَ زَيْدٌ (*Zeyd gidici ve kalktı.*) “Kavil” kavramı ile de; kelamın kendisiyle bina edildiği müfret lafızlar kastedilir. Şöyle demek gibi: زَيْدٌ مُنْطَلِقٌ (*Zeyd gidici.*) örneğindeki “Zeyd” gibi. Yine قَامَ عَمْرُو (*Amr kalktı.*) örneğindeki “Amr” gibi.⁵⁹

4.2. Kelam-Kelim

Kelam: el-Camī (ö.898/1493) kelam kavramının sözlükte; ister az olsun, isterse çok olsun konuşulan şey olduğu, nahivcilerin ıstılahında ise; iki kelimeyi içine alan lafız olduğu şeklinde tanımlama getirmiştir.⁶⁰ Bir takım nahivcilere göre kelamla ilgili tarifler yapılmıştır; kelamın mürekkeb (bileşik) lafız olduğu, mürekkeb lafızdan maksat ise; اسْتَقَمَ (*Dostdoğru ol!*) gibi müfred gözükse de cümle bittiğinde gizli olan failiyle birlikte anlamlı bir cümle ortaya çıkmasıdır.⁶¹ Er-Rāḏī: kelam ister

⁵⁶ Cevherī, *a.g.e.*, قول md., s. 977.

⁵⁷ ‘Abdullah, *a.g.e.*, s.17.

⁵⁸ İbn ‘Aḳīl, Baha’ü’-d-Din ‘Abdullah, *Şerḩu ibni ‘Aḳīl ‘ala Elḩiyeti ibni Mālīk*, el-Mektebet’ül-‘Aşriyye, Beyrut 2016, I, 20.

⁵⁹ İbn Manzūr, *a.g.e.*, قول md., VI, 645.

⁶⁰ Camī, Nur’ed-Din Molla ‘Abdu’r-Raḩman b. Aḩmed, *Molla Cami*, Şefkat Yay. İstanbul 2015, s. 25.

⁶¹ İbn ‘Aḳīl, *a.g.e.*, I, 19.

az isterse de çok olsun cins isim olduğu görüşündedir.⁶² Bazıları kelamı “anamlı lafız” olarak tarif etmiştir. Örnek: *كَلَّمْتُهُ تَكْلِيمًا* (Ona/Onunla iyice konuştum.) ya da *أَكَلَّمُهُ تَكْلِيمًا* (Ona/Onunla iyice konuşurum.) Burada kelim (كَلِيمٌ), seninle konuşan kimse olup kelam ise, senin onunla veya onun seninle konuşmasıdır denilebilir.⁶³ Münāvī (ö.1031/1622) der ki: “Kelam; içte olanı zahire şahit olan kimseye izhar etme yöntemlerinden biriyle dışa vurmaktır (açığa çıkarmaktır).”⁶⁴

Kelam, araştırmacılara göre; bir anlam açısından, üç cihetten dolayı üzerinde cümle bittiğinde sükûtun yapılabileceği anlamlı cümleden ibarettir ya da başka bir deyişle: anlamlı bir cümleyi ifade eden terimdir denilebilir.⁶⁵ Birincisi: *الكَلْمُ*⁶⁶ kelimesinden türetilmiştir. *الكَلْمُ* kelimesi anlam olarak; yaralamak ya da yara anlamına gelmekle birlikte bu, yaralının kendisinde bir etki bırakır. Bunun sonucu olarak kelamın dinleyiciyi etkilemesi kaçınılmazdır. İkincisi: Kelam *تَكَلَّمَ* fiilinin te’kidi için kullanılan bir sözcüktür. Örnek: *كَلَّمًا تَكَلَّمَ*⁶⁷ (Hakkını vererek tam

⁶² Rāḍī, Muhammed b. Ebi Bekr b. ‘Abd’ul-Ḳādir, *Muḥṭār’uṣ-Şiḥaḥ*, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1986, s.240.

⁶³ İbn Fāris, *Meḳāyīs’ul-Luġa*, Ebu’l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriyyā, thk. Abd’üs-Selām Muhammed b. Ḥarun, Dar’ul-Fikr 1979, V, 131.

⁶⁴ İbn’ül-Münāvī, ‘Abd’ur-Ra’ūf, *Et-Tevfīk ‘alā Mühimmāt’it-Teārīf*, thk. ‘Abd’ül-Ḥamīd Şāliḥ Hamedān, ‘Alem’ül-Kütüb, Ḳāhire 1990, s.283.

⁶⁵ İbn Cinni (ö.392/1002) der ki: Kelam, kendisiyle müstakil ve manası anlamlı olan her bir lafızdır. Bunu da nahivciler *الجمل* (cümleler) olarak isimlendirmişlerdir. Örnek: *زَيْدٌ أَخُوكَ* (Zeyd senin erkek kardeşindir.), *فَامٌ مُحَمَّدٌ* (Muhammed kalktı.) Bk. ‘Ukberī, Ebu’l-Beḳāī ‘Abdullah b. El-Hüseyn, *el-Lübāb fi’l-İl-Bināi ve’l-’İrab*, thk. Gāzī Muḥṭār Ṭalīmat, Dar’ul-Fikr, Dimeşḳ 1995, I, 41.

⁶⁶ İbn Fāris (ö.395/1004): *الكَلَامُ* kavramının türetilmesiyle ilgili çabalara girişmemiştir. Örneğin; *الكَلَامُ* kavramının *الكَلْمُ* kökünden gelmesi gibi. Çünkü *الكَلَامُ* kelimesinin “anamlı bir konuşma”ya, *الكَلْمُ* kelimesinin ise “yaralamak, yara, kesik”e delalet ettiğini ifade etmiştir. İbn Cinni ise, her iki kavramı da birbiriyle irtibatlandırmıştır. Zîra, *الكَلْمُ* kelimesinin yaralamak ya da yara için kullanıldığını ve bu ifadenin yarada bulunan acı ve sıkıntıdan dolayı olup kelamın da bu bahisten olduğunu, bunun ise pek çok konuda her bir kötülüğün ve şiddetin sebebi olduğunu ifade etmiştir. Bk. ‘İbn Fāris, *a.g.e.*, V, 131 ; ‘Ukberī, *a.g.e.*, I, 41.

⁶⁷ *الكَلَامُ* kelimesi *كَلَّمَ*’den ismi mastardır. Tıpkı *السَّلَامُ* kelimesinin *سَلَّمَ*’den ismi mastar olması gibi. Bu iki isim *التَكْلِيمُ* ve *التَسْلِيمُ* manasındadır. Müberrid (ö.285/898) der ki: İki fiil bir manada birleşirse ikisinden birinin mastarını diğerine hamletmek (taşımak, atfetmek) caizdir. Buna şu şekilde delil getirmiştir: *وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا* “Allah sizi (babanız Adem’i) yerden (bitki bitirir gibi) bitirdi

konuştum.) Te'kit edici olarak gelen kelam mastarı da fiil⁶⁸ ve failin yerine geçer. Nitekim fiil ve fail tutarlı (cümle-i müfide) bir cümle olduğuna göre, kelam sözcüğünün de yerine geçtiği cümle de cümle-i müfidedir. Kelamın, *الكَلْمُ*'nün yerine geçmesi de böyledir denilmiştir. Üçüncüsü: Kelam (*التَّكْلِيمُ* ve *التَّكْلُمُ*) yerine geçer. İkisinin de (*كَلَّمَ* ve *تَكَلَّمَ*) şeklinde ortadaki harfi şeddelidir. Şedde ise tekşîr (çokluk) ifade eder. “Tekşîr”in en düşük derecesi de tam⁶⁹ bir cümleye delalet etmesidir şeklinde izahat getirilmiştir.⁷⁰ Buna göre kelamın isim, fiil ve harf olmak üzere üç alt dalının olduğu söylenebilir.

Kelim: Bu kavram “kelam” kavramının “cem‘ul-cem‘i”dir⁷¹ ya da “kelime”nin cemisidir⁷² şeklinde görüş beyan edenler olmuştur. Örnek: *نَبَقَةٌ ← نَبَقٌ* (*arabistan kirazı, sidre ağacı, hünnap*) En az üç ve daha fazla kelimededen oluşur denilebilir.⁷³ Örneğin; *إِنْ جَاءَ زَيْدٌ أَكْرَمْتُهُ* (*Zeyd gelirse ona ikram ederim.*) gibi ister üzerinde sükûtu güzel olduğu bir faydayı ifade etsin isterse de; Örneğin; *إِنْ قَامَ زَيْدٌ* (*Zeyd kalkarsa.*) gibi bu anlamı ifade etmesin⁷⁴ her iki durum da “kelim” kavramının örneğini temsil eder denilmiştir. Üzerinde ittifak edilen ise; ister bir faydayı ifade etsin, isterse de etmesin en az üç kelimededen oluşmasıdır denilebilir.⁷⁵

(*yarattı.*)^{71/17} Bu ayette geçen *نَبَاتًا* kelimesi *نَبَتَ* fiilinin mastarıdır. Şayet *أَنْبَتَ* fiilinin mastarı olsaydı, kesinlikle *أَنْبَاتًا* olarak gelirdi. Bk. ‘Ukberî, *a.g.e.*, I, 41.

⁶⁸ Yani, fiili aynı anlamda iki defa kullanmanın yerine geçer.

⁶⁹ İbn Cinni: Kelam, tam olan cümleler için olup tek tek lafızlar için değildir demiştir. Bk. ‘Ukberî, *a.g.e.*, I, 42.

⁷⁰ ‘Ukberî, *a.g.e.*, I, 41.

⁷¹ Abdullah, *a.g.e.*, s.16.

⁷² Cevherî, *a.g.e.*, *كلم* md., s. 1010.

⁷³ İbn ‘Aķîl, *a.g.e.*, I, 20.

⁷⁴ Cevherî, *a.g.e.*, *كلم* md., s. 1010.

⁷⁵ ‘Abdullah, *a.g.e.*, s.16.

4.3. Lafız

Sözlükte “atmak, ağızdaki bir şeyi dışarı atmak, çıkarmak” anlamında mastar olan lafız kelimesi ism-i mef’ul (melfuz = atılan şey) manasında kullanılır.⁷⁶ İnsan ağızından çıkan ister anlamlı bir manaya delalet etsin isterse de etmesin bazı harfleri kapsayan ses ve ses grupları ile onları ifade eden harf ve harf gruplarının oluşturduğu remizlere lafız denir. Bu sesler bir anlamı simgeliyorsa kelime (sözcük) ve kelimeler (söz) adını alır demek mümkündür. Bu bağlamda, دُرِّدَ’i دُرِّدَ şeklinde tersten okuyarak lafız kavramını elde etmiş oluruz. Yani, دُرِّدَ “kelime” kavramının kapsamında olup isimdir. Bu kelimeyi دُرِّدَ şeklinde tersten okuduğumuz zaman bir anlama delalet etmeksizin lafız olur. Aslında her kavil, ister bir manaya delalet etsin isterse de bir manaya delalet etmesin lafızdır. Ancak her lafız kavil değildir. Bu anlamda lafız, kelimenin cinsi olup⁷⁷ kelimeler da ona dâhil olan türdür denilebilir.⁷⁸

4.4. Kelime

Evvela vâv edatının isim mi yoksa harf mi olduğu sorusuna cevap bulmak gerekir. Bunun için öncelikle “kelime” kavramının ne olduğunu incelemek gerekmektedir. Zira “harf” ve “isim” kavramları, “kelime” kavramının kapsamına girmektedir.

Kelimenin isim, fiil ve harften oluştuğu görülür.⁷⁹ Lûgâta; anlamlı cümlelerde kullanılır, ıstılahta ise; manaya delalet eden müfret (tek) bir sözcük için kullanılır.⁸⁰ Örnek: دُرِّدَ Müfretten maksat ise; tek bir sözcüğün parçasının o sözcüğün tek bir parçasının manasına delalet etmemesidir. Bu örneğin parçaları الرِّدِّ ، الِّدِّ ve الدُّرِّdür. Bu parçalar tek başına bir anlam ifade etmeyip ancak bir arada olunca belli

⁷⁶ Cevherî, *a.g.e.*, لفظ md., s. 1041 ; İbn Manzur, *a.g.e.*, لفظ md., IV, 861 ; Şensoy, Sedat, <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/27/C27016272.pdf> , Lafız Maddesi, XXVII, 42 (Erişim Tarihi: 10/03/2019).

⁷⁷ İbn Hişam, Cemal’ud-Din ‘Abdullah, *Şerhu Kıtr’in-Neda ve Bell’uş-Şadâ*, Mektebetü Seyda, Diyarbakır 2014, s.14.

⁷⁸ Şensoy, *a.g.e.*, XXVII, 42 (Erişim Tarihi: 10/03/2019).

⁷⁹ Sibeveyh, ‘Amr b. ‘Oşman b. Kıanber, *el-Kitab*, Dar’ul-Kütüb’ül-‘ilmiyye, Beyrut 2009, I, 40.

⁸⁰ İbn Hişam, *a.g.e.*, s.13.

bir manayı ifade eder. Bunun aksine: زَيْدٌ عَلَامٌ dediğimizde bu sözcük, iki sözcükten (kelimeden) bir araya gelmiş mürekkebe (bileşik) bir sözcüktür. Bu sözcüğün her iki parçası ise; عَلَامٌ ve زَيْدٌ dür. Her iki parça da belli bir manaya delalet eder demek mümkündür.⁸¹

4.5. Kelimenin Kısımları

4.5.1. Fiil

Her kelime kendisinde bulunan bir manaya delalet eder ve bu manada vücut bulan bir zamanla ilişkilidir. Yani fiil ıstılahta; üç zamandan (mazi, hal ve istikbal) biriyle ilişkili olarak kendisinde bulunan bir manaya delalet eden kavramdır denilebilir.⁸² Örnek: زَيْدٌ قَامَ (Zeyd kalktı.) Bu cümlede geçmiş zamanla ilişkili olarak “kalkma” manası (nı ifade eden eylem) vardır. Başka bir ifadeyle, zamanla olayın ilişkisine delalet eder.⁸³

Fiilin asıl iki temeli: “olay ve zaman” dır denilebilir. “Zaman” olmaz ise, bu durumda sadece “olay” olur. Bunun sonucunda “matar” olur. Örneğin; الضَّرْبُ (vurmak) ve الأَكْلُ (ye-mek) gibi. Olay olmaz ise, bu durumda sadece zaman olur ve bu da zaman zarfı demektir. Fiilin kendisine has birtakım özellikleri vardır ve bunların bazıları şunlardır:

1. Fail alması fiilin özelliklerindedir. Örneğin; زَيْدٌ قَامَ (Zeyd kalktı.) gibi. “Kalkmak” eylemi burada “Zeyd” e isnad edilmiştir.
2. قَدْ’in fiilin başına gelmesi fiilin özelliklerindedir. Örneğin; قَدْ يُمْعَلُ ، قَدْ فَعَلَ ، gibi.

⁸¹ İbn Hişam, *a.g.e.*, s.14.

⁸² Cüzülî, ‘İsâ b. ‘Abd’-il-‘Azîz, *el-Muqaddimet’ül-Cüzüliyye fi’n-Naḥv*, thk. Şa’ban ‘Abd’ül-Vehhab Muhammed, <https://archive.org/stream/FP137436/137436p#page/n0/mode/1up>, II, 4, Erişim Tarihi: 18/07/2018.

⁸³ İbn Ya’îş, Muvaffak’ud-Din İbn ‘Ali b. Ya’îş en-Naḥvi, *Şerḥ’ul-Mufaṣṣal*, <https://archive.org/stream/waqshmu/shmu07#page/n0/mode/1up>, VII, 2, (Erişim Tarihi: 18/07/2018).

3. İstikbal bildiren harflerin başına gelmesi. Örneğin; سَوْفَ يَفْعَلُ ، سَيَفْعَلُ gibi.

4. Cezm eden harflerin başına gelmesi. Örneğin; لَمْ يَفْعَلْ gibi.

5. Bariz muttasıl zamirlere ve sâkin müenneslik tâ'sına (ث) bitişmesi.⁸⁴

Örneğin; فَعَلْتُ ، اِفْعَلْنَ ، يَفْعَلْنَ ve فَعَلْتُ gibi.

4.5.2. İsim

Lûgâtta; kelime kökeni olarak سَمًا-يَسْمُو-سَمُوًّا den alınmıştır.⁸⁵ İsim kavramında bir manaya delalet etme anlamı vardır. Aynı zamanda, zamandan soyutlanmıştır. Herhangi bir zamana delalet etmediği görülür. Örneğin; - خَالِدٌ - فَرَسٌ - عُصْفُورٌ - دَارٌ - حَالِدٌ - مَاءٌ - حِنْطَةٌ (Halid, at, serçe, ev, buğday, su) gibi.⁸⁶ İsim lûgatçılara göre, adlandırılan bir şeyi ifade eden kavramdır. Yani bir şeyin kendisiyle bilinmesi ve ona delalet etmesidir denilebilir. Nahivcilere göre ise, üç zamana (geçmiş, hal ve gelecek zaman) delalet etmeksizin anlaşılın ya da kastedilen mananın bizzat kendisini ifade eder.⁸⁷

Sibeveyh, ismin tanımını yapmamıştır. İsme sadece رَجُلٌ (adam) ve فَرَسٌ (at) şeklinde iki misal vermekle yetinmiştir.⁸⁸ Belki de Sibeveyh, ismin anlaşılır olduğunu düşündüğü için tanımını yapmaya ihtiyaç duymamıştır. Ya da öğrencilerinin, onu dinleyenlerin veya onun kelamını nakleden kimselerin ismin tanımını yapacaklarını düşünmesinden dolayı buna ihtiyaç duymamıştır. Zira sözü özlü tutup ayrıntıya girmemek, bazı eski zaman alimleri tarafından yaygın bir tutum olarak kullanıldığı görülür.⁸⁹

İsmin tanınması için birtakım özellikleri vardır: كَتَبْتُ deki تُو (ث) ، كَتَبْتُ daki tesniye elifi (ا) ، كَتَبْتُمْ daki cemi vâv'ı (و) gibi fiile bitişen zamirler olabilmesi; الرَّجُلُ deki

⁸⁴ 'Abdullah, a.g.e., s.20.

⁸⁵ 'İbn Manzûr, a.g.e., سما md., VIII, 370 Ayrıca bk. Erkan, a.g.e., s.256 ; Muçalı, a.g.e., s.408.

⁸⁶ Ğalāyīnī, Muştafa, Cami 'u'd-Durusi'l-'Arabīyye, Dar'ul-Kütübü'l-'ilmiyye, Beyrut 2011, I, 8.

⁸⁷ M.Mujiono, digilib.uinsby.ac.id/7983/3/bab%202 pdf, 2009, s.8, Erişim Tarihi: 11.02.2017.

⁸⁸ Bk. Sibeveyh, a.g.e., I, 40.

⁸⁹ 'Abdullah, a.g.e., s.20.

gibi marifelik (ال) takısı alması, فَرَسٍ deki gibi tenvin alması, يَا أَيُّهَا النَّاسُ da olduğu gibi başına nida (يَا) harfinin gelmesi, اِعْتَمِدْ عَلَى مَنْ تَتَّقُ بِهِ (Güvendiğin kimseye itimat et.) cümlesinde مَنْ ismi mevsûlünün önüne عَلَى harfi cerrinin gelmesi gibi.⁹⁰

4.5.3. Harf

Alfabelerdeki harfler, bir dili oluşturan en önemli unsurlardır. Yazma, okuma, konuşma, hatta düşünme gibi hayati eylemler harf olmaksızın gerçekleştirilemez. Dolayısıyla harfleri kullanmak insanları hayvanlardan ayıran özelliklerdendir. Her şeyin bir ismi vardır ve bütün isimler harflerden oluşmuştur. Her harfin kendine mahsus bir sesi, telaffuz şekli, mahreci ve manası vardır. Buna ilaveten, harflerin pek çoğu sembolik bir hüviyete sahiptir denilebilir.⁹¹

Bir alfabede yer alan bütün harfler o dil için önemlidir. Ancak her dilde bazı harflerin diğer dillerdekine göre daha fazla kullanıldığı da bir gerçektir. Yine, dilbilgisi kuralları gereğince bazı harflerin bazı dillerde hayati bir önem taşıdığı söylenebilir. Vâv harfi de özellikle Arapça ve Farsça ile Osmanlı Türkçesi'nde pek çok amaca hizmet eden bir harf olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹²

İsim ve harfin tanımı konusunda birçok sınır çizilmiştir. Bazı nahivciler harfin tanımına gerek olmadığını, çünkü harfin dar/sınırlı bir kelime olduğunu öne sürmüşlerdir. Aksine bazıları da, karışıklık durumunda ve ihtilafa düşüldüğünde hüküm verilebilmesi için harfin doğru tanımının yapılmasının gerekli olduğunu söylemiştir.⁹³

Harf kelimesinin çoğulu: حُرُوفٌ ، حُرُوفٌ ، حُرُوفٌ olarak gelmektedir. Lugâtte; taraf demektir. Taraf ise lugâtte; Bir şeyin ucu, sınırı, en uç noktası, kenarı, kıyısı, yanı, tarafı gibi anlamlara gelir. Harf'in "harf" diye isimlendirilmesi kelimada (cümlede)

⁹⁰ Ğalāyīnī, a.g.e., I, 8-9-10 .

⁹¹ Özkafa, Fatih, *Kültürel ve Estetik Bakımdan "Vav" Harfine Analitik Bir Yaklaşım*, Türkoloji Araştırmaları, İSAM Makaleler, İstanbul 2012, IV, 2592.

⁹² Özkafa, a.g.m., IV, 2577.

⁹³ Murādī, s. a.g.e., 1 ; Suyūṭī, Celeleddin Abdurrahman Ebu Bekr, *Hem 'u'l-Hevāmi ' fi Şerḥı Cem'ı'l Cevāmi'*, thk. Ahmed Şemsu'd-Din, Dāru'l-Kütüb'il-'İlmiyye, Beyrut 1998, III, 155.

taraf, fazla olmasıdır denilebilir. Zira حَرْفُ الْجَبَلِ dediğimiz zaman “dağın kıyısı, kenarı ya da en uç tepe noktası” anlaşılır.⁹⁴

Harf, tek bir vecihte gelir. Zira harf lûgâta, tek bir vecih (şekil, alan, taraf, yön, anlam, amaç, ilk) anlamındadır şeklinde görüş beyan eden âlimler olmuştur.⁹⁵ Nitekim Kur'an'da da harf kelimesinin anlamının bu şekilde geçtiği görülür. Örnek: وَمَنْ النَّاسِ مَنْ يُعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ (İnsanlardan kimi Allah'a yalnız bir yönden kulluk eder.)⁹⁶ Ayette bahsi geçen insan tipi tek bir şekilde Allah'a kulluk eder. İnsanın durumu iyi bir şekilde devam ettiği müddetçe Allah'a inanır ve ona kulluk eder. Şayet durumu değişip kötüleşe, Allah onu darlıkla imtihan etse, Allah'ı inkâr eder veya O'na nankörlük eder. İnsanın bu durumu Allah'a karşı şüphe etmesinden ya da ona karşı gönül rahatsızlığı olmasından ileri geldiği söylenebilir. Harf kavramı konusunda zahir olanın, harf olarak isimlendirilmesidir demek mümkündür. Zira yüce Allah'ın yukarıdaki ayette zikretmiş olduğu gibi, harf kelimada taraftır yani sözdeki belli bir anlam yönüdür. Çünkü şüphe duyan kimse, sanki itikadın bir tarafında gibidir. Buna göre mana harflerinin hepsi bunun gibidir denilebilir. Örnek: Harf kavramını, حَرْفُ السَّيْفِ'e (kılıcın ucu/kenarı) benzetmek için النَّاقَةُ الضَّامِرَةُ الصُّلْبَةُ (uzun yola dayanıklı, çevik deve) kavramı kullanılmıştır. Yine harf'i, حَرْفُ الْجَبَلِ 'e (dağın kenarı) benzetmek için الصَّخْمَةُ (şişman) kavramı kullanılmıştır. 'Asmai (ö.216/831) demiştir ki; harf, النَّاقَةُ الْمَهْرُولَةُ (çelimsiz, sıska dişi deve) dir.⁹⁷

Harf; alfabenin harflerindedir: Heceleme harflerinden biri olduğu bilinmektedir⁹⁸ ve bağlaç olarak isimlendirilen bir edattır.⁹⁹ Çünkü harf; ismi isme,

⁹⁴ Cevherî, *a.g.e.*, حرف md., s. 240 ; İbn Manzûr, *a.g.e.*, حرف md., V, 457 ; Murâdî, *a.g.e.*, s. 2 Ayrıca bk., Mutçalı, *a.g.e.*, 520 ; Güneş, *a.g.e.*, 722.

⁹⁵ Murâdî, *a.g.e.*, s. 2.

⁹⁶ Hacc, 22/11.

⁹⁷ Cevherî, *a.g.e.*, حرف md., s. 240 ; Murâdî, *a.g.e.*, s. 2-3.

⁹⁸ Harfler kelimelerin teşekkülünde yapı taşı vazifesi görmeleri bakımından “hurûfü'l-mebânî”, kelimeleri hecelere böldükleri ve onların hecelerini oluşturdukları için “hurûfü'l-hicâ” diye de anılır. Ayrıca bazılarının nokta konulması suretiyle benzer şekle sahip olanlar arasındaki karışıklığın önlenmesi veya kelimeleri oluşturmakla onlardan meydana gelen kelamın vuzuha kavuşturulması sebebiyle “hurûfü'l-mu'cem” de denilmiştir. Bk. Durmuş, İsmail,

عَنْ ve عَلَى harfî cerri gibi fiili fiile bağlar.¹⁰⁰ Ezherî (ö.370/980) der ki: Her bir kelime, manaları ayırmak için kelimadan olmayan bir edat olarak yapılandırılmıştır ve bu her bir edatın ismi harftir. Bazen harf kıraatle aynı manada kullanılmıştır. Her bir kelimenin yapısı bir harf ile olursa ya da bundan daha fazlası ile olursa (örneğin; حَتَّى ، كَلَّمًا ، بَلَّ ، هَلَّ gibi), her bir kelime harf olarak isimlendirilen Kur’andaki vecihler kastedilir ve şöyle denir: Örneğin; Bu, İbn Mes’ud’un harfinden (kıraatinden) dir. Harf, kimi zaman da lehçe anlamında kullanılmıştır. Örneğin; “Bu falancanın harfidir.” demek o kişinin kullandığı “lehçe” anlamına gelir.¹⁰¹

Sibeveyh’e göre harf, isim ve fiil olmayan ayrıca tek başına bir manayı ifade etmeyen bir kavramdır.¹⁰² Örnek: لَامٌ الْإِضَافَةِ - وَأُو الْقَسَمِ - سَوْفَ - ثُمَّ Harf, başka bir manaya delalet eder, kendisi haber (bilgi) olmayıp kendisiyle bilgi (malumat, mesaj) verilmez. Örneğin; هَلَّ (-mı, -mi) gibi istifham edatı ve إِلَى (-e, -a), مِنْ (-den, -dan) gibi harfî cer olması. Başka bir ifadeyle harf, kendisinin dışındaki bir vasıta ile bir manaya delalet eden kavramdır. Yani tek başına bir anlam ifade etmez. Ancak bir bileşeni ile birlikte kastedilen manayı oluşturmaya yardım eder. Tek başına bir

<https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/16/C16023155.pdf>, Harf md., XVI, 158 (Erişim Tarihi: 16/03/2019).

⁹⁹ Nahiv âlimlerinin isim ve fiilin dışında üçüncü kelime çeşidi olarak ele aldığı mana harfleri de (hurûfü’l-meânî) vardır. Bunlar, tek başına bir anlam taşımayıp diğer kelimelerle (isim ve fiiller) birlikte kullanıldıklarında anlam bildirmeleri sebebiyle “mana harfleri” denildiği gibi terkip içerisinde isimleri fiillere bağladıkları veya fiillerle isimler arasında anlam ilişkisi kurulmasında vasıta görevi yaptıkları için “rapt harfleri” (bağlaç) ve “edevât” adı da verilir. Bk. Durmuş, *a.g.e.*, Harf md., XVI, 163.

¹⁰⁰ Farklı görüşler olsa da insanoğlunun ilk vazettiği kelimenin isim olduğunu düşünmekteyiz. Bu konuyla ilintili olarak Arap dil ekolleri arasında var olan “Mastar fiilden mi yoksa fiil mastardan mı türedi?” sorusu aslında ilk vazedilen kelimenin tartışılmasından başka bir şey değildir. Zira Kûfe dil ekolü mastarın fiilden türediğini savunurken Basra dil ekolü fiilin mastardan türediğini benimsemektedir. Bize göre ilk vazedilen kelime isimdir. Çünkü faili olmayan bir fiilden söz edilemez. Fail de ancak isim olur. Dolayısıyla ilk vazedilen kelime isim olmak durumundadır. Su isteyen birisi “su” dedikten sonra “ver” ya da “istiyorum” fiillerini zikretmeden işaret yardımıyla meramını ifade edebilir. İlk vazedilen kelime ister isim, ister fiil olsun, kesin olan bir şey var ki o da harflerin (edatların) cümlede zaid olarak kullanılan tamamlayıcı bir unsur olarak vaz’ edildiği söylenebilir. Zira Arap dili harflerinin vaz’ edilmesi sonucu günümüzdeki gelişmiş halini almıştır. Bk. Alp, Musa, *Arap Dilinde Hel ve Hemze Soru Harflerinin Vaz’ı ve Kullanımı*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Adana 2017, cilt: XVII, sayı:1, s.91

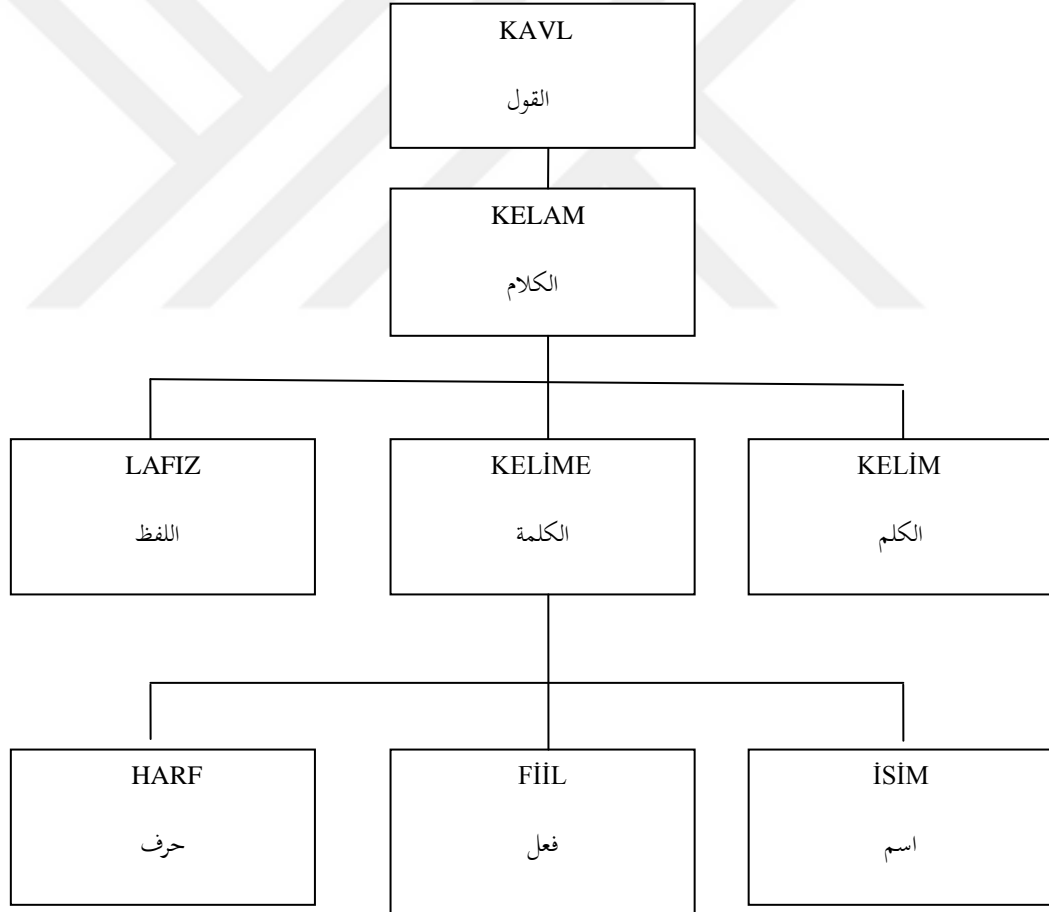
¹⁰¹ İbn Manzûr, *a.g.e.*, حرف md., V, 457.

¹⁰² Sibeveyh, *a.g.e.*, I, 40.

anlamı ifade etme konusunda kısırdır. Örneğin; هَلْ - فِي - لَمْ - مِنْ - مِنْ gibi.¹⁰³ Tek başına هَلْ مِنْ ya da هَلْ إِلَى bir kelam olmayıp, hiçbir yargı ve anlam ifade etmez.¹⁰⁴

Denilse ki harf, bazen cümlede eklenti gibi gözükebilir, Örneğin; مَرَزْتُ بِرَيْدٍ (Zeyd'e uğradım.) denildiğinde, buradaki bi (بِ) harfi cerri cümlede zannedildiği gibi bir anlamda eklenti değildir. Zira harf, anlam yönüyle cümlede bir taraftır/uçtur. Bu yüzden de cümlede ortada bulunsa da sadece manaya katkıda bulunur denilebilir.¹⁰⁵

Lafız, kavı, kelim, kelam, kelime, isim, fiil ve harf arasındaki ilişkiyi şu şekilde tablolaştırabiliriz:

¹⁰³ M.Mujiono, *a.g.e.*, s.8 .

¹⁰⁴ İbn Hişam, *a.g.e.*, s.15.

¹⁰⁵ Murādī, *a.g.e.*, s. 2.

4.5.3.1. Harfin Kendi Dışındaki Manaya Delalet Etmemesi

Harf'in "kendisinin dışındaki bir manaya delalet etmesine, itiraz eden âlimler de olmuştur. Nitekim Fārīsī (ö.377/987) harfin bu tanımına, zaid harflerle itiraz etmiştir. Örnek: *أَنَّكَ مَا وَخَيْرٌ* (*Hayırla kal./Muhakkak ki sen hayır üzeresin.*) Buradaki ما nın kendisinin dışındaki bir manaya delalet etmediği, çünkü ما nın burada zaid olarak geldiği, zira zaid olarak gelmesinin de te'kid ifade ettiği, bunun da ancak cümle içinde elde edilebileceği ifade edilmiştir.¹⁰⁶

4.5.3.2. Harfin Sayısı Hakkında

Bazı nahivciler harfin yaklaşık olarak elli adet manası olduğunu zikretmiştir. Bunun dışındaki kimselerden başka manalar da ziyade eden kimseler olduğu görülür. Bu manaların çoğunluğu beş kısımda incelenebilir:

1. İsme özel birtakım manalar için hususi kullanılanlar; marifelik takısı olan harf-i tarif (ال) gibi.
2. Fiile özel bir takım manalar için hususi kullanılanlar; س ve سَوْفَ gibi tenfıs (gelecek zaman) ifade eden harfler gibi.
3. Cümledeki birtakım manalar için kullanılanlar; olumsuzluk ve pekiştirme (التَّعْيِي، التَّوَكِيدُ) gibi.
4. Atıf şeklinde iki müfret kelime arasını bağlamak; جَاءَ زَيْدٌ وَعَمْرٌ (Zeyd ve Amr geldi.) gibi.
5. Atıfla iki cümle arasına bağlantı yapmak; جَاءَ زَيْدٌ وَذَهَبَ عَمْرٌ (Zeyd geldi ve Amr gitti.) gibi. Yukarıda bu manalardan çoğunun beş kısımda incelendiğini zikretmiştik. Bu beş kısmın dışında da bazıları vardır ki bunların, bu beş kısmın

¹⁰⁶ Murādī, a.g.e., s. 2.

dışında kaldığı ifade edilmiştir: الح , الَذْكَارُ , الإِنْكَارُ , التَّهْيِئَةُ , الكَفُّ (vazgeçirmek, hazırlık, inkâr, hatırlama v.b) gibi.¹⁰⁷

Bazı nahivciler bütün mana harflerinin yetmiş üç tane olduğunu söylemişlerdir. Bu sayıya başka harfleri ekleyenler de olmuştur. Bu bağlam da bazıları, harfleri doksan küsür olarak zikretmiştir. Örneğin; Mâleki (ö.702/1302) eserinde doksan beş,¹⁰⁸ el-Murâdî (ö.749/1348) eserinde yüzbeş, İbn Hişam (ö.761/1360) ise eserinde yaklaşık yüz harfi ele almıştır. Görüldüğü üzere harflerin sayısı konusunda ortak bir görüş yoktur. Zira neyin harf neyin harf olmadığı konusunda ihtilaf söz konusudur.¹⁰⁹

4.5.3.3. İsim, Fiil ve Harf Hakkında Değerlendirme

Harf'in başka bir manaya delalet edişinde sadece kendine özgülük vardır denilebilir. Yani, “kelime” kavramının çatısı altında buluşan ve “isim-fiil-harf” kavramlarından biri olan harf, sadece kendisinin dışındaki bir manaya delalet ettiği söylenebilir. Fiil, kendisinin dışında bir manaya değil, kendisindeki bir manaya delalet eder. İsim ise, her iki manaya da delalet eder. Yani, hem kendisindeki hem de kendisinin dışındaki bir manaya delalet eder demek mümkündür. Burada ismin, iki kısma ayrıldığı görülür:

1. Kendisindeki bir manaya delalet eder, kendisinin dışındaki bir manaya delalet etmez. İsimler çoğunluk olarak hep böyledir denilebilir.

2. Her iki manaya da delalet eder. Yani hem kendisindeki bir manaya, hem de kendisinin dışındaki bir manaya delalet eder. İstifham isimleri ve şart isimleri böyledir. Bu ikisinden her biri “harf” manasını kapsamaması sebebiyle kendisinin dışındaki bir manaya delalet etmekle birlikte kendisi için konulmuş bir manaya da delalet eder. Örnek: مَنْ يَتُّمُّ أَقْرَبُ مَعَهُ (Kim kalkarsa onunla birlikte kalkarım.) مَنْ şart ismi bu cümlede akıllı bir şahsı gösterir ve şart manasını taşıması sebebiyle şart

¹⁰⁷ Murâdî, a.g.e., s.3.

¹⁰⁸ Mâleki, Ahmed b. 'Abdu'n-Nur, *Rasfu'l-Mebâni fi Şerhi Huruf'ul-Me'anî*, Dar'ul-Kalem, Dimeşk 2002, 99.

¹⁰⁹ Murâdî, a.g.e., s.4 ; Ayrıca bk. Yüksel, Ahmet, *Arap Dilinde Atıf ve Atıf Harfleri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 1999, s.17 ; Çavdar, Emre, *Arap Dilinde Lâm, Lâ, Mâ Edatları ve Kur'an-ı Kerim'deki Kullanımları*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2015, s.33.

cümlesiyle şartın cevabı olan ceza cümlesinin irtibatına delalet eder demek mümkündür.¹¹⁰

Seyrafi (ö.368/980) der ki; isim ve fiilin kendisindeki bir manaya delalet etmesinden maksadın kendisinin dışındakine bağlı olmaksızın insan zihninde manasının tasavvur edilmesidir. Eğer şayet; مَا الْإِنْسَانُ؟ (İnsan nedir?) diye sorulmuş olsa, (konuşan canlı) şeklinde cevap verilir. Yine ضَرَبَ fiilinin manası sorulmuş olsa, (vurdu, dövdü) anlamında eylemin geçmiş zamanda vuku bulduğu şeklinde cevap verilir. Harf'in kendi başına anlamı olmaması sözünden maksadın, kendisinin dışındaki bir şeye bağlı olarak mananın tasavvur edilmesi şeklinde cevap vermek mümkündür. Örneğin; (من) harfi cerrinin التَّبَعِيضُ (bir kısım) manası ifade ettiği söylenir. (من) harfi cerrinin bunun dışında farklı manaları da vardır. Ancak bu, parçanın bütünden alınmasını ifade eden bir cümle içinde kullanıldığı zaman bu mana elde edilebilir. Çünkü التَّبَعِيضُ (ba'ziyyet) manası, parçanın bütünün içinden alınmasıdır şeklinde gerçekleştiği görülür.¹¹¹

Harfin kendisinin dışında başka bir manaya delalet etmesi, isim ve fiilin aksine müteallakını zikretmeye bağlı olarak ifradi yani kendi başına bir manaya delalet etmesidir. Zira isim ve fiil, müteallakını zikremeksizin müfret bir manaya delalet eder denilebilir. Örnek: العَلَامُ dediğimizde bundan ma'rifelik anlaşılır. Yani belirli bir "köle" yi kastetmiş oluruz. Tek başına (ال) dersek, yani marifelik takısını yalnız başına kullanırsak bundan hiç bir mana anlaşılmaz. Ancak bir isimle birleşirse yukarıda söylemiş olduğumuz gibi bundan marifelik (belirlilik) kastetmiş oluruz. Ve yine, (ب) harfi cerri ilsak (yapışma, bitişiklik, bağlama) ifade etmez. Ancak kendisinden sonra bir isme bitişirse ilsak ifade eder. Örnek: أَمْسَكْتُ بِيَدِكَ (Elini tuttum.), مَسَحْتُ الْأَرْضَ بِيَدِي (Yeri elimle sildim.), مَرَزْتُ بِدَارِكَ أَوْ بِكَ (Evine ya da sana uğradım.) Örneklerde görüldüğü gibi, harfin tek bir manayı kastetmesi bu şekilde

¹¹⁰ Murâdî, a.g.e., s.1-2.

¹¹¹ Murâdî, a.g.e., s.2.

elde edilebilir. Yoksa tek başına hiçbir anlamı yoktur. Diğer harflerde de durum böyledir.¹¹²

Harf kavramının tanım olarak, tek bir kelimedenden daha fazla olan harflerin, kelime kavramının içinden çıkarılmasının doğru olmadığına itiraz edilmiştir. Örneğin; كَأَمَّا ve إِمَّا gibi. Bu iki örneğin her biri, hem ikişer kelimedenden hem de ikişer harften oluşmaktadırlar. Zira إِمَّا örneği, اِنْ ve ما dan, كَأَمَّا ise كَأَنَّ ve ما dan oluşmaktadır. Terkibin tek bir kelimeye dönüştürdüğü كَأَنَّ örneğinin aksine, كَأَمَّا tek bir harf olmayıp iki harftir. كَأَنَّ ise terkipten dolayı tek bir harftir denilebilir.¹¹³

Genel tanımlardan da anlaşılacağı üzere, kelime; isim, fiil ve harfi kapsamına alan bir türdür. Dolayısıyla kelime olmayanın harf olamayacağı tanımlardan da anlaşılmaktadır. أَخْرَجَ fiilini أَخْرَجَ ye dönüştüren nakil hemzesi, وَأَنْصُرُ daki vasıl hemzesi, طُفَيْلٌ deki tasgir (küçültme) (ي)'sı gibi. Bunlar alfabe harflerinden olup hurûf'u meânîden değildir. Dolayısıyla alfabe harfleri kelime olmayıp aksine kelimenin bir parçasıdır şeklinde görüş beyan edenler olmuştur.¹¹⁴

4.5.3.4. Harfin Birden Fazla Manaya Delaleti

Tek bir harfin birçok manaya gelebilmesi konusunda; harfin manasında genişlik olabileceği ve buna bağlı olarak kendi manasının dışında da kullanılabileceği halde, aslolan harfin tek bir mana için kullanılması şeklinde açıklama getirilmiştir. Bazıları bu durumu; ismin bir durumda fail ve meful olarak, aynı durumda iki manaya delalet edebileceği şeklinde izah ederler. Örnek: رَأَيْتُ ضَارِبَ زَيْدٍ (Zeyd'e vurana gördüm.) Bu örnekte ضَارِبَ زَيْدٍ bir durumda hem fail hem de meful konumundadır. Zira, ضَارِبَ ismi fail olup amel yönünden زَيْدٍ'in fiili gibidir ve زَيْدٍ ise ضَارِبَ'nin mefulüdür. Ayrıca رَأَيْتُ ضَارِبَ زَيْدٍ'nün mefulüdür. Aynı zamanda fiil de

¹¹² Mālekī, a.g.e., s.221 ; Murādī, a.g.e.,s.2.

¹¹³ Murādī, a.g.e., s.1.

¹¹⁴ Murādī, a.g.e., s.1.

burada hem olaya hem de zamana delalet etmesi yönüyle iki manaya delalet eder. Ancak harfin, tek bir durumda tek bir manaya delalet ettiği ifade edilmiştir.¹¹⁵

4.5.3.5. Harfin İsim ve Harf Oluşu

Harf'in isim ve fiil gibi kendisine mahsus birtakım alametlerinin olmadığı ve harf'in üç kısımda incelenebileceği söylenmiştir: İsme özel (isimle beraber kullanılan), fiile özel, isim ve fiil arasında müşterek olanlar.¹¹⁶ Bunlar; isme mahsus harf; harfi cerler gibi, fiile mahsus harf; İsmi nasb edip haberi ref eden harfler gibi, istifham harfleri ve atif harfleri gibi fiiller ve isimler arasında müşterek (ortak) olan harflerdir. Bu istifham harfleri (أ ve هـ) dir. Diğer istifham edatlarının ise isim olduğu söylenebilir.¹¹⁷

Harf cümle içinde bulunduğu konuma göre mana ifade edebilir. Kimi zaman harf, kimi zaman da isim olarak gelebilir. Örnek: مَا جَاءَ عَلِيًّا (Ali gelmedi.) dediğimiz zaman buradaki مَا “nefiy” harfidir. Dolayısıyla harftir. مَا أَكَلْتَ الْيَوْمَ (Bugün ne yedin?) dediğimiz zaman buradaki مَا kendisinden sonraki fiilin mefulün bihi olduğu için ismi “istifham” olur. Dolayısıyla isimdir denilebilir.¹¹⁸

4.5.3.6. Harf Olan Vâv, İsim Olan Vâv

Vâv'ın isim mi yoksa harf mi olduğu konusunda inceleme yapmak gerekirse, şu şekilde taksimata giderek izahat yapılabilir:

1. Harf Olan Vâv: Vâv'ın çoğunlukla harf olarak geldiği görülür. Örneğin; جَاءَ عَلِيٌّ وَأَحْمَدُ (Ali ve Ahmet geldi.) dediğimiz zaman buradaki vâv atif için olup harftir denilebilir.¹¹⁹

¹¹⁵ Murādī, *a.g.e.*, s.2.

¹¹⁶ Murādī, *a.g.e.*, s.3.

¹¹⁷ Ğalāyīnī, *a.g.e.*, I, 8-9-10.

¹¹⁸ Daha geniş bilgi için bk. Racihi, 'Abduh, *et-Taḥbiḳ'un-Naḥvi*, Dar'un-Nehḍati'l-'Arabiyye, Beyrut 2010, s.14-15-16.

¹¹⁹ Ğalāyīnī, *a.g.e.*, I, 9.

2. İsim Olan Vâv: Bazen vâv isim olarak gelebilir. Örneğin; يَنْصُرُونَ (*Yardım ediyorlar/ederler.*) dediğimiz zaman buradaki vâv fail konumundadır ve failerin de isim olduğu söylenebilir.¹²⁰ Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Sonuç olarak, buradaki örnekleri incelediğimiz zaman, vâv'ın kimi zaman isim, kimi zaman da harf olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Fakat vâv edatının kullanım alanının genişliğine bakacak olursak, daha çok harf konumunda gelmiş olduğunu söylemek mümkündür.

¹²⁰ Ğalâyīnī, *a.g.e.*, I, 9.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAP DİLİ (SARF VE NAHİV) AÇISINDAN VÂV EDATI

1. Vâv Edatının Atıf Olarak Kullanılması

Atıf için olan vâv bağlacı, kullanım çokluğu ve atıftaki kullanım rolü bakımından atıf harflerinin temel harfi kabul edilir.¹²¹ Zira atıf harfleri içinde en çok karşılaştığımız, vâv bağlacıdır. Bu yargıya, Arapça metin okurken çok rahat hepimiz varabiliriz.

Vâv edatı şu unsurlardan (ögelere) oluşur:

1. Vâv edatına burada harfu'l'edatü'l-atf (حَرْفُ/أَدَاةُ الْعَطْفِ) yani atıf harfi/edatı deriz.

2. Ma'tûf (المعطوف); atfın kendisi olup,

3. Ma'tûf aleyh (المعطوف عَلَيْهِ) ise, üzerine atıf yapılandır. Örnek: جَاءَ عَلِيٌّ وَحَالِدٌ (Ali ve Halid geldi.) Bu örnekte; عَلِيٌّ → ma'tûf aleyh (üzerine atıf yapılan), وَ → harfu'l'edatü'l-atf (atıf edatı/ harfi), حَالِدٌ → ma'tûf (atfın bizzat kendisi) dur.

Atıf vâv'ı, ister isimle isim (yani müfred) arasında olsun, isterse de fiille fiil (yani cümle) arasında olsun fark etmez, daima ma'tûf ile ma'tûf aleyh arasında bulunur. Yukarıdaki vermiş olduğumuz cümleyi, bu anlamda burada da inceleyebiliriz; Örnek: جَاءَ عَلِيٌّ وَحَالِدٌ (Ali ve Halid geldi.) Örnek cümlede görüldüğü gibi vâv bağlacı, ma'tûf (حَالِدٌ) ile ma'tûf aleyh (عَلِيٌّ) arasında gelmiştir.¹²²

Atıf, ya müfredin müfred üzerine atfı şeklinde olur ya da cümlenin cümle üzerine atfı şeklinde olur.¹²³ Atıf konusunda müfred demek; cümle ya da şibhi cümle

¹²¹ Mâlekî, *a.g.e.*, s.473.

¹²² M.Mujiono, *a.g.e.*, s.10-11.

¹²³ Beyâtî, Zâhir Şevket, *Edevâr'ül-İ'rab*, el-Müessesetü'l-Câmi'yyetü li'd-dirâsâti ven-Neşri ve't-Tevzî'i, Beyrut 2005, s.263-264 ; Çelen, *a.g.e.*, s.77.

olmayan anlamına gelir. Bu da tıpkı haber, sıfat ve hal konusundaki müfred gibidir denilebilir.¹²⁴

1.1. Atıf Vâv'ının Konumları

1. İsim, isim üzerine atıf yapılabilir; Örnek: *وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا* “*Andolsun ki biz, Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik, peygamberliği de kitabı da onların soyuna verdik.*”¹²⁵ Vâv bağlacı bu ayet-i kerime'de ma'tuf (إِبْرَاهِيمَ) ile ma'tuf aleyh (نُوحًا) arasında gelmiştir. Başka deyişle إِبْرَاهِيمَ bu ayette; lahik (öncesini izleyen) olup, öncesindeki sabik'ine (önce gelene) atıf olmuştur; bu durum ma'tuf'un, ma'tuf aleyh üzerine atfedilmesidir. Yani vâv bağlacından sonrasının vâv bağlacı ile öncesine atfedilmesi olayıdır.¹²⁶ Yine bu örnekte ma'tuf aleyh (النُّبُوَّةَ), ma'tuf ise (الْكِتَابِ)'dir.¹²⁷ وَجَعَلْنَا إِبْرَاهِيمَ şeklinde gelen ifadede vâv edatı, cümleyi cümle üzerine bağlama görevi üstlenmektedir diyebiliriz.

2. İsim, fiil üzerine atıf yapılabilir; Nâbiğa'nın (ö.-18/604) şu beytini konumuz bağlamında incelemek gerekirse;

*فَأَلْفَيْتُهُ يَوْمًا يُبِيرُ عَدُوَّهُ وَبَجَرَ عَطَاءً يَسْتَحِفُّ الْمَعَارِبَا*¹²⁸

“*Onu bir gün gemi ve benzerlerinin üzerinden geçmesinin bile hafif olduğu (koskoca) bir iyilik denizi iken (ihsanı çok halde iken) ve düşmanını yok eder halde buldum.*” Burada عَدُوَّهُ ma'tuf aleyh olup بَجَرَ عَطَاءً ise ma'tuftur. Mana açısından fiili (يُبِيرُ) isme çevirmek gerekir. Çünkü (أَلْفَيْتُهُ) fiilinin mef'ulünün müfred yani cümle

¹²⁴ Abbas, Hasan, *a.g.e.*, s.557.

¹²⁵ Hadid, 57/26.

¹²⁶ İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 391.

¹²⁷ M.Mujiono, *a.g.e.*, s.11.

¹²⁸ Mâleķī, *a.g.e.*, s.474 ; İbn 'Aķīl, II, 224.

olmayan bir ifade olması gerekir. Bu durumda fiili isme çevirerek takdiri: فَأَلْقَيْنَهُ يَوْمًا فَالْقَيْنَهُ şeklinde yapabiliriz.¹²⁹

3. Fiil, ismin üzerine atıf yapılabilir; Örnek: أَوَّلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَفَائِتٍ وَيَقْبِضْنَ “Üstlerinde saf saf ve kanatlarını açta kapata uçan kuşları (hiç) görmediler mi?”¹³⁰ صَفَائِتٍ, ma’tuf aleyh ve aynı zamanda hal’dir. يَقْبِضْنَ ma’tuf olup, (قَابِضَاتٍ) takdirinde ve kendisinden önceki صَفَائِتٍ gibi hal’dir. Mana açısından (يَقْبِضْنَ) fiilini isme çevirmek gerekir. Zira (يَقْبِضْنَ) fiilinin önceliği, (قَابِضَاتٍ) şeklinde isim olarak gelmesidir. Mûzari fiil, ismi faile benzediği için ayet-i kerime’de takdirin; صَفَائِتٍ وَ قَابِضَاتٍ şeklinde olması gerekir denilebilir.¹³¹

4. Fiil, fiil üzerine atıf yapılabilir; Örnek: دَرَسَ التَّلْمِيذُ الدَّرْسَ وَكَتَبَ الْفَرْصَ “Öğrenci ders aldı ve vazifeyi/görevi yazdı.” Bu cümlede vâv bağlacı, iki fiil arasına girmiştir. Ma’tuf aleyh (دَرَسَ) fiili olup, ma’tuf ise (كَتَبَ) fiilidir.¹³²

5. Zamir üzerine atıf yapılabilir; Örnek: فَأَجْبَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ “Biz onu ve gemi halkını kurtardık.”¹³³ Bu ayet-i kerime’yi İbn Hişam (ö.761/1360) eserinde; hem bir şeyi musahibine (yakınına) atfetme, hemde meful bih olarak değerlendirmiştir.¹³⁴ Burada ismin zamir üzerine atıf yapıldığı görülebilir. Zira zamirlerde isim olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla isim, isim üzerine atf olmuş olur. Ayette أَصْحَابَ السَّفِينَةِ lafzından maksat, Hz. Nuh’un (a.s) yanında (yakınında, beraberinde) bulunan kimselerdir. Aslında yaptığımız inceleme-araştırma sonucunda; burada zamir üzerine

¹²⁹ Mālekī, a.g.e., s.474.

¹³⁰ Mülk, 67/19.

¹³¹ Mālekī, a.g.e., s.474.

¹³² M.Mujiono, a.g.e., s.11.

¹³³ Ankebut, 29/15.

¹³⁴ bk. İbn Hişam, a.g.e., s.391.

atıf yapma konusunda değerlendirilebilecek bir örnek olduğunu söylersek, herhalde hata etmiş olmayız.

1.2. Atıf Vâv'ının Cem' İfade Etmesi

Basra ekolüne göre vâv bağlacı mutlak cem ifade eder.¹³⁵ Mutlak cemden maksat; genel bir birliktelik anlamını ihtiva etmesi olup lafız ve mana yönünden cem' ve teşrik (الجمع و التَّشْرِيكُ) yani toplama ve ortaklık manası ifade etmesidir. Bu, ifadede; zamansal olarak öncelik ve sonralık, eylemde sıralama ve ma'tuf ile ma'tuf aleyh arasında önem vurgulama gibi bir anlam ifade etmez. Sadece genel bir birliktelik ifadesiyle bağlantı kurulur. İster kelime kelimeye atıf olsun, isterse de cümle cümleye atıf olsun fark etmez, daima bu gayeye hizmet eder. Örnek: جَاءَ عَلِيٌّ وَحَالِدٌ (Ali ve Halid geldi.) Bu örnekte asıl mananın, her iki kişinin birden gelmiş olmasıdır. Yani “gelmek” eylemidir.¹³⁶

Eğer müfret, müfret üzerine atıf olursa lafız ve mana yönünden teşrik (التَّشْرِيكُ) yani ortaklık ifade eder. Lafız yönünden ister isim olsun ister fiil olsun, hareke yönünden ise; ister ref, ister nasb, ister cer, isterse de cezm olsun fark etmez daima ikincisi (ma'tuf), ilkinde (ma'tuf aleyh'e) tabi olur. Mana yönüne gelecek olursak; fiili nefyetmede (olumsuzlaştırmada) ya da fiili ispatta (kesinleştirmede-belirlemede), her ikisi (ma'tuf ile ma'tuf aleyh) arasında cem' (birliktelik) manası ifade eder. Bu bağlamda değişik (şekilde ve konumda) manada birkaç cümle (isimle isim, fiille fiil, olumsuz fiille olumsuz fiil vs.) incelemekte fayda var. Örnek: قَامَ زَيْدٌ وَعَمْرٌو → Zeyd ve Amr kalktı., رَأَيْتُ زَيْدًا وَعَمْرًا → Zeyd'i ve Amr'ı gördüm., مَرَرْتُ بِزَيْدٍ وَعَمْرٍو → Zeyd ve Amr'a uğradım., زَيْدٌ يَتَّقُومُ وَيَتَّقَعُدُّ → Zeyd kalkıyor ve oturuyor. (Yani hem kalkıyor hem de oturuyor. Her iki işi birden yapıyor.), لَنْ يَتَّقُومَ وَيَتَّقَعُدَّ → O, asla kalkmayacak ve

¹³⁵ Başka bir kaynaktan ise; cumhur nahiv ulemasına göre, vâv bağlacı mutlak cem ifade eder. Ancak İbn 'Aqîl'de (ö.769/1368) geçen bilgiye göre, Basra ekolüne göre vâv'ın mutlak cem ifade ettiği görüşü daha muteber gibi gözükmektedir. Bk., Murâdî, a.g.e., s.34 ; İbn 'Aqîl, a.g.e., II, 207.

¹³⁶ Mâleki, a.g.e., s.473 ; Suyûti, a.g.e., III, 155 ; Abbas, a.g.e., III, 557-558 ; Ürün, a.g.e., s.43-44.

oturmuyacak. (Yani her iki işi birden de yapmayacak.), لَمْ يَتَمَّ وَمَ يَتَعُدُّ → O, kalkmadı ve oturmadı. (Yani her iki işi birden yapmadı.), مَا زَيْدٌ قَائِمًا وَلَا عَمْرُو → Zeyd ve Amr kalkmıyor. (Yani her iki eylemi birden -kalkma eylemini- gerçekleştiriyor.), مَا قَامَ وَ لَا يَتَعُدُّ وَلَا يَتَمُّ → Zeyd kalkmadı ve oturmadı. (Zeyd ne kalktı ne de oturdu.), لَا يَتَمُّ وَلَا يَتَعُدُّ → Zeyd kalkmıyor ve oturmuyor. (Yani ne kalkıyor/kalkar/kalkacak ne de oturuyor/oturur/ oturacak.)

Basra ekolüne göre vâv bağlacı tertip ifade etmeyip cem' ifade eder. Ancak ikincisi (ma'tûf), amel yönünden bazen ilkinden (ma'tûf aleyh'ten) önce gelebilir.¹³⁷ Hatta ikinci konumda olan bir ya da bir kaç ma'tûf, birinciden (ma'tûf aleyh'ten) önce gelebilir. İşte bu bağlamda; vâv bağlacı, eğer tertip ifade etseydi; ikincisi (ma'tuf), ilkinden (ma'tuf aleyh'ten) önce gelmez, olması gerektiği konumda gelirdi denilmiştir. Yani konunun başında yapmış olduğumuz klasik sıralamada gelirdi ki bu da; önce ma'tuf aleyh, sonra atıf edatı daha sonra da ma'tûfun gelmesidir. Hâlbuki يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَ ارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ “Ey Meryem! Rabbine ibadet et; secdeye kapan, (O'nun huzurunda) eğilenlerle beraber sen de eğil.”¹³⁸ âyetinde, ارْكَعِي لافزى, اسْجُدِي lafzından önce gelmiştir. Aslında, rükûnun secdeden önce geldiği bilinen bir gerçektir.¹³⁹ Dolayısıyla ayette de tertibe riayet edilmediği açıkça görülür. Aynı durum Lebid'in (ö.40-41/660-661) şu beyitinde de görülmektedir:

¹³⁷ Mâleki, a.g.e., s. 474.

¹³⁸ Âli İmrân, 2/43.

¹³⁹ Ayette takdim (öne geçirme) vardır. Takdim yapılmasının sebebi; السُّجُود (secde etme) lafzının onur ve saygınlığından dolayıdır. Eğer onların namazı, الرُّكُوع (rükû yapmak)'u السُّجُود (secde etme)'a takdim etmekle birlikte bizim namazımız gibi olsaydı veya tam tersi olsaydı, durum açıkça zahir olurdu. Ayrıca vâv bağlacı, burada tertip gerektirmez denilebilir. Bk. Şavî, 'Aḥmed b. 'Aḥmed, Ḥaṣiyyetü li- Şavî 'Alā Tefsiri'l-Celaleyn, Dar'ül-Ḥadîs, Kahire 2011, I, 277 ; السُّجُود lafzı, secde etmenin namazdaki hükmü açısından sonradan gelmesine rağmen, özel öneme sahip oluşu ve kulun Allah'ın kudreti karşısındaki acizliğini ve ona olan kulluğunun gerekliliğini en etkili şekilde ifade etmesinden dolayı zikirde öncelik verilmiştir. Bu durum; onların adetlerinin en önemli olanı, önemi daha az olanın üzerine takdim etmelerinden ileri gelmektedir. Ve yine burada, parçayı (secde etmeyi) kullanma ve bütünü (namazı) kastetme vardır. Namazın rükûnlarından en faziletli olanı olduğu için secde önce gelmiştir diyebiliriz. Bk., Derviş, Muḥyiddin, 'İrab'ul-Ḳur'an'ı Kerim ve Beyanuhu, Daru İbni Keşir, Dimeşq 2014 , I, 437- 438.

140 أَعْلِي السَّبَاءِ بِكُلِّ أَدَكْنَ عَاتِقِي أَوْ جُزْنَةَ فُدِحْتُ وَفُضَّ حِتَامُهَا

“Kepçeyle (ya da elle) alınmış ve kapağı açılmış halis (yılanmış iyi şarap) tulumu/kırbayı veya şarap kabının hepsini pahalıya satın alırım. (böyle kaliteli şaraba iyi para veririm)” Şiirde geçen kapağın açılması, kepçeyle (ya da elle) almaktan öncedir. Zira kapak açılmazsa, içindeki nesnenin alınması imkânsızdır. Ancak burada فُضَّ حِتَامُهَا (kapağı açılmış) cümlesi de tehir edilmiştir. Belki de şair, şiirinde çok değer verdiği şarabı eline almaya ya da onu içmeye hasret çektiği için kapağın açılmasını tehir yaparak, فُدِحْتُ fiilini takdim etmiştir. Bu durum, takdim edilen nesneye vurgu anlamı katar denilebilir.¹⁴¹

Tertip şeklinde gözükp de tertip olmadığına dair inceleme yapmakta fayda var. Zira Kûfe ekolü tertibi savunur ancak onların bu görüşü şu ayet-i kerime ile reddedilmiştir: *“Hayat, bu dünya hayatından ibarettir. İnْ هِيَ إِلَّا حَيَاتِنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا: Ölüyoruz ve yaşıyoruz.”*¹⁴² Şayet bu ayette vâv bağlacı, tertibe delalet etmiş olsaydı - Kûfe ekolünün dediği gibi- kesinlikle bu kelam, kâfirlerin öldükten sonra dirilmeye itirafları olurdu. Zira وَنَحْيَا da kastedilen yaşam, o zaman öldükten sonra olurdu ki bu da “haşr” dir. Ayetin akışı ve onların hallerinden yani tutum ve davranışlarından maksatlarının “haşr” i inkâr etmelerine dair delalet olması sebebiyle, وَنَحْيَا kavillerinden maksadın, dünyadaki hayat olduğu anlaşılmaktadır. Bu da kesinlikle ölümden öncedir. Bu da, vâv bağlacının tertibe delalet etmediğine bir işarettir denilebilir. Çünkü ma’tuf mevcudiyette matuf aleyh’in önüne geçmiştir. Bu ayette şayet وَنَحْيَا وَنَمُوتُ lafzıyla, “takdim ve tehir” yapılmış olduğunu düşünürsek; (نَحْيَا وَنَمُوتُ) şeklinde, o zaman manayı yine şarih İbn ‘Aķil’in (ö.769/1367) kastetmiş olduğu manaya getirmiş oluruz.¹⁴³

¹⁴⁰ ‘Āmirī, Lebīd b. Rebī’a, *Dīvān-u Lebīd b. Rebī’a el- ‘Āmirī*, Dar’u Şadr, Beyrut, yy., s.175.

¹⁴¹ Mālekī, *a.g.e.*, s.474.

¹⁴² Mūminun, 23/37.

¹⁴³ İbn ‘Aķil, *a.g.e.*, II, 207.

Vâv bağlacının kesin olarak “müşareket/işteşlik” yani “birliktelik” anlamı katması ancak bu anlamı ihtiva eden mufa’ale (مُفَاعَلَةٌ) ve ifti’al (اِفْتِعَالٌ) gibi bablarda görülebilir. Bu durumda ma’tuf ile matuf aleyh; tertip, terāhī (gecikme) ve herhangi bir mühlet olmaksızın birlikte olabilir. Örnek: زَيْدٌ وَعَمْرٌو اِخْتَصَمَ (Zeyd ve Amr hasımlaştı.-birbirine düşman oldu-) Hasımlaşmak ya da davalaşmak, ancak iki taraf arasında aynı zamanda olan bir şeydir. Dolayısı ile hiçbir şekilde tertip (sıralama), terāhī ve herhangi bir mühlet olmaksızın bu babın ihtiva etmiş olduğu manasal özellikten dolayı birliktelik anlamını elde etmiş oluruz. Bu, atıf vâv’ının tertip ifade etmediğini yani cem’ için olduğunu savunanların en önemli delillerinden biridir.¹⁴⁴

1.3. Atıf Vâv’ının Tertip (Sıralama) İfade Etmesi

Kûfe ekolüne göre; tıpkı Basra ekolünde fa (فَ) edatının tertip ifade etmesi gibi vâv bağlacı tertip ifade eder. Bu konuya, şu şekilde delil getirirler;¹⁴⁵ Örnek: إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا “Yeryüzü kendine has sarsıntıyla sarsıldığı ve toprak ağırlıklarını dışarı çıkardığı zaman”¹⁴⁶ Ağırlıkları çıkarmanın ancak zelzele yani sarsıntı/depremden sonra olduğu bilinmektedir. Başka Örnek: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا “Ey iman edenler! Rükû edin; secdeye kapanın; Rabbinize ibadet edin;”¹⁴⁷ Ayette geçen secde etmenin ancak rükûdan sonra olduğu bilinen bir gerçektir. İşte delil getirdikleri bu iki ayet bağlamında, tertibin olduğunu vurgulamışlardır. Yine manevi yani his ve inanca ait bir karine ile tertip ifade edebilir; Örnek: وَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ “Andolsun, biz Nuh’u ve İbrahim’i peygamber olarak gönderdik.”¹⁴⁸ Bu, ma’tufun (mesbukun), ma’tuf aleyh (sabik) üzerine atfedilmesi olayıdır. Yani vâv’dan sonrası, vâv bağlacı ile öncesine atf edilmiştir. Hz.

¹⁴⁴ Murâdî, a.g.e., s.35 ; ‘Abdullah, a.g.e.,s. 81.

¹⁴⁵ Mâlekî, a.g.e., s.474-475 ; İbn ‘Aķıl, a.g.e., II, 207.

¹⁴⁶ Zilzal, 99/1-2.

¹⁴⁷ Hacc, 22/78.

¹⁴⁸ Hadid, 57/26.

İbrahim'in (a.s) uzun bir zamanla, Hz. Nûh'dan (a.s) sonra geldiği tarihsel olarak da bilinen bir gerçektir.¹⁴⁹

Atıf vâv'ının cem' ifade etmesi konusunda incelediğimiz örneği burada da inceleyecek olursak; Örnek: جَاءَ عَلِيٌّ وَحَالِدٌ (*Ali ve Halid geldi.*) Basra ekolüne göre her iki kişinin birlikte gelmiş olması ihtimal dâhilindedir, ancak Kûfe ekolüne göre ikisinden birinin diğerinden bir süre önce gelmiş olması da ihtimal dâhilindedir. Bu durumda, yukarıdaki örnek cümleye şu üç şekilde mana verebiliriz: جَاءَ عَلِيٌّ وَحَالِدٌ a. *Ali ve Halid birlikte geldi.*, b. *Önce Ali sonra Halid geldi.*, c. *Önce Halid sonra Ali geldi.* Örnek cümlede, üç mana da ihtimal dâhilindedir. İbn Malik (ö.672/1273) der ki: Birliktelik manası taşınması ağır basar, tertip için olması çokça olur, bunun aksi ise azdır. Tertip için olması, manasal yönden eylemin sıralamaya tabi olması demektir.¹⁵⁰

Vâv bağlacının mutlak cem için olması konusunda bazılarının görüşünün; kullanım bağlamını cem' (الجمع) toplama ve bir araya getirme, yani hüküm bakımından birleştirmeyi sınırlandırarak belirli bir kayıt altına almasından dolayı isabetli bir görüş olmaması yönündedir.¹⁵¹ Seyrafi'nin (ö.368/980) "Nahivciler ve dilciler, vâv bağlacının tertip ifade etmediği konusunda kesinlikle icma' etmişlerdir." sözü kabul görmemiştir. Aksine tertip ifade ettiği görüşünü; Kuṭrub (ö.206/821), er-Rebe'î (ö.420/1029), el-Ferrâ (ö.207/823), Şe'leb (ö.291/904), Ebu 'Amr ez-Zâhid (ö.345/956), Hişam b. Muaviye (ö.209/824), eş-Şâfi'î (ö.204/819) ve Ebu Ca'fer ed-Dîneverî (ö.289/902) gibi bir takım alimler savunmuştur.¹⁵² İmam el-Cüveyni (ö.478/1085) ise, el-Burhan fi Usul'il-Fıkh adlı eserinde Şafii taraftarlarının tertib

¹⁴⁹ Mâleki, *a.g.e.*, s.474 ; İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 392.

¹⁵⁰ Murâdî, *a.g.e.*, s.34 ; İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 391 ; İbn 'Aqîl, *a.g.e.*, II, 208 ; Çelen, *a.g.e.*, s. 77.

¹⁵¹ Enşari, İbn Hişam, *Muğni'l-Lebib 'an Kütüb'il-E'arib*, waqfeya.com/book.php?bid=10682, s. 392, (Erişim Tarihi: 18.02.2017).

¹⁵² Tertibi savunan bu âlimlere göre; lafızda tertibin oluşu bir sebebi gerektirir ve tertibin varlığı bu sebebe uygundur. Bundan dolayı mananın tertib üzere anlaşılması vaciptir denilmiştir. Bk. Suyûti, *a.g.e.*, III, 156.

için olduğunu ve bazı Hanefilerin görüşünün de maiyyet (birliktelik) manasında olduğunu nakleder.¹⁵³

Üç türlü manaya gelme durumu yani hangisinin ne zaman geldiği, ancak lafzi bir karine ile bilinebileceği ifade edilmiştir. Örnek: جَاءَ عَلِيٌّ وَخَالِدٌ بَعْدَهُ (Ali geldi, Halid ondan sonra geldi.) Cümle içindeki بَعْدَهُ karine-i lafziyesinden dolayı, Halid'in Ali'den daha sonra geldiği anlaşılmaktadır. Ya da bunun tam tersi bir gelişi de ifade edebilir. Örnek: جَاءَ عَلِيٌّ وَخَالِدٌ قَبْلَهُ (Ali geldi, Halid ondan önce geldi.) Cümle içinde ki قَبْلَهُ karine-i lafziyesinden dolayı, Halid'in Ali'den daha önce geldiği anlaşılmaktadır. Ya da birlikte geldiklerini gösteren bir karine vardır. Örnek: جَاءَ عَلِيٌّ وَخَالِدٌ مَعَهُ (Ali geldi ve onunla birlikte Halid de geldi.) Cümle içinde bulunan مَعَهُ karine-i lafziyesinden dolayı her ikisinin birlikte geldiği anlaşılmaktadır denilebilir.¹⁵⁴

1.4. Atıf Vâv'ının Terahi İfade Etmesi

Vâv bağlacı, bir karine ile terahi (gecikme, geç olma, daha sonra olma) ifade edebilir; Örnek: إِنَّا رَأَوُوهُ إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ “Muhakkak ki biz onu sana döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız.”¹⁵⁵ Şüphesiz ki Yüce Allah (c.c) Hz. Musa'yı (a.s), annesine verdiği vaadi yerine getirmek için denize atılmasından kısa bir zaman sonra tekrar annesinin bakımına vermiştir.¹⁵⁶ Daha sonra Yüce Allah (c.c), Musa'yı (a.s) denize atılmasından sonra yaklaşık kırk sene gibi bir zaman zarfı üzerine onu peygamber olarak görevlendirmiştir.¹⁵⁷ Ayet-i kerime'nin sibakında verilen emirlerden sonra zamansal olarak bir ara verme ve kulunun çaresizlikten dolayı ne yapacağını bilemez halde iken ona, çocuğunu denize atmasının emrini verir ve –işte tam burada, terahi anlamı devreye girer– daha sonra da geleceğe dair endişesini

¹⁵³ Murâdî, *a.g.e.*, s.35 ; İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 392 ; Suyûti, *a.g.e.*, III, 156 ; Hâfîb, Abdu'l-Laîf Muhammed, *Şerhu'l-Haîb 'alâ Muğni'l-Lebîb 'an Kütübi'l-'E'arîb*, Dâru'l-Muşavviru'l-Ġarbî, Beyrut 2000, IV, 355.

¹⁵⁴ Murâdî, *a.g.e.*, s.34 ; İbn 'Aķîl, *a.g.e.*, II, 207 ; Suyûti, *a.g.e.*, III, 155 ; 'Abdullah, *a.g.e.*, s. 81.

¹⁵⁵ Kasas, 28/7.

¹⁵⁶ bk., Kasas, 28/8-13.

¹⁵⁷ Hâmed ; Za'bî, *a.g.e.*, s. 349.

gidermek için ona, “Muhakkak ki biz onu sana döndüreceğiz ve onu (daha sonra) peygamberlerden kılacağız.” vââdini yani müjdesini vermektedir.

1.5. Vâv’ın Fasl Zamiri ile Atıf Durumu

Merfu muttasıl zamir üzerine atıf yapıldığı zaman; atıf ile ma’tuf arasının bir şeyle ayrılması gerektiği, bu durumda çoğunlukla merfu munfasıl zamirle arasının ayrıldığı belirtilmiştir. Örnek: *“Andolsun, siz de, atalarınızda apaçık bir sapıklık içindesiniz.”*¹⁵⁸ Ayetteki *وَأَبَاؤُكُمْ* lafzı; *كُنْتُمْ*’deki zamire ma’tuf olup *أَنْتُمْ*’le fasl (ayırma) yapılmıştır.¹⁵⁹

Fasl, zamirsiz da olarak gelebilir. Bu durumda mef’ul bih, fasl vazifesi görür gibi düşünülebilir. Örnek: *وَزَيْدٌ أَكْرَمْتُكَ* (*Ben ve Zeyd sana ikram ettik.*) Burada mef’ul bih olan *ك* muttasıl zamiri, iki fail olan (*زَيْدٌ* ve *ت*) arasında fasl vazifesi görmektedir. Başka Örnek: *جَنَاتٌ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ* “*Bu sonuçta’Adn cennetleridir. Atalarından, eşlerinden ve çocuklarından iyi olanlarla beraber oraya girerler.*”¹⁶⁰ Buradaki *مَنْ* atıf edatı sebebi ile, *يَدْخُلُونَهَا* da fail olan vâv üzerine ma’tuftur. Dolayısıyla *يَدْخُلُونَهَا*’daki vâv burada ma’tuf aleyh olmaktadır. Bu durum, meful bih ile fasl için sahihtir denilmiştir. Mef’ul bih burada *يَدْخُلُونَهَا*’da ki *هَا* zamiridir. Bunun benzeri bir fasıl da, nefiy -olumsuzluk- bildiren *لَا* (*لَا النَّافِيَةُ*) ile yapılır; Örnek: *مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا* “*Biz de ortak koşmazdık, babalarımız da.*”¹⁶¹ Ayetteki *مَا أَشْرَكْنَا*’daki *نَا* zamiri üzerine ma’tuftur. Bu durumda, ma’tuf ile ma’tuf aleyh arasındaki *لَا* ile fasl yapılmasının caiz olduğu belirtilmiştir.¹⁶²

¹⁵⁸Enbiya, 21/54.

¹⁵⁹İbn ‘Aķıl, *a.g.e.*, II, 218.

¹⁶⁰Rad, 13/23.

¹⁶¹Enam, 6/148.

¹⁶²İbn ‘Aķıl, *a.g.e.*, II, 217-218.

Müstetir (gizli) merfu zamirin fasl için durumu, üzerine atf yapılacağı munfasıl zamirle te'kidi gerektirdiği belirtilmiştir. Tıpkı muttasıl merfu zamirdeki gibidir. Yani, fasl için her ikisinin de aynı işlevi gördüğü görülür. Örnek: *إِضْرِبْ أَنْتَ* (Sen ve zeyd vurun/dövün) Örnekteki *إِضْرِبْ* emir fiilinin tahtında gizli bir *أَنْتَ* zaten vardır. *زَيْدٌ* bu örnekte tahtında müstetir olan *أَنْتَ*'ye ma'tuf olup munfasıl olan *أَنْتَ* zamiri ile fasl yapılabilmektedir. Başka örnek: *“Ey Adem! Sen ve eşin cennete yerleşin”*¹⁶³ Ayette *زَوْجِكَ* lafzı, *أَسْكُنْ*'deki müstetir zamir olan *أَنْتَ* üzerine ma'tuftur. Burada, *أَنْتَ* munfasıl zamiri ile fasl (te'kid) yapılmıştır ve bu durum nahivciler tarafından sahih görülmüştür.¹⁶⁴

Fasl yani başka bir ifadeyle te'kid olmaksızın zamir üzerine atf yapılabilir; 'Omer b. Ebi Rebi'a el-Mağzumī (ö.93/711-12) şiirinde şöyle der;

*فُلْتُ إِذْ أَقْبَلْتُ وَزُهْرٌ تَهَادَى كَيْعَاجِ الْفَلَا تَعَسَّفْنَ زَفَلَا*¹⁶⁵

“Dedim ki o vakit, O (Kadın) ve Beyaz (tenli) güzel kadınlar, tıpkı kum gibi (yolundan/yerinden) sapmış, çölde (boş alandaki) koyunlar (vahşi sığırlar) gibi çalımla yürüyerek yöneldiler.” Şiirdeki *زُهْرٌ* lafzı, *أَقْبَلْتُ*'deki müstetir (هى) zamiri üzerine ma'tuftur. Nesirde (düzyazıda) bu durum az da olsa görülmüştür. İbn 'Aķīl (ö.769/1367) der ki; Munfasıl merfu zamir üzerine atf yapmada herhangi bir fasla ihtiyaç duyulmadığı, musannıf İbn Malik'in (ö.672/1273) sözünden bilinmektedir.¹⁶⁶ Başka Örnek: *زَيْدٌ مَا قَامَ إِلَّا هُوَ وَعَمْرُو* (Sadece Zeyd ve Amr kalktı. -diğerleri kalkmadı.-)

¹⁶³Bakara, 2/35.

¹⁶⁴ İbn 'Aķīl, a.g.e., II, 218.

¹⁶⁵ Sibeveyh, a.g.e., II, 401 ; İbn 'Aķīl, a.g.e., II, 218.

¹⁶⁶ İbn 'Aķīl, a.g.e., II, 218- 219.

Mansub munfasıl ve muttasıl zamire atıfda da munfasıl zamirle tekide ihtiyaç olmadığı belirtilmiştir. Örnek: زَيْدٌ ضَرَبْتُهُ وَعَمْرًا (Zeyd'e ve Amr'a vurdum/ dövdim.), مَا أَكْرَمْتُ إِلَّا إِيَّاكَ وَعَمْرًا (Ancak sana ve Amr'a ikram ettim.)¹⁶⁷

Mecrur zamire atfetme konusuna gelince, bu durumda sadece cer (car) eden amilin iadesi (tekrarı) ile atıf yapılabileceği belirtilmiştir. Örneğin; مَرَرْتُ بِكَ وَبَزَيْدٍ (Sana ve Zeyd'e uğradım.) مَرَرْتُ بِكَ وَزَيْدٍ şeklinde, cer yapan amilin ma'tufa bitişik olarak tekrarı yapılmaksızın matuf'un, ma'tuf aleyh üzerine atfı caiz olmayıp Cumhurun görüşü bu yöndedir. Kûfe ekolü de bunu caiz görmüştür. Elfiye yazarı İbni Malik'in görüşü de bu yöndedir.¹⁶⁸

1.6. Atıf Vâv'ının Âmil Yerine Geçmesi

Bazı âlimler, vâv bağlacının atfı durumunda âmil'in yerine geçtiğine dair görüş ileri sürmüşlerdir. Bu durumda birden fazla mevsuf (sıfatlanan/nitelenen) vâv bağlacı ile ayrılırsa, mevsufların sıfatının (niteleyenin) tek bir sıfat ile mevsuflarına tabi olduğunu, başka bir deyişle sıfatının cem edilmekle birkaç mevsufun sıfatının tek olarak getirilebileceği şeklinde bunu açıklamışlardır.¹⁶⁹

Örnek: قَامَ زَيْدٌ وَعَمْرٌ وَحَالِدٌ الْعُقَلَاءُ (Akıllı Zeyd, Amr ve Halid kalktı.) Âmil burada قَامَ fiili olup ma'mûl ise زَيْدٌ dür. وَعَمْرٌ وَحَالِدٌ ise atıfla زَيْدٌ makamındadır. Eğer vâv âmilin yerine geçmemiş olsaydı, âmil ile ma'mûlün arasını ayırmamak için sıfat cemi yapılmazdı. Şayet âmil mukadder olmuş olsaydı, kesinlikle iki âmil tek bir ma'mûlde amel ederdi. Zira takdirsizlik takdirden daha evladır denilebilir. Bazı âlimler ise, vâv bağlacının atfı durumunda âmilin yerine geçmediğine dair görüş ileri sürmüşlerdir. Ancak vâv bağlacından sonra âmilin tekrar mukadder olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bunu bazı durumlarda âmilin, vâv bağlacından sonra tekrar zuhur etmesiyle açıklarlar. Örnek: قَامَ زَيْدٌ وَقَامَ عَمْرٌ (Zeyd kalktı, Amr (da) kalktı.) Örnekte

¹⁶⁷İbn 'Aķıl, a.g.e., II, 219.

¹⁶⁸İbn 'Aķıl, a.g.e., II, 219.

¹⁶⁹Mâleķī, a.g.e., s.475.

âmilin ikinci defa zuhur etmesi yani قَامَ fiilinin tekrarı, âmilin yerine geçmeyen bir vasıta olduğuna ve takdir yapıldığına dair delil teşkil eder. İkinci قَامَ fiili naib (yerine geçen) olup, ilk gelen قَامَ fiili ise, menubun ‘anh (yeri alınan, niyabetin kendisinden yapıldığı) ile bir arada ictima etmez. Bunun da bahsi geçen niyabet (yerine geçme) durumuna delil teşkil ettiği belirtilmiştir.¹⁷⁰ Örnek:

بَلْ بَنُو النَّحَّارِ إِنَّ لَنَا فِيهِمْ قَتْلِي وَإِنَّ تِرَةً¹⁷¹

“Bilakis, Kesinlikle Neccaroğulları’nda bizim ölülerimiz var, şüphesiz onlardan intikam alacağız.” Örnekte ki تِرَةً وَإِنَّ kavlından maksat, تِرَةً لَنَا وَإِنَّ demek olup لَنَا lafzı burada, cümlede kendisine delalet olduğu için hazf olmuştur denilebilir.

1.7. Sebebi (İrtibatı Olan) Müfredin Atfı

Bağlantı yapılmaya ihtiyaç duyulduğunda yabancı bir kelimeye sebebi müfredin atfedilmesi yoluyla olduğu belirtilmiştir. Örnek: مَرَزْتُ بِرَجُلٍ قَائِمٍ زَيْدٌ وَأَخُوهُ (Zeyd ve kardeşi olan ayaktaki adama uğradım.) Bu cümlede, زَيْدٌ sebebi müfred yani sebebi sıfat olan قَائِمٍ’in failidir. Sebebi sıfatın faili olan زَيْدٌ lafzı, yabancı yani başka bir kelime olan أَخُوهُ üzerine vâv’la atıf yapılmıştır. Başka örnek: زَيْدٌ قَائِمٌ عَمْرٌو وَعَلَامُهُ (Zeyd, Amr ve kölesi ayakta olandır.) Bu durumun iştiğal babında da söz konusu olduğu söylenebilir. Örnek: زَيْدًا ضَرَبْتُ عَمْرًا وَأَخَاهُ (Zeyd’e, Amr’a ve kardeşine vurdum.) Burada أَخَاهُ üzerine ma’tuftur. زَيْدًا ise, iştiğal olmak üzere mansuptur denilebilir.¹⁷²

1.8. Ayrı Sıfatların Mevsuflarının İctiması ile Atfı

İki sıfat, arasındaki atıf vâv’ı ile öncesinde bulunup da tesniye şeklinde gelen iki mevufu niteleyebildiği ifade edilmiştir. Örnek:

¹⁷⁰ Mâleķī, a.g.e., s.476.

¹⁷¹ Mâleķī, a.g.e., s.476 ; Benā, Muḥammed İbrāhīm, *Ebu’l-Ḳāsim es-Süheylī ve Mezhebuhu’n-Naḥvī, Dār’ul-Beyani’l-‘Arabiyyi*, Cidde 1985, s.312.

¹⁷² İbn Hişam, a.g.e., s. 393.

بَكَيْتُ وَ مَا بُكَأَ رَجُلٌ حَزِينٍ عَلَى رُبْعَيْنِ مَسْلُوبٍ وَبَالِي¹⁷³

“Üzüntü ve ayrılık acısından sevgililerin menziline (konaklama yeri/mesken) ağladım. İkisinden biri gitti, onun herhangi bir eseri kalmadı. İkincisi (diğeri) yıprandı, ondan sadece şekiller ve harabeler kaldı. Ancak bu kalıntılar ve harabelere ağlamak ve üzülmek ne fayda?” رُبْعَيْنِ مَسْلُوبٍ وَبَالِي sıfatları burada, aradaki vâv ile iki ayrı sıfat olarak رُبْعَيْنِ üzerine atf şeklinde gelmiştir.¹⁷⁴

1.9. Hakkı Tesniye veya Cemi Olanın Atfı

Aslında tesniye ya da cemi olarak yazılması gereken kelime ayrı olarak yazıldığı zaman örnekle daha iyi ifade edeceğimiz bu atf durumu meydana gelir ki,¹⁷⁵ Ferezdağ’ın (ö.114/732) şu şiirinde olduğu gibi;

إِنَّ الرِّزِيَّةَ لَا رَزِيَّةَ مِثْلَهَا فُقِدَانُ مِثْلِ مُحَمَّدٍ وَمُحَمَّدٍ¹⁷⁶

“Şüphesiz bu musibetin benzeri hiçbir musibet yok, Muhammed ve Muhammed gibisini kaybetmenin.”

Şiirde Haccac, kardeşi Muhammed’in ve oğlu Muhammed’in ölümüne taziyede bulunmaktadır. Bu örnekte iki Muhammed birbirine atf yapılmıştır. مُحَمَّدٌ kullanımında aslolan, مُحَمَّدَيْنِ şeklinde olmasıdır.¹⁷⁷ Ancak مُحَمَّدٍ وَمُحَمَّدٍ şeklinde de kullanılabileceği belirtilmiştir. Atıftan maksat, burada hakkı tesniye olanın atf olarak kullanılmış olmasıdır. Ebu Nuvas’ın (ö.198/813) şu şiirinde olduğu gibi;

أَقْمُنَا بِهَا يَوْمًا وَيَوْمًا وَثَالِيًا وَيَوْمًا لَهُ يَوْمُ التَّرْحُلِ حَامِسُ¹⁷⁸

¹⁷³ Sibeveyh, a.g.e., I, 496 ; İbn Hişam, a.g.e., s. 393.

¹⁷⁴ Sibeveyh, a.g.e., I, 496 ; İbn Hişam, a.g.e., s. 393.

¹⁷⁵ İbn Hişam, a.g.e., s. 393.

¹⁷⁶ Ferezdağ, *Dīwān’ul-Ferezdağ*, thk. ‘Alī Fā’ūr, Dār’ul-Kütüb’il-‘Ilmiyye, Beyrut 1987, s.146.

¹⁷⁷ Suyūti, a.g.e., III, 158 ; Dusukī, Muhammed ‘Arafe, *Hāşiyet’ud- Dusukī*, Dār’us-Selām, Kahire 2014, II, 761.

¹⁷⁸ İbn Hişam, a.g.e., s. 393; Suyūti, a.g.e., III, 158 ; Dusukī, a.g.e., II, 761 ; Demāmīnī, Muḥammed b. Ebi Bekr, *Şerḥ’ud-Demāmīnī ‘alā Muğnī’l-Leḥīb*, Müesseset’üt-Tārīḥ’il-‘Arabīyyi, Beyrut 2007, II, 262.

“ Orada bir gün kaldık, bir gün (daha), üçüncü gün de (kaldık), bir gün (daha kaldık) beşinci gün seyahat günü. ”¹⁷⁹

1.10. Zaruri Olanın Atfı

Vâv, diğer atf harfleri arasında ma'tuf aleyh ile yetinilmediği yerde, kendisinin atf olarak kullanılması ile ayırt edici bir özelliğe sahip olduğu görülür. Örnek: *إِخْتَصَمَ زَيْدٌ وَعَمْرُو* (*Zeyd ve Amr hasımlaştı/birbirine düşman oldu.*) Buradaki atf edatını ve ma'tufu kaldıracak olsak; *إِخْتَصَمَ زَيْدٌ* şeklinde olur ki bu durumda caiz olmaz. Çünkü vâv bağlacı burada müşareket (birliktelik) anlamı ifade eder. Örnekte ifti'al babında gelen fiil gibi müşareket ifade eden bir fiilden sonra ma'tuf aleyhe zorunlu olarak ihtiyaç vardır. Zira müşareket, teaddüd (birden fazla olmayı) ifade eder demek mümkündür. Başka Örnek: *إِصْطَفَىٰ هَذَا وَابْنِي* (*Bu ve oğlum sıraya girdi.*), *تَشَارَكَ زَيْدٌ وَعَمْرُو* (*Zeyd ve Amr ortak oldu/anlaştı.*) Bu konumlarda fâ (ف) ya da diğer atf harfleriyle atf olmaz. Örneğin; *إِخْتَصَمَ زَيْدٌ وَعَمْرُو* şeklinde bir kullanımın caiz olmadığı belirtilmiştir. Vâv bu yönüyle diğer atf harflerine karşın kendine has bir özelliğe sahiptir denilebilir. Başka Örnek: *جَلَسْتُ بَيْنَ زَيْدٍ وَعَمْرٍو* (*Zeyd ve Amr'ın arasında oturdum.*) Bu örnekte de yukarıda bahsi geçen hususiyetleri görmek mümkündür. *بَيْنَ* mekan zarfının kullanımı vâv bağlacının kullanımını zaruri

¹⁷⁹ Bu beyit bir bulmacadır. Şairin de içinde bulunduğu bir grup, Kisra'nın şehirlerinden birine uğrar, ardından Kisra'nın sarayında zarif bir mekân görürler. Orada kalırlar, yerler, içerler ve sonra seyahat ederler. Şairden bu olayı beyite dökmesini isterler. Şairin beytinde *أَفْمَنَا بِمَا يَوْمًا* tabirindeki *يَوْمًا* den maksat dördüncü gündür. Önceki üç günü zikretmemiştir. Daha sonraki *يَوْمًا* و den maksat beşinci gün, *و نَائِلًا* و den maksat altıncı gün, daha sonrasında gelen *يَوْمًا* و den maksat yedinci gündür. *حَامِسُ* den maksat ise sekizinci gündür. Sekizinci gün ise *يَوْمَ التَّرْحَلِ* yani seyahat günüdür. Bu beyit edebiyatçılar arasında çok meşhur olmuş ve toplam ne kadar kaldıkları konusunda tartışmışlardır. Seyahat gününde hangi vakitte yola çıktıkları bu tartışmada önemli ve belirleyici bir rol oynamaktadır. İbn Hişam sekiz gün kaldıklarını, Dusuķī (ö.1230/1815) haşiyesinde yedi gün kaldıklarını ve kimisi de dokuz gün kaldıklarını söylemiştir. Bk., İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 393; Dusuķī, *a.g.e.*, II, 761.

kılmaktadır. Zira بَيْنَ, sayısal bakımdan iki veya daha fazlasına delalet eder. Örneğin; حَلَسْتُ بَيْنَ الْقَوْمِ (Kavmin arasında oturdum) gibi.¹⁸⁰

1.11. Ma'tuf Aleyh'in Ma'tuf Üzerine Atfı

Vâv bağlacından öncesinin vâv bağlacı ile sonrasına atfı yapılması olayıdır denilebilir. Örnek: “İşte böylece Allah sana ve senden öncekilere de vahyeder.”¹⁸¹ Yani إِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ lafzı, إِلَيْكَ deki كُ muttasıl zamirinden tarihsel ve anlamsal olarak öncesinde olmakla birlikte –klasik sıralamanın tersine– إِلَيْكَ deki كُ muttasıl zamiri üzerine atfı yapılmıştır. Ayette bir tertip söz konusu olup bu tertibi ifade eden vâv bağlacı, مِنْ قَبْلِكَ zaman zarfıyla desteklenmiştir. Yani, Peygamberimizden önce geçen Peygamberler kastedilmektedir. Aslında burada vahyedilme olayı, öncelikle Peygamberimizden önce gelmiş diğer geçmiş peygamberlere yapılmıştır. Dolayısıyla ma'tuf aleyh, ma'tuf üzerine atfedilmiştir diyebiliriz.¹⁸²

1.12. Öne Geçirilmiş Olanın Zaruretten Dolayı Metbu'u Üzerine Atfı

Ma'tuf, sonra gelmesi gerekirken önce gelir ve ma'tuf aleyh te'hir olur. Bunun da zaruretten dolayı caiz olduğu belirtilmiştir. Vâv, buradaki konumu itibariyle diğer atfı harfleri arasında hususi bir özellik arz eder.¹⁸³ Örnek:

أَلَا يَا خَلَّةً مِنْ دَاتِ عَزْرِي عَالِيكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ السَّلَامُ¹⁸⁴

“Dikkat et! Ey konum sahibi (herhangi bir) hurma ağacı (kadın)!

Allah'ın rahmeti ve selamı (huzur ve güvenlik) senin üzerine olsun.” عَالِيكَ وَرَحْمَةُ

اللَّهِ السَّلَامُ lafzından maksat aslında, عَالِيكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ kastedilmektedir. Ancak

¹⁸⁰ İbn Hişam, a.g.e., s. 393 ; İbn' Akıl, a.g.e., II, 208-209.

¹⁸¹ Şura, 42/3.

¹⁸² İbn Hişam, a.g.e., s. 391.

¹⁸³ Hıtaib, a.g.e., IV, 367.

¹⁸⁴ İbn Hişam, a.g.e., s. 395 ; Bağdādī, 'Abd'ül-Qādir b. 'Omer, *Hizānet'ül-Edeb ve Lübbü Lübbābi Lisān'il-'Arab*, thk. 'Abdü's-Selam Muḥammed Hārun, Mektebetü Hāncī, Kahire 1997, II, 192.

zaruretten dolayı şiirde *السَّلَامُ* وَرَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْكَ şeklinde kullanılmış ve *السَّلَامُ* وَرَحْمَةُ اللَّهِ lafzı, *السَّلَامُ* lafzının önüne tekaddüm etmiştir.¹⁸⁵

1.13. Mecrurun Yakına Atfı

Bir şey başka bir şeye mücavir (komşu, bitişik, çok yakın) olduğunda mücavir olduğu şeyin hükmünün diğerine verilmesi bir kural olarak kabul edilmiştir. Bu kural gereğince misalini vereceğimiz *vâv*, konumu itibariyle, diğer atıf harfleri arasında hususi bir özellik arz eder denilebilir.¹⁸⁶ Örnek: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ* “Ey iman edenler! Namaz kalmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı mesh edip, her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın.”¹⁸⁷ Ayette *أَرْجُلَكُمْ* lafzını *أَرْجُلِكُمْ* şeklinde mecrur okursak eğer, *امْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ* üzerine atıf olur. Dolayısıyla mana, “ayaklarınızı mesh ediniz.” olur. Şayet *أَرْجُلِكُمْ* lafzı, ayette olduğu şekliyle *فَاغْسِلُوا* üzerine atıf olursa, bu durumda mana “ayaklarınızı yıkayınız.” olur. Bu ayet dil bilginleri, tefsirciler ve fıkıh âlimleri arasında çok tartışma konusu olmuştur.¹⁸⁸

¹⁸⁵ *كَيْلَةٌ* kavlinde maksadın kadından kinaye olduğu söylenmiştir. Şairler şiirlerinde ağaç vb. ile kadını kast etmişler, kadın lafzını rezillik ve küçültücü olarak telakki etmelerinden dolayı zikretmeyip bu şekilde kullanmayı tercih etmişlerdir. bk. İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 395 ; Dusukî, *a.g.e.*, II, 764.

¹⁸⁶ Haşib, *a.g.e.*, IV, 368.

¹⁸⁷ Maide, 5/6.

¹⁸⁸ *أَرْجُلِكُمْ* kavlini İbn Keşir (ö.120/737), Ebu ‘Amr (ö.154/770), Asım’dan (ö.128/745) Ebu Bekr eş-Şu’be (ö.190/805), Hamza (ö.156/772), Ebu Ca’fer (ö.130/747-48), Halefü’l-‘Aşir kıraatlerinde lâm (لَمْ) cer ile *أَرْجُلِكُمْ* cer şeklinde; geri kalanlarda yani Nafi (ö.169/785), İbn Amir (ö.118/736), ‘Aşım’dan Hafs (ö.180/796), Kisai (ö.189/804), Ya’qub (ö.205/820) kıraatlerinde nasb ile *أَرْجُلِكُمْ* şeklinde fethalı okunur. Ayette yer alan *إِلَى* cer edatı, mutlak gaye (varılması ve ulaştırılması istenen son nokta) ve hedef manasınadır. Ancak burada tartışmalı olan nokta, gayenin hükme dâhil olup olmama meselesidir. *إِلَى الْكَعْبَيْنِ* ve *إِلَى الْمَرَافِقِ* kavillerinin her ikisinde de görüldüğü gibi *إِلَى* cer edatı vardır. *فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ* kavlinde, dirseklere kadar ellerin yıkanması gerektiği anlaşılmaktadır. *إِلَى الْكَعْبَيْنِ* “topuklara kadar” kaydıyla da ayaklarda yapılan işlemin nereye kadar olduğunu bildirmek, ayakların mesh edileceğini zannedenlerin zannını ortadan kaldırmak için olduğu belirtilmiştir. Çünkü şeriatte, meshin nereye kadar yapılacağı yani son sınır belirtilmemiştir. Âlimlerin hemen hepsi işin ihtiyati yönüne dikkat çekmişler ve buna göre hareket ederek dirseklerin de, ayak bilek çıkıntılarının (topukların) da abdest alınmasında yıkamaya dâhil olduğuna hükmetmişlerdir. *أَرْجُلِكُمْ* kavlinde *أَرْجُلِكُمْ* “ayaklar” kelimesi fethalı olarak gelmiştir. Burada *أَرْجُلِكُمْ*

1.14. Vâv' ın Sayı Bağlamak İçin Kullanılması

Vâv edatı, atıf yapmak suretiyle yirmi ve katları (otuz, kırk, ...) gibi ukûd (onluk) sayılar ile bu sayıların (yirmi bir ve yirmi dokuz gibi) birler basmağı arasında bir bağlaç olarak kullanılır.¹⁸⁹ Örnek: أَحَدٌ/إِحْدَى وَعِشْرُونَ / حَمْسَةٌ وَعِشْرُونَ (yirmi beş), (yirmi bir)

Yüz ve bin sayılarına ziyade yapılmak istenirse; bu ziyade araya atıf vâv'ını koymak suretiyle yüz veya bin sayısından sonra getirilir ya da yüz veya bin sayısı yine araya atıf vâv'ını koymak suretiyle ziyade olan sayıdan sonra geldiği görülür.¹⁹⁰

Örnek: مِائَةٌ وَوَاحِدٌ/وَاحِدَةٌ (yüz bir) ya da وَاحِدٌ وَمِائَةٌ şeklinde tersten de yapılabilir. Başka

Örnek: مِائَةٌ وَثَلَاثَةٌ وَرَجُلٌ (yüz üç adam), مِائَةٌ وَثَلَاثٌ وَعِشْرُونَ أَمْرًا (yüz yirmi üç kadın)

Vâv edatının, kûsürat ifadesinin kullanımında bir bağlantı kurmak için kullanıldığı görülür.¹⁹¹ Örnek: نَبِيفٌ وَأَرْبَعُونَ (kırk kûsür)

Vâv edatının, üleştirme ve sıra sayıları arasında sade bir bağlantı kurmak için de kullanıldığı görülür.¹⁹² Üleştirme sayılarına Örnek: وَإِنْ حِفْتُمْ إِلَّا تُفْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا

“Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helal olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın.”¹⁹³ Sıra sayılarına

Örnek: الثَّالِثُ/الثَّالِثَةُ وَالْعِشْرُونَ (yirmi üçüncü)

kelimesi yıkanan yüzler ve eller üzerine ma'tuftur. Abdestte tertip ifade etmek için başı mesh etme emri, diğer azaları yıkama emirleri arasında getirilmiştir. Hasan (ö.110/728), وَأَرْجُلِكُمْ kavlini, وَأَرْجُلِكُمْ şeklinde merfu' olarak okumuştur. Bu durumda mana: “İster yıkanmış olsun ister mesh edilmiş olsun, ayaklarınızın yıkanması ve meshi topluklara kadardır” demektir. Kısacası ayaklar hakkında yıkamak emri muhkem, mesh emri mücmeldir ve yüce sünnet ile açıklanmıştır diyebiliriz. bk. Zemaşşerî, Maḥmûd b. 'Ömer, *el-Keşşâf 'an Ḥakā'iki Ğavāmi'd'it-Tenzil ve 'Uyūn' il-Ekavil fi Vucūh' it-te'vīl*, Dar'ul-Kitab'il-'Arabiyyi, Beyrut 2012, I, 469-470 ; Şabūnī, Muḥammed 'Alī, *Şafvet'üt-Tefasir*, Mektebetü'l-'Asriyye, Beyrut 2011, I, 279 ; Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak dini Kur'an Dili*, Eyüp Sultan Yay., İstanbul 2014, III, 187-188.

¹⁸⁹ İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 393 ; Camī, *a.g.e.*, s. 558-561 ; Suyūṭi, *a.g.e.*, III, 158.

¹⁹⁰ Cāmī, *a.g.e.*, s. 562.

¹⁹¹ Ḥamed ; Za'bi, *a.g.e.*, s. 350.

¹⁹² Camī, *a.g.e.*, s. 571.

¹⁹³ Nisa, 4/3.

2. Vâv'ın Başlangıç Cümlesi İçin Kullanılması

Vâv-1 isti'nâf (وَإِذْ أَسْتَفْتَىٰ) diye adlandırılan vâv'a, vâv-1 ibtidâ (وَإِذْ أَسْتَفْتَىٰ) da denilmiştir. Bu vâv kendisinden sonra bir cümle bulunan ve bu cümlenin vâv edatından önceki cümleyle, gerek mana olsun gerekse de irab açısından olsun hiçbir bağlantısı/ilgisi ya da ortaklığı olmayan bir vâv'dır. Kendisinden sonra gelen cümle isim cümlesi ya da fiil cümlesi şeklinde gelebilir.¹⁹⁴ Müfretlerin veya cümlelerin atfında zikretmiş olduğumuz gibi önceki cümlenin sonraki cümle ile arasında hiçbir bağlantı olmadığı görülür.¹⁹⁵ İbn Hişam (ö.761/1360) kendi eserinde, bu vâv edatını kendisinden sonrasını ref edenler arasında değerlendirmiştir.¹⁹⁶

İsim cümlesi için örnek; وَهَلْ قَامَ زَيْدٌ وَإِنَّكَ يَا عَمْرُو لَخَارِجٌ “Zeyd kalktı mı?/Zeyd kalkmadı./Zeyd kesinlikle kalktı. Muhakkak ki, elbette sen dışarıdasın ey Amr!” وَهَلْ قَامَ زَيْدٌ cümlesine, هَلْ soru edatının manasal özelliğinden dolayı her üç manayı birden verebiliriz. Sonuçta; وَهَلْ قَامَ زَيْدٌ وَإِنَّكَ يَا عَمْرُو لَخَارِجٌ cümlesine, yukarıda verilen mananın hangisini verirsek verelim, cümle başı başlama vâv'ı olduğu mana açısından açıktır ve bu doğrultuda mana verilir. Başka Örnek: وَمَا لِي بِخُرُوجِ زَيْدٍ مِنْ عِلْمٍ (Zeyd kalktı. Benim Zeyd'in çıkışı hakkında bir bilgim yok.) Örnekte Zeyd'le ilgili bir yargı olup bu yargı bize Zeyd'in “kalkma” eylemi gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Daha sonraki cümle ise, manasal açıdan önceki cümleyle bir bağlantı teşkil etmeyip, önceki cümlenin manasal açıdan bir uzantısı değildir ve dolayısıyla vâv edatından sonraki cümle, farklı bir yargı ifade etmekte olup yeni bir cümlenin (yargının) başlangıcı olduğunu bize göstermektedir denilebilir. Başka Örnek: وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ * وَلَوْ كُنْتُمْ تُحْسِنُونَ الْعِلْمَ “Siz (O'nu) aciz bırakacak değilsiniz. (O zaman), kendisine zulmeden her kişi, yeryüzünde ne varsa hepsi kendisinin olsaydı (azaptan kurtulmak için) onu fidye verirdi.”¹⁹⁷ Bu ayette (ولو) ile başlayan ifadenin başındaki

¹⁹⁴ Murādī, a.g.e., s.35.

¹⁹⁵ Mālekī, a.g.e., s.479.

¹⁹⁶ bk., İbn Hişam, a.g.e., s. 397.

¹⁹⁷ Yunus, 10/53-54.

vâv, cümle başlangıcı olarak yeni bir cümlenin başladığını ifade etmek için geldiği görülür. Başka Örnek: فَمَ زَيْدٌ وَأَنْتُمْ أُخْرَجُوا (Zeyd kalktı. Siz çıkın.) Başka Örnek: هُوَ الَّذِي “O, sizi çamurdan yaratıp sonra (da hayatınıza) bir süre koymuştur. (Kâfirlerin cezalandırılması için) belirli bir süre de kendi katındadır. Böyle iken, siz hâlâ kuşkulaniyorsunuz.”¹⁹⁸ Ayetteki vâv, isti'nâf için gelmiş أَجَلٌ ise mübtedadır. أَجَلٌ kelimesinin nekra olmakla birlikte mübteda olmasının mümkün ya da caiz olması مُسَمَّى ile vasıflanmış olmasından dolayı olduğu söylenmiştir.¹⁹⁹ Başka Örnek: وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا * وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ “Fakat israf etmeyin; çünkü O, israf edenleri sevmez! Hayvanlardan da (çeşit çeşit yarattı). Kimi yük taşır, kiminin tüyünden sergi/döşek yapılır.”²⁰⁰ Ayete baktığımız zaman وَمِنَ الْأَنْعَامِ'deki vâv'ın yeni bir cümleye başlangıç ifade eder halde geldiğini görmek mümkündür.

Fiil cümlesi için; Örnek: سِيزَةُ لِنُبِيِّكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى “Size kudretimizi açıkça göstereyim diye. Dilediğimizi belirli bir süreye kadar rahimlerde tutarız.”²⁰¹ كَمَالَ قُدْرَتِنَا لِنَسْتَدِلُّوا بِهَا فِي إِبْتِدَاءِ الْخَلْقِ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ (size açıklayalım diye) cümlesi, “Kudretimizin kemalini size açıkça anlatalım diye. Böylece siz de, ilk yaratmadaki bu kudreti, yaratılışın iade edilmesi konusuna delil edinmeniz için.” takdirindedir denilebilir. كَمَالَ قُدْرَتِنَا lafzı, لِنُبَيِّنَ fiilinin mahzup bir mefulü olduğuna işaret olarak takdiri olduğu ifade edilmiştir.²⁰² Vâv edatından önceki fiil mansub olduğu için vâv edatı burada cümle başı başlangıcı ifade eder ve ref okumayı

¹⁹⁸ En'am, 6/2.

¹⁹⁹ Derviş, a.g.e., II, 326.

²⁰⁰ En'am, 6/141-142 : Hamûle, sırtında ağır yük taşıyan deve anlamına gelir. Ferş ise, deve ve sığır yavruları gibi, yük taşımaya elverişli olmayan küçük hayvanlardır denilmiştir. Bk., Şabûnî, a.g.e., I, 320 ; Ayetteki ferş kelimesi, sergi anlamına geldiği gibi, yatırmak anlamına da gelebilir. Yatırmak boğazlamaktan kinayedir. O zaman mana şöyle olur: “Hayvanlardan kimini yük taşımak, kimini yatır(ılıp boğazlan)mak için yaratmıştır.” Bk., Ateş, Süleyman, Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali, Yeni ufuklar neş.,ty., s.145.

²⁰¹ Hacc, 22/5.

²⁰² Şāvî, a.g.e., III, 7.

gerektirir demek mümkündür. Yok eğer, vâv edatı burada لُبَّيْنِ üzerine atıf olmuş olsaydı, bu durumda نُفِّرُ fiili burada, نُفِّرَ şeklinde mansub olmuş olurdu denilebilir.²⁰³

Başka Örnek: قَامَ زَيْدٌ وَضَرَبَ عَبْدُ اللَّهِ خَالِدًا (Zeyd kalktı. Abdullah Halid'e vurdu.) İki cümle arasında bahsetmiş olduğumuz (mana ve irab) açısından hiçbir alaka ve bağlantı yoktur. Bundan dolayı vâv edatı yeni bir cümlenin başlangıcını ifade etmektedir.

Başka Örnek: لَا تَأْكُلِ السَّمَكَ وَتَشْرَبِ اللَّبَنَ (Balık yeme. Süt içiyorsun.) وَتَشْرَبِ şeklinde ref okunursa eğer, bu durumda yeni bir başlangıç cümlesi olmuş olur. Yani önceki cümlenin yargısından bağımsız farklı bir yargıyı ifade eder. وَتَشْرَبِ fiili burada nasb ya

da cezm olabilir. Şöyle ki; fiilden önce أَنْ takdiriyle müevvel masterlar arasında atıf ve cem yapılmak istenirse fiil mansub olur. O zaman bu vâv maiyyet vâv'ı olur. Bu durumda cümle; لَا تَأْكُلِ السَّمَكَ وَتَشْرَبِ اللَّبَنَ (Süt içmekle birlikte balık yeme!) anlamında

olur ya da her iki eylemden de nehy edilmek istenmiş olsa, bu durum da fiil cezm olur. Yani cümle لَا تَأْكُلِ السَّمَكَ وَتَشْرَبِ اللَّبَنَ şeklinde meczum olarak (Balık yeme, süt

içme!) manasına gelir denilebilir.²⁰⁴ Başka Örnek: هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا * وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ إِذَا مَا مِثُّ

لَسَوْفَ أُخْرِجُ حَيًّا “Hiç, O'nun adını taşıyan bir başkasını biliyor musun? İnsan, “Ben öldükten sonra diri olarak (topraktan) çıkarılacak mıyım?” der.”²⁰⁵ Vâv'ın burada

cümle başı başlangıç ifade ettiği görülür.²⁰⁶ Başka Örnek: مَنْ يُضِلِّلِ اللَّهَ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ

فِي طُعْيَانِهِمْ يَعْصُونَ “Allah kimi saptırırsa artık onun için yol gösteren olmaz. Bırakır onları, azgınlıkları içinde bocalayıp dururlar.”²⁰⁷ وَيَذَرُهُمْ cümlesini merfu okuyan

kimse için durum böyledir. Yani yeni bir cümleye başlangıç yapılmış olur.²⁰⁸ وَيَذَرُهُمْ

cümlesindeki fiilin يَذَرُهُمْ şeklinde cezm ile okunması durumunda, şartın cezası

²⁰³ Dervîş, a.g.e., V, 100.

²⁰⁴ Dusuqî, a.g.e., II, 767.

²⁰⁵ Meryem, 19/65-66.

²⁰⁶ Dervîş, a.g.e., IV, 628.

²⁰⁷ Araf, 7/186.

²⁰⁸ İbn Hişam, a.g.e., s. 397.

üzerine atıf olur denilmiştir.²⁰⁹ Ancak kur'an-ı kerim'deki harekesi, ilk yazdığımız minval üzeredir. Başka Örnek: *وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ* “Allah’tan korkun. Allah size öğretiyor.”²¹⁰ *وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ* cümlesindeki vâv edatının eğer atıf için olduğunu düşünersek, *وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ* şeklinde fiil mansup olmuş olur. Yukarıdaki ayette her iki vâv edatının da cümle başı başlangıç ifade ettiği belirtilmiştir. Cümle başlangıcını ifade eden vâv’ın örneğini gerek Kur’an’da gerekse de diğer metinlerde olsun çokça görmemiz mümkündür.

Cümle başında bulunan bu vâv edatı, daha önce söylediğimiz gibi isim cümlesinin ve fiil cümlesinin başına gelebildiği gibi diğer başka cümle türlerinin başına da gelebilir. Örnek: *يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ* “Birbirlerini tanıyacaktırlar. Allah’ın huzuruna çıkacaklarını yalanlayanlar, kesinlikle hüsrana uğramışlardır. Onlar doğru yola ermemişler!”²¹¹ Bu âyet-i kerime’de o gün (mahşer günü), *قَدْ خَسِرَ* (kuşkusuz hüsrancı!) diyerek birbirlerini tanıyacaktırlar/tanışacaklardır. Ya da bu ifade, onların hüsrancı üzerine Yüce Allah’tan bir şهادettir. Mana şudur: Onlar ticaret ve alış-verişlerinin içine imanı küfürle birlikte koyarlar. *وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ* (*Hidayete ermemişler.*) cümlesi teaccüb manasında isti’nâf cümlesidir. Sanki bu cümle şu anlamdadır: *مَا أَخْسَرْتَهُمْ* (Onlar ne fena kaybettiler!). Dolayısıyla buradaki vâv, isti’nâf içindir denilebilir.²¹² Yukarıdaki ayet-i kerime’lerde verilen manalarda görüldüğü gibi, vâv edatından öncesinin, vâv edatından sonrası ile bağlantısı kesilmiş ve yeni bir cümleye başlanılmıştır. Böylece yeni bir cümlenin başladığı ifadesini bize vâv edatı sağlamıştır demek mümkündür.

²⁰⁹ Dusuqî, a.g.e., II, 767.

²¹⁰ Bakara, 2/282.

²¹¹ Yunus, 10/45.

²¹² Zemaşşerî, a.g.e., II, 620-621; Şağîr, Muhammed Aşmed, *el-Edevâtu’n-Naḥviyye fî Kutubi’t-Tefsir*, Daru’l-Fikr, Beyrut 2001, s.690.

3. Vâv'ın Tahzir ve İgra Üslubunda Kullanılması

3.1. Tahzir

Kendisinden sakınılması gereken (hoş olmayan veya tehlikeli) bir iş, bir durum üzerine karşımızdaki muhatabı uyarmaktır.²¹³ Örneğin; الجِدَارَ الجِدَارَ (*Dikkat duvar!/ Duvardan sakın!*), وَإِلَى شَايَةِ إِيَّاكَ (*Laf taşımaktan sakın!*) ve أَنْ تُفْعَلَ كَذَا إِيَّاكَ (*Böyle yakmaktan sakın!*) gibi. Tahzir'in üç temel ögesinin olduğu görülür:

1. el-Muḥazzir (المُحَذِّرُ) uyarıcı yani uyarı cümlesini kullandır. Ancak kalıpta bulunmaz.
2. el-Muḥazzar minh (المُحَذَّرُ مِنْهُ) tahziri yapılan harfi ta'rifli mansub isim ya da kendisinden sakınılması istenen şeydir.
3. el-Muḥazzar (المُحَذَّرُ) sakındırılan kimsedir.

Gaib üzerine tahzir yapılamayacağı için, gaib manadaki bir fiili gizlemenin sahih olmadığı²¹⁴ ve mütekellim için gelmesinin de kural dışı olduğu ifade edilmiştir.²¹⁵ Eğer إِيَّاكَ ve kardeşleri (türevleri)²¹⁶ ile birlikte olursa, ister bir atıf bulunsun isterse de bulunmasın fark etmeyip, nasb eden fiili gizlemenin vacip olduğu söylenebilir.²¹⁷ Tahzîr'in amili olarak şu fiiller takdir edilmiştir: أَحَذِّرُ ، إِحْذَرُ ، إِتَّقِ ، قِ ، أَعِزُّ ، إِعِزُّ ، تَوَقَّ ، بَاعِدْ ، تَجَنَّبْ

²¹³ İbn 'Aķîl, *a.g.e.*, II, 274 ; Tahzîr'deki fiilin hazfî, fiili zikretmedeki vaktin dar/kısıtlı olmasından ileri gelmektedir. bk. Cāmî, *a.g.e.*, s. 268; Çörtü, Mustafa Meral, *Arapça Dilbilgisi Nahiv*, İFAV, İstanbul 2011, s. 275-276.

²¹⁴ Sibeveyh, *a.g.e.*, I, 311.

²¹⁵ İbn 'Aķîl, *a.g.e.*, II, 275.

²¹⁶ إِيَّاكَ ، إِعِزُّ ، إِعِزُّ ، إِتَّقِ ، تَوَقَّ ، تَجَنَّبْ dir.

²¹⁷ İbn 'Aķîl, *a.g.e.*, II, 274 ; Emîn, Muştafâ ; Cārim, 'Alî, *en-Nahv'ul-Vāđh*, el-Merḥalet'üş-Şāneviyye, Dār'ul-Ķalem, y.y., s. 342.

uzak dur!) vb.'dir.²¹⁸ Tahzir'in إِتَاكَ ve kardeşlerinden sonra vâv'lı mansub isim şeklinde geldiği görülür.²¹⁹

3.2. Tahzir Üslubunda Vâv'ın Kullanılışı

Tahzir üslubunda vâv'ın atıf olarak kullanılış şekillerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Vâv'ın إِتَاكَ ile birlikte muhazzer minh'le gelişi: Örnek: إِتَاكَ وَالشَّرَّ (Kötülükten sakın!) إِتَاكَ burada vücuben (zorunlu, gerekli) gizli bir fiille mansub olmuştur. Takdir; ²²⁰ أُحَذِّرُ إِتَاكَ ya da meful-ü bih'in takdimi ile; ²²¹ إِتَاكَ أُحَذِّرُ şeklinde de denilebilir. Cümle üzerinde gerekli incelemeyi yapacak olursak şöyle olduğu görülür; إِتَاكَ → Amil üzerine mukaddem meful bih'tir. Aynı zamanda الْمُحَذَّرُ (sakındırılan kimse), أُحَذِّرُ → takdiri olarak gelen nasb edici gizli amildir., وَ → atıf, الشَّرَّ → الْمُحَذَّرُ مِنْهُ (tahziri yapılan harfi tarifli mansub isim ya da kendisinden sakındırılan şey) dir. Başka Örnek: إِتَاكَ وَالْوَشَايَةَ (Laf taşıyıcılıktan sakın!)

2. Eğer إِتَاكَ ve kardeşleri (türevleri) olmadan bunun dışındakilerle olursa, sadece atıf ile birlikte nasb eden fiilin gizlenmesi vaciptir denilmiştir.²²² Örnek: مَازٍ رَأْسَكَ وَالسَّيْفَ (Ey Mazin! Başını koru, kılıçtan sakın/ kılıca dikkat et!). Yani cümle, يَازٍ مَازٍ قِ رَأْسَكَ وَأَحْذِرِ السَّيْفَ takdirindedir denilebilir. Cümlede fiil, yukarıda bahsetmiş olduğumuz gibi gizlenmiştir.²²³ Başka bir ifade ile yine bu durumda (إِتَاكَ ve türevleri olmadan), الْمُحَذَّرُ مِنْهُ (kendisinden sakındırılan şey) ve الْمُحَذَّرُ (sakındırılan

²¹⁸ Ğalâyînî, a.g.e., III, 13 ; bk. Çörtü, a.g.e., s. 275.

²¹⁹ İbn 'Aķîl, a.g.e., II, 274-275.

²²⁰ İbn 'Aķîl, a.g.e., II, 275.

²²¹ Bk., Ğalâyînî, a.g.e., III, 13.

²²² İbn 'Aķîl, a.g.e., II, 275 ; Ğalâyînî, a.g.e., III, 14.

²²³ İbn 'Aķîl, a.g.e., II, 275.

kimse) in birlikte zikredilmesi caizdir denilmiştir. Başka Örnek: رَجُلِكَ وَالْحَجَرَ (Ayağını taştan koru!)²²⁴

3. Sakındırılan kimsenin hazfi ile sadece kendisinden sakındırılanın zikredilmesinin caiz olduğu belirtilmiştir.²²⁵ Örnek: فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيِيهَا: “Allah’ın Rasulü de onlara şöyle demişti: Allah’ın devesini ve onun su içme hakkını koruyun.”²²⁶ نَاقَةَ اللَّهِ عَقْرُ lafzı burada, tahzir üslubu üzere mansubtur denilebilir. Zira kelamın burada muzaaf’ın (عَقْرُ) hazfi ile, نَاقَةَ اللَّهِ şeklinde geldiği görülebilir. Yani, ذُرُوا وَاحْذَرُوا سُقْيَاهَا (Allah’ın devesini kesmeyi/ona zarar vermeyi bırakın!) demektir. وَاحْذَرُوا (Allah’ın devesinin su içme hakkından sakının/hakkını koruyun!) demektir. Buradaki vâv atıf olup takdir bu üslub üzere yapılır ve mana bu şekilde verilir denilmiştir.²²⁷

Tahzir üslubunun farklı şekilleri vardır. Ancak biz burada, konu başlığı ile ilgili gerekli kavram tanımlamalarını yaparak, konuyu ve örnekleri sadece vâv edatı ile ilgili kısımlar çerçevesinde inceledik. Detaylı bilgi için ayrıntılı kitaplara bakılabilir.²²⁸

3.3. İgrâ

Muhatabı iyi bir iş yapmaya teşvik ifade eden mahzup bir fiille ismin mansub olmasıdır denilebilir.²²⁹ Bu isim müfred, mükerrer veya matuf aleyh olabilir.²³⁰ Mansub olan bu ismin mahzup fiilin meful bihi olduğu belirtilmiştir.²³¹ Mahzup fiil: اَلزَّمْ ، اَطْلُبْ ، اِفْعَلْ ، دَاوْمٌ (yapış, iste, yap, devam et!) vb.’dir. Övülen bir şeyi yapmaya teşvik etmekle muhatabı uyarmak, bu üslubun en önemli faydasıdır denilebilir.²³²

²²⁴ Ğalâyînî, a.g.e., III, 14.

²²⁵ Ğalâyînî, a.g.e., III, 14.

²²⁶ Şems, 91/13.

²²⁷ Şāvî, a.g.e., IV, 460 ; Derviş, a.g.e., VIII, 332.

²²⁸ Bk. İbn ‘Aķīl, a.g.e., II, 275-276 ; Cāmî, a.g.e., 268-271 ; Ğalâyînî, a.g.e., III, 13-14 ; Emîn ; Cārim, a.g.e., 341-343 v.b.

²²⁹ Ğalâyînî, a.g.e., III, 14.

²³⁰ Emîn ; Cārim , a.g.e., 342.

²³¹ Emîn ; Cārim , a.g.e., 341.

²³² Ğalâyînî, a.g.e., III, 14; bk. Çörtü, a.g.e., s. 278.

İgrâ'nın ögeleri: a. el-Muğrî (المُعْرِى) teşvik eden, b. el-Muğrâ bih (المُعْرِى بِهِ) teşvikin yapıldığı isim ya da şey, c. el-Muğrâ (المُعْرِى) teşvik edilen kişi'dir denilebilir.

3.4. İgrâ Üslubunda Vâv'ın Kullanılışı

İgrâ üslubunda vâv'ın atıf olarak kullanılabildiği görülebilmektedir. Örneğin; المُرْوَّةُ وَالنَّجْدَةُ (Yiğitliğe ve cesarete yapış.) gibi. Yani mert ol, mertliğe devam et ve cesur ol, cesur olmaya devam et anlamına gelir. Cümle üzerinde gerekli incelemeyi yapacak olursak şöyle olur; الْمُرْمُ → Takdiri olarak gelen nasb edici gizli amildir., الْمُرْوَّةُ → Muğrâ bih (teşvik yapılan isim ya da teşvikin yapıldığı ismin bizzat kendisi), وَ → Atıf, النَّجْدَةُ → Muğrâ bih üzerine ma'tuf, muğrâ ise, أَنْتَ dir. Başka örnek: الصُّدُقُ وَكَرَمَ الْخُلُقِ (Doğruluğa ve güzel ahlaka sarıl!)

İgrâ üslubunda muğrâ bih üzerine atıf olursa, bu durumda amilin hazf olması gerektiği ancak atıf olmaz ise, amilin hazf olmadığı belirtilmiştir.²³³ Örnek: أَحَاكَ وَالْإِحْسَانَ إِلَيْهِ (Kardeşine ihsanda bulun!)

İgrâ'nın da tahzir gibi olduğu, ancak iğra üslubunda إِيَّ ve türevlerinin (kardeşlerinin) kullanılmadığı ifade edilmiştir.²³⁴

İgrâ üslubunun da tahzir gibi farklı şekilleri vardır. Ancak biz burada, konu başlığı ile ilgili gerekli kavram tanımlamalarını yaparak, konuyu ve örnekleri sadece vâv edatı ile ilgili kısımlar çerçevesinde inceledik. Detaylı bilgi için ayrıntılı kitaplara bakılabilir.²³⁵

²³³ Ğalâyînî, a.g.e., III, 14-15.

²³⁴ İbn 'Aķîl, a.g.e., II, 276.

²³⁵ Bk. İbn 'Aķîl, a.g.e., II, 276 ; Suyûti, a.g.e., III, 158 ; Ğalâyînî, a.g.e., III, 14-15 ; Emîn ; Cārim, a.g.e., 341-343 ; Çörtü, a.g.e., s. 278-279 v.b.

4. Vâv'ın İmmâ ile Birleşmesi

Vâv edatının imma (إِمْ) ile birleşmesi halinde, iki seçenekten birisinin seçimini ifade ettiği belirtilmiştir. Bu kullanımda gelen vâv edatına, vâv-ı tahyir (وَأَوْ) (وَأَوْ) denilmiştir. Seçenekler arasından birinin tercih edilmesi ve tercihte karşıdaki muhatabın serbest bırakılması istendiğinde, seçim (التَّخْيِير) ifade eden bu vâv edatı, iki tane İمْ bağlaç grubunun arasında ve ikincisinin başında gelerek bir kalıp ifade oluşturarak (إِمْ... إِنْ) şeklinde kullanıldığı ifade edilir.²³⁶ Bu kalıp ifade Türk diline, “ya... ya da..., ister...ister...” şeklinde tercüme edilebilir.²³⁷ Örnek: إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا “İmâ şâkirâ ve imâ küfürâ” “Şüphesiz biz onu (ömür boyu yürüyeceği) yola koyduk. O bu yolu ya şükrederek ya da nankörlük ederek kat eder.”²³⁸

Bazı nahivciler ikinci إِمَّا'nın başındaki vâv edatının أَوْ manasında atıf harfi olduğu ve bu أَوْ'nun manasal olarak beş anlamda ortak gelebileceği görüşünü savunmuşlardır.²³⁹

4.1. Tahyîr “Seçim” Anlamı İfade Etmesi

Örnek: “Ey Zülkarneyn! Ya إِمَّا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا” “Ey Zülkarneyn! Ya (onları) cezalandırırsın ya da haklarında iyilik yolunu tutarsın dedik.”²⁴⁰ Bu ayet-i kerime’de, seçim (التَّخْيِير) anlamı ifade ettiği görülür.

4.2. İzin ve Serbestlik (İbâha) Anlamı İfade Etmesi

Örnek: إِمَّا أَنْ تَزْرَعَ فَأَكِيهَةً وَإِمَّا فَصَبًا (İster meyve ekersin isterse de şeker kamışı ekersin.) Bu örnekte vâv edatının, izin verme (الإِبَاحَةُ) anlamı ifade ettiği görülür.

²³⁶ Abbas, a.g.e., s. 568 ; Çelen, a.g.e., s.78.

²³⁷ Yazıcı, a.g.e., s. 32.

²³⁸ İnsan, 76/3.

²³⁹ Abbas, a.g.e., s. 612.

²⁴⁰ Kehf, 18/86.

“İster meyve ek ya da isterse de şeker kamışı ek, sen bilirsin.” anlamında kişiye izin verilerek muhayyerlik hakkı tanınmaktadır.

Vâv edatının الإِبَاحَةُ ve التَّخْيِيرُ ifade etmesi durumu, yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi ikinci إمَّا'nın emri kapsayan bir kelamla geçilmiş olması halinde gerçekleşmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁴¹

4.3. “Şüphe” Anlamı İfade Etmesi

Örnek: اِخْتَجَبَتِ الشَّمْسُ وَرَاءَ الْعَمَامِ إِمَّا سَاعَتَيْنِ وَإِمَّا ثَلَاثًا (Güneş bulutların ardında ya iki ya da üç saat görünmez oldu.) Örnekte tam zaman sınırı koyulamamasının, şüphe etmekten ileri geldiği söylenmiştir.

4.4. “Belirsizlik” Anlamı İfade Etmesi

Örnek: وَأَخْرُونَ مُرْحُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ (Sefere katılmayanlardan) diğer bir kısmı da, Allah'ın emrine bırakılmışlardır. Bunlara ya azap eder ya da tövbelerini kabul eder.”²⁴² Ayet-i kerime’de belirsizlik (الإِثْمَامُ) anlamının olduğu görülebilir. Allah’ın onlara azap mı edeceği ya da tövbelerini mi kabul edeceği belli değildir. Şüphe (الشُّكُّ) ve belirsizlik anlamı ifade etmesi için daha öncesinde ihbari (haber)²⁴³ cümle geçmiş olması gerektiği ifade edilmiştir.²⁴⁴

4.5. Ayrıntı (Tafsil) Anlamı İfade Etmesi:

Örnek: إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا “Şüphesiz biz onu (ömür boyu yürüyeceği) yola koyduk. O bu yolu ya şükrederek ya da nankörlük ederek kat eder.”²⁴⁵ Ayrıntı (التَّفْصِيلُ) anlamı ifade etmesi için إمَّا ... إمَّا kalıbının bir talep ya da

²⁴¹Abbās, a.g.e., s. 612.

²⁴²Tevbe, 9/106.

²⁴³ İster doğru isterse de yanlış olsun, bir yargı/hüküm bildiren cümleye “haber cümlesi” ya da “haberi cümle” denir. Bu tanım belâgat için geçerlidir. Zira “haber” istilâhı ile, nahiv ilmindeki mübteda ile beraber isim cümlesinin iki temel unsurundan biri olan “haber” unsurunu birbirine karıştırmamak gerekir. Bk. Cārim, ‘Alī; Emīn, Muştafā, *el-Belāgat’ül-Vāđıha*, Müesseset’ül-Kütüb’iş-Şekāfiyye, Beyrut y.y., s.117.

²⁴⁴Abbās, a.g.e., s. 612.

²⁴⁵İnsan, 76/3.

bir haber cümlesinden sonra gelmiş olması gerektiği söylenmiştir.²⁴⁶ Yukarıdaki örnekte وَإِمَّا ... إِمَّا kalıbından önce haber cümlesi gelmiştir denilebilir.

5. Vâv'ın Ev Manasında Kullanılması

Ev (أَوْ) anlamında²⁴⁷ vâv'ın manası üç şekilde telakki edilebilir;

5.1. Taksim

Bölmek, ayırmak, dağıtmak, kısımlara ayırmak anlamlarına geldiği belirtilmiştir.²⁴⁸ Örnek: الْكَلِمَةُ إِسْمٌ وَفِعْلٌ وَحَرْفٌ (Kelime; isim, fiil ve harf'tir) Bu örnekte “kelime” kavramını tarif ederek bu kavramı üç kısma ayırmıştır. Dolayısıyla buradaki vâv'dan taksim manasını elde etmiş oluruz.²⁴⁹

5.2. Serbestlik/Yetki Verme (İbaha)

Örnek: فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةَ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ (Hac yolculuğu için) emin olduğunuz vakit kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir. Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar ki, (bu oruç) hepsi tam on gündür.”²⁵⁰ Ayette ثَلَاثَةٌ ve سَبْعَةٌ zikredildikten sonra 'ibaha kastedildiği düşünülmesin diye تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ kavlinin söylendiği görülür.²⁵¹ Şayet تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ kavli söylenmemiş olsaydı; haccda üç gün

²⁴⁶ Abbas, a.g.e., s. 612.

²⁴⁷ Ev (أَوْ): a. Taksim manası ifade edebilir. b. İhbari bir cümlede bulunursa, şüphe ve kapalılık (belirsizlik) ifade edebilir. c. Emir ve nehiy cümlesinde bulunursa izin/yetki verme ve tercih etme manası içerebilir. Tüm bu durumlarda; veya, ya da, yahut anlamlarına geldiği söylenebilir. d. Bazen إِلَى / أَنْ / إِلَى manasına gelebilir. e. Bazen ıdrab (vazgeçmek, terketmek) için بِلٍ manasına gelebilir. f. Kimi zaman istisna edatı olan لِأَنَّ manasına gelebilir. g. Bazen de vâv gibi mutlak cem manasına gelebilir. Detaylı bilgi için bk. Cevherî, a.g.e., s.62 ; Mustafa, İbrahim vd., el-Mu'cem 'ul-Vasîl, Mücme'u'l-Lugat'il-Arabiyye, Kahire 1972, s.62 ; Yazıcı, a.g.e., s.42.

²⁴⁸ Cevherî, a.g.e., s.941 ; Mutçalı, a.g.e., s. 705.

²⁴⁹ Mevzi'î, Muḥammed b. 'Alî b. İbrāhîm el-Ḥatîb, Meṣābîḥ'ul-Megānî fî Ḥurūf'il-Me'ānî, www.aahlalheeth.com , s.522, Erişim Tarihi: 24.02.2017.

²⁵⁰ Bakara, 2/196.

²⁵¹ İbn Hişam, a.g.e., s. 396.

oruç tutulması, eğer üç gün tutmazsanız döndüğünüz zaman yedi gün oruç tutunuz şeklinde anlaşılabilir. Halbuki maksadın böyle olmadığı gözükmektedir. Dolayısıyla تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ (tamamı on gün) şeklinde söylenerek bu karışıklık giderilmiştir. Başka Örnek: جَالِسِ الْحَسَنِ وَابْنَ سِيرِينَ (Hasan ya da İbn Sirin’le birlikte otur/arkadaşlığını sürdür.) Vâv burada ’ibağa içindir demiş olsak, mana yukarıdaki gibi olur. Şayet mutlak cem için olduğunu düşünürsek o zaman mana “Hasan ve İbn Sirin’le birlikte otur/arkadaşlığını sürdür.” şeklinde olur denilebilir.²⁵²

5.3. Tercih Etme (Taḥyîr)

Örnek: فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَّةَ وَرُبَاعَ “Size helal olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikahlayın.”²⁵³ Bu ayet-i kerime’de; التَّخْيِيرِ (seçim) ifadesi vardır ve أَوْ manası ifade etmektedir demek mümkündür. Yani “ikişer veya üçer ya da dörder olmak üzere nikâhlayın” anlamı vardır.²⁵⁴ Başka Örnek:

وَقَالُوا نَأْتُ فَاخْتَرْ لَهَا الصَّبْرَ وَالْبُكَاءَ فَعُلْتُ الْبُكَاءَ أَشْفَى إِذَا لِعَلِيلِي²⁵⁵

“Ve dediler ki, sevgili uzaklaştı, onun için ya sabrı ya da ağlamayı seç.

Ben de, o halde ağlamak benim aşk ateşime daha şifalıdır dedim.” Şiirde geçen وَالْبُكَاءَ, وَالْبُكَاءَ (veya ağlamayı) demektir denilebilir. Zira الْبُكَاءَ lafzı الصَّبْرَ lafzı ile birlikte cem etmez. Çünkü sabreden kimse ağlamaz, ağlayan kimse de sabredemez. فَاخْتَرْ لَهَا الصَّبْرَ وَالْبُكَاءَ kelamı burada “Onun için ya sabrı ya da ağlamayı seç.” manasında gelir ki, bu mana da bize seçim yapmayı ifade eder. Dolayısı ile burada vâv taḥyîr için gelmiştir denilebilir.²⁵⁶

²⁵² Mevzi’î, a.g.e., s. 522-523.

²⁵³ Nisa, 4/3.

²⁵⁴ Herevî, ‘Ali b. Muhammed en-Naḥvî, Kitâb’ul-Ezhiye fi ‘ilm’il-Ḥuruf, Maḥbu’âtü Mecme’îl-Luġat’il-‘Arabiyye, Dimeşk 1993, s. 233.

²⁵⁵ ‘Abbas, İhsan, Dîvân-ı Küseyyir ‘Azze, Dâr’uş-Şekâfiyye, Beyrut 1971, s.114.

²⁵⁶ İbn Hişam, a.g.e., s. 396 ; Mevzi’î, a.g.e., s. 521-522.

6. Vâv'ın Bi Harfi Cerri Manasında Kullanılması

Bi (ب) harfi cerri'nin birçok manası bulunmaktadır.²⁵⁷ Söz konusu vâv atıf harfi olup (ب) harfi cerri anlamında kullanıldığı söylenmiştir. Örnek: مَتَى أَنْتَ وَبِلَادِكَ (Sen ne zaman memleketindesin?) Cümleinin takdiri; مَتَى عَهْدُكَ بِبِلَادِكَ dir denilebilir. Başka Örnek: بَعَثُ الشَّاءَ شَاءً وَدِرْهَمٍ (Koyunları sattım, bir koyunu bir dirheme)²⁵⁸ Başka Örnek: مَالٌ أَنْتَ أَعْلَمُ وَمَالِكَ (Sen malını daha iyi biliyorsun.) Buradaki vâv atıf harfi olup مَالٌ lafzı, أَنْتَ üzerine atıf olmuştur. Ancak atıf burada teşrik (birlik) için değildir. Aksine vâv burada, müteallakı أَعْلَمُ olan ب harfi cerri manasındadır. Aslında burada cümle; مَالِكَ أَنْتَ أَعْلَمُ بِمَالِكَ takdirindedir denilebilir.²⁵⁹

7. Hal (Durum) İfade Eden Vâv

Bu edatı açıklamadan önce konunun daha iyi anlaşılması için hal ögesi ile ilgili bir takım bilgiler sunmak istiyoruz. Arapça'daki hal'in Türkçe'deki karşılığı, "durum zarfı" olduğu söylenebilir.²⁶⁰ Hal'in ögesinin sahib-i hal (durumdan etkilenen) olduğu, aynı zamanda sahib-i hal'e "zül hal" de denilmiştir. Sahib-i hal yani hal sahibi, cümle içinde ya fail olur ya meful bih ya da her ikisi birden olabilir.²⁶¹ Hal'in birtakım şartlarının olduğu belirtilmiştir. Bunlar: 1. Hal olarak gelen cümlelerin haber kipinde olması gerekir. Çünkü talep ve teaccüb kipinde gelen cümleler hal ifadesi için uygun değildir.²⁶² 2. Cümlede istikbal bildiren bir alamet olmaması gerekir. 3. Hal cümlesini sahib-i hal'e bağlayan bir rabıt (bağlantı) olması gerekir. Tıpkı haberin mübtedaya bağlanması gibi, hal de sahib-i hal'e bir rabıt ile

²⁵⁷ Bk. Ğalāyīnī, *a.g.e.*, III, 126-128.

²⁵⁸ Herevī, *a.g.e.*, s.233 ; Mevzi'ī, *a.g.e.*, s.523.

²⁵⁹ İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 397.

²⁶⁰ Çörtü, *a.g.e.*, s. 216.

²⁶¹ Cārim, 'Ali ; 'Emīn, Muştafa, *en-Naḥv'ul-Vāḍiḥ*, I, Mektebetü Dāri'l-Fecr, Dımeşk 2010, s.376-377 ; Akdağ, Hasan, *Arap Dili Dilbilgisi*, Tekin Yay., yy., Konya, s.409 ; Çörtü, *a.g.e.*, s. 211.

²⁶² Mālekī, *a.g.e.*, s. 481 ; Ğalāyīnī, *a.g.e.*, III, 74.

bağlanır.²⁶³ Bu rabıt: a. Ya tek başına zamir olabilir, Örnek: وَ جَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ
 “Akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.”²⁶⁴ جَاءُوا deki fail olan vâv zamiri, جَاءُوا
 daki faile rabıttır denilebilir. b. Ya sadece vâv olur, Örnek: لَمَّا أَكَلَ الذُّبُّ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ
 “Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse...”²⁶⁵ ya da c. Vâv ve zamir
 her ikisi birlikte olur,²⁶⁶ Örnek: أَمَّ تَرَّ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ
 “Binlerce kişi oldukları halde, ölüm korkusuyla yurtlarını terk edenleri görmedin
 mi?”²⁶⁷ İşte vâv ile bağlantı kurulan bu vâv’a “vâv-ı haliyye” denilmiştir. Bu vâv,
 cümle olarak gelen hal’in başında bulunur. Aynı zamanda hal cümlesinin vâv ile
 bağlanmasının vacip (zorunlu) olduğu da ifade edilmiştir.²⁶⁸

Vâv-ı haliyye cümlelerin başında gelir. Gelen bu cümle; a. İsim cümlesi ya da
 b. Fiil cümlesi olabilir.²⁶⁹

7.1. Vâv-ı Haliyye’nin İsim Cümlesinin Başına Geldiği Durumlar

Vâv-ı haliyye, kendisinden sonra gelen ifadeyi merfu yapar. Bu vâv çeşidi
 mübtedanın başına geldiği için vâv-ı ’ibtida (وَأَوَّلُ الْإِنْتِدَاءِ) olarak da isimlendirilir.²⁷⁰

Örnek: سِلَاحُهُ بِيَدِهِ (Komutan silahı elinde geldi.) تَقَدَّمَ الْقَائِدُ وَسِلَاحُهُ بِيَدِهِ
 sonra gelerek fail olan sahib-i hal’in yani, الْقَائِدُ nün durumunu açıklamaktadır.
 Cümlelerin başında, hal’i (durumu) ayırıcı bir alamet olarak vâv-ı haliyye gelmiş olup
 cümleyi merfu yaptığı görülür.

Hal, isim cümlesinde –ister olumlu ister olumsuz olsun- çoğunluk olarak vâv
 ve zamirle birlikte gelir.²⁷¹ Fakat vâv-ı haliyyenin başına geldiği isim cümlesinde

²⁶³ ‘Abd’ul-Mesih, George Mitri, *Mu’cemu Kavā'id-il-Luġat'il-Arabiyye fî Cedāvili ve Levhāti*,
 Mektebet-ü Lübnan Naşirün, Beyrut 1996, s.199.

²⁶⁴ Yusuf, 12/16.

²⁶⁵ Yusuf, 12/14.

²⁶⁶ Ğalāyīnī, *a.g.e.*, III, 74 ; Cārim ; 'Emīn, *a.g.e.*, I, 379.

²⁶⁷ Bakara, 2/243.

²⁶⁸ Abd’ul-Mesih, *a.g.e.*, 199.

²⁶⁹ Serhān, Hüseyin , *Kāmūs’ul-Edevāt’in-Naḥviyye*, <http://ia801002.us.archive.org/1/items/gamous-aladvat.pdf>, s.163 (Erişim Tarihi: 25/01/2017) ; Çörtü, *a.g.e.*, s. 214.

²⁷⁰ İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 398 ; Çörtü, *a.g.e.*, s. 212.

²⁷¹ Ğalāyīnī, *a.g.e.*, III, 80.

sahib-i hal'e dönen bir zamir olabilir ya da olmayabilir: a. Eğer cümlede rabıt zamiri olursa, cümleye vâv-ı haliyye bitişmeyebilir. Örnek:

نَصَفَ النَّهَارَ الْمَاءُ غَامِرُهُ²⁷² وَرَفِيقُهُ بِالْعَيْبِ لَا يَدْرِي

“Su kaplamış olduğu halde ve arkadaşı ona ne olduğunu bilmez halde iken öğlen oldu.” Bu örnekte bulunan الْمَاءُ غَامِرُهُ cümlesi, fail olan (sahib-i hal) النَّهَارُ nün hal'idir. Başında hazf olmuş bir vâv-ı haliyye bulunmaktadır. Cümlenin aslı; نَصَفَ وَرَفِيقُهُ وَالْمَاءُ غَامِرُهُ şeklindedir demek mümkündür. b. Hal cümlesinin sahib-i hal'deki zamirle (munfasıl zamir olarak) mübteda şeklinde getirilmiş olması durumunda vâv'ın gelmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Örnek: جَاءَ سَعِيدٌ وَهُوَ رَاكِبٌ (Said yolcu olduğu halde geldi.) c. Eğer sahib-i hal'e dönen bir zamir bulunmaz ise, bu durumda durum ifade etmesi açısından cümlenin başına vâv-ı haliyye'nin bitişmesi zorunludur denilebilir. Örnek: جِئْتُ وَالنَّاسُ نَائِمُونَ (İnsanlar uyurken geldim.) Buradaki vâv-ı haliyye, her iki cümle arasında bir bağlantı kurar ve bu bağlantı olmaksızın iki cümle arasında irtibat sağlanamaz denilmiştir.²⁷³

7.2. Vâv-ı Haliyye'nin Fiil Cümlesinin Başına Geldiği Durumlar

7.2.1. Vâv-ı Haliyye'nin Mazi Fiil Cümlesinin Başına Geldiği Durumlar

Vâv-ı haliyye'nin başına geldiği fiil cümlesinin fiili, lafız ve mana açısından mazi olursa, bu durumda;

1. Cümlenin başına kad (قَدْ) gelebilir ya da قَدْ olmaksızın da gelebilir.²⁷⁴

Örnek:

وَإِنِّي لَتَعْرَوِي لِذِكْرِكَ هَزَّةً²⁷⁵ كَمَا إِنْتَفَضَ الْعَصْفُورُ بِلَلَّةِ الْقَطْرِ

²⁷² Māleķī, a.g.e., s.481 ; Bağdādī, a.g.e., III, 233.

²⁷³ Māleķī, a.g.e., s.481 ; Ğalāyīnī, a.g.e., III, 76.

²⁷⁴ Māleķī, a.g.e., s.482.

²⁷⁵ Māleķī, a.g.e., s. 482 ; Bağdādī, a.g.e., III, 254.

“Muhakkak ki bana seni hatırlamamdan dolayı bir sarsıntı gelir. Tıpkı damlanın serçeyi islatmış olduğu haldeyken silkinmesi gibi.” بَلَّلَهُ الْقَطْرُ cümlesi aslında, فَدَّ بَلَّلَهُ الْقَطْرُ demektir. Fakat ekseriyetle fiil mazi olduğu zaman, başında kad olduğu halde iken gelir. Ancak bu kad, mana olarak cümleye etki etmez denilebilir.²⁷⁶

2. Söz konusu kad'ın başına da vâv-ı haliyye bitişebilir ya da bitişmeyebilir. Fakat genellikle (وَقَدْ) şeklinde birlikte geldiği söylenebilir. Örnek: غَابَ أَخُوكَ وَقَدْ حَضَرَ (Bütün arkadaşları geldiği halde kardeşin ortada yok) Ancak sahib-i hal'e ait bir zamir olmayıp cümle olumlu olursa, vâv'la birlikte kad gelmesi vaciptir denilebilir. Örnek: جِئْتُ وَقَدْ طَلَعَتِ الشَّمْسُ (Güneş doğmuş halde geldim.)

3. Eğer cümlede sahib-i hal'e dönen bir zamir varsa bu durumda vâv bitişmeyebilir. Örnek: قَامَ زَيْدٌ قَدْ خَرَجَ أَبُوهُ (Babası çıkmış olduğu halde Zeyd kalktı.) Başka Örnek: أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ “Yahut ne sizinle ne de kendi kavimleriyle savaşmak (istemediklerin) den yürekleri sıkılarak size gelenler (müstesna).”²⁷⁷ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ cümlesi, جَاءُوا daki sahib-i hal olan failin hal'idir. Dolayısıyla hal bu cümlede rabıt zamiri olmasına rağmen, başında فَدَّ olmaksızın da gelebilmektedir.

4. Eğer zamir yoksa, bu durumda hal olan cümlenin başına vâv-ı haliyye'nin bitişmesi zorunludur denilebilir. Örnek: قَامَ زَيْدٌ وَقَعَدَ عَمْرُو (Zeyd, Amr oturduğu halde iken kalktı.) Fakat olumsuz cümlede kad gelmesi caiz olmaz denilmiştir.²⁷⁸ Örnek: جِئْتُ وَمَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ (Güneş doğmadan geldim.)

²⁷⁶ Murādī, a.g.e., s. 36.

²⁷⁷ Nisa, 4/90.

²⁷⁸ Māleķī, a.g.e., s.481-482 ; Murādī, a.g.e., s. 36 ; Ğalāyīnī, a.g.e., III, 76 ; Akdağ, a.g.e., s. 412 ; Doğan, a.g.e., s. 152.

7.2.2. Vâv-ı Haliyye'nin Muzari Fiil Cümlesinin Başına Geldiği Durumlar

Eğer hal, muzari fiil cümlesi olursa, bu durumda sahib-i hal'e rabıt gizli bir zamirin olması gerekir. Burada sahib-i hal ile birlikte bu vâv'ın zikredilmesi de hazfî de caizdir. Ancak, vâv-ı haliyye çoğunlukla bitişmez ve hazf olur denilmiştir. Örnek: جَاءَ زَيْدٌ يَحْكُمُ رَأْسَهُ (Zeyd başını kaşıyarak geldi.) Cümlede, رَأْسَهُ daki هُ zamiri sahib-i hal olan Zeyd'e dönmekte olup fiil muzari olarak gelmiştir. Dolayısıyla vâv-ı haliyye burada hazf olmuştur. Bazıları ise, fiil cümlesindeki fiilden önce bir isim getirmişlerdir ve böylece cümlenin başına bir mübteda takdir ederek cümleyi isim cümlesine dönüştürmüşlerdir. Ancak bu durum, isim cümlesiyle birlikte vâv-ı haliyyenin çok kullanımından ve muzari fiille birlikte fiil cümlesinde vâv-ı haliyyenin kullanımının az olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ancak zorlama ile yapılacak bir iştir, bunun için hiçbir zaruret yoktur.²⁷⁹ Sahih olan ise, vâv'dan sonra mübtedanın gizli olmasıdır denilmiştir.²⁸⁰ Örnek:

فَلَمَّا خَشِيَتْ أَظْفِيرُهُ بَحْوثٌ وَأَرْهَنُهُمْ مَالِكًا²⁸¹

“O'nun tırnakların (silahlar) dan korktuğum zaman, Bir kralı onlara rehin vererek kurtuldum.” بَحْوثٌ den sonra gelen vâv hal ifade eder. Vâv'dan sonra mahzuf bir mübteda vardır ki, bu da أَنَا dir. Cümlenin aslı: وَأَنَا أَرْهَنُهُمْ مَالِكًا şeklindedir. وَأَرْهَنُهُمْ مَالِكًا cümlesi ise burada mahzuf mübtedanın haberidir. Dolayısıyla وَأَرْهَنُهُمْ مَالِكًا cümlesindeki vâv-ı haliyye, cümlenin başına ilave olarak gelmiştir denilebilir.

7.3. Vâv-ı Haliyye'nin Yerine Takdir Yapılması

Vâv-ı haliyye'nin yerine bazen إِذْ, bazen ise فِي حَالٍ takdir edilir. Her iki takdir de hal ifadesi içindir. Bu iki takdir;

²⁷⁹ Mâleķī, a.g.e., s. 482.

²⁸⁰ Murādī, a.g.e., s. 36.

²⁸¹ İbn 'Uşfūr, 'Ali b. Mü'min'il-Ma'rūf, el-Muķarrib, thk., 'Ahmed 'Abd'us-Settar el-Cevārī ve 'Abdullah el-Cebūrī, el-Musahim, y.y. 1972, I, 162 ; Mâleķī, a.g.e., s. 482 ; İbn 'Aķīl, a.g.e., I, 596.

1. Vâv-1 Haliyye Yerine İz (ذ) Takdiri: Vâv-1 haliyyeden sonra cümlede sahib-i hal'e dönen bir zamir olmadığı zaman ذ takdiri yapılır. ذ takdir edildiğinde mananın bozulmaması, hal ifadeli bağlacın ayırıcı bir özelliği olarak kabul edilir.²⁸² Örnek: وَالشَّمْسُ طَالِعَةٌ جَاءَ مُحَمَّدٌ وَالشَّمْسُ طَالِعَةٌ (Muhammed güneş doğarken geldi.) وَالشَّمْسُ طَالِعَةٌ ifadesi, ذ طَالِعَتِ الشَّمْسُ takdirindedir. Vâv-1 haliyye burada zarf anlamında ki ذ manasıdır denilebilir.

2. Vâv-1 Haliyye Yerine Fî Hâlin (فِي حَالٍ) Takdiri: Cümlede sahib-i hal'e dönen bir zamir bulunursa, bu durumda فِي حَالٍ takdiri yapılır.²⁸³ Örnek: جَاءَ زَيْدٌ وَهُوَ فِي حَالٍ ضَرِبَ عَبْدُهُ (Zeyd, kölesini döverek geldi.) وَهُوَ يَضْرِبُ عَبْدَهُ cümlesi, فِي حَالٍ ضَرِبَهُ عَبْدُهُ takdirindedir demek mümkündür.

8. Birliktelik Anlamına Gelen Vâv

Bu anlamda kullanılan vâv'ın üç kısımda incelendiği belirtilmiştir;

1. Atıf edatı;

a. Atıf olmakla birlikte, ibarede açıkça ifade edilen (مَعَ) manasında “birliktelik” ifade eder. Vâv'ın ardından mübtedaya ma'tuf olan merfu bir isim gelir. Haber ise zorunlu olarak mahzuftur ve musahabeye (eşlik etme, beraberlik) delalet eden مُقْتَرِنَانِ (bağlantılı, ilgili) ya da مُتَلَاذِمَانِ (birbirine bağlı) gibi bir kelime takdir edilir. Örnek: كُلُّ جُنْدِيٍّ وَسِلَاحُهُ (Her bir asker silahıyla birlikte) Aslında bu kullanım, كُلُّ جُنْدِيٍّ مَعَ سِلَاحِهِ demektir. Haber ise, مُقْتَرِنَانِ ya da مُتَلَاذِمَانِ olarak takdir edilir. Takdirle beraber cümle: كُلُّ جُنْدِيٍّ وَسِلَاحُهُ مُقْتَرِنَانِ şeklinde olur. Yani كُلُّ جُنْدِيٍّ

²⁸² Māleḳī, a.g.e., s.480 ; Murādī, a.g.e., s. 36 ; Doğan, a.g.e., s. 151.

²⁸³ Māleḳī, a.g.e., s.481.

ma'tuf aleyh olup و سِلَاحُهُ ise vâv'la birlikte ma'tuf olur. Her ikisi birlikte mübteda olur. مُعْتَرَاتَانِ ise mahzûf haber olur denilebilir.²⁸⁴

b. Eğer vâv açıkça ibarede birlikteliğe delalet etmezse, bu durumda haberin hazfî caiz olur denilmiştir.²⁸⁵ Örnek: كُلُّ رَجُلٍ وَوَلَدُهُ (Her bir adam çocuğuyla birlikte) Buradaki örnekte vâv'la gelen kelime, atıf anlamında da kullanılabilir. Zira yukarıda verilen örnekte askerle silahı arasındaki birliktelik hemen akla gelen bir özellik olmakla birlikte aynı birliktelik anlamının adamlarla oğlu arasında ilk bakışta anlaşılması mümkün olmayabilir. Atıf anlamı yukarıdaki örneğe göre biraz daha ağır basmaktadır. Aynı zamanda yukarıdaki gibi haberin hazfî durumu burada da söz konusudur denilebilir.

2. Vâv-ı Maiyye (Beraberlik Vâv'ı): Bu vâv'a arasına vâv-ı ma'iyye (وَإِ الْمَعِيَّةِ) adı verildiği,²⁸⁶ söz konusu olan vâv edatının hakikatte atıf olduğu belirtilmiştir.²⁸⁷ Bu vâv, cümlede kendisinden sonra gelenin kendisinden önce gelen için musahabe (birliktelik) ifade ettiği, muzari fiilin önüne geldiği ve vâv'dan sonra zorunlu, gizli bir اُ ile muzari fiili nasb ettiği belirtilmiştir. Ancak bunun için öncesinde:

a. İsim-fiil olmaksızın musahabe manası kastedilen bir talep ya da nefy (olumsuzluk)²⁸⁸ gelmiş olması gerekir.²⁸⁹ Kûfe ekolu bu vâv'ı, vâv-ı sarf (وَإِ الصَّرْفِ) olarak da isimlendirmiştir.²⁹⁰ Örnek:

لَا تَنْهَ عَنْ خُلُقٍ وَتَأْتِي مِثْلَهُ عَاَزَ عَلَيْكَ - إِذَا فَعَلْتَ - عَظِيمٍ²⁹¹

²⁸⁴ Hamed ; Za'bî, a.g.e., s. 351.

²⁸⁵ Hamed ; Za'bî, a.g.e., s. 351.

²⁸⁶, Anṭākī, *Muḥammed, el-Minhac fi Ḳava'idi ve'l-İ'rab*, Tebliğ Yay., İstanbul 1985, s. 343.

²⁸⁷ İbn Hişam, a.g.e., s. 399 ; Anṭākī, a.g.e., s. 343.

²⁸⁸ Bu nefyde إِلا istisna edatının kullanılmaması gerekir ve bu nefyin اُ den önce gelmemesi gerekir.

Çünkü اُ, zaten nefy içindir ve nefyi nefyetmek isbattır denilebilir. Bk. Hamed ; Za'bî, a.g.e., s. 352.

²⁸⁹ İbn Hişam, a.g.e., s. 399 ; Anṭākī, a.g.e., s. 343-344 ; Hamed ; Za'bî, a.g.e., s. 352.

²⁹⁰ İbn Hişam, a.g.e., s. 399.

²⁹¹ Dü'elî, Ebu'l-'Esved, *Dīvānu ebī'l-'Esved ed-Dü'elî*, thk. Muḥammed Ḥasan Āli Yāsīn, Dāru ve Mektebetü'l-Hilāl, 1998 Beyrut, s.404.

“Benzerini yapmakla birlikte insanları (yaptıkları kötü şeyden) nehy etme, (Böyle) yaparsan senin için bir utançtır” Takdir: لَا يَكُنْ مِنْكَ نَهْيٌ وَإِثْيَانٌ فِي أَنْ وَاحِدٍ
şeklindedir denilebilir. Yani, “senden aynı anda yasaklamak ve yapmak olmasın” anlamındadır. وَتَأْتِي ifadesindeki vâv, maiyyet içindir ve kendisinden sonra gelen muzari fiili gizli bir أَنْ ile nasb etmiştir ve أَنْ تَأْتِي müevvel mastardır. Vâv’dan önce de لَ تَنْهَ şeklinde nefy formunda bir kullanım gelmiş olup bu tür atıf vaciptir denilmiştir.²⁹² Ya da,

b. Vâv edatının bu tür kullanımında, kendisinden önce sarıh bir mastar olmalıdır.²⁹³ Örnek:

وَأُتِسُّ عِبَاءَةً وَتَقَرَّرَ عَيْنِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أُتِسِّ الشُّغُوفِ²⁹⁴

“(Pelerin) Çarşaf giymek benim için göz aydınlığı olmakla birlikte, Şeffaf giyinmekten bana daha sevimlidir.” Bu örnekte, وَتَقَرَّرَ kullanımındaki vâv edatı, kendisinden sonra gelen muzari fiili gizli bir أَنْ ile nasb etmiştir. Vâv edatının öncesinde ise, (أُتِسُّ) kullanımı sarıh bir mastar olarak gelmiştir. تَقَرَّرَ عَيْنِي cümlesinin kendisinden önce gelen (أُتِسُّ) üzerine atfı mümkün değildir. Bundan dolayı أَنْ, gizlenmiş ve muzari fiili nasb etmiştir. أَنْ gizli olunca mastarla cümle tevil edilir ve böylece müevvel mastarın vâv’dan önceki mastara atfı mümkün olur ki bu caizdir denilmiştir.²⁹⁵

²⁹² Sibeveyh, *a.g.e.*, III, 43-44 ; Murādī, *a.g.e.*, s.34 ;’Anṭakī, *a.g.e.*, s. 343 ; Ḥamed ; Za’bī, *a.g.e.*, s.352.

²⁹³ İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 399 ;’Anṭakī, *a.g.e.*, s. 344 ; Ḥamed ; Za’bī, *a.g.e.*, s. 352.

²⁹⁴ Sibeveyh, *a.g.e.*, III, 48 ; İbn Manzūr, *a.g.e.*, مَيْشُون md., VII, 989 ; İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 399 ; ’Anṭakī, *a.g.e.*, s. 344.

²⁹⁵ Sibeveyh, *a.g.e.*, III, 48-49 ; Murādī, *a.g.e.*, s.34 ;’Anṭakī, *a.g.e.*, s. 344 ; Ḥamed ; Za’bī, *a.g.e.*, s.352.

3. “Beraberlik” anlamında kullanılan bu vâv, vâv-ı meful’i meah (وَأُوّ الْمَفْعُولِ) ²⁹⁶ olarak isimlendirilmekte olup, birliktelik (مَعَ) manasında kullanıldığı görülür.

Bu vâv, fiilin mefulüne musahabesine (eşlik etmesine) delalet etmek için meful meah²⁹⁷ olarak irab edilen bir isimden önce gelir ve kendisinden sonra gelen ismi mansub yapma özelliği vardır denilebilir.²⁹⁸ Başka bir ifadeyle; meful meah olarak irab edilen bir isimden önce gelen ve cümlede kendisinden öncekiler gibi amel etmeyen bir harftir.²⁹⁹ Bu tanımdan da (atıf olmadığı için öncesine göre irab almaz) şeklinde bir kaide çıkarmak mümkündür. Örnek: سِرْتُ وَالنَّيْلُ (*Nil boyu yürüdüim.*)

Vâv’dan sonra gelen ismin nasb olması için birtakım şartlar olduğu belirtilmiştir. Bunlar:

1. Yukarıdaki misalde olduğu gibi, vâv’ın musahabeye delalet eden مَعَ manasında olması gerekir. Çünkü yürümek nil nehrine eşlik etmektir.

2. Vâv’ın cümle hariç, asıl (temel öge) olmayan sarih bir ismin önüne gelmesi gerekir. Örnek: اِشْتَرَكْ خَالِدٌ وَسَعِيدٌ (*Halid ve Said ortak oldu/ortaklık yaptı.*) Burada سَعِيدٌ ün ma’iyyet üzerine nasb olması caiz olmayıp atıf olması caizdir. Maksat bu cümledeki gibi değildir. Asıl maksat, bu cümlenin hilafıdır. Fiil cümlesinde fiil ve fail asıldır. Vâv’dan sonra gelen isim (سَعِيدٌ); fiilin kendisine ihtiyaç duymasından dolayı asıldır, fazla (yan öge) değildir. Dolayısıyla bu şekilde kullanım, gerekli şarta uygun değildir denilebilir. Ancak, لَّا تَنْهَ عَنْ خُلُقِي وَتَأْتِي مِثْلَهُ cümlesi ise bunun hilafıdır. Bu cümlede takdir: لَّا تَنْهَ عَنْ خُلُقِي وَإِتْيَانِكَ مِثْلَهُ Vâv’dan sonraki isim müevvel (açık olmayan ve -mastara- çevrilebilen) olup sarih değildir. Yine, سِرْتُ وَالنَّيْلُ

²⁹⁶ İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 398.

²⁹⁷ Meful-ü Meah: مَعَ manasındaki vâv’dan sonra gelmiş olan fazla (ekstra) mansub isimdir. İbn ‘Aķıl, *a.g.e.*, I, 536 ; Ğalāyīnī, *a.g.e.*, III, 53.

²⁹⁸ İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 398 ; Hamed ; Za’bī, *a.g.e.*, s. 352 ; Akdağ, *a.g.e.*, s. 432 ; Bakırcı ; Çöğenli, *a.g.e.*, s. 228.

²⁹⁹ Anṭakī, *a.g.e.*, s. 343.

cümlesindeki النَّيْلِ kelimesi fazla olarak gelmiştir. Dolayısıyla bu kullanım şarta uygundur. Çünkü mana itibariyle atf için uygun olmadığı belirtilmiştir.³⁰⁰

3. Vâv'ın anlamlı bir cümleden önce gelmesi gerekir. Bu cümlede fiil ya da fiil manasında; ismi fail, ismi meful, mastar, isim-fiil gibi kullanımların olması gerektiği belirtilmiştir. Örnek: المزارع سائر والنهر (Çiftçi, nehir kıyısında/boyunca yürüyor.)³⁰¹

9. Yemin (Kasem) Vâv'ı

Arapça'da yemin üslubu için kullanılan harfler vardır. Vâv da bunlardan birisidir. Bu vâv'ın, kasem için olan bi (ب) harfî cerinin anlamında kullanıldığı ifade edilir.³⁰² Söz konusu vâv zahiri bir ismin önüne gelir ve harf-i cer olması sebebiyle kendisinden sonra gelen ismi cer eder.³⁰³ Kasem vâv'ı, içinde bulunduğu cümleye pekiştirme yani vurgu anlamı katar; müteallak mahzuf (أَفْسِمُ) fiili olup söz konusu fiilin mahzuf olması zorunludur denilmiştir.³⁰⁴ Vâv'ın bu tür kullanımını kur'an-ı kerim'de çokça görmek mümkündür.³⁰⁵ Örnek: وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى “(Karanlığı ile etrafı) bürüyüp örttüğü zaman geceye yemin ederim.”³⁰⁶ Yani (وَاللَّيْلِ) kelimesi, aslında أَفْسِمُ takdirindedir. Ayette kasem manasındaki fiilin mahzuf olarak geldiği ve vâv'ın burada zahir bir ismin önüne geldiği, kendisinden sonra gelen zahir ismi (اللَّيْلِ) cer yaptığı; car (و) ve mecrur (اللَّيْلِ) un müteallakının mahzuf أَفْسِمُ fiili olduğu görülür.

Yemin için olan vâv'ı ikinci bir vâv takip ederse, bu ikinci vâv atf olur denilebilir.³⁰⁷ Örnek: وَاللَّيْلِ وَالزَّيْتُونِ وَطُورِ سَيْنِينَ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ “İncire, zeytine, Sina dağına

³⁰⁰ Hamed ; Za'bî, a.g.e., s. 352.

³⁰¹ Hamed ; Za'bî, a.g.e., s. 352.

³⁰² Malekî, a.g.e., s.482.

³⁰³ İbn Hişam, a.g.e., s. 400.

³⁰⁴ İbn Hişam, a.g.e., s.400 ; Dusukî, a.g.e., s. 771 ; Hamed ; Za'bî, a.g.e., s. 358 ; ‘Abdullah, a.g.e., s. 84-85 ; Kurt, Mustafa, *Arap Dilinde Cer Harfleri*, İFAV, İstanbul 1999, s. 208, 305.

³⁰⁵ bkz., Yasin, 36/1-2, Tur, 52/1-2, Şems, 91/1, Adiyat, 100/1 vs.

³⁰⁶ Leyl, 92/1.

³⁰⁷ İbn Hişam, a.g.e., s. 400 ; Hamed ; Za'bî, a.g.e., s. 358.

ve şu emin beldeye yemin ederim.”³⁰⁸ Ayet-i kerime’de gelen ilk vâv yemin için gelmiş olup sonrasında gelen diğer vâv’ların ise atıf olarak geldiği ifade edilmiştir.³⁰⁹

Atıf vâv’ı, yemin vâv’ından önce de gelebilir.³¹⁰ Örnek:

وَوَاللَّهِ لَوْلَا تَمَرُهُ مَا حَبَبْتُهُ وَلَا كَانَ أَدْنَى مِنْ عُبَيْدٍ وَمُشْرِقٍ³¹¹

“Ve Allah’a yemin ederim ki onun hurması olmasaydı onu sevmezdim. O, bana (oğlum) Ubeyd ve Muşrik’den daha yakın değil.” Şiirin başında gelen ilk vâv atıf için gelmiş olup, bir önceki cümle üzerine atfı gösterir. Gelen ikinci vâv ise, yemin için gelmiştir. Buradan da yemin vâv’ının başına atıf vâv’ının gelebileceği anlaşılabilir.

10. Rubbe Manasında Kullanılan Vâv

Rubbe (رُبَّ), sadece nekra bir kelimenin önünde bulunan cer harfi olup mana olarak taqlîl (azlık) ve tekşîr (çoğaltma) ifade eder. Vâv-ı rubbe’nin Türkçe’ye yansımasının; “bazı, nice, pek çok, olur ki, belki” anlamlarında kullanıldığı görülür.³¹² Örnek: رَبِّ مُخَادِعٍ مَكْشُوفٍ (Nice sahtekâr vardır ortaya çıkmış.) Rubbe (رُبَّ) ve rabbe (رَبِّ) şeklinde gelebileceği gibi şeddeli (رُبِّ) şeddesiz (رُب) olarak da gelebilir.

Hatta bir görüşe göre sükûn (رُب) ile de gelebilir. Bazen kendisine te (ت) bitişerek (رُبَّتْ) şeklinde gelebilir. Bazen de rubbe’den sonra fiille cümleye devam edebilmek için kendisine ma (ما) bitişerek gelebilir. Örnek: رَبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ “*Inkâr edenler, “Keşke müslüman olsaydık” diye çok arzu edeceklerdir.*”³¹³ Bazen de kendisine (هـ) zamiri ve türevleri (هن ، هم ، هما ، ها) bitişebilir. Örnek: رَبُّهُ رَجُلًا قَدْ ضَرَبْتُ “*Kim bilir/çok kez o adamı dövmüşümdür.*” Rubbe zamire bitişirse, zamirin meçhul

³⁰⁸ Tin, 96/1-4.

³⁰⁹ İbn Hişam, a.g.e., s. 400.

³¹⁰ Hamed ; Za’bī, a.g.e., s. 358.

³¹¹ İbn Hişam, a.g.e., s. 400 ; Hamed ; Za’bī, a.g.e., s. 358.

³¹² İbn Manzûr, a.g.e., رَبِّ md., I, 377 ; Yazıcı, a.g.e., s.352.

³¹³ Hicr, 15/2.

olduğu, bu kapalılığı gidermek için رَجُلًا lafzının nasb halinde temyiz olmak üzere cümlede kullanılabileceği ifade edilmiştir.³¹⁴

Şibih zaid bir harfi cer olduğu ifade edilen rubbe, bir müteallaka ihtiyaç duymaz. Bazen bizzat kendisi zikredilerek gelebilir: Örneğin; رَبِّ عَمَلٍ شَاقٍّ تَحَمَّلْتُ (Nice zor ameli yükledim.) gibi, bazen de vâv'dan sonra mukadder olarak gelebilir: Örneğin; وَ لَيْلَةٍ كَالْحُلْمِ عَمَرْتَنَا بِالسَّعَادَةِ وَالْهَمَاءِ “Rüya gibi nice geceler vardır ki bizi neşe ve mutlulukla örter” gibi. Vâv; daima rubbe'den önce gelir ve rubbe ile birleşerek bir yapı oluşturur, çoğu kez de hazf olan rubbe'nin anlamında kullanıldığı görülür. Rubbe'nin vâv'dan sonra hazf arap dilinde çok görülmektedir. Öyle ki vâv ile birlikte gelmesinden daha çok görülür.³¹⁵ İşte bu vâv'a, vâv-ı rubbe (وَأَوْ رَبِّ) denilir. Söz konusu bu vâv yerleşik kanaate göre; mukadder bir damme ile merfu olarak mübteda olup, dammenin zahiren ortaya çıkışını, vâv'ın mahallinin zaid harfi cerre uygun bir harekeyle meşgul olması engellemiştir denilebilir.³¹⁶ Örnek:

وَلَيْلٍ كَمَوْجِ الْبَحْرِ أَرْحَى سُدُولَهُ عَلَيَّ بِأَنْوَاعِ الْهُمُومِ لِيَبْتَلِي³¹⁷

“Deniz dalgaları gibi nice geceler vardır ki, beni sınamak için türlü türlü kederlerle perdelerini üstüme sarkıtır (bürür).” وَلَيْلٍ demek, aslında رَبِّ لَيْلٍ demektir.

Vâv burada, nekra bir ismin önüne gelerek, önüne geldiği ismi lafız olarak cer yapmıştır. لَيْلٍ kelimesinin burada mahallen merfu olarak mübteda olduğu belirtilmiştir.³¹⁸

³¹⁴ Cevherî, a.g.e., رَبِّ md., s. 417 ; İbn Manzûr, a.g.e., رَبِّ md., I, 377-378.

³¹⁵ <http://diwanalarab.com/spip.php?article48861>, (Erişim tarihi: 30/01/2019) ; Kurt, a.g.e., s. 129, 208, 272.

³¹⁶ Hamed ; Za'bî, a.g.e., s. 359 ; http://schoolarabia.net/arabic/jare_al2sem/jare_5.htm, (Erişim Tarihi: 07/01/2018).

³¹⁷ Zevzenî, Ebi 'Abdullah el-Hüseyn b. 'Aḥmed, Şerh 'ul-Mu'allakāt 'is-Seb 'i, <https://archive.org/stream/FP0112/0112#page/n0/mode/1up>, y.y., s.29 (Erişim Tarihi: 04/08/2018) ; İbn Hişam, a.g.e., s. 400 ; İbn 'Aḳîl, a.g.e., II, 35 ; Hamed ; Za'bî, a.g.e., s. 359.

³¹⁸ Antākî, a.g.e., s. 345 ; Hamed ; Za'bî, a.g.e., s. 359.

Müberred (ö.286/900) ve Kûfe ekolü, vâv'ın rubbe'nin yerine gelen bir cer harfî olduğunu ve cer yapma işlevinin vâv'a ait bir özellik olduğunu savunmuşlardır. Bu görüşe, kasidelere vâv ile giriş yapılan şu örnekle delil getirmişlerdir:³¹⁹

وَقَاتِمِ الْأَعْمَاقِ ، خَاوِي الْمُحْتَرَقِ³²⁰

“Nice boş geçitleri/tünelleri olan koyu/karanlık derinlikler vardır”

Ancak daha sonraki âlimlerin ortak görüşü ve yaygın olan kanaate göre; kendisinden sonra gelen ismi lafız bakımından cer yapma işlevi mahzûf rubbe'den dolaydır. Yoksa vâv'dan dolayı değildir denilebilir.³²¹

11. Vâv-ı Şemaniyye

Vâv-ı şemaniyye (وَأُو الثَّمَانِيَّةِ) ismi, Arap dilinde vâv edatı için kullanılan isimlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı âlimler, sayı konusunda sekizinciye vâv'ı dâhil etmenin Arap kelamının hususiyetlerinden olduğunu söylemiştir. Bunu şöyle izah ederler: وَاحِدٌ اِثْنَانٌ ثَلَاثَةٌ اَرْبَعَةٌ خَمْسَةٌ سِتَّةٌ سَبْعَةٌ وَثَمَانِيَّةٌ şeklinde yedi dâhil olmak üzere, yediye kadar olan sayıları tam bir sayı olarak kabul ederler. Sekizinci sayının önüne vâv'ın gelmesiyle bunun kendisiyle başlanılan yeni bir sayı olduğuna hükmetmişlerdir. Bazı araştırmacılar ise bu vâv'ı farklı şekillerde yorumlamıştır. Bunlar; a. Atıf harfî olduğu, b. Hal için olduğu, c. Sıfat olan cümlenin başına gelerek sıfatı mevsufuna bağlama görevi olduğu ya da d. Zaid harf olduğu şeklindedir.³²² Örnek: التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ hamd edenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır.”³²³ وَالتَّاهُونَ derken vâv burada vâv-ı şemaniyye (وَأُو الثَّمَانِيَّةِ) olarak gelmiştir denilebilir. Yine vâv'ın burada atıf için

³¹⁹ Murādī, *a.g.e.*, s.33 ; İbn Hişam, *a.g.e.*, s.400 ; Kurt, *a.g.e.*, s. 208.

³²⁰ Malekî, *a.g.e.*, s.482 ; Murādī, *a.g.e.*, s.33 ; İbn Hişam, *a.g.e.*, s.400 ; İbn 'Aķîl, *a.g.e.*, I, 24.

³²¹ Murādī, *a.g.e.*, s.33 ; ; İbn Hişam, *a.g.e.*, s.400 ; 'Anţākî, *a.g.e.*, s. 345 ; Hamed ; Za'bî, *a.g.e.*, s. 359 ; Selman, *a.g.e.*, s. 237.

³²² Murādī, *a.g.e.*, s. 36.

³²³ Tevbe, 9/112.

olduğunu söyleyen zayıf görüş de olmuştur. Bu şekilde zikredilmesinin hikmetinin; emir ve nehiy şeklinde iki zıt durumun arasında böyle bir kullanımın cümlenin sibakında olmayışından ileri geldiği belirtilmiştir. Böylece vâv ile iki zıt ifadenin arasında bir bağlantı kurulmak istenmiştir. Bazıları da bu vâv'ın zaid olduğunu ileri sürmüştür.³²⁴ Başka Örnek: سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةً رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةً سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ “(İnsanların kimi:)”*“Onlar üç kişidir; dördüncüleri köpekleridir”* diyecekler, yine: “Beş kişidir; altıncıları köpekleridir” diyecekler. (Bunlar) bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektedir. (Kimileri de:) “Onlar yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir” derler.”³²⁵ وَتَأْمِنُهُمْ ifadesinde vâv, vâv-ı şemaniyye olarak gelmiş olup aynı zamanda bu vâv'ın atıf için olduğunu söyleyen zayıf bir görüş de vardır. وَيَقُولُونَ سَبْعَةً وَتَأْمِنُهُمْ كَلْبُهُمْ ifadesi de aradaki atıfla ayrı bir cümle olarak değerlendirilmiştir.³²⁶ وَتَأْمِنُهُمْ deki vâv'ın atıf olduğunu söyleyenler olduğu gibi, الْجَمَلُ بَعْدَ التَّكْرَةِ صِفَةٌ وَبَعْدَ الْمَعَارِفِ حَالٌ “Nekra bir kelimedden sonra gelen cümlelerin sıfat, marife bir kelimedden sonra gelen cümleler haldir” kaidesine göre Zemahşeri; bu vâv, nekradan sonra sıfat olarak gelen bir cümlenin başına gelerek sıfat olmuştur demiştir. Bu durumun faydası ise; bu vâv ile sıfatın mevsufuna bağlanmasıdır. Sıfatın mevsufuna ilsakının delili ise, bu işin yerleşik bir kural olduğu şeklinde açıklanabilir.³²⁷ Zayıf bir görüşe göre bu vâv'ın hal olduğunu, ismi işaret olarak هَؤُلَاءِ سَبْعَةٌ üñ önüne سَبْعَةٌ şeklinde bir mübteda takdir edildiği söylenmiştir.³²⁸ وَتَأْمِنُهُمْ كَلْبُهُمْ cümlesine gelecek olursak, “Onların sekizincisi köpekleridir” şeklinde bir bilgiye ulaşmak mümkündür. Başka Örnek: عَسَىٰ رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكَ مِّنْ مَّسَلِمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا “Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat

³²⁴ Murādī, a.g.e., s.36 ; Doğan, a.g.e., s.144-145.

³²⁵ Keĥf, 18/22.

³²⁶ Murādī, a.g.e., s. 37.

³²⁷ Zemahşeri, a.g.e., II, 524-525.

³²⁸ İbn Hişam, a.g.e., s. 402.

eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir.”³²⁹ Bu ayet-i kerime’de de, örnek olarak verdiğimiz ilk ayet-i kerime’deki gibi bir durum söz konusudur. Yani vâv-ı şemaniyye olarak kullanıldığı gibi, وَأَنْكَارًا ثِيَابٍ ifadesiyle iki zıt ifade arasında bağlantı olarak kullanılmış olmasıdır. Aynı zamanda atıf olduğunu söyleyenler de vardır.³³⁰ Başka Örnek: حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا “Nihayet oraya (cennete) vardıklarında cennetin kapıları açılır.”³³¹ Buradaki vâv’ın da, vâv-ı şemaniyye olarak kullanıldığı görülmektedir.³³² Bazı âlimler; cennetin sekiz tane kapısının olduğunu, bundan dolayı vâv’ın buraya dâhil edildiğini, cehennem zikredildiği zaman ise, cehennemin kapılarının vâv kullanılmaksızın açıldığını, zira cehennemin kapılarının yedi tane olduğunu söylemişlerdir.³³³ Bazı âlimlere göre ise, وَأَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا cümlesinin başına gelen vâv, hal içindir. Bu durumda mana şöyle olur: “Nihayet Cennetin kapıları onlara açılmış olduğu halde oraya (Cennete) varırlar.” Zayıf bir görüşe göre; cehennemin kapıları ancak Cehennem ehli oraya gireceği zaman kendilerine açılır.³³⁴

12. Sıfat Cümlesinin Başına Gelen Vâv

Bu vâv’a “lüşük vâv’ı” da denilmiştir.³³⁵ Nekra bir kelimedenden sonra gelen sıfat, cümle şeklinde gelirse, bu cümle başına mevsufuna birleşmesini te’kid etmek ve bu vasıflamanın yerleşik bir durum olduğunu ifade etmesi için vâv gelir. Bu birleşmeden maksadın manevi (anlamsal) olup lafzi/fonetik (ses bilgisi ile ilgili) olmadığı belirtilmiştir. Zemahşeri ve taraftarları ise, vâv’ın buradaki bütün konumlarında (yani aşağıdaki örneklerde) hal vâv’ı olduğunu belirtmişlerdir. Oysaki yerleşik olan kurala göre; nekra bir kelimedenden sonra gelen cümle başına sıfat olması gerektiği genel bilinen bir kuraldır. Ancak bu kuralın aksine, böyle bir cümle başına

³²⁹ Tahrir, 66/5.

³³⁰ Murādī, a.g.e., s. 37.

³³¹ Zümer, 39/73.

³³² İbn Hişam, a.g.e., s. 402.

³³³ Murādī, a.g.e., s. 36 ; İbn Hişam, a.g.e., s. 402.

³³⁴ Murādī, a.g.e., s. 37.

³³⁵ Durmuş, İsmail, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c42/c420389.pdf>, Vâv maddesi, XLII, 576, (Erişim Tarihi: 05.08.2018).

başında vâv gelirse bu cümlenin hal olduğu ifade edilmiştir.³³⁶ Örnek: وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا

شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ “Olur ki, bir şey sizin için hayırlı iken, siz onu hoş görmezsiniz.”³³⁷

Buna göre; شَيْئًا nekra bir kelime olup هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ cümlesi ise شَيْئًا kelimesinin sıfatıdır.

هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ cümlesinin başına mevsufunu te’kid için vâv gelmiştir. Cümle, sıfat olarak

geldiği zaman nekra kelimeye rabıt olan bir zamirin gelmesi gerektiği belirtilmiştir.

Yani هُوَ zamiri burada شَيْئًا kelimesine rabıt olarak gelmiştir. Aynı şekilde hal’de

olduğu gibi, mevsufa rabtı taahhüt eden vâv ziyade olarak burada bulunmuştur.

Dolayısıyla buradaki vâv, hal vâv’ıdır denilebilir. Aşağıdaki ayetlerde de bu durum

görülebilir; Örnek: سَبْعَةٌ وَثَامُنُهُمْ كَلْبُهُمْ “(Kimileri de:) “Onlar yedi kişidir; sekizincisi

köpekleridir” derler.”³³⁸ Bazı nahivciler bu ayetleri “nekradan hal gelir” kuralının

kanıtı saymıştır.³³⁹ Başka Örnek: أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا “Yahut altı

üstüne gelmiş (ıpıssız duran) bir şehre uğrayan şu kimse gibisini görmedin mi?”³⁴⁰

Başka Örnek: وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَّعْلُومٌ “Helak ettiğimiz her memleketin mutlaka

bilinen bir yazısı (belli vakti) vardır.”³⁴¹ Bu son ayette nekradan halin gelmesini caiz

kılan iki durum olduğu ifade edilmiştir; Birincisi: Bu ayete mahsus olup öncesinde

nefy edatının geçmiş olmasıdır. İkincisi: Diğer ayetlerde genel olup bu genellik ise,

sıfat olmanın ortadan kalkması ve nitelenmekten kaçınmaktır. Yani sıfat-mevsuf

oluşunun ortadan kalkmasıdır. Bu ayette nitelenmeye mani iki durumun olduğu

söylenbilir; Birincisi: Bu ayete mahsus bir durum olup cümlenin istisna edatı ile

birleşmesidir. Çünkü sıfatlarda müstesna minh’in zikredilmemesinin caiz olmadığı

söylenbilir. Örnek: مَا مَرَزْتُ بِأَحَدٍ إِلَّا قَائِمٌ (Ayakta olandan başkasına uğramadım.)

şeklinde kullanımın olmayacağı belirtilmiştir. Bu görüşü Ebu Ali (ö.377/987) ve

³³⁶ İbn Hişam, a.g.e., s. 403 ; Dusuķī, a.g.e., II, 777.

³³⁷ Bakara, 2/216.

³³⁸ Kehf, 18/22.

³³⁹ Durmuş, a.g.e., Vâv maddesi, XLII, 576.

³⁴⁰ Bakara, 2/259.

³⁴¹ Hıcr, 15/4.

başkaları belirtmiştir. İkincisi: Diğer ayetlerde umumi olup cümlenin vâv ile birleşmesidir denilebilir.³⁴²

13. Fiile Bitişen Cemi Vâv'ı (Ḍamīr'uz-Zükūr)

Bu vâv, müzekker ve çoğul bir zamir yerine kullanılır ve isim olarak kabul edilir.³⁴³ Vâv-ı cemā'a (وَآؤُ الْجَمَاعَةِ) diye de adlandırılan bu vâv'ın, akıllı varlıklar için kullanılan muttasıl (bitişik) bir zamir olduğu ifade edilir. Bu zamir şu fiillere bitişebilir;

1. Mazi fiile, örneğin; نَصَوْنَا gibi.

2. Muzari fiilin ef'al-i hamse sîgalarına, örneğin; تَكْتُبُونَ ، تَكْتُبُونَ gibi.

3. Emir fiiline, örneğin; اُكْتُبُوا gibi.³⁴⁴

4. Nakıs fiile (kâne ve kardeşlerine) örneğin; صَارُوا gibi.³⁴⁵

'Aḥfeş (ö.215/830) ve Māzinī (ö.246/860), zamir yerine kullanılan bu vâv'ın failin cemi olduğuna delalet eden harf olduğunu söylemiştir. Onlara göre هُمْ takdirinde olan bu fail müstetir (gizli) dir.³⁴⁶ Örnek: الرَّجَالُ قَامُوا (Adamlar kalktılar.) الرَّجَالُ mübteda olup قَامُوا ise haberdir. Mübteda ile haber arasında sayısal uyum olmak zorundadır. Dolayısı ile akıllı, çoğul ve müzekker konumunda gelen mübtedaya uygun olarak haber konumunda olan قَامَ fiiline bu vâv dâhil olmuştur demek mümkündür.

Mazi ve muzari fiilde cemi alameti olarak kullanılmasında farklı bir kullanım türü daha vardır ki bu kullanımda eğer fail konumunda isimler fiilden sonraya tehir olursa ve fiile bitişik faillîğe delalet eden bir zamir bitişirse şu şekilde olduğu

³⁴² İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 404.

³⁴³ Murādī, *a.g.e.*, s.38.

³⁴⁴ Ḥamed ; Za'bī, *a.g.e.*, s. 360.

³⁴⁵ Serḥān, *a.g.e.*, s.162.

³⁴⁶ İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 404.

belirtilmiştir; Örnek: قَامُوا الرَّيْدُونَ (Zeydler ayağa kalktılar.) Konumuz bağlamında bu örneği ele alacak olursak; الرَّيْدُونَ fail olup aynı zamanda çoğul olarak gelmiştir. Bir cümledeki fiilde fail hem cemi zamiri vâv olup hemde ref halinde fail olabilecek kelimenin gelmesi şaz bir durum olarak değerlendirilmiştir. Bu durum şaz olmakla beraber az da olsa bu şekilde kullanımlar olmuştur. Ancak fail akıllı ve çoğul olduğu zaman قَامَ الرَّيْدُونَ şeklinde fiilin müfret ve müzekker olarak gelmesinin asıl olduğu ifade edilmiştir.³⁴⁷

Kur'an-ı Kerim'de, failin zahiren gelmekle birlikte fail zamiri olan cemi vâv'ının da zikredilmesi konusunda âlimler tarafından çok farklı açıklamalarda bulunulmuştur. Örnek: وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا “O zulmedenler (aralarında) gizlice şöyle konuştular:...”³⁴⁸ Bazıları, bu ayette fail açıkça bulunmakla birlikte cemi vâv'ının zikrini karışık bir durum olarak görmektedir. Zira açıkça gelen faille birlikte fail zamiri olan cemi vâv'ını getirmenin hiçbir anlamının bulunmadığını ifade etmişlerdir. Buna göre; وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا şeklinde cemi vâv'ı olmaksızın olması gerektiğini söylemişlerdir. Bu durumda takdir; وَأَسْرُوا النَّجْوَى ظَلَمُوا olur. Ayette mefulün (النَّجْوَى) takdimi, failin (الَّذِينَ ظَلَمُوا) ise tehiri bulunmaktadır denilebilir. Başka bir görüşe göre; bu ayet-i kerime'de hiçbir karışıklık olmayıp Arab'ın diline uygun olduğunu belirtmişlerdir. Gerçek karışıklığın Arab'ın dilini yanlış anlamakla olabileceği, ayetteki bulunduğu durumda olamayacağını söylemişlerdir. Şüphesiz Arab'ın dilinin pek çok lehçede geldiği, bunlar arasında; Kureyş, Tay', Temim, Huzeyl, vd. gibi daha pek çok lehçe vardır. Kur'an-ı kerim; her ne kadar çoğunlukla Kureyş diliyle inse de, bazı lafızlarında Kureyş'in dışında lafızlar da bulunduğu görülmektedir. Örnek: ثُمَّ عَمُوا وَصَمُوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ “Sonra içlerinden bir çoğu yine kör ve

³⁴⁷ Mâleki, a.g.e., s. 495 ; <https://amsebrid.wordpress.com/2017/11/04/-البراعيث-بين-إعراب-لغة-أكلوني-البراعيث-بين->

النضع, (Erişim tarihi: 28/01/2019) ; <http://www.islamweb.net/ramadan/index.php?page=article&id=132272>, (Erişim tarihi: 28/01/2019).

³⁴⁸ Enbiya, 21/3.

sağır kesildiler.”³⁴⁹ Bu cümlenin Kureyş’in dışında bir lehçe ile geldiği belirtilmiştir. Zira Kureyş lehçesine göre zahiri bir failin (كثيرٌ منهم) varlığından dolayı عَمُوا ve صَمُوا fiillerindeki her iki zamirin de fail olduğu cemi vâv’ının olmaması gerekir. Aynı zamanda burada da yukarıdaki örnek ayetteki gibi bir durum söz konusudur denilebilir. İlk ayette fail ظَلَمُوا الَّذِينَ dur. Failin bu şekilde gelmesini gerektiren dil kuralları olduğunu öne sürenler de olmuştur. Bunlar:

1. Müfessirlerden الَّذِينَ ظَلَمُوا nun muahhar mübteda, وَأَسْرُوا النَّجْوَى'nın ise mukaddem haber olduğunu öne sürenler olmuştur. Ancak bu; farazi bir irab şekli olarak caiz olsa bile, örneğin gerçekliğinden uzak gibi görünmektedir.

2. Kimileri bu zamiri, zamirin zahiri bir isme te'kid için olmasını imkânsız ya da çok uzak bir ihtimal olduğunu ifade ederek vâv'ı fail zamiri olduğu düşüncesiyle الَّذِينَ ظَلَمُوا yu vâv'dan bedel olarak yorumlamıştır. Ancak bunun zayıf olduğu belirlenmekle birlikte yorum olarak zorlamadan ibaret gibi görünmektedir.

3. Ayette (وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا) şeklinde gelen bu dili, lûgat ehli; أَكْلُونِ الْبِرَاعِيثُ; (Pireler beni yediler.) dili olarak adlandırmıştır. Bu ifade nahivcilere göre atasözü ya da özdeyiş mesabesindedir. Bu dili; Beni Hâriş, 'Ezd ya da Şenū'e'nin kullandığı görülür. Bu dili kullananlar; fail açıkça bulunmakla birlikte fiile cemi vâv'ını, tesniye elif'ini ve cemi müenneslik nun'unu (nun-u nişve'yi) ilave ederler. Bunu fiile dâhil olan قَامَتْ هُنْدُ deki gibi müenneslik te'sine (ta'i te'nîs'e) benzetmek için kullandıkları söylenebilir. Sibeveyh (ö.194/809) de bunu hocasından rivayetle belirterek bunun az bir kullanım olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda müenneslik te'si, müenneslik alameti olsun diye fiile ilave edilir. Tesniyeye, cemi müzekkere ve cemi müennese işaret etmesi için fiile ilave edilen tesniye zamiri olan elif, cemi müzekker zamiri olan vâv ve müennes çoğul nun'u da böyledir. Bu dili kullananlara göre, fiile bitişen bu zamirlerin irabtan mahalli yoktur. Ayrıca bu kullanımın sahih olduğu da belirtilmiştir. Bu zamirler, tek bir failin (eylemi yapan olarak yoksa sayısal bakımdan

³⁴⁹ Maide, 5/71.

değil) cümle içinde her iki şekilde de (zahir bir isim ve beraberinde fiile bitişen zamirle birlikte) kullanılabileceğine dair sadece birer alamet olduğu belirtilmiştir.³⁵⁰

Ḍamīr'uz-zükūr'un çoğunlukla akıllı varlıklar için kullanıldığı³⁵¹ ancak akıllı varlıkların konumuna indirilerek akılsız varlıklar için de kullanılabildiği belirtilmiştir.³⁵² Örnek: *“Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin.”*³⁵³ *يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ* daki hitap, akılsız varlıklara yapılmıştır. Aslında hitap, akıllı varlıklara yapılır. Ancak ayette bulunan *ادْخُلُوا* daki vâv, akılsız çoğul varlık olan *النَّمْلُ* konumuna indirilmiştir. Müzekker, akıllı ve çoğul konumundaki varlıklar için kullanılan üslubun aynı şekilde burada akılsız çoğul varlıklar için kullanıldığı görülür. Şu ifade bu kullanım için kural dışı sayılmıştır;³⁵⁴ Örnek:

*شَرِبْتُ بِهَا وَالَّذِيكَ يَدْعُو صَبَاحَهُ إِذَا مَا بَنُو نَعَشٍ ذَنُؤًا فَتَصَوُّبُوا*³⁵⁵

“Ondan (şaraptan) içtim, horozda sabah (erken vakitte) ötüyorken Na‘ş kızları yaklaştılar da ardından doğru olana yöneldiler.” Musannifi bu konuda söz söylemeye cesaretlendiren *بَنُو* lafzıdır, *بَنَاتٌ* değil. Bu kullanımın caiz oluşuna götüren neden ise; müfredin yapısındaki değişiklikten ötürü kendisinin mükesser cemiye benzemesidir. Dolayısıyla akılsız varlıklar için bu şekilde gelmesi kolay olmuştur denilebilir. Bu yüzden de şu ayet-i kerime'deki fiilin müennes gelmesi caiz görülmüştür. Örnek: *.....إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُوا إِسْرَائِيلَ “İsrailoğullarının iman ettiğiinden başka hiçbir ilah olmadığına inandım.”*³⁵⁶ Ancak şu kullanım ise bir istisna olup caiz görülmemiştir.³⁵⁷ Örnek: *قَامَتْ الرَّيْدُونَ (Zeydler ayağa kalktı.)*

³⁵⁰ Sibeveyh, *a.g.e.*, II, 35 ; İbn Hişam, *a.g.e.*, s.405 ; Şāvī, *a.g.e.*, I, 514 - II, 612 ; <http://www.islamweb.net/ramadan/index.php?page=article&id=132272>, (Erişim tarihi: 28/01/2019) ; <https://amsebrid.wordpress.com/2017/11/04/إعراب-لغة-أكلوني-البراغيث-بين-التضع>, (Erişim tarihi: 28/01/2019).

³⁵¹ Hamed ; Za'bī, *a.g.e.*, s. 360.

³⁵² İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 404.

³⁵³ Neml, 27/18.

³⁵⁴ İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 404.

³⁵⁵ Ca'dī, en-Nābiğa, *Dīvān'un-Nābiğat'ül-Ca'dī*, thk. Vāđih'uş-Şamed, Dār'u Şadr, Beyrut 1998, s.25 ; Sibeveyh, *a.g.e.*, II, 44.

³⁵⁶ Yunus, 10/90.

³⁵⁷ İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 404.

Tay', 'Ezd, Şenū'e ve Belhāriş kabilelerinin dilinde müzekkerlik alameti olarak kullanılan vâv'ın ayrı bir türü daha görülmektedir.³⁵⁸ Örnek: يَتَعَاقِبُونَ فِيكُمْ مَلَائِكَةً “Sizi birtakım melekler geceleyin takip ettikleri gibi, bazıları da gündüz takip ederler.”³⁵⁹ Başka Örnek:

يَلُومُونِي فِي اشْتِرَاءِ النَّحِي لِ أَهْلِي فَكُلُّهُمْ الْوَمُ³⁶⁰

“ Hurma satın almam konusunda ailemin hepsi alabildiğine beni kınıyor.”

14. Vâv'ın Müzekker ve Çoğul Alameti Olarak Kullanılması

Bu tür vâv'ın kimi zaman müzekkerliğe delalet etmek için, kimi zaman da müzekkerlikle birlikte cemiliğe delalet etmek için kullanıldığı ifade edilmiştir. Buna göre;

1. Bu vâv müzekkerliğe delalet etmesi için fiile bitişen (هـ) zamirinden sonra kullanılabilir.³⁶¹ Örnek: ضَرَيْتُهُو (Onu dövdüm.), قَتَلْتُهُو (Onu öldürdüm.) Bu tür kullanım ضَرَيْتُهَا zamirindeki müfred ve müzekkerliğe delalet etmesi içindir. Tıpkı ضَرَيْتُهَا daki elif'in zamirdeki müennesliğe delalet etmesi gibi düşünülebilir.

2. Vâv başka bir kullanımda müzekkerlik ve çoğul alameti olarak kullanılabilir.³⁶² Örnek: ضَرَيْتُمُو (Siz dövdünüz/vurdunuz.), قَتَلْتُمُو (Siz öldürdünüz.) Bu kullanımda tıpkı ضَرَيْتُمَا daki elif'in tesniyeye delalet etmesi gibi, buradaki vâv da cemi-müzekker alameti olarak kullanılır. Çoğunlukla bu vâv hafifletmek için hafz olur. Örneğin; ضَرَيْتُمْ ve قَتَلْتُمْ daki gibi mim (م) sakinlenir. Müellif bu kullanımın çoğunlukla yapıldığını ifade eder. Ancak bu durumu kendi dönemine göre izah etmiştir. Artık bu kullanım tamamen mim'in sakinlenmesi şekline dönüşmüştür.

³⁵⁸İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 404 ; <http://www.islamweb.net/ramadan/index.php?page=article&id=132272>, (Erişim tarihi: 28/01/2019).

³⁵⁹Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, *Sahih'ul-Buhari*, Kitāb'ut-Tevhīd, 7486, Dar'u İbni Keşir, Beyrut 2002, s. 1848.

³⁶⁰Ferrā', Ebī Zekeriyā Yaḥyā b. Ziyād, *Meānī'l-Ḳur'ān*, 'Ālem'ül-Kütüb, Beyrut 1983, I, 316 ; İbn Hişam, *a.g.e.*, s.405 ; *Mevzi'ī*, *a.g.e.*, s. 533.

³⁶¹Mālekī, *a.g.e.*, s. 495.

³⁶²Mālekī, *a.g.e.*, s. 495.

Aynı zamanda mim, kendi bünyesinde çokluk manasını ihtiva ettiğinden dolayı cemiliğe delalet eder denilebilir.³⁶³

15. İnkâr Vâv'ı (Vâv-ı Cuḥūd)

Nahivcilere göre; hakikatte bu vâv'ın inkârın ziyade olması için olduğu, inkârın aslının da, istifham hemzesinden istifade edilmesi yoluyla yapıldığı görülür.³⁶⁴ Örnek: الرَّجُلُوهُ (Adam mı?) Bu ifadenin açılımı aslında istifham için gelen hemze (أ) , الرَّجُلُ , inkâr için gelen vâv ve sekt (susmak, sessizleşmek) için gelen he (ه) den oluşur. Bu ifade şunun için kullanılır: قَامَ الرَّجُلُ (Adam kalktı.) diyen bir kimseye, الرَّجُلُوهُ şeklinde inkâr anlamı kastedilerek soru sorulur. İstifhamın maksadı ise, kalkanın adam olmadığını inkâr içindir. Yani kalkan kimsenin adam değil, tam tersine kadın olduğunu ifade etmek için kullanılır denilebilir.³⁶⁵ Başka Örnek: أَعْمُرُوهُ (Amr mı geldi?) جَاءَ عَمْرُوهُ (Amr geldi.) diyen bir kimseye gelenin Amr olmadığını inkâr manasında أَعْمُرُوهُ ifadesinin kullanıldığı görülür.³⁶⁶

16. Dolgu ('İşba') Vâv'ı

İnkâr vâv'ı konusunda işlediğimiz vâv'a, doyurma/doldurma anlamına gelen 'işba' vâv'ı da denmiştir. İbn Hişam (ö.761/1360), daha önce işlemiş olduğumuz inkâr vâv'ı konusunda doğru olanın aslında 'işba' vâv'ı olduğunu ifade etmiştir. Çünkü bu vâv'ın 'işba' vâv'ı olduğunu; mansub halinde الرَّجُلَاةُ, cer halinde ise الرَّجُلِيَّةُ olduğu deliliyle açıklamıştır.

Bunun benzeri vâv, hikâye irab olarak nakledilen مَنُو kelimesinde de görülür.

Yani مَنُ ismi mevsulünün söylenişinde vardır. Yine أَنْظُرُ da olduğu gibi. Bunun aslı

³⁶³ Māleḳī, a.g.e., s. 496.

³⁶⁴ Dusuḳī, a.g.e., s. 784.

³⁶⁵ İbn Hişam, a.g.e., s.407.

³⁶⁶ Murādī, a.g.e., s.37.

دُر. ³⁶⁷ Vâv'ın bu türü vâv-ı ıtlak (واو الإطلاقي) olarak da adlandırılmıştır. Ancak hakikatte 'işba' için olduğu belirtilmiştir. ³⁶⁸ Örnek: مِنْ حَوْثًا سَلَكُوا أَدْنُو فَأَنْظُرُ “Her nereden (bir yolu) izlerseler izlesinler ben yaklaşıyorum sonra bakarım.” حَوْثًا nın aslı; حَيْثَمَا dır. فَأَنْظُرُ nun aslı da; فَأَنْظُرُ dur. Yani muzari fiil olup ز (ظ) nın dammesi, vâv ile şiir zaruretinden dolayı 'işba' yapılmıştır ve yine zarureten dolayı zaid olduğu görülür denilebilir.

Şiir kafiyelerindeki vâv da vezinden dolayı böyledir denilebilir. ³⁶⁹ Örnek: سَقِيَتِ الْعَيْتُ أَيُّهَا الْحَيَامُو “Yağmura doydunuz ey çadırlar!”

Bu vâv vâv-ı 'ıtlāk (واو الإطلاقي) diye isimlendirilmiştir. Çünkü bu vâv, revî harfi (حرف الروي) ismiyle de anılır. Bu da taqyîd adı verilen sakinlik bağından çıkarıp kafiye harekelendirme işlevi gören harf olmasından dolayıdır denilebilir. Zira sonu harekeyle biten her kafiye mutlak kafiye, sonu sükûn ile biten her kafiye de muqayyed kafiye denilmiştir. ³⁷⁰ Bundan dolayı üç uzatma (ى، و، ي) harfine 'ıtlāk harfleri (حُرُوفُ الإطْلَاقِ) denir. Çünkü bunların bir önceki harflerinde dammayla, fethayla ya da kesra ile harekeli olduğu görülür. Mukayyet ise şu beyitte olan gibidir. ³⁷¹ Örnek:

أَصْحَوَاتِ الْيَوْمِ أَمْ شَاقَّتَكَ هِرُّ وَمِنْ الْحَبِّ جُنُونٌ مُسْتَعِرُّ

“Bugün uyanık mı kaldın yoksa kedi mi bırakmadı? Yanıp tutuşan delilik sevgidendir.” هِرُّ ve مُسْتَعِرُّ kelimelerindeki râ (ر) revî harfi olup sükunla bittiği için muqayyed adı verilmiştir. ³⁷³

³⁶⁷ İbn Hişam, a.g.e., s.407.

³⁶⁸ Murādī, a.g.e., s.38.

³⁶⁹ Māleķī, a.g.e., s. 496 ; İbn Hişam, a.g.e., s.407.

³⁷⁰ Detaylı bilgi için bk. <http://alnoor.se/article.asp?id=160331> (Erişim tarihi: 26/01/2019).

³⁷¹ Māleķī, a.g.e., s. 497.

³⁷² Düreyyeh el-Ĥatīb ; Lütfî eş-Şaqqāl, *Dīvān-ı Tarfeh b. El- 'Abd*, el-Müesseset'ül- 'Arabiyye, Beyrut 2000, s.60.

³⁷³ Māleķī, a.g.e., s. 497.

Mutlak kafiyyeye 'ıtlak vâv'ı denilir. Bu kullanım, aruzun yedi veznindeki sonundaki nun (ن) un konumuna benzer. Bu yedi aruz ise şunlardır: ، فَاعِلُنْ ، فَعُولُنْ ، مُتَّفَاعِلُنْ ، مُسْتَفْعَلُنْ ، فَاعِلَاتُنْ ، مَفَاعِيلُنْ ، فَاعِلَاتُنْ Ya da مَفْعُولًا deki elif olarak gelmesidir. Bunun her biri beytin aynı veznindedir. İhtiyaç duyulmayan kelimedede zaid olursa vâv'ın bu şekilde isimlendirilmesi hususilik arz eder denilmiştir.³⁷⁴ Örnek:

أَمِنْ ذِكْرِ سَلْمَى أَنْ نَأْتَاكَ تَنُوصُو فَتَقْصُرُ عَنْهَا حَطُوءٌ وَتَبُوصُو³⁷⁵

“Sana gelmemiz Selma’yı hatırlamaktan mıdır ki geri adım atıyorsun. Bizim gelişimize bir adım kısaltıyorsun ve süratle geçip gidiyorsun.” Şiirde beyit sonlarındaki her iki vâv da vezinden dolayı mutlak kafîye için kullanılmıştır.

Bu vâv kullanım açısından zaitteki gibi vâv-ı zamir (وَإِ الضَّمِيرِ) diye de isimlendirilebilir. Bu durumun farazi olup hakiki olmadığı ifade edilmiştir.³⁷⁶ Örnek:

فَأَنْتَ أَنْتَ وَإِنْ شَطُوا وَإِنْ زَاوَا³⁷⁷

“ Sen sen, uzaklaşırlarsa, ziyaret ederlerse”

Kullanım açısından mecazi olarak vâv-ı asliyye (وَإِ الْأَصْلِيَّةِ) diye de isimlendirilebilir. Buradaki vâv'ın kelimenin (fiilin) kendi kökünden asli olarak geldiği görülür.³⁷⁸ Örnek:

سِلَا الْقَلْبِ عَنْ سَلْمَى وَقَدْ كَادَ لَا يَسْأَلُو³⁷⁹

“Kalp unuttu Selma’yı, neredeyse unutmayacaktı,”

17. “Elif” den Bedel Olan Vâv

Vâv nüdbe elifinden bedel olarak gelebilir. Bu durum nüdbe yapılan isme muttasıl tesniye veya cemi zamiri, muzafun ileyh olarak bitişince karışıklık

³⁷⁴ Mâleķī, a.g.e., s. 496.

³⁷⁵ İbrahim, Muḥammed ebu'l-Faḍl, *Dīvān-ı 'Imru 'ul-Ḳays*, Dār'ul-Meārif, Kahire, y.y., I, 177.

³⁷⁶ Mâleķī, a.g.e., s. 496.

³⁷⁷ Mâleķī, a.g.e., s. 497.

³⁷⁸ Mâleķī, a.g.e., s. 497.

³⁷⁹ Mâleķī, a.g.e., s. 497.

olmasından korkulduğu zaman söz konusu olur denilmiştir. Örnek: *وَ أَعْلَامَكُمْ* (Vah sizin kölenize!), *وَ أَعْلَامَهُمْ* (Vah onların kölesine!) *وَ زَيْدًا* derken *زَيْدًا* daki elif, nudbeyi ifade etmek için kullanılır. Bu kullanım tesniye olması durumunda *وَ أَعْلَامَهُمَا* şeklinde gelir. Cemi olması durumunda ise yukarıdaki örnekte (*وَ أَعْلَامَهُمْ*) şeklinde kullanıldığı gibi geldiği görülür.³⁸⁰

Mâleķī (ö.702/1303) bu tür kullanımda vâv'ı nüdbe elifinden bedel olduğu şeklinde değerlendirmiştir. Ancak bu vâv'ın başka kullanımlarda işba (dolgu harfi olarak) için geldiğini söyleyebiliriz. Örnek: *وَ إِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ التَّقِيْتُمْ فِي آعْيُنِكُمْ قَلِيلًا...* “Hani karşılaştığınız zaman onları gözlerinize az gösteriyor, ...”³⁸¹ Ayette *يُرِيكُمُوهُمْ* daki (ك) birinci meful; (م) cemi alameti, vâv mim'in damme harekesini 'işba' için gelmiş, (هَمْ) ise muttasıl zamir olup ikinci meful'dür. Vâv burada meful konumunda olan iki muttasıl zamir arasında bağlantı görevi üstlenir diyebiliriz.³⁸²

18. Hatırlatma (Tezekkür) Vâv'ı

Tezekkür yani “hatırlatma” anlamına gelen bu vâv'ın adında da anlaşıldığı maksat üzere kullanıldığı ifade edilmiştir. Örnek: *يُعْومُ زَيْدٌ* (Zeyd ayağa kalkıyor!) Bu örnek şu şekilde izah edilebilir; Zeyd yapacağı şeyi unutmuştur. Bu cümleyi söyleyen kimse de *يُعْومُ* daki vâv'ı seslendirirken uzatarak söyler ve böylece bir vurgu meydana gelir ki *يُعْومُ زَيْدٌ* cümlesinin söyleniş biçimi nedeniyle Zeyd'e yapacağı iş hatırlatılmış olur.³⁸³

Harekeli bir kelimenin üzerinde damme ile duruş yapıldığında, yine tezekkür vâv'ı meydana geldiği belirtilmiştir. Örnek: *أَضْرَبُ زَيْدًا* (Zeyd'i dövüyorum.) Bu

³⁸⁰ Mâleķī, *a.g.e.*, s. 501.

³⁸¹ Enfal, 8/44 ; Ayrıca bk. Hud, 11/28 ; Hicr, 15/22 ; Muhammed, 47/37.

³⁸² Derviş, *a.g.e.*, III, 147 ; Benzer kullanımlar için bk. Derviş, *a.g.e.*, III, 147, 412 ; IV, 186 ; VII, 216.

³⁸³ İbn Hişam, *a.g.e.*, s.408.

örnekte اَضْرَبُ i kullanmaksızın اَضْرَبُ şeklinde damme ile uzatılarak kelimenin üzerinde duruş yapılır. Bu şekilde kullanım ise, اَضْرَبُ dan sonra cümlede mahzup bir kelime olduğuna delalet etmektedir. Bu kullanımdan maksat ise; اَضْرَبُ زَيْدًا cümlesidir demek mümkündür.³⁸⁴

19. Cemi Müzekker Salim İçin Kullanılan Vâv

Bu durum iki kısımda incelenebilir;

1. Akıllı müzekker çoğula delalet etmek için kullanılmakta olup bir ölçüte göre müştak ve camid bir kelimedede olur. اَفْعَالُ vezninde gelen müzekker ismi tafidiller cemi müzekker salim şeklinde cemilenir denilmiştir. Örnek: اَجْمَلُونَ Eğer ismi tafdil olmayan bir kelime ise, camidde beş şart esas koşulur ve bu şekilde cemi yapılırsa denilebilir. Bu beş şart: Müzekkerlik, âlem ve akıl şartları olup müenneslik te'si (ة) ve terkip olmamasıdır. Örneğin; زَيْدٌ kelimesinin زَيْدُونَ (Zeydler) ve اَحْمَدٌ kelimesinin اَحْمَدُونَ (Ahmedler) şeklinde cemilenmesi gibi. Eğer ismi tasgir olursa, zikredilen şartlardan üç tanesinin olması gerektiği ifade edilir. Bunlar: Müzekker ve akıl olması ve müenneslik ة'sinin olmamasıdır. Örnek: رَجُلُونَ (adamcıklar) Bu üç şarttan herhangi biri olmaz ise bu şekilde cemi yapılmayıp başka bir yolla cemi yapılırsa. Müştak kelimeye gelince bunda dört şart esas koşulur. Üç tanesini ismi tasgirde zikrettik. Dördüncüsü ise müennesinin “ا ve ت” ile olmasıdır. Örneğin; ضَارِبٌ kelimesinin müennesi ضَارِبَةٌ, cemisinin ise ضَارِبَاتٌ şeklinde geldiği için ضَارِبُونَ (dövenler) şeklinde cemilenmesi gibi.³⁸⁵

2. Kelimeden bir harfin noksanlaşması ya da bir harfin değiştirilmiş olduğuna delalet etmesidir. Bunlar aslında yukarıdaki şartları taşımadığı için cemî müzekker sâlime mülhak adını alırlar. Bu durumun üç kısımda incelenebileceği belirtilir:

³⁸⁴ Māleḳī, a.g.e., s. 497.

³⁸⁵ Māleḳī, a.g.e., s. 489-490.

olan istifham hemzesinden bedel olarak gelen vâv'dır.³⁹¹ İki hemzenin bir arada gelmesinden dolayı bu konuda ibdal engeldir denilmiştir.³⁹² Örnek: إِلَيْهِ
...النُّشُورُ *ءَأْمِنْتُمْ.....
emin mi oldunuz?...³⁹³ ءَأْمِنْتُمْ deki istifham hemzesi yerine bedel olarak vâv getiren
Çunbul; bu ayeti وَأْمِنْتُمْ şeklinde okumuştur. Başka Örnek: ... قَالَ فِرْعَوْنُ آمَنْتُمْ بِهِ
“Firavun, Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha! dedi.”³⁹⁴ Ayette geçen بِهْ آمَنْتُمْ
yi Çunbul بِهْ وَأْمِنْتُمْ şeklinde okumuştur.

İbn Hişam'a göre; aslında doğru olan bunun hemze yerine sayılmamasıdır. Çünkü vâv bedeldir. Şayet bu vâv'ın hemze olması doğru olsaydı elbette vâv'ın da istifham harflerinden sayılması doğru olurdu.³⁹⁵ Dolayısıyla vâv istifham için gelmemiştir denilebilir.³⁹⁶

2. Eğer vâv'ın başına istifham hemzesi dahil olursa rubai fiildeki muzari fiilin hemzesinden bedel olarak geldiği ifade edilmiştir. Örnek: زَيْدًا أَوْكْرِمُ (Zeyd'e ikram edermiyim?) cümlesi أَوْكْرِمُ زَيْدًا şeklinde hemzenin vâv'a dönüşmesi şeklinde gelir. Bu durum harekesi damme olmasına nispetle, dammeli hemzenin teshili (yumuşatılması/vâv'a dönüştürülmesi) babından düşünülebilir. Örnek: قُلْ أَتُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذَلِكُمْ “De ki: Size onlardan daha hayırlısını haber vereyim mi?”³⁹⁷ Bazı kurrallar bu ayet-i kerime'yi أَوْنَبِّئُكُمْ şeklinde okumuşlardır.³⁹⁸ Şayet başka bir kelimedeki kendisinden önceki başka bir hemze'de damme olarak gelirse, meksur olanın hükmünün de böyle olduğu belirtilmiştir. Örnek: إِلَى السُّفْهَاءِ وَلَا السُّفْهَاءِ aslında إِلَى السُّفْهَاءِ dır. Ve

³⁹¹ Murādī, a.g.e., s.38 ; İbn Hişam, a.g.e., s.408.

³⁹² Murādī, a.g.e., s.38.

³⁹³ Mülk, 67/15-16.

³⁹⁴ Araf, 7/123.

³⁹⁵ İbn Hişam, a.g.e., s.408.

³⁹⁶ Dusukī, a.g.e., s. 784.

³⁹⁷ Ali İmran, 3/15.

³⁹⁸ Benzer örnekler için bk., Sad, 38/8, Zuhuf, 43/19, Kamer, 54/25.

yine إِذَا الشُّهَادَاءُ aslında إِذَا الشُّهَادَاءُ وِذَا yaygındır. İlk kullanım (a maddesi) ise daha yaygın bir kullanım olup kalıcı olan ise; işlemiş olduğumuz her iki konumda da hemze lafzı üzerine olmasıdır şeklinde açıklanmıştır.³⁹⁹

21. Vâv'ın Nida Üsluplarında Kullanılması

1. Vâv-ı nüdbe olup mürekkebe⁴⁰⁰ vâv'dan oluşur⁴⁰¹ ve nüdbeye özgü olan nida harfidir denilebilir.⁴⁰² Nüdbe (yas, ağıt) için kullanılan وَا نİN يَا dan bedel olduğu, çünkü يَا نİN bu konudaki kullanımdan ötürü nida harflerinin anası olduğu söylenmiştir. Yine, وَا نİN bu konudaki kullanımının asıl olduğu da söylenmiş olup وَا نİN burada elif'in uzatılarak söylendiği görülür.⁴⁰³ Örnek: وَا زَيْدَاً (Vah Zeyd vah!) وَا burada nüdbe için gelen harftir. زَيْد den sonra gelen “elif” nüdbeyi ifade etmek içindir. Kelimenin sonundaki he (هـ) ise sekt içindir şeklinde izah etmek mümkündür.⁴⁰⁴ Nahivcilerden bazıları hakiki nida harfi yerine kullanılmasına da cevaz vermişlerdir.⁴⁰⁵

2. Vâ (وا) نİN takdiri bir اَعْجَبُ fiilinin ismi olmasıdır.⁴⁰⁶ Örnek:

³⁹⁹ Mâleķī, a.g.e., s. 500.

⁴⁰⁰ Mürekkebe demek; bir başka harfle bir araya gelerek farklı yapıda ve farklı anlamlarda kullanılması demektir.

⁴⁰¹ Mâleķī, a.g.e., s. 504.

⁴⁰² İbn Hişam, a.g.e., s.408.

⁴⁰³ Mâleķī, a.g.e., s. 504.

⁴⁰⁴ Dusukī, a.g.e., s. 785.

⁴⁰⁵ İbn Hişam, a.g.e., s.408.

⁴⁰⁶ İbn Hişam, a.g.e., s.408 ; Ayrıca taaccüb anlamındaki اَعْجَبُ fiilinin ismi olarak وَا şeklinde kullanımı da vardır.

Örnek: وَا كَأَنَّ مَنْ يَكُنْ لَهُ نَشَبٌ يُحِبُّ ، وَمَنْ يُعْتَقِرْ عَيْشَ عَيْشٍ ضَرٌّ

“Vay hayret doğrusu! Sanki varlıklı olan insan sevilir de, yoksul olan kimse de darlık içinde mi yaşayacak?” Bk. İbn Hişam, a.g.e., s. 409 ; Mevzi’î, a.g.e., s. 535 ; Hamed ; Za’bî, a.g.e., s. 364 ; Bağdādî, a.g.e., VI, 404.

Vey (وَا) نİN kullanımının, azarlama ve paylamaya dikkat çekmek manasında kullanıldığı da söylenmiştir. Bu kullanım sakınılan ve kerih görülen şeyden dönmek için söylenir. Şayet bir kimse birine sövse, birini kötü bir duruma düşürse, birini mahvetse, bir kimsenin malını alsa ya da bunlardan biri gibi kötü bir duruma düşürmüş olsa, böyle bir kimseye “O kimsenin fiiline dikkat et

وَأَيُّ بَابِي أَنْتِ وَفُوكِ الْأَشْنَبُ كَأَنَّما ذُرٌّ عَلَيْهِ الرَّزَبُ⁴⁰⁷

“Vay bu ne güzellik baba! Bu inci dişler bu ağızda ne güzel! Sanki üzerine güzel kokulu safran serpilmiş”

Bazen de وَأَهَّأ şeklinde de gelebileceği belirtilmiştir.⁴⁰⁸ Örnek: وَأَهَّأ لِسَلْمَى ثُمَّ وَأَهَّأ (Vay Selma yine vay vay!)

22. Vakıf İçin Kelime Sonunda Kullanılan Vâv

Vakf'ın manası “durmak” olup bunun iki çeşit olduğu söylenebilir:

1. Merfu⁴⁰⁹ nekra bir kelimenin hikâyesi konusunda مَنْ istifham edatını yerinde kullanmak ya da bunu doğru bulmak bu türdendir denebilir. Örnek: جَاءَ رَجُلًا

ve onun fiilini kına!” anlamına gelen وَى kullanılır denilmiştir. Bk. Mâleķī, a.g.e., s. 504 ; İbn Hişam, a.g.e., s. 409 ; Dusukī, a.g.e., s. 786.

Bazen de sonuna muhatap yani hitap kâf'ı gelir. Bk. İbn Hişam, a.g.e., s. 409.

Örnek: وَلَقَدْ شَفَى نَفْسِي أُبْرَأُ شَعْمَهَا قَيْلُ الْفَوَارِسِ : وَبِكَ عَنَتَرُ ، أَقْدِيمُ

“Gerçekten ruhum şifa buldu, artık onun derdini iyileştiririm.

Fevaris dedi ki; Vay Antera! Öne çık hele (harbe katılmaman doğrusu hayret verici bir durum!)” bk.

Murādī, a.g.e., s.81 ; İbn Hişam, a.g.e., s. 409 ; Bağdādī, a.g.e., VI, 406.

Kisai' (ö.189/805), kef'in (ك) hitab için olduğunu söyleyenlere mukabil der ki; وَبِكَ kelimesinin aslı وَبِكَ dir. Buradaki ك, mecrur zamirdir. Yine; وَبِكَ nin lamı hazif olmuş olup geriye وَبِكَ kalmıştır da denilmiştir. Bk. Mâleķī, a.g.e., s. 504 ; İbn Hişam, a.g.e., s. 409 ; Dusukī, a.g.e., s. 786.

Örnek: ... وَبِكَ أَنَّ اللَّهَ يَسْطُرُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَعْدِرُ ... “Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediği kimselere rızka bol verir ve (dilediğine) kısarmış.” Bk. Kasas, 28/82.

Burada وَى; te‘accüb anlamında olup, وَى hitab içindir ve أَنَّ ise mukadder bir fiilin mamulüdür. Takdiri ise; وَى: اِعْلَمَنَّ أَنَّ اللَّهَ: Bil ki Allah...demektir denilebilir. وَى in isim fiil olduğuna dair görüş de vardır. Buna göre أَنَّ ise “lam” gizlenerek kullanılmıştır. اللَّهُ لَأَنَّ takdirindedir. Anlamı ise: Hayret ediyorum, çünkü Allah...demektir. Halil b. Ahmed'e (ö.175/791) göre müstakil olarak وَى gelir. Şu mısradaki olduğu gibi: ... وَى كَأَنَّ مَنْ يَكُنْ (Vay sanki o kimse gibi!). Ayrıca كَأَنَّ tahkik manası içerir diyebiliriz. Bk. Mâleķī, a.g.e., s. 504 ; İbn Hişam, a.g.e., s. 409.

Başka Örnek: كَأَنَّي جِبْنَ أُمْسِي لَا تُكَلِّمُنِي مُنَيِّمٌ يَشْتَهِي مَا لَيْسَ مَوْجُودًا

“Gerçek şu ki, moralim yerinde değilken benimle konuşamazsın, Var olmayan bir şeyi iştahla arayan kara sevdalıyım.” Bk. Rebī'ah, ‘Ömer b. ebī, Dīvān-ı ‘Ömer b. ebī Rebī'ah, Dār'ul-Ķalem, Beyrut, y.y., s. 53.

⁴⁰⁷ Murādī, a.g.e., s.81 ; İbn Hişam, a.g.e., s.408 ; Hamed ; Za'bī, a.g.e., s. 361.

⁴⁰⁸ İbn Hişam, a.g.e., s.408.

⁴⁰⁹ Kelimenin son harfinin dammeli (ötre) veya dammenin yerine geçen başka şekillerde gelmesidir denilebilir. Bk. Lübdī, Muhammed Semīr Necīb, Mu‘cem‘ul-Muştalahāt'in-Nahviyyet'i ve ş-

(*Bir adam geldi.*) Bu cümleyi söyleyen bir kimseye;⁴¹⁰ مَنُو (*Kim o?*) gelen manasında sorulan sorudaki istifhamın kullanılışı gibi. Fail sayısal bakımdan kaç kişi olursa olsun ve failin cinsiyeti ne olursa olsun, bu kullanım daima مَنُو şeklinde olup bu kullanımın sorunun sorulduğu ismin merfu bir isim olduğuna delalet olduğu belirtilmiştir. Bazı Araplar ise; مَنُ'ü tekil, ikil, çoğul, müzekker ve müennes oluşlarını dikkate alarak şu şekilde kullanım yolunu takip ederler;⁴¹¹ Örnek: جَاءَ رَجُلٌ : مَنُو ، جَاءَ : رَجُلَانِ : مَنَانِ ، جَاءَ رَجَالٌ : مَنُونِ ، جَاءَتْ إِفْرَاءٌ : مَنَةٌ ، جَاءَتْ إِفْرَاتَانِ : مَنَّتَانِ ، جَاءَ نِسَاءٌ : مَنَاتٌ

2. Bazı Araplar kendi lügatlerinde جَاءَ زَيْدٌ (*Zeyd geldi.*) cümlesini vakıf durumunda جَاءَ زَيْدُو şeklinde ifade ederler. Yine قَامَ رَجُلٌ (*Herhangi bir adam kalktı.*) cümlesini قَامَ رَجُلُو şeklinde ifade ederler, ancak bu tür kullanım azdır. Onlara göre merfu ve vakıf durumundaki vâv, sanki vasıl halinde tenvinden ıvaz olarak gelir tenvine delalet etmesi için vâv'ı yazıda gösterdikleri görülür.⁴¹²

23. Vâv-ı Fariqa (Fark Vâv'ı)

(أُولَئِكَ) ve (أُولِي) kelimelerindeki vâv'ın misali bunun örneğidir. Vâv-ı farika'nın görevi (إِلَيْكَ) ve (إِلَيَّ) ya benzememesi için kullanılan vâv'dır. Adından da anlaşılacağı üzere, kelimenin örnekte verdiğimiz kelimeyle benzerlik göstermemesi için kullanılan bu vâv'ın ayırt edici bir özellik olarak kullanıldığı görülmektedir.⁴¹³ Öte yandan (أُولَئِكَ) deki hitap için olan kâf'ı (كَ) kaldırdığımız zaman (أُولَاءِ) olan kelime de aynı durum söz konusudur. Zü (ذُو) nun cemisi olan (أُولُو) ve bunun cemi

Şarfıyye, Mü'esseset'ür-Risale, Beyrut 1985, s.94 ; Bolelli, Nusrettin, *Arapça Dilbilgisi Nahiv-Sarf ve Terimleri*, Yasin Yay., İstanbul 2006, s.562.

⁴¹⁰ Anladığımız kadarıyla bu kullanımın (مَنُو) bir tür lehçe olduğu söylenebilir.

⁴¹¹ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, IV, 14 ; Mâlekî, *a.g.e.*, s. 497-498.

⁴¹² Mâlekî, *a.g.e.*, s. 498.

⁴¹³ Serhân, *a.g.e.*, s.163.

müennesi olan (أولاته) da da lafız bakımından vâv'ın ziyade olarak geldiği belirtilmiştir.⁴¹⁴

24. Fasil (Ayırma) Vâv'ı

Bu vâv'ın kelimenin yazılışına göre, iki kelimeyi birbirinden ayırmak için kullanıldığı görülür. Arapça'da Amr (عَمْرُو) ismini, ref ve cer durumunda Ömer (عُمُرُ) kelimesinden ayırmak için kullanılan vâv, bunun en güzel misalini oluşturur denilebilir.⁴¹⁵ Örnek: أَسْلَمَ عُمُرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَبْلَ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ (Ömer b. Hattab, Amr b. As'dan önce müslüman oldu.) ، أَحْسَنَ عَمْرٍو عُمَرَ ، (Amr, Ömer'e iyilik etti) Amr (عَمْرُو) ismi nasb halinde vâv'a ihtiyaç duymaz. Çünkü bu isim nasb halinde fethalı tenvine çevrilerek yazılır ve fetha durumunda bir elif aldığı görülmektedir. Örnek: قَابَلْتُ عَمْرًا (Amr'ı karşıladım.) Ömer (عُمُرُ) ise tenvin almaz, çünkü gayri munsarıftır denilmiştir. Örnek: قَابَلْتُ عَمْرَ (Ömer'i karşıladım.) Aynı zamanda bu vâv'ın; zamire muzaaf, ismi tasgir veya lâm-ı tarifli olduğu zaman da yazılmadığı belirtilmektedir.⁴¹⁶

25. Vâv-ı 'İ'tirağ (Ara Cümle Vâv'ı)

Vâv'ın bu türü cümle içinde gelen ara bir cümleye bitişir.⁴¹⁷ Karşılıklı olarak birbirine bağlı fiil-fail, mübteda-haber, câr-mecrur ve sıfat-mevsuf gibi ögelerin arasında geldiği görülür. Söylemek istediğimiz düşüncenin özünden değil, birdenbire düşüncenin arasına sokuşturularak gelir. Bu ara cümle, sanki cümlenin doğal tertibine engel teşkil eder şeklinde gelir ve dua, övgü, aşağılama gibi belâgi bir maksat için kullanıldığı ifade edilir. Örnek: اِحْتَرَمْتُ - وَرَعَاكَ اللَّهُ - وَالِدَيْكَ (Anne ve babana -Allah seni korusun- hürmet et.) Ara cümle fiil cümlesine gelmiş olup اِحْتَرَمْتُ bu

⁴¹⁴ Ziyad, Mus'ad Muhammed, *el-Musteḳṣā fi me'āni'l-Edevāt'in-Naḥviyyeti ve 'İ'rabihā "Kānūs-un-Naḥvi"*, <https://kenanaonline.com/users/elfayoum-blinds/downloads/63271>, s.5, (Erişim Tarihi: 02.02.2017) ; Talu, Mehmet, *Sarf ve Nahiv İlmi 2-3*, Tereke Yay., İstanbul 2012, II, 14.

⁴¹⁵ Serḥān, a.g.e., s.163.

⁴¹⁶ Ḥamed ; Za'bī, a.g.e., s. 359 ; Çörtü, Mustafa Meral, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, İFAV, İstanbul 2010, s.70 ; Talu, a.g.e., II, 14-15.

⁴¹⁷ Ḥamed ; Za'bī, a.g.e., s. 360.

örnekte emir fiilidir, وَالَّذِينَ ise mefuldür ve اللَّهُ وَرَعَاكَ ise ara cümledir. Ara cümlelerin başındaki vâv ise, vâv-ı 'i'tirâdiyye (الْوَاوُ الْإِعْتِرَاضِيَّةُ) dir. Ara cümlelerin burada dua manası içerdiği görülür. Başka Örnek: إِنِّي - وَاللَّهُ يَعْلَمُ - صَادِقٌ مَعَكَ (Muhaakkak ki ben, - Allah bilir - seninle birlikte samimi/doğru olacağım.) Ara cümle isim cümlesine gelmiş olup örnekteki ya-i mütekellim (يَا), إِنَّ nin ismidir, صَادِقٌ مَعَكَ ise إِنَّ nin haberidir. وَاللَّهُ يَعْلَمُ ara cümledir. Ara cümlelerin başındaki vâv ise, vâv-ı 'i'tirâdiyye'dir. Ara cümle burada إِنَّ nin isminin haberinden ayırt edilebilmesini tekid içindir denilebilir.⁴¹⁸

26. Vâv'ın Damme Yerine Geçen Ref Alameti Olarak Kullanılması

Esmâ-i hamse ve cemi müzekker salim dediğimiz isimlerde, vâv'ın damme yerine geçen fer'î (ikinci derecede) ref alameti olarak kullanıldığı görülür. Örnek: هَذَا أَبُوكَ (Bu senin baban.) Bu örnekteki أَبٌ, beş isimdendir. Vâv burada dammeden bedel olarak gelmiştir. Başka Örnek: هَؤُلَاءِ مُهَنْدِسُونَ (Bunlar mühendistir.) Bu örnekteki مُهَنْدِسُونَ ismi, cemi müzekker salim bir isimdir. Yine vâv burada dammeden bedel olarak gelmiş olup nun (ن) ise, müfred isimdeki tenvidden ıvaz (karşılık) olarak gelmiştir demek mümkündür.⁴¹⁹

27. Vâv'ın İz Manasında Kullanılması

Vâv bazen iz (ذ) manasında gelebilir. “İz” in Türkçe'ye yansımalarının: “çünkü, ...den dolayı, - dışında, esnada, o vakit, yapınca, iken, hani..., bir de ne görsün!, aniden, birdenbire, beklenmedik bir şekilde, öyle ki” anlamlarında olduğu

⁴¹⁸ Beyâtî, a.g.e., s. 266-267.

⁴¹⁹ Hamed ; Za'bî, a.g.e., s. 360.

görlür.⁴²⁰ Örnek: *وَالسَّمَاءُ تُمْطِرُ ، وَأَنْتِ تَأْتِيكَ ، (Yağmur yağarken sana geldim./Sana geldim çünkü yağmur yağıyor./Yağmur yağdığı için sana geldim.)* Başka Örnek: *رَأَيْتُكَ وَزَيْدٌ ، (Zeyd durduğu esnada seni gördüm./Seni gördüm çünkü Zeyd duruyor./Zeyd durduğu için seni gördüm.)* Yine bu vâv'a, "vâv-1 haliye ve vâv-1 ibtidaye" de denildiği görür. Zira kendisinden sonra gelen "mübteda" olduğu için böyle bir açıklamaya gidilmiştir.⁴²¹ Örnek: *فَمَنْ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنَةً نِعَاسًا يُغَشِّي طَائِفَةً مِنْكُمْ وَطَائِفَةٌ ... فَذُكِرْتُمْ أَنْفُسُهُمْ ... (Sonra o kederin ardından (Allah) üzerinize içinizden bir kısmını örtüp bürüyen bir güven, bir uyku indirdi. Bir kısmınız da kendi canlarının kaygısına düşmüştü.)*⁴²² Sibeveyh vâv'ın burada "iz" konumunda, *إِذْ طَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ* (Bir grup kendi canlarının kaygısına düşmüşken) yani "bu durumdayken" anlamında olduğunu söylemiştir.⁴²³

⁴²⁰Cevherî, *a.g.e.*, 3. md., s. 32 ; İbn Manzur, *a.g.e.*, 2. md., II, 849 ; Erkân, *el-Beyan, Arapça Türkçe Büyük Sözlük*, Yasin Yay., İstanbul 2006, I, 125 ; Mutçalı, *a.g.e.*, s. 10 ; Güneş, *a.g.e.*, s. 20 ; Yazıcı, *a.g.e.*, s. 7.

⁴²¹ Herevî, *a.g.e.*, s. 233.

⁴²² Âli İmran, 154/2.

⁴²³ Sibeveyh, *a.g.e.*, I, 145.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VÂV'IN ASIL - ZİYADE - HAZF - İ'LÂL VE İBDAL DURUMLARI

1. Kelimenin Aslı Yapısında Olan Vâv

Kelimenin aslından olan vâv hakkında; neden kelimenin aslından geldiğinin açıklanmasına gerek olmadığı, zira lügatın temeli kabul edildiği⁴²⁴ şeklinde açıklama yapanlar olduğu gibi, buna kural niteliğinde sayabileceğimiz bir takım açıklamalar getirenler de olmuştur.

Vâv'ın kelimenin aslı yapısında geldiği yerler:

1. Kelimenin yapısında vâv ile birlikte sadece iki harf bulunursa, bu durumda vâv'ın asıl olduğuna hükmedilir. Çünkü kelimedede aslı olan üç harf bulunmasıdır denilebilir.⁴²⁵ Örnek: دَلُّ ، مَوْتُ ، وَعْدٌ

2. Kelimenin yapısında vâv ile birlikte iki harften daha fazla harf bulunursa, bu durumda vâv ile birlikte ya asıl olduğu kesin olan üç harf bulunur ya da asıl olduğu kesin olan iki harf bulunur.

3. Bu iki durumun dışındaki durumlarda vâv'ın zaid olduğu kesindir. Ya da bu iki durumun dışındaki durumlarda vâv'ın asıl veya zaid olma ihtimali vardır.⁴²⁶

4. Şayet vâv ile birlikte asıl olduğu kesin olan üç harf ya da daha fazla harf bulunursa, bu durumda vâv'ın zaid olduğuna hükmedilir. Çünkü dört ve beş harfli kelimelerde vâv'ın asıl olmadığı söylenebilir. Ancak bir istisna vardır ki bu da kelimenin muzaaf (dört harfli fiillerde ilk iki ve son iki harfi aynı) olması durumudur. Örnek: قَوَّفَيْتُ (gidakladım, bağırdım) , ضَوَّضَيْتُ (feryad ettim, güürültü çıkardım) Bu iki kelimenin aslı; قَوَّفَوْتُ ve ضَوَّضَوْتُ dür. Her iki kelimedede de bulunan yâ

⁴²⁴ Mâleki, *a.g.e.*, s. 498.

⁴²⁵ İbn 'Uşfur, el-İşbîlî, *el-Mümti 'u fi't-Taşrîf*, thk. Faḥr'ud-Din Kābave, Dar'ul-Ma'rife, Beyrut 1987, I, 291 ; 'Alā'î, *a.g.e.*, s.43.

⁴²⁶ İbn 'Uşfur, *a.g.e.*, I, 291.

(ي) aslen vâv olup *أَعْرَيْتُ* ve *إِدْعَيْتُ* ölçüsünde dördüncü harf olarak gelmesinden dolayı yâ'ya dönüşmüştür.⁴²⁷ Arab'ın *ضَوْضَاءٌ* (*gürültü*) ve *عَوُغَاءٌ* (*kalabalık, gürültü*) kelimesini kullanmasından dolayı vâv'ın burada asıl olduğu anlaşılmaktadır.

5. Vâv'ın asıl olduğuna dair bir delil varsa, bu durumda asıl olduğuna hükmedilebilir.⁴²⁸ Örnek: *وَرَنْتَلٌ* (*büyük durum, felaket*) Bu kelime, *فَعَنْتَلٌ* vezninde olup *عَبْنَتَسٌ* (*kötü ahlaklı*) ve *جَحْنَفَلٌ* (*büyük dudak/kenar*) kelimeleri gibi bu (*وَرَنْتَلٌ*) kelimesindeki vâv aslıdır.⁴²⁹ Nun (ن) ise zaidir. Kelimenin aslı rubaidir.⁴³⁰ Zira vâv kelimenin ilk harfinde zaid olmaz demek mümkündür.⁴³¹

6. Vâv ile birlikte asıl olduğu kesin olan iki harf bulunur ve bu iki harfin dışında zaid olduğu kesin olan bir harf bulunursa bu durumda vâv'ın asıl olduğuna hükmedilebilir. Çünkü daha önce de söylediğimiz gibi kelimedede üç harf olması gerekir.⁴³² Örnek: *وَأَعِدْ ، وَأَوْدُ*

7. Asıl ya da zaid olma hususunda vâv ile birlikte iki harften fazla harf bulunsa, kelimenin ilk harfinin mim (م) ya da hemze (أ) olması ihtimali vardır. Ya da bu ikisinin dışında zaid bir harf bulunabilir. Eğer mim ya da hemze kelimenin ilk harfi olursa, bu iki harfin kelimedede zaid ilk harf olarak çok bulunmasından dolayı zaid olduğuna, vâv'ın da asıl olduğuna hükmedilebilir. Çünkü vâv kelimenin aslından iken dönüşür. Dönüşen harf ise zaid kabul edilmiştir. Ancak bunun istisnai bir durumu mevcuttur ki; bu da kelime türetimi ve çekimi gibi bir sebepten dolayı hemze'nin asıl olduğuna dair bir delil bulunmasıdır. Bu durumda vâv'ın zaid olduğuna hükmedilebilir.⁴³³ Örnek: *أَوْلَقٌ* (*delilik*) Burada hemze kelimenin aslî harfi olup vâv ise zaidir. Bunun delili ise; Arab'ın *أُلِقَ الرَّجُلُ* (*adam delirdi*) demesidir. Aynı

⁴²⁷ İbn Ya'îş, *Muvaffak'ud-Din Ya'îş b. Ali, Şerh'ul-Muluki fi't-Taşrif*, Dar'ul-Evza'i, Beyrut 1988, s.126 ; İbn 'Uşfur, *a.g.e.*, I, 293-294.

⁴²⁸ 'Alā'ī, *a.g.e.*, s.43-44.

⁴²⁹ İbn 'Uşfur, *a.g.e.*, I, 292 ; Māleķī, *a.g.e.*, s. 499.

⁴³⁰ 'Alā'ī, *a.g.e.*, s.41.

⁴³¹ İbn 'Uşfur, *a.g.e.*, I, 292.

⁴³² İbn 'Uşfur, *a.g.e.*, I, 291 ; 'Alā'ī, *a.g.e.*, s.44.

⁴³³ İbn 'Uşfur, *a.g.e.*, I, 291-292 ; 'Alā'ī, *a.g.e.*, s.44.

zamanda *أَوْلَى* kelimesi; *فَوْعَلٌ* kalıbındadır. Şayet bu kullanım yerleşik bir durum olmamış olsaydı, çoğunluğa göre hareket edilirdi ki bu durumda hemze'nin zaid olduğu anlaşılabilirdi.⁴³⁴

8. Vâv ile birlikte aslî iki harf bulunur ve bununla birlikte zaid harf olarak da hemze ve mim'den farklı harf bulunursa, vâv'ın aslî ya da zaid olma ihtimali vardır. Şüphesiz vâv'ın ziyade olarak çok gelmesinden dolayı zaid olduğuna hükmedilebilir. Bunun dışındaki durumlarda ise asıl olduğuna hükmedilir.⁴³⁵ Ancak vâv'ın asli olduğuna dair bir delil bulunması durumunda vâv asıl olur denilebilir. Örnek: *عَرْوَيْتُ* (*felaket, belde ismi*) Bu kelimedede vâv aslîdir. Yâ (ي) ve tâ (ت) ise zaidir. Bu kelime;

عَرْوَيْتُ den gelen *عَرْوَيْتُ* (*çok kötü, şerir, şeytan*) deki gibi *فَعْلَيْتُ* vezninde gelmiştir.⁴³⁶

2. Zaid Olan Vâv

2.1. Kelimenin Yapısında Zaid Olan Vâv

Bir önceki konumuzda vâv'ın kelimenin asli yapısından olma durumunu incelemeye çalıştık. Bu esnada vâv'ın kelimenin yapısında nasıl asıl olduğu sorusuna cevap ararken kelimedede nasıl zaid olabileceğine de yer yer değinmiş olduk. Bu bahis ise, önceki konuda vâv'ın kelimedede zaid olma durumu hakkında eksik kalan yerleri tamamlayıcı nitelikte düşünülebilir.

Nahiv âlimlerinin açıklamaları doğrultusunda vâv'ın zaid olduğu yerleri şöyle maddeleştirebiliriz:

1. Kelimedede vâv ile birlikte üç ya da daha fazla harf olduğunda, vâv ne zaman asıl ya da zaid olur? Bu durum, kelime türetiminden anlaşılabilir ya da anlaşılabilir. Eğer anlaşılabilir ise; durumu bilinmeyen, durumu bilinen ile ilişkilendirilir. Bu da ancak iki şekilde olur. Örnek: *كَوْنٌ* (*çok, bol*) Birincisi; bu kelimedeki vâv zaidir demek mümkündür. Çünkü vâv ile birlikte üç asıl harf bulunmaktadır. Bu asıl harfler; kâf (ك), se (ث) ve ra (ر) olup kıyas yoluyla bilinebilir. İkincisi; kelime

⁴³⁴ Sibeveyh, *a.g.e.*, IV, 451-452 ; Cevheri, *a.g.e.*, s.1269.

⁴³⁵ 'Alā'ī, *a.g.e.*, s.46.

⁴³⁶ İbn Cinnī, Ebu'l-Feth 'Oşman, *el-Munşif Li Kitabi't-Taşrif*, thk. Muhammed Abdül Kadir 'Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2014, s.173 ; İbn 'Uşfur, *a.g.e.*, I, 292 ; 'Alā'ī, *a.g.e.*, s.46-47.

türetimi açısından bakıldığında, كَوْنٌ kelimesi “çokluk, bolluk” anlamında كَثْرَةٌ kelimesinden türemiştir. Bir kimsenin ihsanı çok olursa, رَجُلٌ كَوْنٌ (cömert bir adam) denir. Aynı şekilde فَسْوَجٌ (aslan, yiğit genç) kelimesindeki vâv da zaidir. Çünkü bu kelime فَسْرٌ (zorlama, baskı) kelimesinden türemiştir denilebilir.⁴³⁷

2. Vâv kelimedeki صَوَّمْتُ (topladım) ve حَوَّقْتُ (çabuk çabuk yürüdüm) örneklerindeki gibi gelirse, vâv’ın zaid oluşu kelimenin كَوَّبٌ (parladı) ölçüsünde gelmesinden dolayı olduğu belirtilmiştir. Kelimenin fâ’sı (ilk harfi) ve âyn’ı (ortadaki yani ikinci harfi) aynı harf olup ba (ب) harfi de asıldır. Dolayısıyla bu kelimedeki vâv zaidir denilebilir.⁴³⁸

3. Vâv’ın üzerinde durulduğu, yani sakin olarak geldiği de işitme yoluyla vaki olan bir durumdur. Örnek: كَوْنٌ (cennette bir nehir, çok, bol) Bu kelimedeki vâv’ın ikinci harf olarak zaid geldiği ifade edilmiştir.⁴³⁹

4. Sakin bir vâv’ın kelimenin başında zaid olmasının caiz olmadığı ifade edilmiştir. Çünkü kelimeye sakin harfle başlanmaz. Şayet vâv kelimenin başında zaid olsa, kelimeye harekeli olarak başlanır. Bu durumda vâv damme hareke alsa, vâv’ı hemze’ye çevirmek caizdir denilebilir. Örnek: وَجُوهُ ← أَجْوَةٌ Kur’an’da da vâv’ın hemzeye dönüşmüş halde geldiği görülmektedir. Örnek: وَإِذَا الرُّسُلُ أَقْبَتَتْ وَاقْتَتَتْ ← أُقْتَتَتْ ، وَجُوهُ ← أَجْوَةٌ “Peygamberlere toplantı vakti bildirildiğinde”⁴⁴⁰ Şayet vâv, kesra hareke alacak olsa, yine aynı şekilde yapılabilir. Örnek: إِشَاحٌ ← إِشَاحٌ ، إِسَادَةٌ ← إِسَادَةٌ Nitekim Said b. Cübeyr (ö.94/713) ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وَعَائٍ أَحِبِّهِ “Sonra da su kabını kardeşinin yükünden çıkardı”⁴⁴¹ ayetindeki وَعَائٍ kelimesini إِعَاءٍ şeklinde hemze’li olarak okumuştur. Vâv

⁴³⁷ İbn Ya’iş, a.g.e., s.122-124.

⁴³⁸ İbn Ya’iş, a.g.e., s.127.

⁴³⁹ Mâleķī, a.g.e., s. 499.

⁴⁴⁰ Mürselat, 77/11.

⁴⁴¹ Yûsuf, 12/76.

fetha hareke alsa, vâv'ın fetha olarak kelimeye ilk harf olması hemze'ye dönüşmesine sebep olduğu görülür. Vâv'ın hemze'ye dönüşmesi ise, hemze'nin asıl mı yoksa dönüşmüş bir harf mi olduğu hususunda karışıklığa düşülmesine sebep olabilir.⁴⁴² Örnek: وَحَدَّ ← أَحَدٌ ، وَأَنَاءٌ ← أَنَاءٌ (*sabır*) Kelimeye harf ziyadesinden maksat, türetme yoluyla kelime artırımı yapılmak istenmesidir. Eğer lafız ziyadeye müsait olmaz ise maksat oluşmamış olur. Burada vâv aslî harftir denilebilir. Ancak bu vâv'ın hemze'ye dönüşmesini zaid olarak değerlendirmişlerdir.⁴⁴³ Hâlbuki bu konu i'lâl kapsamında düşünülürse daha isabetli olacaktır.

5. Vâv ikinci harf olarak zaid olabilir. Örnek: كَوْتَرٌ (*yakışıklı genç*) ، نُؤْفَلٌ (Üçüncü harf olarak zaid olabilir. Örnek: عَجُوزٌ ، عَمُودٌ ، فَسْوَرٌ ، جَدُولٌ (*dere, liste*)) ، كَنْهَوْرٌ (Dördüncü harf olarak zaid olabilir. Örnek: إِخْرُوطٌ (*seyir halinde süratli oldu*) ، سَنْوَرٌ (*zırh gibi harpte giyilen seyir elbisesi*) ، جُرْمُوقٌ (*galos, mest üzerine giyilen çizme*)) Beşinci harf olarak zaid olabilir. Örnek: قِنْدَاؤٌ (*süratli deve, hafif adam*) ، سِنْدَاؤٌ (*sert ve sağlam demir*) ، عَضْرَفُوطٌ (*bir çeşit erkek kertenkele*) ، مَنَحْنُونٌ (*su dolabı*) Vâv'ın tüm bu hallerinin iki kısımda incelenebileceği ifade edilmiştir. Birincisi; sarf açısından bir kelime kalıbının uzantısı olarak ilişkilendirilebilir. Örneğin; كَوْتَرٌ ، جَوْهَرٌ ، نُؤْفَلٌ ، فَسْوَرٌ kelimeleri جَعْفَرٌ kalıbına dâhil olmuştur. كَنْهَوْرٌ ve سَنْوَرٌ kelimeleri ise، سَفْرَجَلٌ kalıbına dâhil olmuştur. قِنْدَاؤٌ ve سِنْدَاؤٌ kelimeleri ise، قِرْطَعْبٌ (*çaput parçası*) kalıbına dâhil olmuştur. İkincisi ise؛ مَنَحْنُونٌ ، عَجُوزٌ ، عَمُودٌ ، جُرْمُوقٌ ، عَضْرَفُوطٌ kelimelerinin vâv'ları uzatma için kullanılmış olup başka bir veznin uzantısı değildir. Çünkü uzatma, bu vezinlerin aslında yoktur. Ancak şu şekilde bir izah getirilebilir; bu vâv kelimesinin yapısını tamamlamak ve kelimeyi anlam yönünden çoğaltmak için kullanılmıştır denilebilir.⁴⁴⁴ Çünkü illet harfi olan vâv kelimeye dolgu (araya ekleme) için gelebilir ve öncesindeki harfin harekesi

⁴⁴² Mâlekî, *a.g.e.*, s. 499.

⁴⁴³ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, s.131-132.

⁴⁴⁴ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, s.132-133.

kendi cinsinden hareke (ötre) olursa, vâv uzatılarak harekeye uyar demek mümkündür.⁴⁴⁵

6. Vâv ismi meful'e delalet etmek için ziyade yapılmıştır. Örnek: مَضْرُوبٌ (dövülmüş) ، مَعْتُولٌ (öldürülmüş) Ziyadenin kelimedeki bu mana için yapılmasının kıyasi bir durum olduğu belirtilmiştir.⁴⁴⁶

2.2. Cümlede Zaid Olan Vâv

Vâv'ın cümlede zaid olması, Kûfe ekolüne ait bir görüştür. Basra ekolü ise vâv'ı zaid olarak görmez. Basra ekolü bu durumu; “Vâv, aslında bir mana için konulmuş bir harftir. Vâv'ın kendi aslında icra etmesi mümkün olan her ne olursa olsun vâv'ın ziyade olarak hükmedilmesi caiz değildir.” şeklinde açıklamışlardır.⁴⁴⁷

Kûfe ekolüne göre vâv'ın zaid olduğu yerlerin şu şekillerde olduğu söylenebilir:

1. Kûfe ekolünün görüşüne dayanarak; cümlede zikredilmesi veya zikredilmemesi bir olan “vâv”, yani cümlede bulunması durumu ile cümleden çıkarılması durumu arasında pek bir fark olmayan şekilde bu vâv'ı ifade edebiliriz. İşte bu vâv'a, vâv-ı zaide (الْوَاوُ الزَّائِدَةُ) denir.⁴⁴⁸ Bilindiği gibi zaid olarak gelen kelimeler manayı tekit ve lafzı güzelleştirmek için gelir. Zaid gelen vâv da, te'kid (pekiştirme) için cümlede kullanılabilir.⁴⁴⁹ Örnek: فَلَمَّا أَسْلَمًا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ “Nihayet her ikisi de (Allah'ın emrine) boyun eğip, İbrahim de onu (boğazlamak için) şakağı üzere yere yatırdığında, ona şöyle seslendik: Ey İbrahim!”⁴⁵⁰ وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ cümlesindeki fiilin başındaki vâv, لَمَّا'nın cevabında zaid olarak geldiği belirtilmiştir. Aynı zamanda وَنَادَيْنَاهُ cümlesindeki vâv'ın da zaid olarak geldiği ifade edilmiştir. İlk

⁴⁴⁵ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, s.128 ; Mâleķī, *a.g.e.*, s. 499.

⁴⁴⁶ Mâleķī, *a.g.e.*, s. 499.

⁴⁴⁷ 'Enbârī, 'Abd'ur-Raḥman b. Muḥammed b. 'Ebī Saīd, *el-İnşāf, fi-Mesā'il-il-Ḥilāfī beyne'n-Naḥviyye'l-Baṣriyye ve'l-Kūfiyye*, <https://archive.org/details/FP8138>, s.456,459, (Erişim Tarihi: 30/07/2018).

⁴⁴⁸ İbn Hişam, *a.g.e.*, s.400.

⁴⁴⁹ Herevi, *a.g.e.*, s.238.

⁴⁵⁰ Saffat, 37/103-104.

gelen vâv'ın zaid olduğunu söyleyenler olduğu gibi ikinci gelen vâv'ın zaid olduğunu söyleyenler de olmuştur. Aynı zamanda bu iki vâv'ı atıf olarak değerlendirenler de olmuştur. Fakat İbn Hişam'a göre bu iki vâv'ın zaid olduğu açıkça görülmektedir. Cümlede zaid olduğunu düşünürsek; vâv cümlede sade bir ilişki kurmaktadır. Cümleden çıkarıldığı zaman ise anlamda herhangi bir değişiklik olmaz. وَتَلَّهُ لِلْحَبِيبِ demek, aslında vâv'sız تَلَّهُ لِلْحَبِيبِ demektir. Ve yine وَنَادَيْنَاهُ cümlesi de vâv'sız نَادَيْنَاهُ anlamındadır denilebilir.⁴⁵¹

2. Kûfe ekolüne göre, Arapça'da ifadeler arası yalın ilişki kuran zaid vâv bağlacı, genellikle tekrar eden isim veya zamir dizilerinin her birinin önünde bağlaç olarak gelebilir. Cümlecikleri birbirine, ana cümleye veya tam cümleleri birbirine bağlar. Bağlananlar arasında mantiki olarak süregelen bir ilişkiye işaret etmez ve sadece aralarında rastgele bir bağlantı oluşturur. Bu özellikte kurulan bir bağlantıda iki kelimenin arasına zarf veya isim tamlaması gibi unsurlar da girebilir.⁴⁵² Örnek: وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّىٰ إِذَا جَاؤُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا
حَالِدِينَ “Rablerine karşı gelmekten sakınanlar ise, bölük bölük cennete sevk edilir, oraya varıp da kapıları açıldığında bekçileri onlara: Selam size! Tertemiz geldiniz. Artık ebedi kalmak üzere girin buraya, derler.”⁴⁵³ Bu örnekteki وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا cümlesindeki vâv'ın zaid olduğu ve إِذَا'nın cevabında geldiği söylenebilir.⁴⁵⁴ وَقَالَ لَهُمْ cümlesindeki vâv'ın da zaid olduğu belirtilmiştir. Ancak her iki vâv'ın atıf olduğu da söylenmiştir.⁴⁵⁵

3. Vâv istisna edatı olan illâ (إِلَّا) dan sonra ispatı (doğrulaması ve desteklenmesi) istenen hükmü te'kit etmek için zaid olarak gelebilir.⁴⁵⁶ Örnek: مَا مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَ لَهُ طَنَعٌ أَوْ حَسَدٌ (Herkeste mutlaka ve mutlaka ya hırs ya da çekememezlik

⁴⁵¹ İbn Hişam, a.g.e., s.400-401 ; Dusukî, a.g.e., s. 772.

⁴⁵² Doğan, a.g.e., s.156.

⁴⁵³ Zümer, 39/73.

⁴⁵⁴ Dusukî, a.g.e., s. 772.

⁴⁵⁵ İbn Hişam, a.g.e., s.400.

⁴⁵⁶ Serhân, a.g.e., s.163.

vardır.), مَا مِنْ عِلْمٍ إِلَّا وَفِيهِ نَفْعٌ لِلْآخِرِينَ (Hiçbir ilim yoktur ki başkalarına faydası olmasın.) Zaid vâv, çoğunlukla illâ (إِلَّا) ، (إِذَا) ya da (حَتَّى إِذَا) dan sonra gelebilir. Arasına bunların dışında da gelebilir.⁴⁵⁷ Örnek: كُلُّ عَامٍ وَأَنْتُمْ بِحَيْرٍ (Nice senelere!), رَبَّنَا (Ey rabbimiz! Hamd yalnız senin içindir.)

3. Vâv'ın Hazfî

Hazf, dillerde kendini gösteren dilsel ve zahiri bir olgudur. Ancak hazf, Arapça'da kullanım açısından daha açık ve yerleşik bir şekilde görülmektedir. Çünkü Arap dilinin icaz ve ihtisara meyilli olması bu dilin asıl özelliklerindedir. Hazf, icazın iki türünden biri olup diğeri ise, kasr'dır. Gerçek şu ki; Araplar dile ağır gelen (söylemi zor olan) ifadelerin kullanımını sevmez. Bundan dolayı dilde hafif (kolay) olan kullanımı tercih ettikleri görülür.⁴⁵⁸

Hazf; lügatta kesmek, kısaltmak ve düşürmek anlamlarına gelir.⁴⁵⁹ Hazf'in sebepleri konusunda nahivcilerin açıklamaya çalıştığı muhtelif konular ve türler bulunmaktadır. Hazf'in sebeplerine kısaca değinecek olursak; ya bir hareke, ya bir harf⁴⁶⁰ ya da kelimeyi kaldırmak, yok etmek şeklinde olduğu görülür. Örnek: لَمْ يَذْهَبْ

لَمْ يَذْهَبْ (ي) (ي) harfinin harekesi ve yâ (ي) harfi düşürülmüştür. Son örnek cümlede ise, Zeyd'e verilen şey cümleden hazf edilmiştir. Ya da cümlenin lafız ve mana açısından bir delille terk edilmesi, atılması şeklinde olabilir. Örnek: وَلَوْ أَنَّ فُرْأَنًا سَيَّرَتْ بِهٖ الْجِبَالُ أَوْ قَطَّعَتْ بِهٖ الْأَرْضُ أَوْ كَلَّمَتْ بِهٖ الْمَوْتَى “Kendisiyle dağların yürütüleceği veya yeryüzünün parçalanacağı ya da ölülerin konuşturulacağı bir Kur'an olacak olsaydı.”⁴⁶¹ Ayette cevap zikredilmeyip siyaktan anlaşıldığı için hazf edilmiştir. Takdirin ise; لَكَأَنَّ هَذَا الْقُرْآنَ (O yine bu kitap olurdu)

⁴⁵⁷ Hamed ; Za'bī, a.g.e., s. 360.

⁴⁵⁸ <https://www.ahlalheeth.com/vb/showthread.php?t=169675>, (Erişim Tarihi: 16/12/2018).

⁴⁵⁹ Cevheri, a.g.e., حذف md., s.233 ; Ayrıca bk. Mutçalı, a.g.e., s.156 ; Güneş, a.g.e., s.213.

⁴⁶⁰ Vâv'ın harf olarak hazf'i ile ilgili detaylı bilgi için ileride gelecek olan hazf ile i'lâl konusuna bk.

⁴⁶¹ Rad, 13/31.

olduğu söylenebilir. Burada hazf konusuna kısaca değindikten sonra asıl konumuz olan vâv'ın hazfine değindik.⁴⁶²

Bazı âlimler, müfretlerde ve cümlelerde atıf vâv'ının hazfını caiz görmüşlerdir. Çoğunlukla cümlelerden hazf edildiği görülmektedir. Örnek: وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا اتَّوَكَّلْتُمْ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتُمْ لَا آجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ

“Kendilerini bindirip (cepheye) sevk edesin diye sana geldikleri zaman, senin, “Sizi bindirebileceğim bir şey bulamıyorum” dediğin; bu uğurda harcayacakları bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş döke döke geri dönen kimselere de bir sorumluluk yoktur.”⁴⁶³ لَا آجِدُ lafzından maksat; قُلْتُمْ لَا آجِدُ demektir. “Benim yanımda (elimde), üzerine binebileceğiniz bir şey yoktur.” manasınadır. Bu ifadede, onlar için lûtfun artırılması manası vardır. قُلْتُمْ لَا آجِدُ lafzı, اتَّوَكَّلْتُمْ deki كَ muttasıl zamirinden “hal” dir. Bu durumda تَوَلَّوْا cümlesi, إِذَا'nın cevabı olur. مَاذَا cümlesi, مَاذَا حَصَلَ لَهُمْ (Onların başına gelen nedir?) şeklinde mukadder bir sorunun cevabında gelen devam niteliğinde bir ifadedir denilebilir.⁴⁶⁴ Başka Örnek: يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ “O, her işi (hakkıyla) düzenler, yürütür, ayetleri ayrı ayrı açıklar ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanasınız.”⁴⁶⁵ Aslında, يُدَبِّرُ الْأَمْرَ وَيُفَصِّلُ الْآيَاتِ demek mümkün olup vâv bağlacı burada hazf olmuştur denilebilir.

Vâv bağlacı hazf olduğunda teşrik (ortak olma) manasının devam ettiği görülür. Örnek:

وَكَيْفَ لَا أَبْكِي عَلَىٰ عِلَاتِي صَبَائِحِي عَبَائِي قِيَلَاتِي⁴⁶⁶

⁴⁶² Detaylı bilgi için bk., <https://www.aahlalheeth.com/vb/showthread.php?t=169675>, (Erişim Tarihi: 16/12/2018) ; Bolelli, a.g.e., s.163-170.

⁴⁶³ Tevbe, 9/92.

⁴⁶⁴ Şavi, a.g.e., II, 166.

⁴⁶⁵ Rad, 13/2.

⁴⁶⁶ Mâlekî, a.g.e., s.477 ; İbn Manzur, a.g.e., II, 282- V, 1012.

“Develerime nasıl ağlamayayım? Ben onlardan sabah, akşam ve öğlenleyin süt alıyorum.” Māleķī (ö.702/1303) der ki; burada aslolan hazif olmamasıdır. Çünkü vâv, atıf ve teşrik manasına ulaştırır. Vâv hazf olursa, bu mana kaybolur. Dolayısıyla vâv’ın faydası da kaybolur. Ancak صَبَائِحِي وَعَبَائِقِي وَفَيْلَاتِي aslında; صَبَائِحِي وَعَبَائِقِي وَفَيْلَاتِي demektir. Ancak şiir zaruretinden dolayı vâv bağlacı, burada hazf olmuştur denilebilir.⁴⁶⁷ Başka Örnek:

⁴⁶⁸ كَيْفَ أَصْبَحْتَ كَيْفَ أَمْسَيْتَ مِمَّا يَزْرَعُ الْوَدَّ فِي فُؤَادِ الْكَرِيمِ

“(O’nun) Cömert gönüllere sevgi ekmesi sebebiyle, nasıl sabahladın ve nasıl akşamladın?” Daha önceki vermiş olduğumuz örnekteki gibi, burada da vâv bağlacı hazf olmuştur. Şiirdeki كَيْفَ أَصْبَحْتَ وَكَيْفَ أَمْسَيْتَ aslında; كَيْفَ أَصْبَحْتَ كَيْفَ أَمْسَيْتَ şeklinde vâv bağlacının takdiriyledir denilebilir.⁴⁶⁹

3.1. Vâv’ın Ma’tuf ile Birlikte Hazfi

Vâv bağlacı, ma’tuf ile birlikte manaya delaletinden dolayı hazf olabilir. Örnek: رَاكِبُ النَّاقَةِ طَلِيحَانَ (Deveye binen, yorgun.) Aslında bu cümlenin mefhum takdiri; رَاكِبُ النَّاقَةِ طَلِيحَانَ وَالنَّاقَةُ طَلِيحَانَ (Deveye binen ve deve yorgun.) dir.⁴⁷⁰ Bu mana, cümledeki mefhumdan anlaşılabilirdi için وَالنَّاقَةُ (atıf bağlacı olan vâv ve ma’tuf olan النَّاقَةُ) hazfedilmiştir. النَّاقَةُ lafzının hazf sebebi ise; lafzın daha önce geçmiş olması ve aynı kelimenin üzerine delaletin daha önce olmasından dolayı kelimenin ma’tufda mana olarak var olmasıdır. Zira bir şey daha önce geçerse kendinden sonra gelen benzerine delalet eder denilebilir. Bu hazfın benzeri şu ayet-i kerime’de de görülebilir: فَعُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا “Biz de, asanı kayaya vur

⁴⁶⁷ Māleķī, a.g.e., s.477.

⁴⁶⁸ Endelüsiyyi, ‘Ebī’l-Ķāsım ‘Abdurrahman b. ‘Abdullah, *Emālīs-Süheyliyyi*, thk. Muḥammed İbrāhim el-Bennā, Maṭba‘at ‘üs-Se‘adeh, y.y., s.102 ; Māleķī, a.g.e., s.478.

⁴⁶⁹ Māleķī, a.g.e., s.478.

⁴⁷⁰ İbn ‘Aķīl, a.g.e., II, 221.

demıştik. Böylece kayadan on iki pınar fışkardı.”⁴⁷¹ Buradaki hazf; فَضْرَبَ (ardından vurdu) dir. فَضْرَبَ burada فُضِّلْنَا üzerine ma'tuftur denilebilir.⁴⁷²

3.2. Hazfedilen Amil'in Vâv ile Atfı

Vâv bağlacı, hazif olmuş bir amilin atfıyla ve amilin mamulünün kalmasıyla⁴⁷³ diğer atıf harfleri arasında ayrı bir yere sahiptir denilebilir.⁴⁷⁴ Nitekim aşağıdaki beyt bunun için güzel bir örnek teşkil eder:

إِذَا مَا الْعَانِيَاتُ بَرَزْنَ يَوْمًا وَرَجَحْنَ الْحَوَاجِبَ وَالْعُيُونَ⁴⁷⁵

“Ziynete ihtiyaç duymayan güzel kadınlar (günün birinde) herhangi bir gün, (Dışarı) çıktıkları zaman, gözlerine sürme çeker ve kaşlarını alır (inceltir).”

وَكَحَّلْنَ kelimesi, mahzup bir fiille birlikte “meful” dür. Aslında takdir şu şekilde: وَكَحَّلْنَ الْعُيُونَ olup mahzup olan كَحَّلْنَ fiili ise, رَجَحْنَ fiili üzerine ma'tuftur.⁴⁷⁶ رَجَحَ fiili; kaç cımbız v.s. ile düzeltip ince ve uzun yapmak anlamına gelir.⁴⁷⁷ كَحَّلَ fiili ise; göze sürme çekmek anlamına gelir.⁴⁷⁸ وَكَحَّلْنَ الْعُيُونَ takdirinde ki كَحَّلْنَ fiilini (amilini) burada zikretmeyip mef'ulünü (mamulünü) bırakmasından maksadın kelamı kısaltmak için olduğu söylenebilir. وَالْحَوَاجِبَ وَالْعُيُونَ şeklinde her ikisini (iki mamulü) bir arada toplamasından maksat ise; رَجَحْنَ fiilinde taşsîn (güzelleştirme) manasını ifade

⁴⁷¹ Bakara, 2/60.

⁴⁷² İbn Manzûr, a.g.e., طلع md., II, 308.

⁴⁷³ Hazif olan amilin mamulünün ikisini tek bir manada toplayan başka bir amilde kalmasıdır denilebilir. Bk. İbn Hişam, a.g.e., s.394.

⁴⁷⁴ İbn Hişam, a.g.e., s.394.

⁴⁷⁵ Dīvānı er-Rā'ī'n-Nemīrī, <https://ia600208.us.archive.org/22/items/zaq7o/zaq77.pdf>, (Erişim Tarihi:10.08.2018), s.269 ; İbn Hişam, a.g.e., s.394 ; İbn 'Aķīl, a.g.e., II, 221 ; Hamed ; Za'bi, a.g.e., s. 351.

⁴⁷⁶ İbn 'Aķīl, a.g.e., II, 221- 222.

⁴⁷⁷ Cevherī, a.g.e., زجح md., s. 486 ; Erkan, a.g.e., II, 1310.

⁴⁷⁸ İbn Manzûr, a.g.e., كحل md., VI, 656-657 ; Erkan, a.g.e., II, 1946.

etmesinden dolayı takdiri bir كَحْلٍ fiilinin olduğu manadan anlaşılabilir. Zira gözler cimbız vs. ile düzeltilip ince ve uzunlaştırılmaz, gözlere ancak sürme çekilebilir.

3.3. Ma'tuf Aleyh'in Hazfi

Üzerine bir delalet (işaret) olduğu zaman ya da olmasından dolayı, ma'tuf aleyh hazfedilebilir; Örnek: وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ “İnkâr edenlere gelince, onlara şöyle denir: Ayetlerim size okunmuştu da sizler büyüklük taslamış ve günahkâr bir kavim olmuş değil miydiniz?”⁴⁷⁹ Bu ayette takdir; أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلِي فَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ dir. Bu takdirle, mana ise; “*Rasullerim size gelmedi mi?, Ardından ayetlerim size okunmadı mı?*” olur. Dolayısıyla, أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلِي takdirinde olan bu ifade, ma'tuf aleyh olup hazf edilmiştir demek mümkündür.⁴⁸⁰

4. Vâv'ın İ'lâl ve İbdali

4.1. İ'lâl

İllet harflerini hafifletmek yani söyleyişte kolaylık sağlamak için değiştirme olayına i'lâl denir. Bu illet harfleri “vâv, ya, elif”⁴⁸¹ olup eski âlimler tüm bunlara ilaveten i'lâl ve ibdal durumlarında “hemze”yi de bunlara ilave etmişlerdir.⁴⁸² Bu değişimin kalb (dönüşme), iskân/teskin (sakin olma) ve hazif (düşme) şeklinde üç kısımda olduğu ifade edilmiştir.⁴⁸³

4.1.1. Kalb İle İ'lâl

4.1.1.1. Hemze'nin Vâv'a Dönüşmesi

1. Şayet iki hemze peş peşe gelirse ve ikinci hemze sakin olursa, bu durumda ilk harfin harekesinin cinsinden uzatılarak kalb olunur. Şayet ilk harfin harekesi

⁴⁷⁹Casiye, 45/31.

⁴⁸⁰Zemaşşerî, a.g.e., II, 222.

⁴⁸¹Tural, Hüseyin, *Mebadiü İlmi's-Şarf*, Ensar Yay., İstanbul 2011, s.243.

⁴⁸²İbn Ya'îş, a.g.e., s.218 ; Râcihî, 'Abduh, *et-Taḥbiḳ'us-Şarfî*, Daru'n-Nehdat'il-'Arabiyye, Beyrut 2014, s.154 ; Tural, a.g.e., s.243.

⁴⁸³Tural, a.g.e., s. 243.

damme olursa ikinci hemze'nin vâv'a dönüştüğü görülür.⁴⁸⁴ Örnek: أُمُّنْ ← أَوْمُنْ ، أُؤْتِي ← أُؤْتِي
← أُؤْتِي ، أُؤْتِي ← أُؤْتِي

2. Şayet iki hemze peş peşe gelirse ve her ikisinde fetha ile harekeli olursa, ikinci hemze vâv'a dönüşür. Bu kullanım mesela; أُمَّ ← أَمُّ ، أَمُّ ← أَمُّ fiillerinin ismi tafdil olarak kullanılması durumunda أَوُّمٌ ، أَوُّمٌ şeklinde olduğu görülür. Örnek: هُوَ أَوُّمٌ (O ondan daha çok inliyor.) ، هُوَ أَوُّمٌ مِنْهُ (O ondan daha iyi önder.) Bunların aslının; أُمَّ ، أُمَّ olduğu belirtilmiştir.⁴⁸⁵

3. Vâv tesniye, cemi ve ismi mensubda müenneslik hemzesinden bedel olarak gelebilir. Örnek: حَمْرَاءُ : حَمْرَاوَانِ ، حَمْرَاوَاتُ ، حَمْرَاوِيٌّ Bu kullanımın bağlayıcı olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca bu kullanımın başka bir dil olduğu, kalıcı olanın ise; hemze lafzı üzerine olması gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁸⁶

4.1.1.2. Elif'in Vâv'a Dönüşmesi

1. Dammeden (ötreden) sonra elif bulunursa bu elif'in vâv'a dönüştüğü görülür. Meçhul kullanım için Örneğin; نَاقَسَ ← نُؤْفَسَ ، قَاتَلَ ← قُؤْتَلَ ، حَاكَمَ ← حُؤَكَمَ gibi.⁴⁸⁷

2. Şayet فَاعِلٌ kalıbındaki ismi fail ismi tasgir yapılırsa, فَاعِلٌ kalıbındaki elif'in vâv'a dönüştüğü görülür. Zira ismi tasgirden ilk harfin damme olması gerektiği belirtilmiştir. Elif'in öncesinin ise yalnızca fetha olmasına cevaz verilmiştir. Elif'in öncesinin damme olmasından dolayı ise elif'in vâv'a dönüştüğü görülür.⁴⁸⁸ Örnek:

كَاتِبٌ ← كُؤْتِبٌ ، لَاعِبٌ ← لُؤْعِبٌ

3. Elif'in cemi teksirdeki dönüşmesinin, önce cemi teksiri ismi tasgir yapmakla olduğu belirtilmiştir. Çünkü cemi teksirde elif'in öncesinde vâv'a

⁴⁸⁴ Rāciḥī, a.g.e., s.151 ; Tural, a.g.e., s. 244.

⁴⁸⁵ Ğalāyīnī, a.g.e., II, 80.

⁴⁸⁶ Māleḳī, a.g.e., s. 500.

⁴⁸⁷ Rāciḥī, a.g.e., s.160-161 ; Tural, a.g.e., s.244.

⁴⁸⁸ Māleḳī, a.g.e., s. 501 ; Rāciḥī, a.g.e., s.160.

4.1.1.4. Vâv'ın Hemze'ye Dönüşmesi

Hemze sahih harflerden kabul edilmiştir. Ancak bununla birlikte illet harflerine de benzediği ve bundan dolayı illet harfleri gibi i'lâl'i kabul ettiği belirtilmiştir.⁴⁹³ Vâv'ın hemze'ye i'lâl'i ise aşağıdaki gibi birkaç şekilde gelebilir:

1. İki vâv kelimenin başında bir araya gelir ve ikinci vâv sakin olursa, ilkinin hemze'ye dönüştüğü görülür. Örnek: **أُولَى** Bu kelime **أَوْلَى** kelimesinin müennesi olup aslı **وُولَى** dır. İki vâv kelimenin başında bir araya gelmiş ve ikincisi sakin olmuştur. Dolayısıyla ilk vâv hemze'ye dönüşür ve **أَوْلَى** olur.⁴⁹⁴

2. Vâv kelimenin sonunda olur ve kendisinden önce zaid bir elif bulunursa, vâv hemze'ye dönüştürülür.⁴⁹⁵ Örnek: **كَسَاءٌ** ← **كَسَا** (كسو) ← **كِسَاءٌ** ، **سَمَاءٌ** ← **سَمَاوٌ** ← **سَمَاءٌ** ← **سَمَاءٌ** ← **سَمَاءٌ** Burada **سَمَاءٌ** kelimesi **فَعَالٌ** vezninde gelir. **كِسَاءٌ** kelimesi ise **فِعَالٌ** vezninde gelir. Zaid bir elif olması sebebiyle vâv hemze'ye dönüşür; **سَمَاءٌ** ve **كِسَاءٌ** halini aldığı görülür. **حَلَاوَةٌ** kelimesine gelince, bu kelimedeki vâv öncesinde zaid bir elif olmasına rağmen hemze'ye dönüşmez. Çünkü ta'üt-te'nisin bu kelimeye daima bitişik olduğu ve **حَلَاوٌ** şeklinde kullanılamayacağı belirtilmiştir.⁴⁹⁶

3. Ecvef fiilden ismi fail yaparken (فَاعِلٌ) kalıbında zaid elif'ten sonraki vâv'ın hemze'ye dönüştüğü görülür.⁴⁹⁷ Örnek: **نَوْمٌ** ← **نَاوْمٌ** ← **نَائِمٌ** ، **صَوْمٌ** ← **صَاوْمٌ** ← **صَائِمٌ** ، **قَوْدٌ** ← **قَاوْدٌ** ← **قَائِدٌ**

4. İki vâv kelimenin başında bir araya gelirse ve ikinci vâv harekeli olursa, bu durumda ilk vâv hemze'ye dönüştürülür.⁴⁹⁸ Örnek: **وَأَتْقَةٌ** ← **وَوَاتِقٌ** ← **أَوَاتِقٌ** ، **وَأَصْلَةٌ** ←

⁴⁹³ Ğalāyīnī, *a.g.e.*, II, 79.

⁴⁹⁴ Tural, *a.g.e.*, s.246.

⁴⁹⁵ Sibeveyh, *a.g.e.*, IV, 360 ; Ğalāyīnī, *a.g.e.*, II, 81 ; Rāciḥī, *a.g.e.*, s.151 ; Tural, *a.g.e.*, s.246.

⁴⁹⁶ Rāciḥī, *a.g.e.*, s.151.

⁴⁹⁷ Rāciḥī, *a.g.e.*, s.151-152 ; Tural, *a.g.e.*, s.246.

⁴⁹⁸ İbn Cinnī, *a.g.e.*, s.203 ; Rāciḥī, *a.g.e.*, s.153 ; Tural, *a.g.e.*, s.246.

وَأَصِلُ ← وَأَصِلُ ، وَأَقِفُّ ← وَأَقِفُّ ← وَأَقِفُّ Şayet ikinci vâv, مُفَاعَلَةٌ babının meçhul kullanımında elif'e dönüşürse, dönüşmesi ya da dönüşmemesi, her ikisinin de caiz olduğu belirtilmiştir.⁴⁹⁹ Örnek: وَأَرَى ← وَأَرَى ya da وَأَرَى

5. Vâv müfred-müennes bir kelimedede zaid bir med harfi olursa, مَفَاعِلُ kalıbındaki elif'ten sonra hemze'ye dönüştüğü görülür.⁵⁰⁰ Örnek: عَجَاوِرُ ← عَجَاوِرُ ← عَجَاوِرُ ، عَجَائِرُ ، عَرَاوِسُ ← عَرَاوِسُ ← عَرَائِسُ

6. Vâv kelimenin başında meksûr (esreli) olursa, hemze'ye dönüşmesinin caiz olduğu belirtilmiştir.⁵⁰¹ Örnek: إِشَاحٌ ← إِشَاحٌ ، إِسَادَةٌ ← إِسَادَةٌ

7. Vâv şeddesiz damme harekeyi alarak bizzat damme olursa, vâv'ın hemze'ye dönüşmesinin caiz olduğu belirtilmiştir.⁵⁰² Örnek: وَجْهٌ ← وَجْهٌ ya da وَجْهٌ ، وَجْهٌ ← وَجْهٌ ya da وَجْهٌ Ancak bazı durumlar vardır ki bunların bu kuralın dışında olduğu belirtilmiştir. Bunlar; kelimenin aslında bulunan vâv ve onun irabını belirleyen damme bu kuralın dışındadır. Örnek: هَذَا دَلْوٌ İki sakin dammenin bir araya gelmesi de bu kuralın dışındadır. Örnek: وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ “Aranızda iyilik yapmayı da unutmayın.”⁵⁰³ تَعْمَلُ babının mastarı da bu kuralın dışındadır.⁵⁰⁴ Örnek: ، التَّعْوُذُ ، التَّحْوِيلُ

8. Sonu sahih bir isimde مَفَاعِلُ kalıbındaki bir ismin elif'i iki illet harfinin arasında bulunursa, ikinci illet harfi olan vâv'ın hemze'ye dönüştüğü görülür.⁵⁰⁵ Örnek: أَوَّلٌ ← أَوَّلٌ ← أَوَّلٌ Bu arada سَبَّأٌ kelimesi de böyledir. Çünkü bu kelimenin

⁴⁹⁹ Tural, a.g.e., s.247.

⁵⁰⁰ Râcihî, a.g.e., s.152; Tural, a.g.e., s.247.

⁵⁰¹ Sibeveyh, a.g.e., IV, 475 ; 'Alâ'î, a.g.e., s.41 ; Tural, a.g.e., s.247.

⁵⁰² Sibeveyh, a.g.e., IV, 474 ; 'Alâ'î, a.g.e., s.40 ; Tural, a.g.e., s.247.

⁵⁰³ Bakara, 2/237.

⁵⁰⁴ Tural, a.g.e., s.247.

⁵⁰⁵ Râcihî, a.g.e., s.153 ; Tural, a.g.e., s.247.

aslı سَيَّوِدٌ dür. سَيَّاوِدٌ olarak cemisi gelir. Sonra vâv hemze'ye dönüşür ve سَيَّائِدٌ olur.⁵⁰⁶

Şayet kelimenin lam'ı (son harfi) illetli olursa, فَعَالِي vezninde cemi olduğu görülür.⁵⁰⁷

Örnek: زَاوِيَةٌ ← زَوَايَا

4.1.1.5. Vâv'ın Yâ'ya Dönüşmesi

1. Vâv cemi olarak, kelimenin fa'sı damme olmakla birlikte فُعُولُ kalıbındaki kelimenin lâm'ında bulunursa: دَلِيٌّ ، فَنِيٌّ ، عَصِيٌّ örneklerindeki gibi, müfred olarak bu kelimelerin aslı فَعَلٌ vezninde فَعَوٌ ، عَصَوٌ ، دَلَوٌ dür. فَعَلٌ kalıbı, فُعُولُ kalıbında cemi yapılır ve cemi olduktan sonra bu kelimeler فُعُووٌ ، عُصُووٌ ، دَلُووٌ olur. Vâv فُعُولُ kalıbının lâm'ında cemi olarak bulunur ve vâv'ın yâ'ya dönüştüğü görülür: فُعُوِيٌّ ، عُصُوِيٌّ ، دَلُوِيٌّ olur. Burada vâv ve yâ bir kelimedede bir arada bulunursa, öne geçen sakin olur ve vâv yâ'ya dönüştürülür. Dönüşen yâ, yâ da idgâm olur ve öncesi kesralanır: عَصِيٌّ ، فَنِيٌّ ، دَلِيٌّ olur. Sonra baştaki harfler kendisinden sonraki kesraya uygun olsun diye kesralanır: دَلِيٌّ ، فَنِيٌّ ، عَصِيٌّ olduğu görülür.⁵⁰⁸ Sahih harfle gelen isimler bu durumda az görülür. Örnek: (ج) أُحُوٌّ ، بَحُوٌّ (ج) بُحُوٌّ (Suyunu akıtan bulut.) ، أَبُّ (ج) أُبُوٌّ Müfred olan kelimedede ise, müfredin çoğunlukla sahih yapılmasının esas olduğu belirtilmiştir. Örnek: عَنَا ← عُنُوٌ ، عَلَا ← عَلُوٌ ، نَمَا ← نَمُوٌ ، سَمَا ← سَمُوٌ Bu durumda i'lâl müfrette az görülür. Örnek: عَنَا الشَّيْخُ عَتِيًّا (Yaşlı adam inat edip iyice haddi aştı.)⁵⁰⁹

⁵⁰⁶ Rācihī, a.g.e., s.153.

⁵⁰⁷ Tural, a.g.e., s.247.

⁵⁰⁸ Ğalāyīnī, a.g.e., II, 75 ; Rācihī, a.g.e., s.153 ; Tural, a.g.e., s.248-249.

⁵⁰⁹ Tural, a.g.e., s.248.

2. Vâv kelime de dördüncü harf ya da daha fazlası olup kendisinden öncesi fetha olursa, ya'ya dönüştüğü görülür.⁵¹⁰ Örnek: ← أَعْطَوْتُ ← أَعْطَيْتُ ، إِسْتَدْعَوْتُ ← إِسْتَدْعَيْتُ
← مُعْطَوَانِ ← مُعْطَيْتُ ، مُعْطَوَانِ ← مُعْطَيْتُ

3. Vâv, mükesser çoğul kelimenin ortasında olup kelimenin son harfi sahih bir harf olursa ve vâv kelimenin tekil durumunda illetli olması şartıyla öncesi kesra olursa, vâv'ın yâ'ya dönüştüğü görülür.⁵¹¹ Örnek: دَاوْرَ (دَوْر) ← دَوَّارٌ ← دَبَّارٌ Vâv mükesser çoğul kelimenin ortasında olup son harfi sahih olursa ve müfredinde sakin olmak şartıyla öncesi kesra olursa vâv'ın mükesser cemi olması durumunda yâ'ya dönüştüğü görülür.⁵¹² Örnek: سَوَّاطٌ ← سَوَّاطٌ ← سَيَّاطٌ ، حَوَّضٌ ← حَوَّضٌ ← حَوَّضٌ ← حَيَّاضٌ

4. Vâv فُعْلَىٰ vezninde bir sıfatın lâm'ında (son harfinde) bulunursa, vâv ya'ya dönüşür. Yani “elif ve lâm” olmaksızın bir nitelik bildirme olmadığı belirtilmiştir.⁵¹³ Örnek: الدُّنْيَا ← الدُّنْيَا ، الغُلُوْى ← الغُلْيَا Vâv'lı olarak المُصَوِّى kullanımına gelince, bu kullanım Hicazlıların kullanımı olup kîyasi olarak şaz, ancak kullanım olarak fasih kabul edilir. Temim oğullarının da kıyasla المُصَيَّا dediği görülür. Şayet فُعْلَىٰ bir isim olursa, ismin konumunun değişmediği belirtilmiştir.⁵¹⁴ Örnek: حُرُوْى

5. Vâv bir fiilin mastarının aynında (ortasında) olur ve öncesi meksur sonrası ise elif olursa, vâv yâ'ya dönüştürülerek mastarda i'lâl yapıldığı görülür.⁵¹⁵ Örnek: قَامَ ← قَوَّامٌ ← قَوَّامٌ ← قَوَّامٌ ، قِيَّامٌ ← قِيَّامٌ ← قِيَّامٌ ← قِيَّامٌ

6. Vâv ve yâ tek bir kelime de (فَيْعِلٌ kalıbında) bir arada bulunur ve ikisinden ilki olan sakin olursa, vâv'ın yâ'ya dönüştüğü sonra da yâ'nın yâ'da idgâm (kaynaşma) olduğu görülür.⁵¹⁶ Örnek: سَيِّدٌ ← سَيِّدٌ ، نَوِيَّةٌ ← نِيَّةٌ

⁵¹⁰ Sibeveyh, *a.g.e.*, IV, 535-536 ; Râcihî, *a.g.e.*, s.159 ; Tural, *a.g.e.*, s.248.

⁵¹¹ Râcihî, *a.g.e.*, s.159.

⁵¹² Râcihî, *a.g.e.*, s.159.

⁵¹³ Sibeveyh, *a.g.e.*, IV, 506 ; Râcihî, *a.g.e.*, s.159-160 ; Tural, *a.g.e.*, s.248.

⁵¹⁴ Tural, *a.g.e.*, s.249.

⁵¹⁵ Ğalâyînî, *a.g.e.*, II, 73 ; Râcihî, *a.g.e.*, s.159 ; Tural, *a.g.e.*, s.249.

7. Vâv kelimenin sonunda bulunur ve öncesi de sakin bir yâ olursa, vâv'ın yâ'ya dönüştüğü görülür.⁵¹⁷ Örnek: دَلُّو ← دُلِّيُو ← دُلِّيُ

8. Vâv kelimenin sonunda bulunur ve öncesi kesralanırsa, vâv'ın yâ'ya dönüştüğü görülür.⁵¹⁸ Örnek: رَضِيُو ← رَضِيُو ، دُعُو ← دُعِي ، الدَّاعِيُو ← الدَّاعِي

9. Vâv sakin olup öncesi de kesralanırsa, vâv'ın yâ'ya dönüştüğü görülür.⁵¹⁹ Örnek: مِوَاتِقُ ← مِشَاقُ ، مِوَزَانُ ← مِيزَانُ

10. Vâv ve yâ bir kelime (فُعِلُو) kalıbında bir araya gelir ve ilki sakin olursa, vâv yâ'ya dönüşür. Yâ ise yâ'ya idgâm olup öncesinin kesralandığı görülür.⁵²⁰ Örnek: مَرْمُويُّ ← مَرْمُويُّ ← مَرْمُويُّ ، مَرْمُويُّ ← مَرْمُويُّ ← مَرْمُويُّ Bu arada أَيَّامٌ kelimesi de bu şekildedir ve bu kelimenin aslı; أَيَّوَامٌ dür.⁵²¹ Ancak yâ'dan öncesinin kesra yapılmadığı belirtilmiştir.⁵²² Bu maddenin kural dışı kullanımlarının da olduğu ifade edilmiştir.⁵²³ Örnek: رَجَاءُ بِنِ حَيَّوَةٍ ، عَوَّهَ (Köpek çok uludu.) ya da عَوَى الْكَلْبُ عَوَّيَةً (Reca'ü'bnü Hayve) ve أَيَّوَامٌ ← أَيَّوَامٌ (Öyle bir gün ki)

11. Vâv lam'ı (sonu) sahih فُعَلٌ kalıbının cemisinde kelimenin ayn'ında olursa, şeddeli vâv şeddeli yâ'ya dönüşür. Dönüşmemesi de caizdir ancak çoğunlukla dönüşüm yapılarak kullanıldığı belirtilmiştir.⁵²⁴ Örnek: صَائِمٌ ← صَوْمٌ (oruçlular) - صَائِمٌ ، نَائِمٌ ← نَوْمٌ - نَائِمٌ ،

⁵¹⁶ Sibeveyh, a.g.e., IV, 507 ; İbn Ya'ış, a.g.e., s.461 ; Rācihī, a.g.e., s.160 ; Tural, a.g.e., s.249.

⁵¹⁷ Tural, a.g.e., s.249.

⁵¹⁸ Ğalāyīnī, a.g.e., II, 81 ; Rācihī, a.g.e., s.158-159 ; Tural, a.g.e., s.249.

⁵¹⁹ Sibeveyh, a.g.e., IV, 361 ; İbn Cinnī, a.g.e., s.289 ; Ğalāyīnī, a.g.e., II, 73 ; Rācihī, a.g.e., s.158-159 ; Tural, a.g.e., s.249.

⁵²⁰ Sibeveyh, a.g.e., IV, 507 ; Tural, a.g.e., s.249.

⁵²¹ Sibeveyh, a.g.e., IV, 509.

⁵²² Tural, a.g.e., s.250.

⁵²³ Ğalāyīnī, a.g.e., II, 74-75 ; Tural, a.g.e., s.250.

⁵²⁴ Ğalāyīnī, a.g.e., II, 75 ; Tural, a.g.e., s.250.

4.1.1.6. Yâ'nın Vâv'a Dönüşmesi

1. Yâ, فُعَلَى kalıbının aynında⁵²⁵ fa'sı, damme olmakla birlikte isim olarak gelirse, yâ'nın vâv'a dönüştüğü görülür.⁵²⁶ Örnek: طَابَ ← طَيْبَى ← طُوْبَى Yâ, isimlerin yerine gelen bir sıfat konumunda ve أَفْعَلُ kalıbının müennesi olan فُعَلَى kalıbında olursa, yine aynı şekilde yâ'nın vâv'a dönüştüğü görülür. Örnek: أَطَيْبُ ← طَيْبَى ← طُوْبَى ، شَايَتُ فُعَلَى kalıbında gelen sadece bir sıfat olarak gelmiş olursa, bu durumda yâ'nın sahihleştirilmesi ve dammenin kesra'ya dönüşmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu kullanımda sadece şu iki örnek vardır ve bunun başka da bir kullanımı görülmemiştir. Örnek: تِلْكَ إِذَا قِسْمَةٌ ضِيزَى “Öyle ise bu çok insafsızca bir paylaştırmadır.”⁵²⁷ ve مِشْيَةٌ حِيَكَى (Omuz atarak çalılımlı yürümek.)⁵²⁸

2. Yâ, فُعَلَى kalıbındaki bir ismin lâm'ında olursa, yâ'nın vâv'a dönüştüğü görülür.⁵²⁹ Örnek: تَقِيَا ← تَعْوَى ، فْتِيَا ← فْتَوَى

3. Yâ, harekeli olarak kelimenin sonunda bulunur⁵³⁰ ve öncesinde de فُعَلُ kalıbında damme bulunursa, yâ'nın vâv'a dönüştüğü belirtilmiştir.⁵³¹ Örnek: ← فَصُيْ فَصُوْ

4. Yâ sakin olup öncesi damme olursa, yâ vâv'a dönüşür. Çünkü i'lâl kuralı gereği ya'nın bir öncesinde damme varsa vâv'a çevrilir.⁵³² Ancak yâ'nın şeddeli olmaması ve cemiye delalet eden bir kelimedede olmaması şartıyla bu durumun söz

⁵²⁵ Sibeveyh, a.g.e., IV, 506 ; Râcihî, a.g.e., s.162.

⁵²⁶ Sibeveyh, a.g.e., IV, s.506 ; Tural, a.g.e., s.251.

⁵²⁷ Necm, 53/22.

⁵²⁸ Tural, a.g.e., s.252.

⁵²⁹ Sibeveyh, a.g.e., IV, 506 ; Râcihî, a.g.e., s.161 ; Tural, a.g.e., s.252.

⁵³⁰ Râcihî, a.g.e., s.161.

⁵³¹ Râcihî, a.g.e., s.161 ; Tural, a.g.e., s.252.

⁵³² Sibeveyh, a.g.e., IV, 481, 506, 518 ; Mâleki, a.g.e., s. 501 ; Tural, a.g.e., s.252.

konusu olduğu ifade edilmiştir.⁵³³ Örnek: مُوسِرٌ ← مُبْسِرٌ ← مُوسِرٌ İsmi tasgir kullanımının yapılışında da bu yol takip edilir.⁵³⁴ Örnek: صَيْرَفَ ← صَوْرِفٌ ، صَيِّقَلٌ ← صَوِّقِلٌ

Bahsi geçen i'lâl kuralı فُعْلٌ vezninde cemi olursa bu durumdan müstesna olduğu belirtilmiştir. Örnek: أَهْيِمٌ ، أَهْيِمٌ Çünkü bu iki kelime أَهْيِمٌ nün cemisidir. Bu ikisinin aslı هَيْمٌ ، هَيْمٌ dür. Çünkü فَعْلَاءٌ ve أَفْعَالٌ nün cemisi فُعْلٌ vezninde fâ'sı dammeli olarak gelir. Ancak fâ, kendisinden sonra yâ olduğu için kesralanır. Bundan dolayı yâ'nın vâv'a dönüşmesiyle birlikte bu iki kelime هَيْمٌ ، هَيْمٌ şeklinde gelir ve، هَوْمٌ şeklinde kullanılmadığı ve dahi söylenmediği belirtilmiştir.⁵³⁵

5. Mufaale (مُفَاعَلَةٌ) babının mastarının فَيَعَالٌ şeklinde gelmesi halinde, Örneğin; ضَارَبَ ← ضِرَابٌ ، قَاتَلَ ← قَيْتَالٌ gibi, bu tür kullanım eğer tasgir yapılırsa öncesinde damme bulunmasından dolayı bu ya'nın vâv'a çevrilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Örnek: ضَوْرِبٌ ، قَوْتَيْبٌ Cemi teksirde de yine aynı şekilde vâv'a çevrilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁵³⁶ Örnek: ضَوَارِبٌ ، قَوَاتَيْبٌ

4.1.2. Nakil ile İ'lâl

Nakil ile i'lâl; illet harfinin harekesini kendisinden önceki sahih-sakin harfe taşımak şeklinde yapılır.⁵³⁷ Ancak bu durumun sadece vâv ve yâ'da meydana geldiği, elif'te olmadığı belirtilmiştir. Çünkü elif'in kesinlikle hareke almadığı belirtilmiştir.⁵³⁸ Nakil ile i'lâl'in birçok kısmı olup konumuzla ilgili kısımların aşağıdaki şekilde geldiği söylenebilir;

⁵³³ Sibeveyh, *a.g.e.*, IV, 518 ; Râcihî, *a.g.e.*, s.161.

⁵³⁴ Mâleķī, *a.g.e.*, s. 501.

⁵³⁵ Sibeveyh, *a.g.e.*, IV, 506 ; Tural, *a.g.e.*, s.252.

⁵³⁶ Mâleķī, *a.g.e.*, s. 502.

⁵³⁷ Râcihî, *a.g.e.*, s.166 ; Tural, *a.g.e.*, s.252.

⁵³⁸ Râcihî, *a.g.e.*, s.166.

4.1.2.1. Sadece Nakil ile İ'lâl

Vâv'ın dammesinin dile ağır gelmesinden dolayı⁵³⁹ kendisinden önceki sahih ve sakin harfin harekesine nakil olması şeklinde görülür.⁵⁴⁰ Örnek: يَنْقُؤُ ← يَنْقُؤُ ، يَنْقُؤُ ← يَنْقُؤُ

← يَنْقُؤُ

4.1.2.2. Kalb ile Birlikte Nakille İ'lâl

1. Vâv'ı elif'e dönüştürmekle birlikte vâv'ın fethasını kendisinden önceki sahih sakin harfe nakil olması şeklinde görülür.⁵⁴¹ Vâv'ın elif'e dönüşmesinin sebebi ise, vâv'ın harekesinin kendi cinsinden olmamasından dolayı olduğu belirtilmiştir.⁵⁴² Yani kendi cinsinden olan damme harekeyi almamasından dolayı vâv bu durumda elif'e dönüşür. Aşağıdaki maddelere dikkat edilirse, her bir örnekte vâv fetha hareke almıştır. Fetha hareke ise elif cinsinden bir harekedir. Dolayısıyla hareketin kendi cinsinden olan elif harfine dönüşümünün meydana geldiği görülür. Bu konu aşağıdaki gibi birkaç şekilde gelebilir:

a. Hemze ile ziyadeli ecvef sülasi her bir mazi fiilde görülür.⁵⁴³ Örnek: أَحَبَّ ← أَحَبَّ

← أَحَبَّ ، أَحَبَّ ← أَحَبَّ

b. Üç harfle ziyadeli ecvef (ortası illetli) sülasi her bir mazi fiilde görülür.⁵⁴⁴

Örnek: اسْتَحَبَّ ← اسْتَحَبَّ ، اسْتَحَبَّ ← اسْتَحَبَّ Burada اسْتَحَبَّ örneğini ele alırsak، اسْتَحَبَّ

ölçüsünde olup bunun kıyasının اسْتَحَبَّ olduğu belirtilmiştir.⁵⁴⁵

c. Ayn'ı (ortadaki harfi) vâv'dan dönüşmüş elif olan ecvef her bir muzari fiilde görülür.⁵⁴⁶ Örnek: يَنْقُؤُ ← يَنْقُؤُ ، يَنْقُؤُ ← يَنْقُؤُ Şayet fiil meçhul olursa yine aynı

şekilde geldiği belirtilmiştir.⁵⁴⁷ Örnek: يُزَوِّرُ ← يُزَوِّرُ ، يُزَوِّرُ ← يُزَوِّرُ

⁵³⁹ Rācihī, *a.g.e.*, s.166-167.

⁵⁴⁰ Rācihī, *a.g.e.*, s.166-167 ; Tural, *a.g.e.*, s.252.

⁵⁴¹ Tural, *a.g.e.*, s.253.

⁵⁴² Rācihī, *a.g.e.*, s.167.

⁵⁴³ İbn Cinnī, *a.g.e.*,s.187 ; Tural, *a.g.e.*, s.254.

⁵⁴⁴ Tural, *a.g.e.*, s.254.

⁵⁴⁵ İbn Cinnī, *a.g.e.*,s.187.

d. Hemze ile ziyadeli olan ecvef sülasi fiilden meçhul kullanım için bina edilmiş olan her bir muzari fiilde görülür.⁵⁴⁸ Örnek: يُعَادُ ← يُعَادُ ، يُجَابُ ← يُجَابُ

e. Üç harf ziyade edilerek sülasi fiilden meçhul kullanım için bina edilmiş olan her bir muzari fiilde görülür.⁵⁴⁹ Örnek: يُسْتَعَاذُ ← يُسْتَعَاذُ ، يُسْتَعَاذُ ← يُسْتَعَاذُ

f. Aslı vâv olup aynı elif olan ecvef fiilin مَفْعَلٌ veznindeki kalıpta görülür.⁵⁵⁰

Örnek: طَافَ ← يَطُوفُ ← مَطُوفٌ ← مَطَافٌ ، زَارَ ← يَزُورُ ← مَزُورٌ ← مَزَارٌ

g. Hemze ile ya da üç harfle ziyadeli olan her bir ismi meful, mimli mastar, ismi zaman veya ismi mekânda görülür.⁵⁵¹ Örnek: مُرَوِّدٌ ← مُرَادٌ ، مُسْتَشَوِّرٌ ← مُسْتَشَارٌ

Bu misallerin her birinde vâv'ın harekesi kendisinden önceki sahih-sakin harfe nakledilir. Vâv, aslında hareke almasından ve vâv'ın harekesinin kendisinden öncesine geçmesi sonucu öncesinde fetha hareke bulunmasından dolayı vâv elif'e dönüşür. Böylece hem taşıma hem de dönüşme ile birlikte i'lâl meydana gelmiş olduğu görülür.

2. Vâv şayet harekeli olursa öncesindeki harekeyi hafz ettikten sonra vâv'ın kesrasını kendisinden önceki sahih harfe nakletmekle ve kesranın ardından vâv'ın sakın olarak bulunmasından dolayı vâv'ın yâ'ya çevrilmesiyle gerçekleştiği görülür.⁵⁵² Bu tür i'lâlin iki kısım olduğu belirtilir:

a. Fiil meçhul olup aynı (ortası) vâv'lı mazi-ecvef olduğunda olur. Fiil ister mazi-mücerred olsun isterse de bir veya daha fazla harfle mezid olsun her zaman böyle olduğu belirtilir. Örnek: أُسْتَعْوَبُ ← ، فُؤِلَ ← فُؤِلَ ← قِيلَ ، أُجِيبَ ← أُجِيبَ ← أُجِيبَ

أُسْتَعْوَبُ ← ، فُؤِلَ ← فُؤِلَ ← قِيلَ ، أُجِيبَ ← أُجِيبَ Aynı zamanda اِسْتَعْبَى şeklinde caiz olduğu da belirtilir.⁵⁵³

⁵⁴⁶ Râcihî, a.g.e., s.166 ; Tural, a.g.e., s.254.

⁵⁴⁷ Tural, a.g.e., s.254.

⁵⁴⁸ Tural, a.g.e., s.254.

⁵⁴⁹ Tural, a.g.e., s.254.

⁵⁵⁰ Tural, a.g.e., s.254.

⁵⁵¹ Tural, a.g.e., s.254.

⁵⁵² Tural, a.g.e., s.255.

⁵⁵³ Sibeveyh, a.g.e., IV, 361 ; Tural, a.g.e., s.255-256.

b. Fiil, aynı vâv'lı olan ecvef-sülasi maziden alınmış muzari olduğunda görülür.⁵⁵⁴ Örnek: يُخَوِّفُ ← يُخَوِّفُ ← يُخَوِّفُ ، يُخَوِّفُ ← يُخَوِّفُ ← يُخَوِّفُ Aynı zamanda اِنْفَعَالٌ ve اِسْتِنْفَعَالٌ kalıbından elde edilen ismi faillerde de durumun böyle olduğu belirtilmiştir.⁵⁵⁵ Örnek: مُسْتَقِيمٌ ← مُسْتَقِيمٌ ← مُسْتَقِيمٌ ، مُنِيرٌ ← مُنِيرٌ ← مُنِيرٌ Vâv'ın örneklerin her birinde kesra ile harekeli ve kendisinden öncesinde sahih-sakin bir harf bulunmuş olarak geldiği görülür. Vâv'ın harekesi kendisinden önceki sahih-sakin harfe nakil olduktan sonra kesranın ardından vâv sakın bir hal alır ve böylece vâv'ın yâ'ya dönüştüğü görülür.

4.1.2.3. Hazif İle Birlikte Nakille İ'lâl

Vâv'ı hazf etmekle birlikte vâv'ın dammesini veya kesrasını, kendisinden önceki sahih-sakin olan harfin harekesine nakletmekle olduğu görülür. Ayn'ı vâv'lı olan ecvef-meczum-muzari fiilde ve aynı fiil türünden gelen ismi mefulde olduğu belirtilmiştir. Örnek: مِمَّ يَعُوذُ ، مِمَّ يَفُوتُ ، مِمَّ يَفُوتُ Bu ikisinin aslı; مِمَّ يَفُوتُ ، مِمَّ يَفُوتُdür. Vâv'ın dammesi kendisinden önceki sahih-sakin harfin harekesine nakledilir. Böylece مِمَّ يَفُوتُ olur. Sakin olan iki harf (مِمَّ يَفُوتُ örneğindeki vâv ve lâm gibi) biraraya gelir. İki sakini ortadan kaldırmak için vâv hazf edilir: مِمَّ يَفُوتُ ، مِمَّ يَفُوتُ olur.⁵⁵⁶ İsmi mefulde ise; مِمَّ يَفُوتُ ، مِمَّ يَفُوتُ örneğindeki gibidir. Bu ikisinin aslı; مِمَّ يَفُوتُ ، مِمَّ يَفُوتُdür. Vâv'ın dammesi kendisinden önceki sahih-sakin harfe nakledilir. İki sakın vâv biraraya gelir ve iki sakinin defi için iki vâv'dan biri hazf olur. Eğer ilk vâv hazf olursa ki bu da kelimenin ayn'ıdır, مِمَّ يَفُوتُ vezni üzerine مِمَّ يَفُوتُ ، مِمَّ يَفُوتُ olur. Yok eğer ikinci vâv hazf olursa, yine مِمَّ يَفُوتُ vezninde مِمَّ يَفُوتُ ، مِمَّ يَفُوتُ olur, sonra med yapılıır. Her iki durumda da aynı sonuç elde edilmiş olur denilebilir.⁵⁵⁷

⁵⁵⁴ Tural, *a.g.e.*, s.256.

⁵⁵⁵ Tural, *a.g.e.*, s.256.

⁵⁵⁶ Tural, *a.g.e.*, s.256.

⁵⁵⁷ Tural, *a.g.e.*, s.257.

4.1.2.4. Kalb ve Hazifle Birlikte Nakille İ'lâl

Vâv'ı elif'e dönüştürmek ve hazfetmekle birlikte vâv'ın fethasını kendisinden önceki sahih-sakin harfe nakletmekle olduğu görülür. Bu durumun **إِفْعَالٌ** ve **إِسْتِفْعَالٌ** kalıbında aynı vâv'lı olan ecvef fiilin mastarında olduğu görülür. Örneğin; **إِعَادَةٌ** ، **إِفْعَالٌ** gibi. **إِعَادَةٌ** nün yapılışı; **أَفْعَلٌ** kalıbında **أَعَادَ** den olup mastarı **إِفْعَالٌ** kalıbındadır. **إِسْتِفْعَالٌ** ise; **إِسْتَفْعَلٌ** kalıbında **اسْتَفَّامَ** den olup mastarı **إِسْتِفْعَالٌ** dür. **إِعَادَةٌ** nün aslı **إِفْعَالٌ** kalıbında **إِعَوَّادٌ** dür. Vâv fetha ile hareketli, kendisinden önce sahih-sakin bir harf bulunmuş olduğu halde gelir ve ardından vâv'ın harekesi kendisinden önceki sahih-sakin harfe taşınır, vâv almış olduğu hareke (fetha) den dolayı elif'e çevrilir ve **إِعَادَةٌ** olur. İki sakinin biraraya gelmesi sonucu iki elif'ten biri hazf olur ve hazf olan elif'in yerine **ة** ivaz olarak gelir ve **إِعَادَةٌ** olur. Eğer ilk elif hazf olursa, **إِفَالَةٌ** vezninde olur. Yok eğer ikinci elif hazf olursa, kelime **إِفْعَلَةٌ** vezninde olur. Bu durum **إِسْتِفْعَامَةٌ** de de böyledir. **إِسْتِعَادَةٌ** nün de bunun benzeri olduğu belirtilmiştir.⁵⁵⁸

4.1.3. Hazif İle İ'lâl

İ'lâlin bu türünün ya kıyasi (sarftaki illetten kaynaklı) olduğu ya tahfiften dolayı olduğu ya da iki sakinin bir araya gelmesinden kurtulmak için olduğu ifade edilmiştir.

4.1.3.1. Tahfif (Hafifletmek) için Hazif

Vâv, mazi fiilde ortası fethalı, muzaride ise ortası meksur olarak vâv'lı misal fiilde olursa; başka bir deyişle fiil malum olup ilk harfinin vâv ve fiilin muzarisinin **يُفْعَلُ** vezninde olup ortadaki harfinin esre olarak gelmesi durumunda fiilin muzari, emir ve mastarından fa'nın (vâv'ın) tahfif için hazf olduğu belirtilmiştir.⁵⁵⁹ Örnek: **وَعَدَ**

⁵⁵⁸ Tural, *a.g.e.*, s.257-258.

⁵⁵⁹ İbn Cinnî, *a.g.e.*, s.183, 186 ; Râcihî, *a.g.e.*, s.168.

← صلة ← صلة ← يصل ← وصل ← وعدة ، وعد ← عد ← يعد ← Mastarın فِعْلَةٌ vezninde (عِدَّةٌ gibi) gelebileceği, sonuna hazf olan vâv'ın yerine te (ة) gelebileceği (عِدَّةٌ gibi) belirtilmiştir.⁵⁶⁰ Bu fiillerin aslı; وَعَدَ ← يُوْعَدُ ← إِيْعَدُ ← وَعْدٌ ، وَصَلَ ← يُوْصَلُ ← إِيْوِصِلُ ← ، وَعَدَ ← يُوْعَدُ ← إِيْعَدُ ← وَعْدٌ ، وَصَلَ ← يُوْصَلُ ← إِيْوِصِلُ ← دür. Bu misaldeki fiillerin وَعَدَ ، وَصَلَ şeklinde mastarlarının kullanılmasının caiz olduğu, ancak يَرِثُ ← وَرِثٌ şeklinde aynı meksur fiili mazisine gelince, bu kullanımın kural dışı olduğu belirtilmiştir.⁵⁶¹

4.1.3.2. İki Sakin Harfin Bir araya Gelmesinden Kurtulmak için Hazif

İki sakin harfin bir araya gelmesine iltikaü's-sakineyn (التَّفَاءُ السَّاكِنَيْنِ) ya da ictima'u's-sakineyn (اجْتِمَاعُ السَّاكِنَيْنِ) de denir. Dile ağır geldiği durumlarda telaffuzu hafifletmek için bu durumdan kurtulmak gerektiği belirtilmiştir. Bu durumun üç şekilde olduğu görülür:

1. İki sakinden biri hazf edilir. Örnek: قَوْلٌ (قَوْلٌ)

2. İki sakinden biri harekelenir. Bu harekeleme damme, fetha ve kesra şeklinde olabilir. Örnek: لَا تَخْشِي (تَخْشِي) اللُّومَ “(Ey bayan!) Kınamadan korkma!”

3. Kalb (dönüşme) ile olur. Kalb de iki şekilde görülür. Birincisi: İsmi tasgir yâ'sından sonra elif bulunursa elif yâ'ya kalb olur. Örnek: كِتَابٌ ← كُتِيَابٌ ← كُتَيْبٌ Bu kelimenin (كِتَابٌ) ismi tasgirinin aslı كُتَيْابٌ dür. İki sakin (tasgir yâ'sı ve elif) bir araya gelince elif'in meksur yâ'ya dönüşmesinin vacip olduğu belirtilir ve bunun sonucunda كُتَيْبٌ olduğu görülür. İki yâ birbirine idgâm yapılarak كُتَيْبٌ olur. İkincisi: İki sakin harf olan vâv ve yâ, merfu cemi müzekker salimde bir araya gelirse, cemi müzekker nûn'u ve beraberinde mülkiyet lâm'ı hazf olur. Örnek: جَاءَ صَاحِبِيَّ (Arkadaşlarım geldi) Bu cümlenin aslı; جَاءَ صَاحِبُونَ لِي dir. Nun'un hazf olması

⁵⁶⁰ İbn Cinnî, a.g.e.,s.183, 192 ; Galâyîni, a.g.e., II, 71 ; Râcihî, a.g.e., s.168.

⁵⁶¹ İbn Cinnî, a.g.e.,s.183 ; Tural, a.g.e., s.259.

izafetten dolaydır ve bu terkip *صَاحِبِي* olur. İki sakin (vâv ve yâ) bir araya gelir, iki sakinden kurtulmak için vâv yâ'ya kalb olur ve mütekellim yâ'sı fethalanır; *صَاحِبِي* olur. Sonra iki yâ birbirine idgâm olur ve ikisinin öncesi kesralanır *صَاحِبِي* olur. Son olarak cemi müzekkeri tesniyeden ayırmak için kesra fethaya dönüşür *صَاحِبِي* olur denilebilir.⁵⁶² İltikâü's-sakineyn'in ne olduğu konusuna değindikten sonra iltikâü's-sakineyn durumunda hazif durumlarının aşağıdaki gibi geldiği görülür:

1. Ecvef mazi fiilin sonu sakin olursa, fiilin aynı hazf olur. Başka bir deyişle; vâv harfi med olup kendisinden sonra sakin bir harfle bir araya gelmesi durumunda vâv'ın hazf olduğu görülür. Örnek: *فَامَ* Bu durum harekeli ref zamire bitiştğinde görülür.⁵⁶³ Örnek: *فَمَنْ - فَمَتْ - فَمْتُمَا - فَمْتُمْ - فَمْت - فَمْتُمَا - فَمْتُمْ* ، *فَامَ - يَفُومُ - فُومُ - فَمَ* görülür.⁵⁶³ Örnek: *فَمَنْ - فَمَتْ - فَمْتُمَا - فَمْتُمْ - فَمْت - فَمْتُمَا - فَمْتُمْ* İki sakin harfin bir araya gelmesinden kurtulmak için illet harfi olan vâv hazf olmuştur. Meczum-muzari fiilin de bu şekilde olduğu görülebilir.⁵⁶⁴ Örnek: *مَ* Emir fiiline gelince; Örnek: *فَمَ* Bunun aslı; *أَفُومُ* dür. Vâv'ın harekesi kendisinden önceki sahih-sakin harfe nakledilir ve *أَفُومُ* olur, vasıl hemzesine ihtiyaç kalmaz ve *فُومُ* olur. Bu durumda vâv sakin olur ve iki sakin (fiilin âyn'ı ve lâm'ı) *فُومُ* şeklinde bir araya gelmiş olur, böylece fiilin âyn'ı (vâv) düşer ve *فَمَ* olduğu görülür.

2. Maksur ismin elif'inin cemi müzekker salim olması ve tenvin alması durumunda hazf olduğu görülür.⁵⁶⁵ Örnek: *وَلَا تَهِنُوا وَلَا ، أَعْلَى - أَعْلُونَ ، عَصَا - عَصَوْنَ* وَلَا تَهِنُوا وَلَا ، أَعْلَى - أَعْلُونَ ، عَصَا - عَصَوْنَ “Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Üstün gelecek olan sizsiniz.”⁵⁶⁶ Bu örneklerde iki sakin bir araya gelmiş olup bunlar; elif ve cemi

⁵⁶² https://www.alukah.net/literature_language/0/1065/ (Erişim Tarihi: 11.12.2018) ; Bolelli, *a.g.e.*, s.176-177,191.

⁵⁶³ Ğalāyīnī, *a.g.e.*, II, 71 ; Tural, *a.g.e.*, s.259.

⁵⁶⁴ Tural, *a.g.e.*, s.259.

⁵⁶⁵ Tural, *a.g.e.*, s.260.

⁵⁶⁶ Âli İmran, 3/139.

vâv'ıdır. Böylece iki sakinden kurtulmak için elif hazf olmuştur. Maksur isim mansub ya da mecrur olursa yine aynı şekilde elif'in hazf olduğu görülebilir. Örnek: *وَأِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنِ الْأَخْيَارِ* “Doğrusu onlar bizim katımızda seçkin iyi kimselerdendir.”⁵⁶⁷ Eğer maksur isim tenvin alırsa, yine aynı şekilde maksur ismin elif'inin lafız olarak hazf olduğu ancak yazı olarak olmadığı belirtilmiştir.⁵⁶⁸ Örnek: *رَحاً ، رَحَى* Bu iki kelimenin aslı; *رَحَى / رَحَى* dır.⁵⁶⁹

3. Mankus ismin yâ'sının hazf olduğu görülür.⁵⁷⁰ Örnek: *الدَّاعِي* Mankus isim vâv ve nun ile cemi müzekker salim olursa, iki sakin harf bir araya gelir ve *الدَّاعُونَ* olur. Bu kelimenin aslı; *الدَّاعُونَ* dir. İlk vâv'ın öncesi kesra olduğu için yâ'ya çevrilir *الدَّاعِيُونَ* olur. Damme yâ'ya ağır geldiği için hazf olur ve *الدَّاعِيُونَ* olur. Bu yâ'nın harekesinin hazfi ve cemaat vâv'ının bir araya gelmesi sonucu iki sakinin bir araya gelmesinden kurtulmak için yâ hazf olur ve ayn'ın kesrasının vâv'dan dolayı dammeye dönüşmesinden sonra bu kelime *الدَّاعُونَ* olur. Yine aynı şekilde *قَاضِي* kelimesi cemi müzekker salim olduğunda ref durumunda *قَاضُونَ*, nasb ve cer halinde ise *قَاضِينَ* olur. *قَاضُونَ* nin aslı *قَاضِيُونَ* dir. Damme yâ'ya ağır geldiği için hazf olur ve iki sakin bir araya gelmiş olur ki bunlar; vâv ve yâ harfleridir. İki sakinin bir araya gelmesinden kurtulmak için yâ hazf olur ve vâv'dan dolayı dat (ض) harfinin kesrasının dammeye dönüştüğü söylenebilir.

4. Nakıs fiilin lâm'ı vâv olursa, buna cemaat vâv'ı ya da muhataba yâ'sı bitişirse; iki sakin harfin bir araya gelmesinden kurtulmak için fiilin lâm'ının (vâv'ının) hazf edildiği görülür.⁵⁷¹ Örnek: *دَعَا ، يَدْعُونَ* Bunların aslı; *دَعَا ، يَدْعُونَ* dir. Vâv'ın üzerine dammenin ağır geldiği kabul edilir ve damme hazf olur, Örneğin; *يَدْعُونَ* olur. İki vâv'ın ikisinde sakin olur ve iki sakin harf bir araya geldiği için ilk vâv

⁵⁶⁷ Sâd, 38/47.

⁵⁶⁸ Tural, a.g.e., s.260.

⁵⁶⁹ İbn Ya'îş, a.g.e., s.218-219.

⁵⁷⁰ Tural, a.g.e., s.260.

⁵⁷¹ İbn Ya'îş, a.g.e., s. 220-221 ; Tural, a.g.e., s.262.

hazf olur; يَدْعُونَ olur. (Vâv'ın öncesi kesra olmaz. Eğer kesra varsa bahse konu olan harfin vâv değil yâ (ى) olduğu belirtilmiştir. Örnek: نَسِيُوا) Vâv'ın öncesi fetha değilse, vâv'ın öncesi damme olur. Eğer vâv'ın öncesi fetha ise, bu durumda hafifliğinden dolayı fetha sabit kalır. Örnek: دَعَا Nakıs fiil يَدْعُو örneğindeki gibi nun-u nisveye bitişirse يَدْعُونَ هُمْ olup aslı يَدْعُونَ dir. يَدْعُو fiili yine cemi vâv'ına bitişirse, aynı şekilde يَدْعُونَ هُمْ olup, aslı يَدْعُونُ dir. Örnekteki ilk vâv lam'el-fiil (fiilin son harfi) olup ikinci vâv ise cemi vâv'ıdır. Bu durumda vâv hazf olur. Böylece يَدْعُونَ هُمْ örneği يَفْعَلُونَ vezninde, يَدْعُونَ هُمْ örneğinin ise يَفْعَلُونَ vezninde geldiği söylenebilir.

4.1.3.3. İlet Harfinin Sükûn Üzere Mebnilik İçin Hazfı

İlet (vâv) harfinin emir fiilinin sonunda olması, cezm olmuş muzari fiilin sonunda olması ve bununla birlikte cezm olmuş muzari fiilin sonuna herhangi bir şeyin bitişmemesi durumunda vâv'ın hazf olduğu görülür. Örnek: دَعَوْا ، أَدْعُ ، أَدْعُ Ancak bu iki durumdaki hazf i'lâl için olmaz. Aksine emir fiilinin sükûn üzere mebniliğinin yerine geçmesi ve muzari fiilin de yine aynı şekilde sükûn üzere irab olması için olduğu belirtilir.⁵⁷²

4.1.4. Teskin İle İ'lâl

Teskin; “iskân” diye de isimlendirilen bu kavram, harekeyi sakin yapmak demektir. Teskinden maksadın iki olduğu söylenebilir. Birincisi; illet harfinin harekesini hazf etmektir. İkincisi ise; bu harekeyi kendisinden önceki harfin harekesine nakletmek şeklinde izah etmek mümkündür. Teskin ile i'lâl'in aşağıdaki gibi geldiği görülür:

⁵⁷² Ğalâyînî, a.g.e., II, 72.

1. Vâv harekeli bir harften sonra sonda yer alır ve kendi harekesi damme olursa, damme vâv üzerine ağır geleceğinden vâv'ın harekesinin hazf olduğu görülür.⁵⁷³ Örnek: يَدْعُوْ Bunun aslı; يَدْعُوْ dur.

2. İlet harfi teskin olduktan sonra iki sakin harf bir araya gelirse, iki sakin harfin bir araya gelmesini engellemek için teskin olan illet harfinin hazf olduğu görülür.⁵⁷⁴ Örnek: يَدْعُوْ Bunun aslı; يَدْعُوْ dir. Bununla birlikte hareke fetha olursa, fetha harekesi en hafif hareke olduğundan hareke hazf olmaz. Örnek: لَنْ يَدْعُوْ Ayrıca sakin bir harften sonra gelirse, damme ve kesranın hiçbir şekilde hazf olmadığı belirtilmiştir. Örnek: دَلُوْ ، مِنْ دَلُوْ

3. Vâv kelimenin ayn'ında olur ve harekeli olursa ve kendisinden önce sahih-sakin bir harf bulunursa, bu durumda vâv'ın harekesini kendisinden önceki sahih-sakin harfe taşımanın vacip olduğu belirtilmiştir.⁵⁷⁵ Örnek: يَتَّوْمُ ← يَتَّوْمُ ← يَتَّوْمُ İlet harfinden taşınmış hareke illet harfinin cinsinden olursa, bu durum sadece nakilde sürdürülür başka bir şey yapılmaz, yukarıda ki örnekte olduğu gibi. İlet harfinin cinsi dışındaki harften taşınmış harekede ise, başka bir i'lâl vacip olur ki bu da taşınmış harekesinin cinsine benzeyen illet harfinin başka bir harfe çevrilmesi şeklinde görülür. Örnek: أَقْوَمَ ← أَقْوَمَ ← أَقْوَمَ ، أَقَامَ ، يُتَّوْمُ ← يُتَّوْمُ ← يُتَّيْمُ

Bu kuralın bir takım istisnalarının olduğu ve bu istisnaların kaideyi bozmadığı belirtilmiştir. Bu istisnai durumlar şöyle özetlenebilir:⁵⁷⁶

1. Teaccüb fiili kalıbında olması. Örnek: مَا أَقْوَمُهُ ، أَقْوَمَ بِهِ

2. İsmi tafdilîن أَفْعَلُ vezninde olması. Örnek: هُوَ أَقْوَمُ مِنْهُ (O ondan daha güçlüdür.)

3. Sıfatı müşebbehenin أَفْعَلُ vezninde olması. Örnek: أَسْوَدُ

⁵⁷³ Tural, a.g.e., s.263.

⁵⁷⁴ Tural, a.g.e., s.263.

⁵⁷⁵ Tural, a.g.e., s.264.

⁵⁷⁶ Tural, a.g.e., s.264-265.

4. İsmi alet ve mübalağalı ismi failin مُفْعَلٌ ، مُفْعَلَةٌ ، مُفْعَلٌ kalıplarında olması.

Örnek: مَرْوَحَةٌ ، مِقْوَلٌ ، مِعْوَارٌ

5. Vâv'dan sonra elif gelmesi durumunda. Örnek: تَجْوَالٌ

6. Mudaaf (şeddeli) fiil olması durumunda. Örnek: إِسْوَدَّ (siyahlaşmak)

7. Fiilin lam'ı (son harfi) illetli olması durumunda görülür. Çünkü aynel fiilde bulunan illet harfinin sahih harf gibi kabul edildiği belirtilmiştir. Örnek: أَهْوَى

8. Mazi mücerred fiilin aynı (ortası) sahih olması durumunda görülür. Örnek:

عَوْرَ ← يَعْوُرُ

4.2. İbdal

Bir harfin yerine başka bir harfi koymak demektir.⁵⁷⁷ Bu harf ister illetli olsun isterse de olmasın farketmez.⁵⁷⁸ İbdal, i'lâl'den daha umumi olup her i'lâl ibdal'dir ancak bunun aksinin ise söz konusu olmadığı belirtilmiştir. Buna şu şekilde açıklama getirirler; i'lâl, illetli harflere ve hemzeye mahsus bir durum olup ibdal ise bütün harflere mahsus bir durumdur. Ayrıca i'lâl ve ibdal'in bir arada da gelebileceği söylenebilir.⁵⁷⁹ Örnek: رَمَى ، قَالَ Misalleri inceleyecek olursak; قَالَ fiilinin aslının قَوْلٌ olduğu görülür. İlet harfinin öncesi fetha olduğu için vâv'ın harekesi atılır ve elif'e çevrilir. Burada vâv'ın öncesinin fetha olmasından dolayı harekesinin atılması i'lâl olup vâv'ın elif'e dönüşmesi de ibdal'dir. رَمَى fiili de bu kabildendir denilebilir. İbdal ise münferit olur. Örnek: إِصْطَبَرَ ، إِذْكَرَ Vâv ile ilgili ibdal kâidesi aşağıdaki şekilde gelebilir:

1. Misal fiilin fâel fiili (vâv'ı), اِنْتَعَلَ veznine taşındığı zaman misal fiilin fâel fiili tâ'ya (ت) çevrilir. Sonra اِنْتَعَلَ nin tâ'sında idgâm olur. Bu durumun mazi, muzari,

⁵⁷⁷ Tural, a.g.e., s.243.

⁵⁷⁸ Râcihî, a.g.e., s.164.

⁵⁷⁹ Sibeveyh, a.g.e., IV, 478 ; Tural, a.g.e., s.243.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BELÂGAT AÇISINDAN VÂV EDATI

1. Vasl - Fasl

1.1. Vasl ve Fasl'ın Tanımı

“Vasl” lügatte “ulaşmak, ulaştırmak, birleştirmek, bir araya getirmek” gibi anlamlara geldiği,⁵⁸³ meâni ilminin tabirlerinden biri olan vasl'ın zıddının ise “fasl” olduğu ifade edilmiştir. Fasl ise; “ayırarak, ayrılmak” gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁸⁴ Bazı belâgat âlimleri belâgat ilmini: “fasl ve vasl bilmek” olarak tanımlamışlardır.⁵⁸⁵ Vasl, bir cümleyi başka bir cümleye vâv ya da başka bir edatla bağlamaktır. Fasl ise, bu tanımın tam tersi olarak vasl'ı terk etmektir denilebilir. Belâgatçılar vasl'ın diğer atıf harflerinin dışında özellikle vâv'la olduğunu ifade etmişlerdir.⁵⁸⁶ Çünkü sadece vâv ortaklık manasını verir. Diğer atıf harflerinde ise, atıfla birlikte farklı manalar (takip, mühlet,... gibi) ortaya çıktığı görülebilmektedir.⁵⁸⁷

Vasl'ın Kullanım Alanları

İki cümle arasında vâv ile vasl yapmanın üç şekilde olduğu belirtilmiştir:

1. İkinci cümlelerin irabında birinci cümleye ortak olması.⁵⁸⁸ Örnek:

وللَّسَّرِ مِئِي مَوْضِعٌ لَا يَنَالُهُ نَدِيمٌ ، وَلَا يُفْضِي إِلَيْهِ شَرَابٌ⁵⁸⁹

⁵⁸³ İbn Manzûr, *a.g.e.*, *وصل* md., VI, 788 Ayrıca bk. Mutçalı, *a.g.e.*, s. 985 ; Güneş, *a.g.e.*, s. 1298-1299.

⁵⁸⁴ İbn Manzûr, *a.g.e.*, *فصل* md., VI, 598 Ayrıca bk. Mutçalı, *a.g.e.*, s. 662-663 ; Güneş, *a.g.e.*, s. 897.

⁵⁸⁵ Kazvini, el-Ḥaṭib, *el-İdah fi 'Ulum'il-Belağa*, thk., İbrahim Şemsü'd-Din, Dar'ul-Kütüb'il-İlmiyye, Beyrut 2010, s. 119 ; Meraġi, Ahmed Mustafa, *'Ulum'ul-Belağa*, Dar'ul-Kütüb'il-İlmiyye, Beyrut 1993, s. 162.

⁵⁸⁶ Haşimi, es-Seyyid Ahmed, *Cevahir'ul-Belaġati fil-Meani vel-Beyan vel-Bedi*, thk., Yusuf es-Sumeyli, el-Mektebet'ül-'Asriyye, Sayda 1999, s. 179-180.

⁵⁸⁷ Kazvini, *a.g.e.*, s. 119-120 ; Taftazani, Sa'dü'd-din Mes'ud b. 'Omer, *Muḥtaşar'ul-Meani*, thk. Muhammed Hadi eş-Şemerġi el-Mardini, Mektebet'ü Seyda, Diyarbakır 2016, s.177 ; Haşimi, *a.g.e.*, s. 180 ; Meraġi, *a.g.e.*, s. 163.

⁵⁸⁸ Taftazani, *a.g.e.*, s.175 ; Cārim ; Emīn, *a.g.e.*, s. 193 ; Haşimi, *a.g.e.*, s. 182.

⁵⁸⁹ Cārim ; Emīn, *a.g.e.*, s. 193 ; 'Atıġ, 'Abd'ül-'Azīz, *Ilm'ül-Me'anī*, Dār'un-Nehdat'il-'Arabiyye, Beyrut 2009, s.167.

“Bende, sırrın (öyle) bir yeri vardır ki; ne bir içki arkadaşım onu elde eder; ne de içki ona ulaşır. ” Örnekteki لَا يَنَالُهُ نَدِيمٌ cümlesi, kendisinden önceki nekra bir kelime olan مَوْضِعٌ un sıfatıdır. Şair burada لَا يُفْضِي إِلَيْهِ شَرَابٌ cümlesinin irab hükmünü ilk cümleye (لَا يَنَالُهُ نَدِيمٌ) ortak kılmak istemiştir ve vâv ile vasl yaptığı görülür.⁵⁹⁰

2. İki cümle arasında uygunluk⁵⁹¹ ya da zıtlıkta uyuşma olması:⁵⁹² Bu durum haber ya da inşa bildiren iki cümlenin lafız ve mana olarak ya da sadece mana olarak uyuşma göstermesi şeklinde görülür.⁵⁹³ Bu iki cümle arasında uygunluk ya da zıtlıkta cihet-i camia (الجهة الجامعة) yani ortak yön, bir birleştirici taraf olması gerektiği ifade edilir.⁵⁹⁴ Örnek: إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ * وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ “Şüphesiz ki iyiler naim cennetindedirler. Ve şüphesiz ki kötüler de cehennemdedirler.”⁵⁹⁵ Ayetteki إِنَّ الْفُجَّارَ cümlesi vâv ile birinci cümleye (إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ) atf olmuştur. İki cümle arasında lafız ve mana açısından haber olması nedeniyle bir uyuşma söz konusudur denilebilir.⁵⁹⁶ İki cümle arasındaki cihet-i camia ise; الْأَبْرَارُ ve الْفُجَّارُ kavramları arasındaki zıtlıktır.⁵⁹⁷ Çünkü zıt, zıddıyla bilinir demek mümkündür.⁵⁹⁸ Başka Örnek: إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ “Şüphesiz münafıklar Allah’a oyun etmeye kalkışıyorlar; halbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir.”⁵⁹⁹

⁵⁹⁰ Cārim; Emīn, a.g.e., s. 192.

⁵⁹¹ Cārim; Emīn, a.g.e., s. 193.

⁵⁹² Kazvini, a.g.e., s. 128-129 ; Taftazani, a.g.e., s.178 ; Haşimi, a.g.e., s. 180.

⁵⁹³ Haşimi, a.g.e., s. 181 ; Bu konudaki temel eksenin, iki cümlenin haberi ve inşai olmasının mana yönünden olması şeklinde ifade etmek mümkündür. Bunu şu şekilde sıralayabiliriz: a. Her iki cümle de lafız ve mana yönünden haberi olur, b. Her iki cümlenin de mana yönünden haberi olur ancak lafız olarak değil, c. İki cümlenin ilki mana olarak haberi olur, ancak lafız olarak değil ya da tam tersi olur, d. Her iki cümle de lafız ve mana olarak inşai olur, e. Her iki cümle de mana olarak inşai olur fakat lafız olarak değil, f. İlk cümle lafız olarak haberi olur ancak diğer cümle lafız olarak inşai olur ya da tam tersi olur., Meraği, a.g.e., s. 164.

⁵⁹⁴ Kazvini, a.g.e., s. 119 ; Taftazani, a.g.e., s.175, 188 ; Meraği, a.g.e., s. 165-166.

⁵⁹⁵ İnfitar, 82/13-14.

⁵⁹⁶ Kazvini, a.g.e., s. 119 ; Taftazani, a.g.e., s.188.

⁵⁹⁷ Taftazani, a.g.e., s.188 ; Bk. Derviş, a.g.e., VIII, 245.

⁵⁹⁸ Haşimi, a.g.e., s. 180.

⁵⁹⁹ Nisa, 4/142.

mahzuf bir takdir gerekir. Bu cümle de yine *وَقُلْنَا قَوْلًا* takdirindedir. Atıf olan bu cümleler arasındaki cihet-i cami'a ise; tenasüptür denilebilir.⁶⁰⁵

İki cümle arasında cihet-i cami'a yoksa atıf yapılması uygun görülmemiştir. Örnek: *زَيْدٌ يُعْطِي وَيَسْعُرُ* (*Zeyd ihsan eder/verir ve şiir yazar/söyler.*), *زَيْدٌ يَكْتُبُ وَيَمْنَعُ* (*Zeyd yazar ve engel olur/vermez.*). Bu iki cümle arasında vâv ile atıf yapılması yanlış olur. Zira ilk cümlede vermek ile şiir söylemek ya da yazmak ile vermemek arasında bir cihet-i cami'a yoktur. Dolayısıyla atıf yapılamaz. İkinci cümlede de aynı durum söz konusudur. Yazmak ile engel olmak ya da vermemek arasında hiçbir cihet-i cami'a yoktur. Dolayısıyla aynı şekilde bu da atıf yapılamaz. Her iki örnekte de bir cihet-i cami'a olmaksızın atıf yapılmasının, kertenkele ile büyük bir balığın diğer bir ifade ile; bir kara hayvanı ile bir deniz hayvanını birleştirmek gibi olduğu söylenebilir.⁶⁰⁶

3. Maksadın hilafına fasl şüphesi olması:⁶⁰⁷ Bu durum, bir yanlışlığı defetmek için vasl yapılmasını ifade eder.⁶⁰⁸ İki cümlelerin haber ve inşa cümlesi olarak ihtilaf etmesi ve fasl kast edildiği zannını düşündüren mananın aksine, iki cümle arasında anlam bakımından ihtilafa düşülürse vasl meydana gelir denilebilir.⁶⁰⁹ Örnek: *هَلْ لَكَ ؟* *لَا حَاجَةَ أَفْضِيهَا لَكَ ؟* (*Gidereceğim bir ihtiyacın var mı?*) diye soru soran bir kimseye; *لَا ! وَحَفَظَكَ اللَّهُ !* (*Hayır, Allah seni korusun!*) şeklinde cevap vermek bunun bir örneğidir. Zira buradaki *لَا*, haberi bir cümle olup *لَا حَاجَةَ لِي* (*Hiçbir ihtiyacım yok.*) takdirindedir denilebilir. *حَفَظَكَ اللَّهُ* ise inşai dua cümlesidir. Şayet iki cümle (soru-cevap) arasında vasıl yapmadan (vâv kullanmadan) fasl yapılmış olsaydı, *لَا حَفَظَكَ اللَّهُ* (*Allah seni korumasın.*) şeklinde bir cümle oluşacak ve bunu duyan kişi sanki cevap veren kişinin ona beddua ettiğini zannedecektir. Bundan dolayı bu ve benzeri durumlarda karışıklık olmaması için vasl yapmanın vacip olduğu belirtilmiştir.⁶¹⁰

⁶⁰⁵ Kazvini, *a.g.e.*, s. 119 ; Taftazani, *a.g.e.*, s.188-189 ; Bk. Derviş, *a.g.e.*, I, 132.

⁶⁰⁶ Kazvini, *a.g.e.*, s. 119 ; Taftazani, *a.g.e.*, s.175.

⁶⁰⁷ Cārim; Emīn, *a.g.e.*, s. 193.

⁶⁰⁸ Bk. Taftazani, *a.g.e.*, s.187.

⁶⁰⁹ Haşimi, *a.g.e.*, s. 181 ; Merağî, *a.g.e.*, s. 164.

⁶¹⁰ Taftazani, *a.g.e.*, s.187 ; Haşimi, *a.g.e.*, s. 182.

1.3. Vashn Güzelliği

İki cümle (isim ve fiil cümlesi) arasındaki tenasübün ve yine iki fiil (mazi ve muzari) cümlesi arasındaki tenasübün vasl'ın güzelliklerinden olduğu, ancak bunun için bir engelin olmaması gerektiği ifade edilmiştir. Eğer iki cümleden birinde yeni bir duruma değinmeksizin sübut (devamlılık, değişmezlik) ifadesi olur ve diğerinde ise teceddüd (yenilenme) ifade eden bir duruma değinerek sadece haberi bir cümle amaçlanırsa bu durumda şöyle denilebilir;⁶¹¹ Örnek: وَقَعَدَ عَمْرُو ، قَامَ زَيْدٌ (Zeyd kalktı, Amr oturdu.) Her iki cümle de fiil cümlesi olup ilk cümle teceddüd ifade etmektedir. Yani var olan bir durumun (oturmakta iken ayağa kalkma eylemi) değişmesine değinmekte olup haberi bir cümledir. İkinci cümle de bu kabilden düşünülebilir. Başka Örnek: وَعَمَرُو قَاعِدٌ ، زَيْدٌ قَائِمٌ (Zeyd ayakta, Amr oturuyor.) Her iki cümle de isim cümlesi olup ilk cümle sübut ifade etmektedir. Yani var olan ya da diğer bir ifadeyle; süregelen bir durumun (ayakta olma eylemi) aynı şekilde devam ettiğini ifade etmekte olup haberi bir cümledir. İkinci cümle de bu kabilden düşünülebilir.

İki cümleden birinde yeni bir durum amaçlanırsa ve diğer cümlede ise sabit bir durum amaçlanırsa bu durumda şöyle denilebilir; Örnek: وَقَعَدَ عَمْرُو قَاعِدٌ ، قَامَ زَيْدٌ (Zeyd kalktı, Amr oturuyor.). Bu örnekteki ilk cümle fiil cümlesi olup ikinci cümle isim cümlesidir. İlk cümlede teceddüd ifade etmekte olup haberi bir cümle olduğu, ikinci cümlede ise, sübut ifade etmekte olup yine haberi bir cümle olduğu görülebilir.

İki fiil cümlesinden birinde mazi diğerinde ise muzari amaçlanırsa bu durumda şöyle denilebilir; ⁶¹² Örnek: وَعَمَرُو يَتَعَدُّ ، زَيْدٌ قَامٌ (Zeyd kalktı, Amr oturuyor/oturur/oturacak.).

1.4. Vashn Kusuru

Ma'tuf ve ma'tuf aleyh arasında bir münasebetin olmayışı vasl'ın kusurlarından sayılmıştır. Örnek: وَعَالِدٌ تَاجِرٌ ، عَمْرُو طَيْبٌ (Amr doktor, Halit tüccardır.)

İki cümle arasında bir münasebet olmayışından dolayı buradaki vasl uygun

⁶¹¹ Kazvini, a.g.e., s. 130.

⁶¹² Taftazani, a.g.e., s.194-195 ; Merağî, a.g.e., s. 167 ; Soyyiğit, Osman Zeki, *Muḥkem'üs-Şıyâğa fi İlm'il- Belağa*, Siyer yay., y.y., s. 139.

görülmemiştir.⁶¹³ Anlamsal bir münasebet olmayışından dolayı Ebu Temam'ın (ö.231/846) şu beyitindeki vasl'ı, âlimler kusurlu kabul etmişlerdir.⁶¹⁴

Örnek: ⁶¹⁵ لَا، وَالَّذِي هُوَ عَالِمٌ أِنَّ النَّوَى صَبْرٌ وَأَنَّ أَبَا الْحُسَيْنِ كَرِيمٌ

“Hayır! Ayrılığın acı ve Ebu Hüseyin'in kerim olduğunu bilen Allah'a yemin ederim ki...” Bu beyitte ayrılık acısı ile Ebu Hüseyin'in cömertliği arasında anlamsal açıdan birleştirici hiçbir münasebet görülmemektedir.⁶¹⁶ Fakat bazı eleştirmenler; vâv'ın iki zıt manayı (ayrılık acısı ile bahsi geçen şahsın cömertliği gibi) birleştirmesine işaret ederek buradaki vasl'ı uygun görmenin abartıya kaçmak olduğunu ifade etmiştir. Oysa ki iki cümle arasında anlamsal bir münasebet olursa; Örnek: عَمْرُو طَيْبٌ، وَخَالِدٌ مُرَّضٌ (Amr doktor, Halit hastadır.) ya da عَمْرُو طَيْبٌ، وَخَالِدٌ مَرِيضٌ (Amr doktor, Halit hasta bakıcıdır.) gibi, bu durumlarda atf'in güzel/makbul olduğu belirtilmiştir.⁶¹⁷

Biz bu bahiste vâv kullanılmadığı ve araştırmamızın temeli vâv'a dayandığı için “fasl” konusunu sadece tanımlamakla yetindik. Bu konu belâgat kitaplarında ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.⁶¹⁸

2. Genelîn Özele Atfî

Genel manada olan kelimeler özel manada olan tek bir kelimeye atfî yapılabilir. Örnek: رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ “Rabbim! Beni, ana-babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla.”⁶¹⁹ Ayette; وَالِدَيَّ، وَالْمُؤْمِنِينَ، ve الْمُؤْمِنَاتِ lafızları; ي (nefsi mütekellim muttasıl) zamiri üzerine ma'tuflar. Dolayısı ile bütün bu ma'tuflar; genel bir manada olup, özel manada olan ي muttasıl zamiri üzerine atfî

⁶¹³ Bk., Taftazani, a.g.e., s.189.

⁶¹⁴ Taftazani, a.g.e., s.176.

⁶¹⁵ Kazvini, a.g.e., s. 130 ; Taftazani, a.g.e., s.176 ; Cārim ; Emīn, a.g.e., s. 198 ; Merağī, a.g.e., s. 163.

⁶¹⁶ Kazvini, a.g.e., s. 119 ; Taftazani, a.g.e., s.176 ; Merağī, a.g.e., s. 162.

⁶¹⁷ Bk. Taftazani, a.g.e., s.189.

⁶¹⁸ Bk., Kazvini, a.g.e., s. 119-126 ; Taftazani, a.g.e., s.189 ; Cārim; Emīn, a.g.e., s. 189-191 ; Haşimi, a.g.e., s. 119-120, 183-186 ; Merağī, a.g.e., s. 167-172 v.s.

⁶¹⁹ Nuh, 71/28.

olmuştur denilebilir.⁶²⁰ Bu konu belâgat konusu olmakla birlikte ayrıca bir nahiv konusudur.

3. Özelin Genele Atfı

Özel manada olan kelimeler genel manada olan kelimelerin üzerine atfı yapılabilir. Örnek: *“Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nuh'tan, İbrahim, Musa ve Meryem oğlu İsa'dan da.”*⁶²¹ Ayette; *مُوسَىٰ، إِبْرَاهِيمَ، نُوحٍ* muttasıl zamiri, *مِنَ النَّبِيِّينَ* özel isimleri genel manada olan *مِنَ النَّبِيِّينَ* üzerine atfı olmuşturlar diyebiliriz.⁶²²

Hatta *حَتَّى* (حَتَّى) lafzı, özelin genel üzerine atfı konusunda manasal olarak katkıda bulunabilir. Örnek: *مَاتَ النَّاسُ وَالْأَنْبِيَاءُ* (İnsanlar hatta Nebi'ler bile öldü.) Burada *حَتَّى* lafzı, manasal olarak katkıda bulunur. Yani bu cümle, *مَاتَ النَّاسُ حَتَّى الْأَنْبِيَاءِ* şeklinde takdir edilebilir.⁶²³ Bu konu belâgat konusu olmakla birlikte ayrıca bir nahiv konusudur.

4. Bir Şeyi Muradifi (Eşdeğeri) Üzerine Atfetmek

Bu tür vâv'a 'ey (أَيُّ) “yani” manasına gelen atf-ı tefsir (عَطْفُ التَّفْسِيرِ) ya da vâv-ı tefsiriyye (الْوَاوُ التَّفْسِيرِيَّةُ) de denir.⁶²⁴ Örnek: *“Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah'a arz ederim.”*⁶²⁵ Ayette geçen *حُزْنٌ* ve *بَتٌّ* kelimeleri lafız bakımından farklı olsa bile aynı manadadır. Dolayısıyla eşdeğer anlamda olan ve sonra gelen kelimenin, yine eşdeğer anlamda olan ve öncesinde gelen kelime üzerine

⁶²⁰ İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 394 ; Suyûti, *a.g.e.*, III, 157 ; Hamed ; Za'bî, *a.g.e.*, s. 350.

⁶²¹ Ahzab, 33/7.

⁶²² İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 394.

⁶²³ İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 394 ; Suyûti, *a.g.e.*, III, 157 ; Hamed ; Za'bî, *a.g.e.*, s. 350.

⁶²⁴ <http://majles.alukah.net/t33946/> (Erişim tarihi: 13/02/20019) ;

<https://www.alfaseeh.com/vb/showthread.php?t=62386>, (Erişim tarihi: 13/02/20019).

⁶²⁵ Yusuf, 12/86.

atfi olmuştur denilebilir.⁶²⁶ Başka Örnek: *“İşte Rableri*
*katından rahmet ve merhamet onlarıdır.”*⁶²⁷ صَلَوَاتُ kelimesi ile رَحْمَةٌ kelimesi ayet-i
kerime’de lafız bakımından farklı olsalar bile aynı anlamdadır. Dolayısıyla aynı
manaya gelen رَحْمَةٌ kelimesi, eşdeğeri olan صَلَوَاتُ kelimesi üzerine atıf olmuştur. Başka
Örnek: *“Orada ne bir eğrilik, ne de bir tümsek*
*göremeyeceksin.”*⁶²⁸ Ayette geçen الْعِوَجُ ve الْأَمْتُ aynı manadadır.⁶²⁹ Ayetten kıyamet
günü orada yani yeryüzünde ne bir çöküntü ve ne de bir yükselti görülemeyeceğini
ifade edenler de olmuştur. Bu durum ahirette Allah (c.c) dağları yerle bir edince,
onları dümdüz bir ova/arazi halinde bıraktığı zaman gerçekleşecektir denilebilir. الْعِوَجُ
ve الْأَمْتُ kelimelerine farklı anlam yükleyenler de olmuştur.⁶³⁰ Bu konu belâgat
konusu olmakla birlikte ayrıca bir nahiv konusudur.

5. Vâv’ın Lâ ile Birleşmesi

Bu tür vâv edatı; وَلا şeklinde لا ile birleşir ve öncesinde olumsuzluk (nefy ya
da nehy) ifade eden bir edat geçerse, bu olumsuzluk edatı الْمُعِيَّة (birliktelik) anlamı
vermez. Vâv sadece yalın bir bağlaç görevi görür denilmiştir.⁶³¹ Örnek: مَا قَامَ زَيْدٌ وَلَا
عَمْرُو (Zeyd kalkmadı, Amr da kalkmadı.) Bu örnek ne Zeyd’in ve ne de Amr’ın
kalktığını ifade etmektedir. Yoksa “kalkmama” eylemini birlikte yaptıkları
anlamında değildir. Zeyd ister tek başına olsun, isterse de Amr ile birlikte olsun, fiil
burada olumsuzluk manası ifade eder. لا ise burada, nefy-i te’kid (olumsuzluğu
pekiştirmek) için gelmiştir. Eğer vâv burada الْمُعِيَّة ifade etmiş olsaydı, لا olumsuzluk

⁶²⁶ Suyūti, *a.g.e.*, III, 157 ; Hamed ; Za’bī, *a.g.e.*, s. 350 ; Selman, ‘Ali Cāsım, *Mevsu ‘at-ü Me ‘ani’-l-
Ḥuruf’ il- ‘Arabiyye*, Daru ’Üsame, Ürdün 2003, s. 237.

⁶²⁷ Bakara, 2/157.

⁶²⁸ Taha, 20/107.

⁶²⁹ İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 395.

⁶³⁰ Bk., Ebu Hâyyan, Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî, *Tefsîr’ul-Baḥr’ul-Muḥîṭ*, Dâr’ul-Kütüb’ il-
’İlmiyye, Beyrut 1993, VI, 259.

⁶³¹ İbn Hişam, *a.g.e.*, s. 392 ; Suyūti, *a.g.e.*, III, 158 ; Hamed ; Za’bī, *a.g.e.*, s. 350 ; Çelen, *a.g.e.*, s.78.

edatını getirmek sahih olmazdı denmiştir.⁶³² Çünkü genel bir kanı olarak لا'nın hükmü olumsuzlaştırmak için olduğu düşünülebilir. Hâlbuki maksat bu kanıyı yıkmak için birlikteliğin olmadığını ifade etmektir. Oysaki örneğin; مَا قَامَ زَيْدٌ وَعَمْرُو (Zeyd ve Amr kalkmadı.) şeklinde bir cümle kursak, burada Zeyd ve Amr'ın her ikisinin birlikte kalkma eylemini yapmadıklarını ifade eder. İşte burada, المعية söz konusudur diyebiliriz.⁶³³

Vâv bağlacı لا ile birleşir ve öncesinde de olumsuz bir edat geçerse, bazı âlimlere göre bu durumdaki atıf, yani cümlenin cümle üzerine atfında amil gizlidir, denilmiştir. Yani vâv bağlacından sonrası için bir amil takdir olur. Aslında meşhur olan kullanımın ise müfredlerin atfı olduğu söylenebilir.⁶³⁴ Örnek: مَا قَامَ زَيْدٌ وَلَا عَمْرُو Bu cümlede vâv bağlacından sonra bir amil takdir olur. Burada cümle, مَا قَامَ زَيْدٌ وَلَا قَامَ عَمْرُو, takdirindedir denilebilir. Nitekim şu ayette de bu durum görülür: وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرَّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَى وَمَا أَمْوَالُكُمْ تُقَرَّبُكُمْ وَلَا تُقَرَّبُكُمْ أَوْلَادُكُمْ, demek, مَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ yaklaştıran şeylerdir!⁶³⁵ takdirinde olup mana, her iki durumda da sizin bize yaklaşmanız reddedilir. Yani mallarınız ve evlatlarınız her biri ayrı ayrı olsa (münferit olarak) ya da her ikisi birden bir araya toplanmış olsa bile, sizin bize yaklaşmanız bu şekilde kabul edilmez denilebilir.⁶³⁶

Vâv bağlacının لا ile birleşmesi ve öncesinde de olumsuz bir edat geçmesi durumunda, iki şarttan (öncesinde olumsuz bir edat bulunması ve bu olumsuzluk edatının birliktelik anlamında kastedilmiş olmaması) birisi kaybolursa, لا'nın vâv

⁶³² Murâdî, a.g.e., s.35.

⁶³³ Dusukî, a.g.e., II, 759.

⁶³⁴ İbn Hişam, a.g.e., s. 392.

⁶³⁵ Sebe, 34/37.

⁶³⁶ Dusukî, a.g.e., II, 759.

bağlacından sonra getirilmesinden kaçınıldığı belirtilmiştir.⁶³⁷ Örnek: قَامَ زَيْدٌ وَلَا عَمْرُو

Bu şekilde kullanımın caiz olmadığı, çünkü iki şarttan birinin bulunmadığı görülür.

Bu kullanımda eksik olan şart ise, مَا nefy (olumsuzluk) edatının olmayışıdır. Vâv

bağlacı olumlu bir cümlede “birliktelik” ifade eder. Bu kullanımda ise, bir tezat söz konusudur. Dolayısı ile kullanım doğru değildir. Ancak şu şekilde ki kullanım

meşrudur denilebilir; Örnek: صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمُغْضُوبِ عَلَيْهِمْ *
إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

“Bizi doğru yola, nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine

ve sapkınlarınkine değil.”⁶³⁸ وَلَا الصَّالِينَ demek caizdir. Çünkü öncesinde nefy

manasına gelen غَيْرِ bulunmaktadır denilmiştir.⁶³⁹ Başka Örnek:

فَاذْهَبْ فَأَيُّ فِتْنَى فِي النَّاسِ آخِرُهَا * مِنْ حَتْفِهِ ظَلَمَ دُغَجٌ وَلَا حَيْلُ

“Git! İnsanların içinde hangi genci ölümden (helak olmaktan) koruyacak olan ne bir zifiri karanlık ne de bir dağ vardır.” أَيُّ istifham edatının, nefy (لَا)

manasında olup burada inkâr için geldiği, لَا حَيْلُ nün ise burada ظَلَمَ üzerine atf

olduğu söylenebilir. Yine şu ayet-i kerime’de de bu durum görülür: فَهَلْ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ

فَهَلْ سُورَةُ الْاَنْعَامِ * فَهَلْ هَلْ soru edatı burada

olumsuzluk manasında yani inkâr için gelmiştir. فَهَلْ يُهْلِكُ demek, لَا يُهْلِكُ anlamına

gelir. Dolayısıyla öncesinde nefy edatı anlamında kullanılan bir soru edatı gelmiş

bulunmaktadır.⁶⁴² Başka Örnek: وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ * وَلَا الظُّلُّ وَلَا

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ * وَالْحُرُورُ * وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ
“Kör ile gören, karanlıklar ile aydınlık, gölge ile

⁶³⁷ Murâdî, a.g.e., s.35.

⁶³⁸ Fatiha, 1/6-7.

⁶³⁹ İbn Hişam, a.g.e., s. 392 ; Dusukî, a.g.e., II, 759 ; Hamed ; Za’bî, a.g.e., s. 350.

⁶⁴⁰ İbn Hişam, a.g.e., s. 392 ; Demāmīnī, a.g.e., II, 261 ; Dusukî, a.g.e., II, 759.

⁶⁴¹ Ahkâf, 46/35.

⁶⁴² İbn Hişam, a.g.e., s. 392 ; Dusukî, a.g.e., II, 759.

sıcaklık, diriler ile ölümler de bir olmaz.”⁶⁴³ Buradaki ikinci, dördüncü ve beşinci ﻻ; karışıklık olmasın diye zaid olarak gelmiş⁶⁴⁴ olup sadece te’kid içindir denilmiştir.⁶⁴⁵ Birinci ve üçüncü ﻻ ise, her ikisi de zaidir. Ancak sadece te’kid için değildir. Ayrıca bu, cemi ve müfred halinin her ikisinde de olumsuzluğu eşitleme ifade etmesi içindir denilmiştir. Vâv ve ﻻ’nın ﻻﻭ şeklinde birlikte kullanımına dair iki görüş olduğu söylenebilir: a. Vâv atıf harfi olup ﻻ olumsuzluğu pekiştirmek için zaid harf olur. Ya da; b. Vâv zaid olup ﻻ atıf harfidir denilmiştir.⁶⁴⁶

Vâv bağlacının اِفْتِعَال ve تَفَاعُل gibi bir babda müşareket manası ifade eden bir fiille kullanımı birliktelik anlamı taşır. Fiilden önce bir nefy edatı gelir ve sonrasında vâv bağlacı da bulunursa, buradaki vâv bağlacı fiilin geldiği babın özelliğinden dolayı birliktelik ifade eder. Ancak vâv bağlacından sonra ﻻ olumsuzluk edatının gelmesi uygun olmayıp bu şekilde kullanımın caiz olmadığı ifade edilmiştir.⁶⁴⁷ Örneğin; مَا اِخْتَصَمَ زَيْدٌ وَلَا عَمْرُو denemeyeceği, çünkü cümlede bir zıtlık söz konusu olduğu söylenmiştir. Ancak bu kullanımda ﻻ’yı zaid kabul edersek caiz olacağı belirtilmiştir. Yani ﻻ’nın zaid olarak kullanımı burada olsa da olur olmasa da olur fark etmez.⁶⁴⁸ Oysaki cümle şu şekilde olursa, bu kullanımın sahih olan kullanım olduğu söylenebilir.⁶⁴⁹ Örnek: مَا اِخْتَصَمَ زَيْدٌ وَعَمْرُو (*Zeyd ve Amr hasımlaşmadı/birbiriyle davalanmadı.*) Bu konu belâgat konusu olmakla birlikte ayrıca bir nahiv konusudur.

⁶⁴³Fâtır, 35/19-22.

⁶⁴⁴ İbn Hişam, a.g.e., s. 393.

⁶⁴⁵ Dusukî, a.g.e., II, 760.

⁶⁴⁶ Dusukî, a.g.e., I, 548, II, 760 ; Şertünî, Reşid, *Mebâdi’ül-Arabiyye fi’s-Sarfî ve’n-Nahvi*, Müessesetü’l-İntişârâti Dar’ul ‘İlm, Kıym 1968, IV, 367, 379 ; Çörtü, a.g.e., s. 380.

⁶⁴⁷ İbn Hişam, a.g.e., s. 392-393.

⁶⁴⁸ Murâdî, a.g.e., s.35.

⁶⁴⁹ Dusukî, a.g.e., II, 759 ; Hamed ; Za’bî, a.g.e., s. 350.

6. Vâv'ın Lâkin ile Birleşmesi

“Lâkin” (لَكِنَّ) ⁶⁵⁰sadece istidrak (düzeltme, telafi) ⁶⁵¹için olup “lâkin” in atıf ifade etmesinin üç şarta bağlı olduğu belirtilmiştir:

1. Ma'tuf'un müfred (cümle olmayan) olması gerekir. Örnek: مَا قَطَّفْتُ الرَّهْرَ ، لَكِنَّ النَّمْرَ (Çiçeği koparmadım fakat meyveyi kopardım) Eğer müfred olmazsa, “lâkin” in atıf değil, ibtida ve istidrak harfi olmasını hesaba katmak gerekir. Kendisinden önceki cümle hakkında kendisinden sonraki cümlenin irab açısından müstakil olması gerekir. Örnek: مَا قَطَّفْتُ الرَّهْرَ ، لَكِنَّ قَطَّفْتُ النَّمْرَ (Çiçeği koparmadım fakat meyveyi kopardım.) “Lâkin” burada hem istidrak hemde ibtida edatı olup atıf ifade etmediği söylenebilir. Zira kendisinden sonraki cümle irab olarak müstakildir. Çünkü ibtida için kullanılan “lâkin”, irab yönünden sadece müstakil ve yeni bir cümlenin başına geldiği ifade edilmiştir. ⁶⁵²

2. “Lâkin”in doğrudan (direkt) vâv'la geçilmiş olmaması gerekir. Yani öncesinde vâv olmaması gerekir. Örnek: مَا صَافَحْتُ الْمُسِيءَ لَكِنَّ الْمُحْسِنَ (Kötü kimseyle tokalaşmadım fakat iyi kimseyle tokalaştım.) Eğer “lâkin” den önce doğrudan vâv gelirse; bu durumda “lâkin” atıf olmaz, cümle başlangıcı (ibtida) ve istidrak harfi olur. Kendisinden sonra isim ya da fiil cümlesi bulunması gerekir ve vâv'la kendisinden önceki cümleye atıf yapılırsa denilebilir. ⁶⁵³ Fiil cümlesine örnek: مَا صَافَحْتُ الْمُسِيءَ وَلَكِنَّ الْمُحْسِنَ (Kötü kimseyle tokalaşmadım fakat iyiyle tokalaştım.) İsim cümlesine örnek:

⁶⁵⁰ Şeddeli ve şeddesiz gelebilir. Bk. 'Abbas, a.g.e., III, 616.

⁶⁵¹ Zihinde cevaplanması gereken bazı şüphe ve düşünceleri gidermek için bir cümlenin peşinden, başında istidrak edatı olduğu halde başka bir cümlenin gelmesi durumudur denilebilir. Örnek: مَا قَطَّفْتُ الرَّهْرَ (Çiçeği koparmadım) Bu cümle çiçeğin koparılmadığını ifade eder. Fakat bu cümleden; başka bir meyve, semere, ürün gibi bir şeyin de koparılmadığı akla gelebilmektedir. Bu zannı gidermek için لَكِنَّ gibi bir istidrak edatı getirir ve şöyle deriz; مَا قَطَّفْتُ الرَّهْرَ ، لَكِنَّ النَّمْرَ (Çiçeği koparmadım fakat meyveyi kopardım) Burada لَكِنَّ istidrak edatlarından biri olup bu yanlış zannı gidererek sadece meyvenin koparıldığı fikrini yerleştirmiştir diyebiliriz. Bk. 'Abbas, a.g.e., III, 616.

⁶⁵² 'Abbas, a.g.e., III, 616.

⁶⁵³ 'Abbas, a.g.e., III, 616.

654 وَلَيْسَ أَحَىٰ مَنْ وَدَّيَ رَأَىٰ عَيْنِيهِ وَلَكِنَّ أَحَىٰ مَنْ وَدَّيَ وَهُوَ غَائِبٌ

“Beni kendi gözüyle (gördüğünde) seven kimse (gerçek) kardeşim değildir, fakat beni gıyabımda seven benim (gerçek) kardeşimdir.” Burada vâv atıf harfidir. “Lâkin” ise, cümlede istidrak ve ibtida ifade etmekte olup “lâkin” den sonraki cümlelerin vâv’la kendisinden önceki cümleye atıf yapıldığı belirtilmiştir.⁶⁵⁵

3. “Lâkin”in öncesinde önceki misallerde olduğu gibi nefy ya da nehy olması gerekir. Örnek: لَا تَأْكُلِ الْفَاكِهَةَ الْفَجَّةَ لَكِنَّ النَّاصِحَةَ (Ham meyveyi yeme! Lâkin olgun meyveyi ye!) Şayet öncesinde nefy ya da nehy geçmezse; bu durumda atıf harfi değil, ibtida ve istidrak harfi olur. “Lâkin” den sonra irab açısından müstakil bir cümle olması vaciptir denilmiştir.⁶⁵⁶ Örnek: تَكْثُرُ الْفَوَاكِهُ شِتَاءً ، لَكِنَّ يَكْثُرُ الْعَبَبُ صَيْفًا (Meyveler kışın çok olur fakat üzüm yazın çok olur.)

“Lâkin” ister atıf harfi olsun, ister atıf harfi olmasın daima istidrak manasında olduğu ifade edilir. Yukarıda geçen üç şartla atıf olur. Eğer üç şarttan biri eksik olursa atıf harfi olmadığı belirtilmiştir. Son olarak kur’ân-ı kerim’den bir örnekle konuyu bağlayalım: “Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah’ın rasulü ve nebilerin sonuncusudur.”⁶⁵⁷ Vâv atıf olup “lâkin”, sırf istidrak içindir. — رَسُولٌ kelimesi ise mahzuf “kâne”nin haberidir. Yani, وَلَكِنَّ كَانَ رَسُولَ اللَّهِ demektir. “Kâne” ve mamullerinden (“kâne” nin üzerinde amel ettiklerinden) müteşekkil cümle, vâv’la kendisinden önceki fiil cümlesine (مَا كَانَ مُحَمَّدًا أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ) üzerine) atfedilmiştir. Bu durum, “öncesi vâv’la geçilmiş “lâkin” sırf istidrak içindir.” diyen en meşhur görüşe göredir. — Ancak “lâkin”den sonra daima cümle bulunursa “lâkin” atıf edatı olmaz. Bu durumda vâv atıf edatı olur. Fakat bu ayetle ilgili olarak müfredin

⁶⁵⁴ Endelüsi, ‘Ahmed b. Muhammed b. ‘Abd-u Rabbih, *el-İkḍ’ul-Ferīd*, thk. Müfīd Muhammed Kūmeyha, Dār’ul-Kütüb’il-‘İlmiyye, Beyrut y.y., II, 227 ; Yesū’ī, Luis Şeyhū, *Meccān’l-Edeb fī Hadāik’il-‘Arab*, <http://shamela.ws/browse.php/book-259/page-414>, II, 107, (Erişim Tarihi: 09.08.2018) ; ‘Abbas, *a.g.e.*, III, 617.

⁶⁵⁵ ‘Abbas, *a.g.e.*, III, 617.

⁶⁵⁶ ‘Abbas, *a.g.e.*, III, 617.

⁶⁵⁷ Ahzab, 33/40.

gelmesini caiz görenin görüşüne göre, vâv atf harfidir. *رَسُولٌ* ise, *أَبَا* üzerine ma'tuftur denilmiştir.⁶⁵⁸ Bu konu belâgat konusu olmakla birlikte ayrıca bir nahiv konusudur.

7. Vâv'ın Sebep Bildiren Lâm (Lâm-ı Ta'lil) Manasında Kullanılması

Bu görüşü Hârzencî (348/959)⁶⁵⁹ aşağıdaki ayetlerde mansub fiillerden önce gelen vâv'ları lam-ı ta'lil manasında değerlendirmiştir. Ancak doğru olanın, cumhurun bu vâv'ı birliktelik (maiyyet) manasında anlamış olmasıdır denilmiştir.⁶⁶⁰

Sonrasında gelen gizli bir *أَنَّ* ile fiil mansub olur. Hangi görüş doğru olursa olsun sonuçta gizli bir *أَنَّ* olduğu sabittir denilebilir.⁶⁶¹ Örnek: * *أَوْ يُؤْبَهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ* *

*“Yahut (içlerindeki) yaptıklarından dolayı onları helak eder, birçoğunu da affeder. Allah, ayetlerimiz hakkında tartışanlar, kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bilsinler diye böyle yapar.”*⁶⁶² Ayette sebep

bildiren lâm olduğunu düşünürsek: *وَيَعْلَمَ* (bilmesi için) manası çıkar. Eğer birliktelik için olduğunu düşünürsek: (bilmekle birlikte) anlamı çıkar denilebilir. Bu konuyla ilgili: *“Yoksa siz; içinizden cihat edenleri (sınayıp) ayırt etmeden ve yine sabredenleri (sınayıp) ayırt etmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?”*⁶⁶³ ayette de aynı durum geçerlidir denilebilir.

Yine: *“Ah, keşke dünyaya geri döndürülsek de Rabbimizin ayetlerini yalanlamasak ve mü'minlerden olsak.”*⁶⁶⁴ ayetinde *وَلَا نُكْذِّبُ*

nin başındaki vâv'ı da aynı şekilde düşünebiliriz. Eğer lâm-ı talil manasında olduğunu kabul edersek: *وَلَا نُكْذِّبُ* (yalanlamayalım diye) manası, birliktelik için

⁶⁵⁸ Abbas, a.g.e., III, 568.

⁶⁵⁹ Hârzencî; Ebu Hamid Ahmed b. Muhammed Büştî, Nisabur bölgesinde Büşt adında bir yere nispetle Büştî olarak anılmıştır. Aynı zamanda Hârzencî lakabı da, Nisabur'da Buşt bölgesinde bir köyün adı olan Hârzenc'e nisbetlidir. Arap dili ve edebiyatı âlimidir. Arap diline dair “et-Tekmile” adıyla meşhur bir eseri vardır. Bk. <http://isamveri.org/pdf/km/02/DKM021201.pdf>, (Erişim Tarihi: 03/02/2019).

⁶⁶⁰ İbn Hişam, a.g.e., s. 397.

⁶⁶¹ Dusukî, a.g.e., II, 767.

⁶⁶² Şûrâ, 42/34-35.

⁶⁶³ Ali İmran, 3/142.

⁶⁶⁴ En'am, 6/27.

olduğunu kabul edersek: وَلَا نُكْذِبْ (biz yalanlamamakla birlikte) anlamı çıkar dememiz mümkündür. Bu konu belāgat konusu olmakla birlikte ayrıca bir nahiv konusudur.

SONUÇ

Bu çalışmada, edatların Arapça'daki yeri ve önemi göz önünde bulundurularak vâv edatının Arap dili ve belâgatındaki çeşitliliği ve işlevselliği ortaya konulmaya ve söz konusu edat çeşitli yönleriyle tanıtılmaya çalışılmıştır.

Arapça ile Türkçe, Türklerin İslâm'a girmesiyle birlikte yüzyıllardır devam eden bir birlikteliğin sonucu olarak birbirinden önemli boyutta edat alış-verişinde bulunmuştur. Arapça, Türkçe'ye nazaran bağlantılarda edatlara çok fazla ihtiyaç duyan edat zengini bir dildir. İki dil arasındaki etkileşim sonucunda Türkçe, bünyesine yabancı olan edat sistemini Arapça'dan aldığı edatlarla oluşturmaya başlamış ve zamanla da kendine mahsus edat sistemini oluşturmuştur.

Arapça'ya mahsus olup Türkçe'ye geçmemiş edatlar olmakla birlikte Türkçe'ye geçmiş olan edatlarda mevcuttur. Vâv edatı, bu edatların en önemlisi, en çok kullanılanı ve hatta en fazla fonksiyona sahip olanı olup bazı durumlarda karmaşaya sebep olabildiği görülmüştür. Arapça ve Türkçe arasında yapılan aktarımlarda ortak kullanımlı edatların tercümesinde sıkıntı görülmediği, ancak vav edatının pek çok anlamından cümle içinde hangi anlamda bulunduğu tespitinin tercüme açısından önemli olduğu, bazen hangi anlamda kullanıldığı gözden kaçabildiği, bunun ise yanlış anlamalara ve yanlış tercümelere yol açtığı farkedilmiştir. İşte bundan dolayı vâv edatının cümle içindeki konumunun iyi bir şekilde anlaşılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Vâv edatı, cümle içinde bulunduğu konuma göre işlev gördüğü ve bu işleve göre bulunduğu cümleye mana kazandırdığı, vâv'ın en çok kullanım alanının atıf olduğu görülmüştür. Atıf konumundayken mutlak cem, tertip ya da terahi ifade etmesi, anlaşılması güç konumlarda tartışmalara sebep olduğu görülmüştür. Cümleye vâv-ı isti'nâf ile başlanıldığı zaman, başında bulunduğu cümledeki önceki cümle ile herhangi bir bağlantısının olmadığı anlaşılmıştır. Yemin ifade eden kasem vâv'ının anlamı pekiştirmek için kullanıldığı, ihtimal anlamı için rubbe vâv'ı, işteşlik (beraberlik) ifade etmek için maiyyet vâv'ı, vurgu ifade etmek için zaid vâv kullanıldığı görülmüştür. Arapça'da vâv-ı şemaniyye'nin sekiz sayısına özel olarak kullanıldığı, durum (hâl) ifade etmek için vâv-ı haliyye, seçim ifade etmek için (ev)

yerine bağlaç grubu oluşturan vâv-ı tahyîr kullanıldığı anlaşılmıştır. Vâv'ın iğrâ, tahzîr ve nida üslubunda kullanıldığı; kimi zaman bi (بِ) harf-i cerri manasında, kimi zaman sebep bildiren lâm, kimi zaman iz (إِذْ) manasında, kimi zaman da inkârı ziyadeleştirmek için istifham hemzesinden istifade edilerek inkâr vâv'ı olarak kullanıldığı görülmüştür. Karşımızdaki kimseye bir şeyi hatırlatmak için hatırlatma vâv'ının kullanıldığı ve cümle içinde gelen ara cümlenin başında vâv-ı i'tirağıyye'nin kullanıldığı görülmüştür. Görüldüğü gibi vâv edatının muhtevası oldukça geniş olup sarf ve nahiv açısından yeri geldikçe değindiğimiz daha pek çok konumu olduğu ortaya çıkmıştır.

Kullanan açısından anlamı tamamlama, anlayan açısından da doğru anlama zorunluluğu bulunan vâv, birden çok çeşidiyle özellikle de Kur'an'da ve daha sonra diğer İslâmi ilimlerde en fazla kullanılan edat olduğu görülmüştür. Bu kullanımların çoğunda vâv'ın hangi çeşidiyle hangi anlamda kullanıldığı kolaylıkla anlaşılabilir. Ancak bütün kullanımları için bu kolaylık geçerli değildir. Çünkü bazı ayet, hadis, şiir gibi metinlerin ibarelerinde vâv, ya anlam zenginliği olarak kabul edilebilmekte ya da anlama ve yorumlama ihtilaflarının önemli bir gerekçesi olabilmektedir. Vâv ile ilgili bu durum anlama ve yorumlamada, ister büyük ister küçük olsun, her bir unsurun önemli olduğuna ve göz ardı edilmemesi gerektiğine işaret etmektedir. Zira vâv edatı, müstakil olarak bir anlam içermeyip içinde bulunduğu bütünün bir parçası olarak etki ve katkılarının ne boyutta olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü bir cümlenin asıl anlamı onu oluşturan her bir unsurun müstakil olarak taşıdığı anlamların yan yana dizilmesi olarak değil, bu unsurların oluşturduğu bütünden ortaya çıkmaktadır.

Vâv edatı Arap dilinin yapıtaşları içerisinde küçük ve basit gibi görülerek ihmal edilse, bu ihmalin sonucu olarak önemli anlam kaybına neden olmayacağı düşünülse bile, aslında çok önemli bir yapıdır. Hatta bunun sonucu olarak tefsir, fıkıh, kelam gibi ilim dallarında vâv edatı hakkında çok farklı görüş ve hükümlerin ortaya çıktığı göz önünde bulundurulursa vâv edatının değeri çok daha iyi anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

- ABBAS Hasan, *en-Naḥvu'l-Vafi*, Dar'ul-Ma'arif, Mısır 1974.
- ABBAS Hasan, *Ḥurufu'l-Me'ani beyne'l-'Aşaleti vel'Ḥadase*, İttihadu'l-Küttabi'l-'Arab, Dimeşk 2000.
- ABBAS İhsan, *Dīvān-ı Küseyyir 'Azze*, Dār'uş-Şekāfiyye, Beyrut 1971.
- ABDULLAH Hasan, *Ḥuruf'ul-Me'ani beyne'l-Edai'l-Luğaviyyi ve'l-Vaḏiyfeti'n-Naḥviyyi*, <https://archive.org/details/lis01903>, s.13, (Erişim Tarihi: 26.01.2017).
- ABD'UL-MEŞİH George Mitri, *Mu'cemu Ḳavā'id-il-Luğat'il-'Arabiyye fi Cedāvili ve Levḥāti*, Mektebet-ü Lübnan Naşirün, Beyrut 1996.
- AKDAĞ Hasan, *Arap Dilinde Edatlar*, Tekin Yay., Konya, ty.
- AKDAĞ Hasan, *Arap Dili Dilbilgisi*, Tekin Yay., yy., Konya.
- ALĀ'Ī Şalāḥ'ud-Dīn Ḥalīl b. Kīkledī, *el-Fuṣul'ül-Müfide fil-Vav'il-Mezide*, Dar'ul-Beşir, 'Amman 1990.
- ALP Musa, *Arap Dilinde Hel ve Hemze Soru Harflerinin Vaz'ı ve Kullanımı*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Adana 2017.
- ALTIKULAÇ Tayyar, <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/26/C26008579.pdf>, Kunbül maddesi, XXVI, 375, (Erişim Tarihi: 10/02/2019)
- ĀLU'Ş-ŞEYḤ Salih, <https://www.alfaseeh.com/vb/showthread.php?t=62386>, (Erişim tarihi: 13/02/2019).
- ĀMİRĪ Lebīd b. Rebī'a, *Dīvān-u Lebīd b. Rebī'a el-'Āmirī*, Dar'u Şadr, Beyrut, yy.
- ANṬĀKĪ Muḥammed, *el-Minhac fi Ḳava'idi ve'l-Ī'rab*, Tebliğ Yay., İstanbul 1985.
- ATABAY Neşe, KUTLUK İbrahim ve ÖZEL Sevgi, *Sözcük Türleri*, TDK, Olgaç Yay., Ankara 1983.
- ATEŞ Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Yeni Ufuklar neş.,ty.
- ATĪḲ 'Abd'ül-'Azīz, *İlm'ül-Me'anī*, Dār'un-Nehdat'il-'Arabiyye, Beyrut 2009.

- AYŞÜ İbrahim, <https://www.ahlalheeth.com/vb/showthread.php?t=169675>, (Erişim Tarihi: 16/12/2018).
- BAGDĀDĪ ‘Abd’ül-Ḳādir b. ‘Omer, *Ḥizānet’ül-Edeb ve Lübbü Lübābi Lisān’il-‘Arab*, thk. ‘Abdü’s-Selam Muḥammed Ḥārūn, Mektebetü Ḥancī, Ḳahire 1997.
- BAKIRCI Selami ve ÇÖĞENLİ Sadi, *Kullanım Örnekleriyle Arapça Edatlar Sözlüğü*, Cantaş Yay., İstanbul 2013.
- BENĀ Muḥammed İbrāhīm, *Ebu’l-Ḳāsim es-Süheylī ve Mezḥebuhu’n-Naḥvī*, Dār’ul-Beyani’l-‘Arabiyyi, Cidde 1985.
- BEYĀTĪ Zāhir Şevket, *Edevāt’ül-İ‘rab*, el-Müessesetü’l-Cāmi‘iyyetü li’d-dirāsāti ven-Neşri ve’t-Tevzī‘ı, Beyrut 2005.
- BOLELLİ Nusrettin, *Arapça Dilbilgisi Nahiv-Sarf ve Terimleri*, Yasin Yay., İstanbul 2006.
- BUHARĪ Ebu Abdillāh Muḥammed b. İsmail, *Sahih’ul-Buhari*, Kitāb’ut-Tevhīd, 7486, Dar’u İbni Keşīr, Beyrut 2002.
- CA‘DĪ en-Nābiġa, *Dīvān’un-Nābiġat’ül-Ca’dī*, thk. Vādiḥ’uş-Şamed, Dār’u Şadr, Beyrut 1998.
- CAMĪ Nur’ed-Din Molla ‘Abdu’r-Raḥman b. Aḥmed, *Molla Cami*, Şefkat Yay. İstanbul 2015.
- CĀRĪM ‘Alī ve ‘EMĪN Muştafā, *en-Naḥv’ul-Vādiḥ*, II, Dār’ul-Ḳalem, yy.
- CĀRĪM ‘Alī ve ‘EMĪN Muştafā, *en-Naḥv’ul-Vādiḥ*, I, Mektebetü Dāri’l-Fecr, Dimeşķ 2010.
- CĀRĪM ‘Alī ve ‘EMĪN Muştafā, *el-Belāġat’ül-Vādiḥa*, Müesseset’ül-Kütüb’iş-Şekāfiyye, Beyrut yy.
- CEVHERĪ ebu Naşr ‘İsmā‘il b. Ḥammad, *es-Sıḥaḥ Tac’ul-Luġa ve Şıḥaḥ’ul-‘Arabiyye*, Dar’ul-Hadiş, Ḳahire 2009.

- CÜZÜLİ 'İsā b. 'Abd'il-'Azīz, *el-Muḳaddimet'ül-Cüzūliyye fi'n-Nahv*, thk. Şa'ban 'Abd'ül-Vehhab Muhammed, <https://archive.org/stream/FP137436/137436p#page/n0/mode/1up>, (Erişim Tarihi: 18/07/2018).
- ÇAVDAR Emre, *Arap Dilinde Lâm, Lâ, Mâ Edatları ve Kur'an-ı Kerim'deki Kullanımları*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2015.
- ÇELEN Mehmet, *Arapçada Edatlar*, Kalem Yay. 2006.
- ÇÖRTÜ Mustafa Meral, *Arapça Dilbilgisi Nahiv*, İFAV, İstanbul 2011.
- ÇÖRTÜ Mustafa Meral, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, İFAV, İstanbul 2010.
- DEMÂMİNİ Muhammed b. Ebi Bekr, *Şerḥ'ud-Demāmī 'alā Muḡnī'l-Leḃb*, Müesseset'üt-Tārīḥ'il-'Arabiyyi, Beyrut 2007.
- DERVİŞ Muhyiddin, *'İrab'ul-Ḳur'an'ı Kerim ve Beyanuhu*, Daru İbni Kesir, Dimeşq 2014.
- DOĞAN Candemir, *Karşılaştırmalı Arapça-Türkçe Bağlaçlar*, Cantaş Yay. İstanbul 2013.
- DOĞAN Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yay. 1996.
- DURMUŞ İsmail, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c42/c420389.pdf>, *Vâv maddesi*, XLII, 576, (Erişim Tarihi: 05.08.2018).
- DUSUḲÎ Muhammed 'Arafe, *Hāşiyet'üd- Dusuḳî*, Dār'us-Selām, Ḳahire 2014.
- DÜ'ELİ Ebu'l-'Esved, *Dīvānu eb'l-'Esved ed-Dü'elī*, thk. Muḳammed Ḥasan Āli Yāsīn, Dāru ve Mektebetü'l-Hilāl, 1998 Beyrut.
- DÜREYYEH el-Ḥaṭīb ve LÜṬFİ eş-Şaḳḳāl, *Dīvān-ı Ṭarfeh b. El-'Abd*, el-Müesseset'ül-'Arabiyye, Beyrut 2000.
- EBU ḤAYYAN Muhammed b. Yusuf el-Endelüsī, *Tefsīr'ul-Baḥr'ul-Muḥīṭ*, Dār'ul-Kütüb'il-'İlmiyye, Beyrut 1993.
- EDİSKUN Haydar, *Türk Dilbilgisi*, Remzi Yay., İstanbul 1999.

- ENBĀRĪ 'Abd'ur-Raḥman b. Muḥammed b. 'Ebī Saīd, *el-İnşāf, fi-Mesā'il-il-Ḥilāfi beyne'n-Naḥviyyīne'l-Başriyyīne ve'l-Kūfiyyīn*, <https://archive.org/details/FP8138>, (Erişim Tarihi: 30/07/2018).
- ENDELÜSĪ 'Aḥmed b. Muḥammed b. 'Abd-u Rabbih, *el- İkd'ul-Ferīd*, thk. Müfīd Muḥammed Ḳumeyha, Dār'ul-Kütüb'il-'İlmiyye, Beyrut yy.
- ENDELÜSĪ 'Ebī'l-Ḳāsim 'Abdurrahman b. 'Abdullah, *Emālī's-Süheylīyyi*, thk. Muḥammed İbrāhim el-Bennā, Maṭba'at'üs-Se'adeh, yy.
- ERGİN Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1985.
- ERKĀN Arif, *el-Beyan, Arapça Türkçe Büyük Sözlük*, Yasin Yay., İstanbul 2006.
- ESEDĪ Kerim Mürzeh, <http://alnoor.se/article.asp?id=160331> (Erişim tarihi: 26/01/2019).
- FERAĤĪDĪ Ḥalil b. 'Aḥmed, *el-Ḥuruf*, Maṭbaātü Cami'ati 'Ayni Şems, Ḳahire 1969.
- FEREZDAḲ, *Dīvān'ul-FerezdaḲ*, thk.'Alī Fā'ūr, Dār'ul-Kütüb'il-'İlmiyye, Beyrut 1987.
- FERRĀ' Ebī Zekerīyyā Yaḥyā b. Ziyād, *Meānī'l-Ḳur'ān*, 'Ālem'ül-Kütüb, Beyrut 1983.
- ĠALĀYİNĪ Muştafa, *Cami'u'd-Durusi'l-'Arabiyye*, Dar'ul-Kütübü'l-'İlmiyye, Beyrut 2011.
- GÜNDAY Hüseyin ve ŞAHİN Şener, *İşlevsel Özellikleri ve Tercüme Teknikleri Açısından Arapçada Bağlaçlar*, Emin Yay. 2009.
- GÜNEŞ Kadir, *Arapça Türkçe Sözlük*, Mektep Yay., İstanbul 2011, s.19-20.
- HACIEMİNOĞLU Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, MEB, İstanbul 1992.
- ḤAMED 'Ali Tevfik; ZA'BĪ, Yusuf Cemil, *el-Mu'cem-ul Vafiy fil-Edevat'in-Naḥvi'l-'Arabiyyi*, Dar'ul-'Emel, Ürdün 1993.
- HASENAT 5 Kur'an Araştırma Programı, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Android Sürüm.
- HAŞİMĪ es-Seyyid Ahmed, *Cevahir'ul-Belaġati fil-Meani vel-Beyan vel-Bedi*, thk., Yusuf es-Sumeyli, el-Mektebet'ül-'Asriyye, Sayda 1999.

- HAṬĪB Abdu'l-Laṭīf Muhammed, *Şerḥu'l-Ḥaṭīb 'alā Muğni'l-Lebib 'an Kütübi'l-E'arīb*, Dāru'l-Muşavviru'l-Ġarbī, Beyrut 2000.
- HEREVĪ 'Ali b. Muḥammed en-Naḥvī, *Kitāb'ul-Ezhiye fi 'ilm'il-Ḥuruf*, Maṭbu'ātü Mecme'ı'l-Luġat'il-'Arabiyye, Dımeşk 1993.
- ḤUMEYYĪD Sa'd b. Abdullah, <http://majles.alukah.net/t33946/> (Erişim tarihi: 13/02/2019).
- İBRAHİM Muḥammed ebu'l-Faḍl, *Dīvān-ı 'Imru'ul-Ḳays*, Dār'ul-Meārif, Kahire, y.y.
- İBN MANZŪR, *Lisān'ul-'Arab*, Dār'ul-Kütüb'il-'İlmiyye, Beyrut 2013.
- İBN 'AḲĪL Baha'ü'd-Din 'Abdullah, *Şerḥu ibni 'AḲīl 'ala Elfiyeti ibni Mālik*, el-Mektebet'ül-'Aşriyye, Beyrut 2016.
- İBN CİNNĪ Ebu'l-Feṭḥ 'Oşman, *el-Munşif Li Kitabi't-Taşrif*, thk. Muhammed Abdül Kadir 'Ata, Daru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, Beyrut 2014.
- İBN FĀRĪS, *Meḳāyīs'ul-Luġa*, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Zekerıyyā, thk. Abd'üs-Selām Muhammed b. Ḥarun, Dar'ul-Fıkr 1979.
- İBN HİŞAM, Cemal'ud-Din 'Abdullah, *ŞerhuḲatr'in-Neda Ve Bell'uş-Şadā*, Mektebetü Seyda, Diyarbakır 2014.
- İBN HİŞAM, *Muğni'l-Lebib 'an Kütüb'il-E'arib*, waqfeya.com, (Erişim Tarihi: 18.02.2017).
- İBN MÜNĀVĪ, 'Abd'ur-Ra'ūf, *Et-Tevfıḳ 'alā Mühimmāt'it-Teārif*, thk. 'Abd'ül-Ḥamīd Şālih Ḥamedān, 'Alem'ül-Kütüb, Ḳāhire 1990.
- İBN 'UŞFUR el-İşbīlī, *el-Mümti 'u fi't-Taşrif*, thk. Faḫr'ud-Din Ḳabave, Dar'ul-Ma'rife, Beyrut 1987.
- İBN 'UŞFUR el-İşbīlī, *el-Muḳarrib*, thk., 'Ahmed 'Abd'us-Settar el-Cevārī ve 'Abdullah el-Cebūrī, el-Musahim, yy. 1972.
- İBN YA'İŞ Muvaffaḳ'ud-Din 'Ali b. Ya'ış en-Naḥvi, *Şerḥ'ul-Muluki fi't-Taşrif*, Dar'ul-Evza'i, Beyrut 1988.

İBN YA'İŞ, Muvaffak'ud-Din 'Ali b. Ya'ış en-Nahvi, *Şerh'ul-Mufaşşal*, <https://archive.org/stream/waqshmu/shmu07#page/n0/mode/1up>, (Erişim Tarihi: 18/07/2018).

KARAÇAM İsmail, *Kur'an-ı Kerim'in Nüzulü ve Kıraati*, İFAV, İstanbul 1995.

KAZVİNİ el-Ḥaṭīb, *el-İḍāḥ fī 'Ulum'il-Belaġa*, thk., İbrahim Şemsü'd-Din, Dar'ul-Kütüb'il-'Ilmiyye, Beyrut 2010.

KOÇ Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Yay., İstanbul 1996.

KURT Mustafa, *Arap Dilinde Cer Harfleri*, İFAV, İstanbul 1999.

LÜBDİ Muhammed Semîr Necîb, *Mu'cem'ul-Muṣṭalahāt'in-Nahviyyet'i ve's-Şarfıyye*, Mü'esseset'ür-Risale, Beyrut 1985.

MĀLEKİ Aḥmed b. 'Abdu'n-Nur, *Raṣfu'l-Mebānī fī Şerḥi Hurūf'ul-Me'anī*, Dar'ul-Kalem, Dimeşq 2002.

MERAKİ Ahmed Mustafa, *'Ulum'ul-Belaġa*, Dar'ul-Kütüb'il-'Ilmiyye, Beyrut 1993.

MEVZİ'İ Muḥammed b. 'Alī b. İbrāhīm el-Ḥaṭīb, *Meşābīḥ'ul-Meġānī fī Hurūf'il-Me'anī*, www.ahlalhdeth.com, (Erişim Tarihi: 24.02.2017).

M. Mujiono, digilib.uinsby.ac.id/7983/3/bab%202 pdf, 2009, (Erişim Tarihi: 11.02.2017).

MURĀDİ Bedruddin el-Ḥasan b. Kasım, *el-Cenā'd-Dânī fī Hurūf'il-Ma'anī*, islamicbook.ws/adab%5C1a/aljna-aldani-fi-hrwf-almaani-pdf, (Erişim Tarihi: 19/01/2017).

MUSTAFA İbrahim vd., *el-Mu'cem'ul-Vasīṭ*, Mücme'u'l-Lugat'il-Arabiyye, Kahire 1972.

MUTÇALI Serdar, *Arapça Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul 1995.

MUVĀSİ Faruk, <http://diwanalarab.com/spip.php?article48861>, (Erişim tarihi: 30/01/2019).

ÖZKAFA Fatih, *Kültürel ve Estetik Bakımdan "Vav" Harfine Analitik Bir Yaklaşım*, Türkoloji Araştırmaları, İSAM Makaleler, İstanbul 2012.

- RACİHÎ ‘Abduh, *et-Taḫḫik’un-Naḥvi*, Dar’un-Nehḍati’l-‘Arabiyye, Beyrut 2010.
- RACİHÎ ‘Abduh, *et-Taḫḫik’us-Şarfî*, Daru’n-Nehḍat’il-‘Arabiyye, Beyrut 2014.
- RÂDÎ Muhammed b. Ebi Bekr b. ‘Abd’ul-Kâdir, *Muḫṭâr’uş-Şiḫaḥ*, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1986.
- RÂ’Î’N-Nemîrî, <https://ia600208.us.archive.org/22/items/zaq7o/zaq77.pdf>, (Erişim Tarihi:10.08.2018).
- REBÎ’AH ‘Ömer b. ebî, *Dīvān-ı ‘Ömer b. ebîRebî’ah*, Dâr’ul-Ḳalem, Beyrut, y.y.
- ŞABŪNÎ Muḫammed ‘Ali, *Şafvet’üt-Tefasir*, Mektebetü’l-‘Asriyye, Beyrut 2011.
- ŞAGÎR Muḫammed Aḫmed, *el-Edevâtu’n-Naḥviyye fî Kutubi’t-Tefsir*, Daru’l-Fikr, Beyrut 2001.
- SELMAN ‘Ali Cāsım, *Mevsu’at-ü Me’ani’l-Ḥuruf’il-‘Arabiyye*, Daru ‘Üsame, Ürdün 2003.
- SERḤÂN Hüseyin, *Ḳāmūs’ul-Edevât’in-Naḥviyye*, <http://ia801002.us.archive.org/1/items/gamous-aladvat.pdf>, (Erişim Tarihi: 25/01/2017).
- ŞİMÂDÎ Halil Mahmut, https://www.alukah.net/literature_language/0/1065/ (Erişim Tarihi: 11.12.2018).
- SİBEVEYH ‘Amr b. ‘Oşman b. Ḳanber, *el-Kitab*, Dar’ul-Kütüb’ül-‘İlmiyye, Beyrut 2009.
- SOYYİĞÎT Osman Zeki, *Muḫkem’üs-Şiyağa fî ‘İlm’il- Belağa*, Siyer yay., yy.
- SUYŪṬÎ Celaleddin Abdurrahman Ebu Bekr, *Hem’u’l-Hevāmi’ fî Şerḫı cem’i’l Cevāmi’*, thk. Ahmed Şemsu’d-Din, Dāru’l-Kütüb’il-‘İlmiyye, Beyrut 1998.
- ŞENSOY Sedat, <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/27/C27016272.pdf> , Lafız Maddesi, XXVII, 42 (Erişim Tarihi: 10/03/2019).
- ŞERTŪNÎ Reşid, *Mebādi’ül-Arabiyye fî’s-Sarfî ve’n-Naḥvi*, Müessesetü’l-İntişārāti Dar’ul ‘İlm, Ḳum 1968.
- TAFTĀZĀNÎ Sa’dü’d-din Mes’ud b. ‘Omer, *Muḫtaşar’ul-Meani*, thk. Muhammed Hadi eş-Şemerḫi el-Mardini, Mektebet’ü Seyda, Diyarbakır 2016.

- TALU Mehmet, *Sarf ve Nahiv İlmi 2-3*, Tereke Yay., İstanbul 2012.
- TİKEN Kâmil, *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Fiiller*, TDK., Ankara 2004.
- TURAL Hüseyin, *Mebadiü İlmi's-Şarf*, Ensar Yay., İstanbul 2011, s.243.
- 'UKBERİ Ebu'l-Beķāi 'Abdullah b. El-Hüseyin, *el-Lübāb fī Tel'il-Bināi ve'l-'İ'rab*, Dar'ul-Fikr, Dimeşķ 1995.
- ÜRÜN Ahmet Kazım, *Arapça'da Bağlaçlar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989.
- YAZICI Hüseyin, *Örnekleriyle Arapçada Bağlaçlar ve Yapılar*, Dağarcık Yay. İstanbul 1998.
- YAZIR Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eyüp Sultan Yay., İstanbul 2014.
- YESŪ'İ Luis Şeyhū, Meccānī'l-Edeb fī Hadāik'il-'Arab, <http://shamela.ws/browse.php/book-259/page-414>, (Erişim Tarihi: 09.08.2018).
- YŪKSEL Ahmet, *Arapça Bağlaçlı Cümle Yapıları*, yy., ty.
- YŪKSEL Ahmet, *Arap Dilinde Atıf ve Atıf Harfleri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 1999.
- ZEMAŞŞERİ Maḥmūd b. 'Ömer, *el-Keşşāf 'an Ḥakā'iki Ğavāmiḍ'it-Tenzīl ve 'Uyūn'il-Eķavīl fī Vucūh'it-te 'vīl*, Dar'ul-Kitab'il-'Arabiyyi, Beyrut 2012.
- ZEVZENİ Ebi 'Abdullah el-Hüseyin b. 'Aḥmed, *Şerh'ul-Mu'allaķāt'is-Seb'i*, <https://archive.org/stream/FP0112/0112#page/n0/mode/1up>, yy., (Erişim Tarihi: 04/08/2018).
- ZİYAD Mus'ad Muhammed, *el-Musteķsā fī meāni'l-Edevāt'in-Naḥviyyeti ve 'İ'rabihā "Ķāmūs-un-Naḥvi"*, <https://kenanaonline.com/users/elfayoum-blinds/downloads/63271>, (Erişim Tarihi: 02.02.2017).
- <https://amsebrid.wordpress.com/2017/11/04/إعراب-لغة-أكلوني-البراغيث-بين-التضع>, (Erişim tarihi: 28/01/2019).
- <http://isamveri.org/pdfdkm/02/DKM021201.pdf>, (Erişim Tarihi: 03/02/2019).

<http://www.islamweb.net/ramadan/index.php?page=article&id=132272>, (Erişim tarihi: 28/01/2019).

http://schoolarabia.net/arabic/jare_al2sem/jare_5.htm, (Erişim Tarihi: 07/01/2018).

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Celil SANCAKTAR
Uyruğu : T.C
Doğum Tarihi ve Yeri : 10.10.1976/Samsun
E-posta : dikbasan@windowlive.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	2001
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2019

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2004-2008	Diyanet	İmam ve Hatip
2010-	MEB	Öğretmen